

**UKRAJINSKÁ MENŠINA NA SLOVENSKU
AKO OBJEKT A SUBJEKT POLITIKY**

IV.

(1954 – 1960)

DOKUMENTY

Marian Gajdoš – Stanislav Konečný

**UKRAJINSKÁ MENŠINA NA SLOVENSKU
AKO OBJEKT A SUBJEKT POLITIKY**

**IV.
(1954 – 1960)**

DOKUMENTY

2 0 1 9

Ukrajinská menšina na Slovensku ako objekt a subjekt politiky IV. (1954 – 1960). Dokumenty

Marian Gajdoš – Stanislav Konečný

Recenzenti: Prof. PhDr. Peter Švorc, CSc.
Prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc.

Pre Spoločenskovedný ústav Centra spoločenských a psychologických vied SAV
v Košiciach vydalo vydavateľstvo UNIVERSUM-EU, s. r. o., Javorinská 26,
080 01 Prešov (www.universum-eu.sk)

Prešov 2019

ISBN 978-80-89946-14-3

OBSAH

ÚVODNÉ SLOVO ZOSTAVOVATEĽOV	9
ZOZNAM DOKUMENTOV	14
DOKUMENTY	
Dokument č. 1	18
<i>2. marec 1954, Praha. Prípís Ministerstva financií Úradu Predsedníctva vlády o zabezpečení výstavby vojnou poškodených obcí v Prešovskom kraji.</i>	
Dokument č. 2	20
<i>9. marec 1954, Praha. Správa o nedostatkoch na školách v Prešovskom kraji s prílohou prehľadu o stave školských budov v okrese Stropkov, ktorá bola prerokovaná na zasadaní kolégia ministra školstva.</i>	
Dokument č. 3	28
<i>Marec 1954, Praha. Pokyny Politického sekretariátu ÚV KSCĽ krajiským a okresným výborom KSCĽ a KSS k prvým voľbám do národných výborov konaných 16. mája 1954 s dôrazom na ich prípravu v národnostne zmiešaných oblastiach.</i>	
Dokument č. 4	31
<i>30.máj 1954, Prešov. Rezolúcia Ustanovujúceho valného zhromaždenia KSUP.</i>	
Dokument č. 5	35
<i>23. jún 1954, Prešov. Zápisnica z porady zástupcov kompetentných inštitúcií a organizácií o opatreniach na propagáciu, popularizáciu a rozširovanie pôvodnej ukrajinskej literatúry v Prešovskom kraji.</i>	
Dokument č. 6	37
<i>1. október 1954, Bratislava. List podpredsedu Zboru povereníkov Š. Šebestu podpredsedovi vlády J. Dolanskému s informáciou o stave pôžičiek a príspevkov v rámci akcie „P“.</i>	
Dokument č. 7	39
<i>18. december 1954, Praha. Správa Zboru povereníkov o priebehu výstavby a obnovy zničených domkov v Prešovskom kraji pre vládu republiky s návrhom uznesenia.</i>	
Dokument č. 8	43
<i>22. december 1954, Bratislava. Príloha správy o situácii na školách v Prešovskom kraji prerokovanej na zasadnutí Sekretariátu ÚV KSS v súvislosti s požiadavkami rodičov na zmenu ukrajinského vyučovacieho jazyka na jazyk slovenský.</i>	

Dokument č. 9	61
<i>18. máj 1955, Bratislava. Prípís Sekretariátu ÚV KSS Krajskému výboru KSS v Prešove o stave a úlohách na úseku rastu a zloženia členstva KSS s tabuľkou o sociálnej štruktúre, pohlaví, veku a národnosti členov a kandidátov KSČ v slovenských krajoch.</i>	
Dokument č. 10	64
<i>17. október 1955, Praha. Uznesenie Sekretariátu ÚV KSČ, správa IV. oddelenia ÚV KSČ a kontrolná správa o plnení uznesenia ÚV KSČ z 15. decembra 1954 k problémom na školách s vyučovacím jazykom ukrajinským.</i>	
Dokument č. 11	73
<i>3. december 1955, Bratislava. Referát A. Michaličku o národnostnej otázke medzi ukrajinským obyvateľstvom.</i>	
Dokument č. 12	88
<i>3. december 1955, Bratislava. Diskusné vystúpenia prizvaných funkcionárov M. Špaka, M. Kudzeja a J. Čelka na zasadnutí Politického byra ÚV KSS.</i>	
Dokument č. 13	96
<i>3. december 1955, Bratislava. Uznesenie Byra ÚV KSS o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom.</i>	
Dokument č. 14	105
<i>1955, Praha. Správa Ministerstva zahraničných vecí vypracovaná Ministerstvom kultúry a vyžiadaná predstaviteľmi tlače zo Spolkovej republiky Nemecko.</i>	
Dokument č. 15	110
<i>Január 1956, Bratislava. Návrh III. a V. oddelenia ÚV KSS na organizačné zabezpečenie uznesenia Byra ÚV KSS o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom.</i>	
Dokument č. 16	116
<i>Január 1956, Bratislava. Návrh opatrení na zabezpečenie plnenia uznesení Byra ÚV KSČ a ÚV KSS o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom v oblasti školstva.</i>	
Dokument č. 17	124
<i>13. január 1956, Bratislava. Uznesenie Byra ÚV KSS a správa o situácii v pravoslávnej cirkvi na východnom Slovensku.</i>	
Dokument č. 18	134
<i>27. január 1956, Prešov. Rozpracovanie úloh z Uznesenia Byra ÚV KSS o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom v Československu z 3. decembra 1955 na podmienky Prešovského kraja.</i>	

Dokument č. 19	151
<i>13. máj 1956, Bratislava. Správa o politicko-organizačnom zabezpečení vedeckej konferencie o československo-ukrajinských vzťahoch.</i>	
Dokument č. 20	154
<i>25. október 1956, Ulič. List občanov obce Ulič predsedovi vlády V. Širokému so žiadosťou o zmenu ukrajinského vyučovacieho jazyka na jazyk slovenský.</i>	
Dokument č. 21	155
<i>21. december 1956, Prešov. Návrh opatrení Byra KV KSS pre riešenie situácie na úseku ukrajinského národnostného školstva.</i>	
Dokument č. 22	158
<i>21. február 1957, Bratislava. Odpis rukopisu návrhu Rady gréckokatolíckych veriacich Slovenskej národnej rade na riešenie národnostnej a náboženskej otázky na východnom Slovensku.</i>	
Dokument č. 23	160
<i>14. marec 1957, Bratislava. List povereníka školstva a kultúry MNV obce Ulič o riešení žiadosti občanov o zmenu ukrajinského vyučovacieho jazyka na slovenský jazyk.</i>	
Dokument č. 24	162
<i>14. marec 1957, Prešov. Návrh ÚV KSUP na zvolanie II. konferencie KSUP, jej obsahu, prípravy a programu predložený KV KSS v Prešove.</i>	
Dokument č. 25	170
<i>17. apríl 1957, Prešov. Odpis listu vedúceho tajomníka KV KSS V. Biláka tajomníkovi ÚV KSS A. Michaličkovi, ako aj informácia Krajskej správy Ministerstva vnútra v Prešove zo dňa 2. apríla 1957 o niektorých problémoch národnej identity ukrajinskej menšiny.</i>	
Dokument č. 26	174
<i>10. máj 1957, Bratislava. Odpis sprievodného listu a návrhu anonymného pisateľa z Bratislavy štátnym a straníckym orgánom Prešovského kraja na riešenie národnostnej, cirkevnej a školskej problematiky v kraji.</i>	
Dokument č. 27	176
<i>19. máj 1957, Bratislava. Správa o plnení uznesení o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom a návrh na odstránenie niektorých nedostatkov v ukrajinských národnostných školách.</i>	
Dokument č. 28	185
<i>29. august 1957, Praha. Správa o postavení sovietskych občanov českej alebo slovenskej národnosti v ZSSR a občanov Československa ukrajinskej národnosti pre príslušný odbor Ministerstva zahraničných vecí.</i>	

Dokument č. 29	187
<i>13. september 1957, Prešov. Prepis stenografického záznamu diskusií vystúpení Viktora Kopčáka, Františka Benka a Ivana Macinského na plenárnom zasadnutí KV KSS v Prešove.</i>	
Dokument č. 30	194
<i>13. november 1957, Bratislava. Záznam z prvej časti diskusie na porade funkcionárov celoslovenských a krajských stranických a štátnych orgánov k problematike ukrajinských národnostných škôl.</i>	
Dokument č. 31	198
<i>30. november 1957, Bratislava. Správa o plnení uznesenia Byra ÚV KSS z 3. decembra. 1955 o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom na úseku školstva pre rokovanie kolégia povereníka školstva a kultúry.</i>	
Dokument č. 32	206
<i>16. apríl 1958, Prešov. Úryvok z publikovaného prejavu V. Širokého na krajskej konferencii KSS prezentujúci dobové chápanie národnostnej otázky a jej riešenia na Slovensku, zvlášť v Prešovskom kraji.</i>	
Dokument č. 33	210
<i>31. október 1958, Praha. Protokol o odovzdaní niektorých archívnych fondov, ako aj ďalších dokumentov týkajúcich sa dejín podkarpatských žúp bývalého Uhorska a Podkarpatskej Rusi do ZSSR, ich zoznam a sprievodné správy.</i>	
Dokument č. 34	214
<i>19. december 1958, Košice. Novinový článok z príležitosti 15. výročia podpísania československo-sovietskej zmluvy z 12. decembra 1943 dokumentujúci dobovú prezentáciu ZSSR, Ukrajiny a Zakarpatskej oblasti USSR vo vtedajších masmédiách.</i>	
Dokument č. 35	219
<i>26. apríl 1959, Prešov. Rezolúcia III. konferencie KSUP konanej v dňoch 25. – 26. apríla 1959 v Prešove.</i>	
Dokument č. 36	223
<i>22. december 1959, Prešov. Vyhodnotenie činnosti Štátnej bezpečnosti voči predstaviteľom gréckokatolíckej cirkvi na východnom Slovensku, ktorí boli aktívni v hnutí za jej obnovenie.</i>	
Dokument č. 37	239
<i>29. január 1960, Bratislava. Výber z dokumentu, v ktorom sa rozhoduje o riešení dôsledkov pripravovanej reformy územného členenia Československa v orgánoch strán a spoločenských organizácií NF, najmä KSUP.</i>	

Dokument č. 38	241
<i>1960. Časť podkladovej správy ŠtB pre ÚV KSS o cirkevno-politickej a národnostnej situácii na východnom Slovensku.</i>	
PRAMENE A LITERATÚRA	244
SKRATKY	245

Úvodné slovo zostavovateľov

Publikácia je priamym pokračovaním tretieho zväzku našej monografie *Ukrajinská menšina na Slovensku ako objekt a subjekt politiky*, ktorá v priebehu rokov 2013 – 2018 vychádzala vo vydavateľstve *Universum* v Prešove. Obsahuje totiž výber prepísaných historických dokumentov z rokov 1954 až 1960, ktoré sa priamo či nepriamo týkajú hospodárskych, politických a kultúrnych dejín rusínskej a ukrajinskej národnostnej menšiny žijúcej v regióne severovýchodného Slovenska. Ide o veľmi zaujímavé, ale zároveň tiež vnútorne protirečivé obdobie histórie, v ktorom zjavne dochádzalo nielen k stabilizácii vtedy existujúceho spoločenského systému na jednej strane, ale aj k istému miernemu precitnutiu a o čosi kritickejším postojom niektorých jednotlivcov i malých skupín v určitých štruktúrach vtedajšej spoločnosti na strane druhej. Riešenie národnostnej otázky vôbec, a problematiky rusínskej a ukrajinskej minority zvlášť, logicky absorbovalo viaceré aspekty oboch týchto rozporných procesov, čo ale umožňuje ich zreteľnejšie vnímať a objektívnejšie hodnotiť.

Rok 1954 v rámci obdobia realizácie a uplatňovania tzv. socialistického experimentu sa vo viacerých ohľadoch ukázal byť rokom zlomovým. Išlo totiž jednak o rok bilancovania výsledkov plnenia prvého päťročného plánu rozvoja národného hospodárstva, ale aj istých nádejných korekcií ekonomických priorít a zvýšenia pozornosti tak v sfére spotreby, ako aj formálnej demokratizácii verejného života spoločnosti. Prejavilo sa to aj citlivejším vnímaním otázok životnej úrovne obyvateľstva aj národnostnej problematiky v republike. Vo vzťahu k Rusinom a Ukrajincom sa kľúčové problémy daného roku premietli predovšetkým v snahe uzavrieť pomerne dlhodobú akciu výstavby a opráv rodinných domov v severných okresoch východného Slovenska, definitívne presadiť ukrajinskú orientáciu tejto časti obyvateľstva prostredníctvom školskej a kultúrnej politiky, a to i s pomocou novej kultúrno-osvetovej organizácie menšiny, a zároveň zabezpečiť jej primerané zastúpenie v zastupiteľských orgánoch na úrovni centra aj regiónov.

V tejto súvislosti tri dokumenty (č. 1, č. 6, č. 7) približujú výstavbu a opravu malých obytných domov jednotlivými stavebníkmi z vojnou najviac postihnutých okresov na severe východného Slovenska. Stavebné a rekonštrukčné práce sa diali za výraznej podpory štátu finančnými príspevkami a veľmi výhodnými pôžičkami. Na druhej strane, charakterizujú tiež chyby a nedostatky v priebehu praktickej realizácie tejto akcie, najmä tolerovanie neplnenia stanovených podmienok, ktoré vzhľadom na veľký počet zapojených osôb prinieslo značné finančné straty v príjmovej časti štátneho rozpočtu. Hoci boli prijaté opatrenia na vyrovnanie vyčíslených hospodárskych škôd pre dlžníkov z Prešovského a sčasti i Košického kraja úplne prijateľné, napokon predsa len bolo v uvedenej záležitosti evidentne uplatnené sociálne, v dobovej terminológii „triedne“, hľadisko s veľkomyseľným prístupom k tomuto citlivému problému a v postate len so symbolickými platbami stavebníkov, a to tým skôr, že malo aj nesporný národnostný aspekt.

Menej veľkorysosti prejavili politické orgány pri presadzovaní ukrajinskej národnej identity príslušníkov menšiny, o ktorom sa rozhodlo už na zasadnu-

tí Predsedníctva ÚV KSS 28. júna 1952. Preto nebolo náhodou, že nedostatkom školských priestorov v okrese Stropkov sa zaoberalo samotné kolégium ministra školstva v Prahe (dokument č. 2). Dokumenty č. 4, 5 a 8 demonštrujú síce veľkú snahu prostredníctvom aktivít *Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich* (KSUP), ukrajinskej literatúry, ale predovšetkým cez výučbu mladej generácie v ukrajinskom jazyku, docieľiť identifikáciu menšiny s ukrajinským národom, avšak posledný z nich zároveň tiež odhodlanie a odvahu časti rodičov zastaviť tento proces aj za cenu bojkotu školskej dochádzky vlastných detí. Napokon, dokument č. 3 z roku 1954 ukazuje, s akou dôslednosťou, na rozdiel od predchádzajúcich rokov, sa formou komplexných opatrení zaisťovalo alikvotné zastúpenie príslušníkov národnostných menšín v Národnom zhromaždení, v SNR aj v národných výboroch. Pravda, v radoch ukrajinskej minority to nepredstavovalo problém ani v minulosti, pretože podiel príslušníkov menšiny v politickom a verejnom živote po vojne aj po prevrate roku 1948 bol výrazne vyšší než jej participácia na celkovom počte obyvateľstva. Na druhej strane, v podmienkach totality bola národnostná príslušnosť ľudí v zákonodarných orgánoch, v úradoch, ako aj v samospráve v istom zmysle formálnou záležitosťou, teda bez ich reálneho praktického dosahu či vplyvu na legislatívu a na výkonnú moc.

V nasledujúcom roku 1955 sa pozornosť národnostnej problematike zo strany orgánov KSČ a štátu ešte zvýšila, rovnako ako aj podpora jazyka a kultúry etnických menšín, Zrejme jedným z dôvodov bolo aj isté oživenie medzinárodných kontaktov aj s inštitúciami v štátoch Západnej Európy v súvislosti s čiastočným zmiernením prejavov studenej vojny vo svetovom meradle a jej prechodu do fázy politickej konfrontácie. Typickú argumentáciu zo strany krajín sovietskeho bloku obsahuje dokument č. 14. Je totiž založená na pozitívnych údajoch o štátnej starostlivosti a o úspechoch v oblasti národnostného školstva a kultúry, avšak ignoruje fakt, že bez rešpektovania a zabezpečenia občianskych práv a slobody jednotlivca nemôže existovať ani sloboda spoločnosti ani žiadnej jej časti, tobôž etnickej komunity.

Už v roku 1954 sa zreteľne prejavovalo, že pri riešení otázky rusínskej a ukrajinskej menšiny na východnom Slovensku sa politickým ani štátnym orgánom nepodarilo prekonať zjavný nesúlad medzi ich zámermi a priáním obyvateľstva nielen v oblasti pôdohospodárstva, ale ani na úseku cirkevnej a školskej politiky. Rok 1955 potvrdil, že hoci v radoch Ukrajincov bolo mnoho členov, ako aj funkcionárov KSČ (dokument č. 9), značná nespokojnosť rodičov v mnohých obciach so zavedením ukrajinského vyučovacieho jazyka pre ich deti miestami nadobúdala neúnosné rozmery, ktoré bolo potrebné čo najskôr paralyzovať (dokument č.10). Dňa 14. novembra 1955 Politické Byro ÚV KSČ preto rozhodlo, aby bola otázka ukrajinskej národnosti riešená oveľa systematickejšie a komplexne, čo malo zabezpečiť *Uznesenie Byra Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom v Československu z 3. decembra 1955.*

Na rozšírenom zasadnutí Byra ÚV KSS odznel najprv referát tajomníka ÚV KSS Augustína Michaličku o národnostnej otázke medzi ukrajinským obyvateľstvom (dokument č. 11). Pokúšal sa analyzovať hlavnú príčinu všetkých

problémov, ktoré boli spojené s touto menšinou, teda najmä veľmi málo výraznú a nevyhranenú ukrajinskú národnú identitu v jej v radoch. Existujúcu situáciu však necharakterizoval ako dôsledok objektívneho historického vývoja, ktorý tiež determinoval proces etnogenézy obyvateľstva, ale ako produkt zámernej činnosti triednych nepriateľov a buržoáznych nacionalistov doma i za hranicami. To, že ani v období budovania socializmu ukrajinskí pracujúci nezískali pevné národné povedomie, sa potom naozaj javilo ako výsledok nedostatočnej intenzity a chýb v ideologickej a kultúrno-osvetovej práci zodpovedných orgánov a inštitúcií.

Dokument č. 12 s prepisom stenografického záznamu časti diskusie podáva o niečo otvorenejšie pertraktované problémy ukrajinskej menšiny a ich príčiny. Poukazuje na vplyv kléru po likvidovaní Užhorodskej únie, na tvrdohlavé presadzovanie fungovania ukrajinských škôl, na značné počty nekvalifikovaných učiteľov a ťažkopádne riešenie tohto problému, na isté pretrvávajúce nacionalistických prístupov, ale aj na prílišné spoliehanie sa na činnosť KSUP v tejto sfére. Vystúpenie J. Čelka zároveň tiež ukazuje, aká nízka bola úroveň poznania problematiky zo strany niektorých funkcionárov, ktorí ju mali riešiť a ktorým nechýbala snaha ju na základe „brožúrkových“ poznatkov hodnotiť, ba do jej riešenia zasahovať.

Dokument č. 13, teda prepis uvedeného uznesenia Byra ÚV KSS z 3. decembra 1955, čitateľom ukazuje, že plne zodpovedá prijatým východiskám, a preto nebolo možné očakávať podstatné zmeny v postavení ukrajinskej menšiny, resp. kvalitatívne premeny v jej atribútoch, ani v nasledujúcich rokoch. Keďže celkové riešenie ukrajinskej otázky bolo v zásade uznané za správne, nemohli sa preto radikálne zmeniť ani úlohy prijaté v oblasti politickej práce KSS, na úrovni výkonných orgánov v centre a v regiónoch či na úseku činnosti KSUP a masových organizácií. Boli možno o čosi presnejšie, adresnejšie a transparentnejšie, avšak z hľadiska obsahu a cieľov neprekročili rámec koncepcie riešenia ukrajinskej otázky z roku 1948 bez jej ideovej a inštrumentálnej modernizácie a len s minimálnou adaptáciou na nové okolnosti.

Napriek tomu, rok 1956 sa vo vzťahu k obyvateľstvu ukrajinskej národnosti niesol v znamení uznesenia decembrového zasadnutia Byra ÚV KSS o zdokonalení ideologickej práce v radoch menšiny a jeho detailného rozpracovania na úrovni centra i Prešovského kraja (dokumenty č. 15 a č. 18). Prirodzene, mimoriadna pozornosť bola venovaná problémom ukrajinského národnostného školstva, pretože práve na tomto úseku, nehľadiac na určité ústupky a kompromisné riešenia, bola situácia najvýbušnejšia a bolo preto aj nevyhnutné ju bezodkladne riešiť (dokumenty č. 16, č. 20 a č. 21). Zložitou sa vyznačovali aj cirkevno-politické pomery na severovýchodnom Slovensku v súvislosti s nekanonickou likvidáciou gréckokatolíckej cirkvi v Československu a snahou posilniť pozíciu pravoslavia v regióne východného Slovenska (dokument č. 17). Zorganizovanie veľkolepej medzinárodnej vedeckej konferencie v máji 1955 o československo-ukrajinských vzťahoch malo za cieľ predovšetkým ukázať ukrajinský národ po všetkých stránkach v pozitívnom svetle a demonštrovať etnikum severovýchodného Slovenska ako jeho súčasť (dokument č. 19).

Problematika škôl s ukrajinským vyučovacím jazykom a úsilie veriach o obnovenie legálnej činnosti gréckokatolíckej cirkvi v Československu dominovali v agende týkajúcej sa ukrajinskej menšiny aj v nasledujúcom roku 1957. Potvrdzujú to aj vybrané dokumenty pod číslami 22, 23, 26, 27, 30 a 31 vyjadrujúce stanoviská istej časti obyvateľstva východného Slovenska hlásiaceho sa k ukrajinskej či k slovenskej národnostnej príslušnosti, ale aj riešenia problémov, ktoré sa v nich nastoľovali. Ukrajinská národná identita ako problém u niektorých skupín občanov patriacich do radov tejto menšiny dost' výstižne predstavuje dokument č. 25. Predchádzajúci dokument č. 24 môže čitateľovi pomôcť lepšie pochopiť charakter, pozíciu, ale aj možnosti a limity KSUP v oblasti rozvoja ukrajinského jazyka a kultúry v niektorých štruktúrach minority. Dokument č. 29, ktorý prezentuje tri diskusné príspevky z plenárneho zasadnutia KV KSS v Prešove, nám približuje individuálne podoby interpretácie oficiálnych politických postojov, ale i osobné postrehy pri vnímaní vtedajších problémov sprevádzajúcich život občanov aj reprezentácie ukrajinskej menšiny a jej vývoj. Dokument č. 28 z Archívu Ministerstva zahraničných vecí Českej republiky má len informatívny ráz s cieľom ukázať, ako možno stručne a všeobecne charakterizovať postavenie menšiny výlučne pre potreby diplomatických inštitúcií.

Koncom päťdesiatych rokov počet významných dokumentov z proveniencie štátnych a politických orgánov z ústredia aj z regiónu severovýchodného Slovenska vzťahujúcich sa k otázke ukrajinskej národnosti postupne klesá. Pravda, neznamenalo to, že by ukrajinská otázka bola snáď úplne vyriešená, ale skôr odráža skutočnosť, že vládne miesta prestali mať na tomto úseku národnostnej politiky prehnané očakávania, v jednotlivých prípadoch možno postupovali menej principiálne a uspokojili sa so zdanlivo konsolidovanejšou situáciou a menej vyhrotenými prejavmi nespokojnosti, najmä v oblasti národnostného školstva a vo sfére náboženstva a cirkví. Na druhej strane, nespokojní občania a veriaci sa začali dožadovať zmien kultivovanejším spôsobom, ich aktivity boli premyslenejšie a realizovali ich spravidla legálnymi formami a prostriedkami, hoci ani obavy z represívnych reakcií vládnucich štruktúr zďaleka nevymizli.

Dokumentom č. 32 z roku 1958 pritom sprítomňujeme čitateľom vtedajšie chápanie národnostnej problematiky a jej reflexiu v mediálnom priestore, ale aj ďalšie ambície štátu v tomto smere. Tlačový zdroj je základom aj dokumentu č. 34 z toho istého roku, ktorý zase približuje viac-menej typický príklad obsahovej náplne a štylistického spracovania výstupov, ktoré vytvárali želaný obraz skutočnosti. Tentoraz išlo o úsilie vyjadriť nesporne výrazný pokrok v regióne bývalej Podkarpatskej Rusi za tucet rokov v rámci sovietskeho štátu. Táto oblasť bola ešte mnohým ľuďom nedávno známou relatívnou zaostalosťou, preto článok tak nepriamo vlastne oslavuje a propaguje sovietsky systém. Obdiv k ZSSR a tendencia plniť aj jeho nevysslovené priania je v pozadí dokumentu č. 33 vypovedajúcim o formálnej, resp. aj obsahovej stránke odovzdania archívnych materiálov dokumentujúcich vývoj tohto regiónu, ktoré bolo možné využiť aj v záujme eventuálneho výskumu dejín Rusínov a Ukrajincov na Slovensku.

Z roku 1959 pochádzajú dokumenty č. 35 a č. 36. Prvý ideologickým jazykom politickej deklarácie prezentuje tak vtedajšie postavenie Kultúrneho spolku ukra-

jinských pracujúcich, ako aj očakávaní oficiálneho mainstreamu od aktivít tejto organizácie v radoch ukrajinskej menšiny. Dokument č. 36 z proveniencie Štátnej bezpečnosti nás do istej miery informuje o skutkovej podstate a o pozadí súdneho procesu proti predstaviteľom gréckokatolíckeho duchovenstva usilujúcich sa o legalizovanie tejto cirkvi v Československu. Obsahová i štylistická úroveň tohto písomného materiálu odhaľuje značnú nekompetentnosť až neznalosť sledovanej problematiky zo strany operatívnych i riadiacich pracovníkov ŠtB. Cirkevno-politickej a národnostnej otázky na východnom Slovensku sa týka dokument č. 38 z roku 1960, kým predchádzajúci (dokument č. 37) je venovaný otázke realizácie zmien administratívneho členenia územia republiky so značným dosahom na ďalší vývoj kultúrnej organizácie ukrajinskej menšiny.

Prepísané archívne dokumenty deponované vo fondoch *Národného archívu a Archívu Ministerstva zahraničných vecí Českej republiky* v Prahe, *Slovenského národného archívu* a *Archívu Ústavu pamäti národa* v Bratislave prezentujeme v chronologickom poradí. Snažili sme sa o zastúpenie dokumentov z takmer všetkých úsekov života minority a národnostnej politiky, hoci z vecných aj praktických dôvodov absolútnu proporcionalitu nebolo možné dosiahnuť. Usilovali sme sa čo najviac rešpektovať originalitu publikovaných materiálov, preto sme pri prepisovaní opravili len zjavné preklepy a pravopisné chyby, pričom sme však uplatnili súčasne pravidlá pravopisu. Z tohto dôvodu sme v textoch ponechali niektoré bežné dobové výrazy a často používané a s úplnou samozrejmosťou tolerované bohemizmy, akými sú napríklad slová *dopis*, *doporučovať*, *doporučiť*, *jednanie*, *nedielna*, *nezbytné*, *ovšem*, *prejednávateľ*, *Prešovsko*, *špatne*, *uprchlík*, *vyuka*, *zdeliť* a podobne.

Zásahy do textu dokumentov sme obmedzili na minimum, pričom išlo skoro výlučne o prepis grafických súčastí dokumentov alebo len o jeho doplnenie o niektoré slová, ktoré boli v pôvodnom dokumente nečitateľné alebo ktoré v ňom ani neboli, ale podľa štylistických zásad alebo v záujme zrozumiteľnosti pasáže by mali byť. V prvom prípade sme ich uviedli v hranatých zátvorkách, v druhom prípade taktiež v hranatých zátvorkách, ale opatrených dvojbodkou. Pokiaľ ide o klasické, okrúhle zátvorky, tie boli v príslušnom dokumente, resp. sme nimi niekde nahradzovali lomky, ktoré sa pri písaní na písacích strojoch bežne používali aj v ich pôvodnom význame. Ostatné intervencie editorov do integrity dokumentov spočívali fakticky len v označení nečitateľnosti použitého podpisu alebo vo vonkajšom popise pečiatky, ak bola v dokumente použitá ako potvrdenie identity jeho pôvodcu. Pomerne početné opravy vecných chýb, určité komentáre k nejednoznačným a nesprávnym vyjadreniam, ale i štylistické úpravy alebo vysvetlenia bežnému čitateľovi možno menej známych skutočností zo strany editorov zásadne uvádzame v poznámkach pod čiarou označených priebežným poradovým číslom, a to bez ohľadu na ich edičný, textový, vecný či odkazový charakter.

Zoznam dokumentov

Dokument č. 1. *Prípís Ministerstva financií Úradu Predsedníctva vlády o zabezpečení výstavby vojnou poškodených obcí v Prešovskom kraji. Praha, 2. marec 1954.*

Dokument č. 2. *Správa o nedostatkoch na školách v Prešovskom kraji s prílohou prehľadu o stave školských budov v okrese Stropkov, ktorá bola prerokovaná na zasadaní kolégia ministra školstva. Praha, 9. marec 1954.*

Dokument č. 3. *Pokyny Politického sekretariátu ÚV KSČ krajským a okresným výborom KSČ a KSS k prvým voľbám do národných výborov konaných 16. mája 1954 s dôrazom na ich prípravu v národnostne zmiešaných oblastiach. Praha, marec 1954.*

Dokument č. 4 *Rezolúcia Ustanovujúceho valného zhromaždenia KSUP. Prešov, 30.máj 1954.*

Dokument č. 5. *Zápisnica z porady zástupcov kompetentných inštitúcií a organizácií o opatreniach na propagáciu, popularizáciu a rozširovanie pôvodnej ukrajinskej literatúry v Prešovskom kraji. Prešov, 23. jún 1954.*

Dokument č. 6. *List podpredsedu Zboru povereníkov Š. Šebestu podpredsedovi vlády J. Dolanskému s informáciou o stave pôžičiek a príspevkov v rámci akcie „P“. Bratislava, 1. október 1954.*

Dokument č. 7. *Správa Zboru povereníkov o priebehu výstavby a obnovy zničených domkov v Prešovskom kraji pre vládu republiky s návrhom uznesenia. Praha, 18. december 1954.*

Dokument č. 8. *Príloha správy o situácii na školách v Prešovskom kraji prerokovanej na zasadnutí Sekretariátu ÚV KSS v súvislosti s požiadavkami rodičov na zmenu ukrajinského vyučovacieho jazyka na jazyk slovenský. Bratislava, 22. december 1954.*

Dokument č. 9. *18. máj 1955, Bratislava. Prípís Sekretariátu ÚV KSS Krajskému výboru KSS v Prešove o stave a úlohách na úseku rastu a zloženia členstva KSS s tabuľkou o sociálnej štruktúre, pohlaví, veku a národnosti členov a kandidátov KSČ v slovenských krajoch.*

Dokument č. 10. *Uznesenie Sekretariátu ÚV KSČ, správa IV. oddelenia ÚV KSČ a kontrolná správa o plnení uznesenia ÚV KSČ z 15. decembra 1954 k problémom na školách s vyučovacím jazykom ukrajinským. Praha, 17. október 1955.*

Dokument č. 11. *Referát A. Michaličku o národnostnej otázke medzi ukrajinským obyvateľstvom. Bratislava, 3. december 1955.*

Dokument č. 12. *Diskusné vystúpenia prizvaných funkcionárov M. Špaka, M. Kudzeja a J. Čelka na zasadnutí Politického byra ÚV KSS. Bratislava, 3. december 1955.*

Dokument č. 13. *Uznesenie Byra ÚV KSS o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom. Bratislava, 3. december 1955.*

Dokument č. 14. *Správa Ministerstva zahraničných vecí vypracovaná Ministerstvom kultúry a vyžiadaná predstaviteľmi tlače zo Spolkovej republiky Nemecko. Praha, 1955.*

Dokument č. 15. *Návrh III. a V. oddelenia ÚV KSS na organizačné zabezpečenie uznesenia Byra ÚV KSS o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom. Bratislava, január 1956.*

Dokument č. 16. *Návrh opatrení na zabezpečenie plnenia uznesení Byra ÚV KSS a ÚV KSS o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom v oblasti školstva. Bratislava, január 1956.*

Dokument č. 17. *Uznesenie Byra ÚV KSS a správa o situácii v pravoslávnej cirkvi na východnom Slovensku. Bratislava, 13. január 1956.*

Dokument č. 18. *Rozpracovanie úloh z Uznesenia Byra ÚV KSS o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom v Československu z 3. decembra 1955 na podmienky Prešovského kraja. Prešov, 27. január 1956.*

Dokument č. 19. *Správa o politicko-organizačnom zabezpečení vedeckej konferencie o československo-ukrajinských vzťahoch. Bratislava, 13. máj 1956.*

Dokument č. 20. *List občanov obce Ulič predsedovi vlády V. Širokému so žiadosťou o zmenu ukrajinského vyučovacieho jazyka na jazyk slovenský. Ulič, 25. október 1956.*

Dokument č. 21. *Návrh opatrení Byra KV KSS pre riešenie situácie na úseku ukrajinského národnostného školstva. Prešov, 21. december 1956.*

Dokument č. 22. *Odpis rukopisu návrhu Rady gréckokatolíckych veriacich Slovenskej národnej rade na riešenie národnostnej a náboženskej otázky na východnom Slovensku. Bratislava, 21. február 1957.*

Dokument č. 23. *List povereníka školstva a kultúry MNV obce Ulič o riešení žiadosti občanov o zmenu ukrajinského vyučovacieho jazyka na slovenský jazyk. Bratislava, 14. marec 1957.*

Dokument č. 24. *Návrh ÚV KSUP na zvolanie II. konferencie KSUP, jej obsahu, prípravy a programu predložený KV KSS v Prešove. Prešov, 14. marec 1957.*

Dokument č. 25. *Odpis listu vedúceho tajomníka KV KSS V. Biľaka tajomníkovi ÚV KSS A. Michaličkovi, ako aj informácia Krajskej správy Ministerstva vnútra v Prešove zo dňa 2. apríla 1957 o niektorých problémoch národnej identity ukrajinskej menšiny. Prešov, 17. apríl 1957.*

Dokument č. 26. *Odpis sprievodného listu a návrhu anonymného pisateľa z Bratislavy štátnym a straníckym orgánom Prešovského kraja na riešenie národnostnej, cirkevnej a školskej problematiky v kraji. Bratislava, 10. máj 1957.*

Dokument č. 27. *Správa o plnení uznesení o zvýšení politickovýchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom a návrh na odstránenie niektorých nedostatkov v ukrajinských národnostných školách. Bratislava, 19. máj 1957.*

Dokument č. 28. *Správa o postavení sovietskych občanov českej alebo slovenskej národnosti v ZSSR a občanov Československa ukrajinskej národnosti pre príslušný odbor Ministerstva zahraničných vecí. Praha, 29. august 1957.*

Dokument č. 29. *Prepis stenografického záznamu diskusných vystúpení Viktora Kopčáka, Františka Benka a Ivana Macinského na plenárnom zasadnutí KV KSS v Prešove. Prešov, 13. september 1957.*

Dokument č. 30. *Záznam z prvej časti diskusie na porade funkcionárov celoslovenských a krajských straníckych a štátnych orgánov k problematike ukrajinských národnostných škôl. Bratislava, 13. november 1957.*

Dokument č. 31. *Správa o plnení uznesenia Byra ÚV KSS z 3. decembra. 1955 o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom na úseku školstva pre rokovanie kolégia povereníka školstva a kultúry. Bratislava, 30. november 1957.*

Dokument č. 32. *Úryvok z publikovaného prejavu V. Širokého na krajskej konferencii KSS prezentujúci dobové chápanie národnostnej otázky a jej riešenia na Slovensku, zvlášť v Prešovskom kraji. Prešov, 16. apríl 1958.*

Dokument č. 33. *Protokol o odovzdaní niektorých archívnych fondov, ako aj ďalších dokumentov týkajúcich sa dejín podkarpatských žúp bývalého Uhorska a Podkarpatskej Rusi do ZSSR, ich zoznam a sprievodné správy. Praha, 31. október 1958.*

Dokument č. 34. *Novinový článok z príležitosti 15. výročia podpísania československo-sovietskej zmluvy z 12. decembra 1943 dokumentujúci dobovú prezentáciu ZSSR, Ukrajiny a Zakarpatskej oblasti USSR vo vtedajších masmédiách. Košice, 19. december 1958.*

Dokument č. 35. *Rezolúcia III. konferencie KSUP konanej v dňoch 25. – 26. apríla 1959 v Prešove. Prešov, 26. apríl 1959.*

Dokument č. 36. *Vyhodnotenie činnosti Štátnej bezpečnosti voči predstaviteľom gréckokatolíckej cirkvi na východnom Slovensku aktívnych v hnutí za jej obnovenie. Prešov, 22. december 1959.*

Dokument č. 37. *Výber z dokumentu, v ktorom sa rozhoduje o riešení dôsledkov pripravovanej reformy územného členenia Československa v orgánoch strán a spoločenských organizácií NF, najmä KSUP. Bratislava, 29. január 1960.*

Dokument č. 38. *Časť podkladovej správy ŠtB pre ÚV KSS o cirkevno-politickej a národnostnej situácii na východnom Slovensku. 1960.*

DOKUMENTY

DOKUMENT Č. 1

2. marec 1954, Praha. Přípis Ministerstva financí Úradu Predsedníctva vlády o zabezpečení výstavby vojnou poškodených obcí v Prešovskom kraji.

MINISTERSTVO FINANCÍ
Č. j. 193/1 334/1954 – taj.

V PRAZE dne ... 2. ... března ... 1954.
PRAHA III, LETENSKÁ 15,
TELEFÓN: 660-27, 664-51 až 55

Úřad předsednictva vlády
k rukám s. Dr. Rigela
P r a h a .

K č. j.: V/342/54 F.

Věc: Zabezpečení výstavby válkou poškozených obcí v Prešovském kraji.

K návrhu předsedy Sboru pověřenců ve věci zabezpečení výstavby válkou poškozených obcí v Prešovském kraji, zaslaném nám k vyjádření dopisem ze dne 10. února 1954, sdělujeme tyto připomínky:

- 1) Ve smyslu původních jednání zastává ministerstvo financí stanovisko, aby stavební náklady byly kryty jednou třetinou stavebním příspěvkem, jednou třetinou úvěrem a jednou třetinou výpomocí a to bez ohledu na místo, kde se stavba provádí.
- 2) Se zřetelem k tomu, že na bytovou výstavbu a na generální opravy domů v Prešovském kraji se poskytuje značný státní stavební příspěvek (v hotovosti i ve slevě ceny materiálu), žádáme:
 - a) aby na úvěry na stavební výstavbu podle odd.(ílu:) I, bod 1 písm.(eno:) a) byly přiměřeně aplikovány zásady platné pro poskytování úvěru na stavby rodinných domků v akci individuální výstavby (vládní usnesení ze dne 21. září 1953), t. j., aby úvěr byl zúročitelný 2,5% a s jeho splácením se započalo po jednom až pěti letech po vydání povolení k obývání (rozhodne KNV podle sociálních poměrů stavebníka;
 - b) aby úvěry na generální opravy (odd. I bod 1 písm. c) a úvěry na údržbu (odd. II, bod 2) byly zúročitelné 4% a splatné do 5 let.
- 3) Doporučujeme, aby v zájmu finančního zajištění akce byl návrh vládního usnesení doplněn výslovným ustanovením, že vláda uvolňuje z vládní rozpočtové rezervy ve prospěch kapitoly ministerstva místního hospodářství částku 1,726 Kčs na poskytování státního stavebního příspěvku v hotovosti. Při tom předpokládáme, že stavební materiál budou dodávat odbytové základny ministerstva stavebnictví. Pokud by materiál dodávaly Uhelné sklady (podniky MVO) bylo by třeba zajistit ve vládní rozpočtové rezervě i částku 18,299 mil. Kčs, t.j. 16,833 mil. Kčs jako úhradu zaplacené daně z obratu a 1,466 mil. Kčs jako ušlé obchodní srážky.

- 4) Poněvadž provedení akce si vyžádá u státních spořitelen v Prešovském kraji zvýšení osobních stavů, považujeme za nutné, aby v návrhu vládního usnesení bylo pamatováno na zvýšení plánu pracovníků pro ministerstvo financí o 6 osob a na zvýšení mzdových fondů o částku 0,060 mil. Kčs.
- 5) Doporučujeme, aby první věta odd. I bodu 1 písm a) byla přestylisována tak, aby z ní bylo jasné patrné, že v konkrétním případě nesmí poskytnutí výhody (t. j. státní stavební příspěvek v hotovosti, sleva na ceně materiálu a úvěru) překročit částku 30.000.- Kčs.
- 6) Doporučujeme v odd. III vládního usnesení uložit předsedovi Krajského národního výboru v Prešově, aby vedle kontroly akce zajistil též její provádění a koordinaci.

Náměstek ministra:

B. Válek, v. r.

Za správnost vyhotovení:

Nečitatel'ný podpis

DOKUMENT Č. 2

9. marec 1954, Praha. Správa o nedostatcích na školách v Prešovském kraji s přílohou přehledu o stavě školských budov v okrese Stropkov, která byla prerokovaná na zasedání kolégia ministra školstva.

Kolegium ministra školství,

Pro schůzi dne 11.III.1954.

Č. j. 04465/54 – taj.

V Praze dne 9. března 1954.

T a j n ě !

Výtisk č.: 14

listů: 1.

Příl.: 1. listů: 4.

Z p r á v a

o závadách na školách v kraji Prešov.

Kolegiu se předkládá k projednání:

Zpráva o závadách na školách v kraji Prešov.
Současně se připojuje zpráva

o stavu školních budov v okrese Stropkov, kraj Prešov.

Dodatečnou novou prověrkou bylo zjištěno, že ministerstvo školství, pověření školství a IV. ref. KNV v Prešově neplní úkoly související s výstavbou školy v okrese Stropkov přesto, že byl pracovníkům IV. ref. ONV ve Stropkově dán příslib k jejich odstranění.

Vzhledem k dalším nedostatkům, které se projevují v plánu průzkumových a projektových prací v roce 1954 vzniká nebezpečí vyřazení dodatečně navrhovaných staveb z kraje Prešov z plánu, poněvadž do něho byly zařazeny bez schválených investičních úkolů.

Dalším podkladem pro vypracování zprávy o stavu školství v kraji Prešov je zpráva, zasláná MŠ Správou VB, Prešov č. j. 020.023/103-54 ze dne 13. II. 1954, (viz část II. přiložené zprávy).

Zprávu předkládá:

Rudolf Krátký, vedoucí KIS.

Zprávu vypracovali:

Jiří Horáček, pracovník KIS.

Výhotoveno ve dvaceti výtiscích:

Obdrží dle rozdělovníku.

Návrh usnesení:

1./ Kolegium bere na vědomí zprávu o závadách,

2./ schvaluje navržená opatření na str.6. přiložené zprávy a jejich provedením pověřuje pověřence školství s. E. Sýkoru.

Zpráva
o závadách na školách v kraji Prešov.

Kontrolně-inspekční skupina ministerstva školství při provádění prověrky investiční výstavby na úseku MŠ za rok 1953, o které podala kolegiu ministra školství zprávu dne 4.II.1954, se zabývala též současným stavem školských budov a investiční výstavbou v okrese Stropkov, kraj Prešov.

Vzhledem k tomu, že jde o závažné nedostatky při zajišťování výstavby školství a další nedostatky zjištěné orgány KS MV, Správou VB Prešov, zaslané ministerstvu školství dopisem č. j. VB-020.023/103-54, ze dne 13.II.1954, je třeba se stavem školství v kraji Prešov vážně zabývat.

I.

Provedenou kontrolou bylo zjištěno, že pověřenectvo školství se zabývalo stavem školních budov, speciálně v okrese Stropkov, v druhé polovině roku 1953. Provedlo průzkum investiční výstavby svým plánovacím oddělením, ale řešení, které navrholo, odstraňují závady nedostatečně a zdlouhavě.

Podle příkazu povereníka školství s. E. Sýkory ze dne 9.X.1953 mělo být ministerstvo školství požádáno o zvýšení investičních částek na kraj Prešov. Výsledek tohoto jednání není znám. Podle sdělení pověřenectva školství byl veškerý dokladový materiál o stavu školních budov v okrese Stropkov předán s. Ing. Josefem Šufliarským na poradě plánovatelů již v roce 1953 plánovateli ministerstva školství Janu Pokornému. Dotazem u jmenovaného bylo zjištěno, že žádný dokladový materiál ze Slovenska v předmětné věci neobdržel a ani si nepamatuje, že by byla podána žádost o zvýšení kvot pro kraj Prešov.

Dne 20.X.1953 byl dán sekretariátem ministra školství a dne 2.XI.1953 náměstkem ministra školství s. Dr. Karlem Bedrnou příkaz k přešetření celé věci s tím, aby bylo docíleno aspoň příprav průzkumových a projektových prací některých staveb a jejich zařazení do plánu.

Dne 5.XI.1953 bylo sděleno kanceláři s. náměstkem plánovatelem Janem Pokorným a přednostou oddělení s. Dr. Součkem, že v plánu projektů na rok 1954 je zařazena stavba 14ti třídní střední školy ve Stropkově. Dalšímu skutečnostmi, uvedenými v písemném materiálu IV. referátu ONV Stropkov, se plánovatelé MŠ nezabývali.

Dne 24.XI.1953 byla vypravena odpověď ministerstva školství IV. referátu ONV ve Stropkově s tím, že skutečně špatný stav školních budov v okrese bude napraven v dohledné době 3 až 4 let. Spis byl po odeslání tohoto dopisu uložen v sekretariátě ministerstva školství.

Šetřením se ukázalo, že příslib, uvedený v dopise ze dne 24. XI. 1953 a zasláný ss.¹ na IV. ref. ONV ve Stropkově, není ministerstvem školství, pověřenectvem školství a IV. ref. KNV v Prešově plněn.

Plány investiční výstavby a plány průzkumových a projektových prací včetně opatření, která mají v budoucnosti odstranit dosud trvající stav v okrese Stropkov, se navzájem neshodují. Tak podle dopisu KNV Prešov č. j. IV/2-715.2-8/2-54 ze dne 9.II.1954 bylo oznámeno, že v roce 1954 se má začít stavět v okrese Stropkov jedna národní škola jednotřídní v Holčikovcích nákladem 485.000 Kčs a dokončuje se přístavba trojtřídní osmileté školy ukrajinské ve Stropkově nákladem 192.000.- Kčs.

V plánu projektů jest u KNV vedeno v evidenci na rok 1954 celkem 7 stavebních akcí. Na rok 1955 celkem 5 akcí.

Nahlédnutím do výkazů plánu průzkumových a projektových prací u ministerstva školství bylo zjištěno, že v roce 1954 se má vyprojektovat 7 stavebních akcí.

Tyto akce byly na návrh pověřenectva školství zařazeny do plánu teprve dne 5.II.1954.

Dne 24.II.1954, č. j. 9.760/54. předložila správa DI/1 stavebnímu oddělení ministerstva školství tento požadavek, ale současně tyto akce zařadila do plánu průzkumových a projektových prací.

Šetřením se ukázalo, že tyto akce nemají dosud schválený investiční úkol. Znovu dochází k opakování závad již dříve zjištěných, které mají později vliv na plnění plánu průzkumových a projektových prací. Tedy akce takto zařazované v plánu průzkumových a projektových prací jsou zařazeny pouze formálně a jejich zařazení v plánu není pro řádnou složku závazné (porušují se předpisy o plánování investic), poněvadž před zařazením nebyl schválen v předepsaných lhůtách investiční úkol.

Na roky 1955 a 1956 navrhuje pověřenectvo školství zařadit do plánu projektových prací výstavbu jedné jedenáctileté střední školy ve Stropkově o počtu 15 tříd. (Jde pouze o město Stropkov, nikoliv o školy, požadované obyvatelstvem okresu).

Těž generální opravy jsou podle návrhu nedostatečné a neřeší se základní problémy. Pro okres Stropkov bylo přiděleno 400.000.- Kčs, z čehož má být opraveno 7 školních budov. Kritický stav školních budov jest patrný z přehledu, který jest k této zprávě přiložen.

KS MV, správa VB Prešov ve své zprávě uvádí dvě obce okresu Sobrance, ve kterých jsou školní budovy v kritickém stavu.

1./ V obci Sejkov na 5ti třídní národní škole je přes zimní měsíce nepravidelně vyučování. Třídy není možno vytopit, pro špatný stav oken a dveří, které jsou shnilé. Děti trpí při vyučování zimou a dochází k častým onemocněním.

1 Skrátky s a ss. sa používali v písomnej forme namiesto výrazov *súдруh*, *soudruh*, *sú-druhovia*, *soudruzi*.

- 2./ V obci Beňatina se od začátku školního roku 1953/54 vůbec nevyučuje na 5ti třídní národní škole. Škola byla ve špatném stavu a hrozilo její rozpadnutí. Opravu provádí okresní komunální stavební podnik v Sobrancech velmi zdalouhavě a jen na zákrok OO VB a funkcionářů IV. ref. došlo ke zrychlení prací na opravách. S vyučováním se má započít ve druhém pololetí škol.roku 1953/54 za předpokladu, bude-li oprava provedena.

II.

Ze zprávy KS MV, správy VB v Prešově vyplývají závady, které je možno rozdělit do dvou částí:

- 1./ Závady, vznikající z různých příčin (nepochopení; odpor a j. proti ukrajinským školám z řad obyvatelstva ukrajinské národnosti), v důsledku čehož dochází k značné absenci žáků ve školní docházce.

a/ V okrese Giraltovce bylo zjištěno, že z obce Valkovce nedochází do ukrajinské národní školy 29 školou povinných žáků. Dále nedochází z obce Valkovce dalších 8 žáků do ukrajinské střední školy, zřízené v obci Remeniny. Do téže školy rovněž nedochází 8 žáků z obce Maťaška a 1 žák z obce Ďurďoš.

b/ V okrese Snina byla zjištěna největší nedocházka školou povinných dětí do školy v obci Stakčín. V tomto případě se jedná o obyvatele sporné národnosti, kteří se hlásí přechodně k národnosti slovenské a nesouhlasí s tím, aby jejich děti navštěvovaly ukrajinskou školu, zřízenou v Stakčíně. Od začátku školního roku 1953/54 nedochází do školy 20 žáků. Z těchto 20 žáků nenavštěvovalo školu 5 žáků již ve škol. roce 1952/53.

Příčinou nedocházky školou povinných žáků je skutečnost, že rodiče žáků nesouhlasí s tím, aby jejich děti navštěvovaly školy ukrajinské a odůvodňují to tak, že v naší republice se neúraduje ukrajinskou spisovnou řečí a proto děti nepotřebují ukrajinské školy. V některých obcích okresů Giraltovce se vyskytly také případy, že občané hlásící se dříve k ukrajinské národnosti, se hlásili při zavedení nové ohlašovací povinnosti občanů v roce 1953, všichni k národnosti slovenské, což uváděli na přihlášce trvalého pobytu. Když jim byly přihlášky opraveny, tyto vůbec nepodepsali. Příčinou nedocházky do školy v Stakčíně je též nesouhlas občanů s vyučováním jejich dětí na školách ukrajinských, protože ukrajinský jazyk není jazykem úředním. Rodiče se obávají i toho, že možnost těchto dětí by byly menší, než dětí, které vystudují školy slovenské. Současně tyto rodiče poukazují na Ústavu 9. května a lidově demokratické státní zřízení, kterým je dána možnost svobody jednání v soukromých věcech a v daném případě tvrdí, že i kdyby byly občany ukrajinské národnosti, mají možnost posílat děti do té školy, která se jim v přítomném čase zdá nejpotřebnější. Za takovou školu považují školu slovenskou, která je v Stakčíně zřízená a do které dali zapsat svoje děti před začátkem školního roku. Třídní učitel na slovenské škole ve Stakčíně tyto děti ze slovenské školy vykázal s tím,

aby docházely do školy ukrajinské, neboť pro to dostal příkaz od školního inspektora.

O těchto nedostatcích jsou informováni funkcionáři IV. ref. v Snině a referent Mikuláš Džupin, který rovněž nesouhlasí, aby jeho děti docházely do ukrajinské školy. Těchto skutečností využili reakčně smýšlející občané, ve většině býv. členové DS, jako Štefan Čornanič, (předseda MO DS), Eliáš Hirik (pokladník MO DS) i další, kteří trvají na tom, jak výše uvedeno. O výše uvedených skutečnostech je velmi dobře informován IV. ref. KNV v Prešově, ale nápravu v tomto směru neprovedl a tak děti v obci Stakčín i nadále nenavštěvují žádnou školu, při čemž se tyto rozpory neustále prohlubují.

- c/ V okrese Sobrance vyskytuje se též nedocházka žáků do školy ve více obcích. V obci Podhorod' je zřízena 8mi třídní slovenská střední škola, která má sloužit k výuce žáků z obcí Inovec, Beňatina a Ruský Hrabovec. Do začátku školního roku 1953/54 se vyučovalo na této škole slovenským jazykem, s čímž bylo obyvatelstvo těchto obcí spokojeno. Začátkem školního roku 1953 prosadil na této škole poslanec NS s. Štefan Štenko vyučování v ukrajinském jazyce, a to proti vůli místního obyvatelstva, neboť 80% rodičů žactva s ukrajinskou střední školou nesouhlasí. Z toho důvodu nenavštěvuje 16 žáků z obce Beňatina od začátku školního roku ukrajinskou střední školu v Podhorodí. Ostatní žáci sice školu navštěvují, ovšem nepravidelně a to jen z obavy, aby jejich rodiče nebyli trestáni.

V obci Blatné Remety je zřízena 8mi třídní střední škola, do které jsou docházkou začleněni žáci z obce Svatuš, vzdálené 7 km. Po dobu přepravy cestujících autobusy ČSAD ze Svatuše do Blatných Remet, docházeli žáci řádně do školy. V roce 1953 zastavilo ČSAD provoz této linky a do školy přestalo docházet 16 žáků z obce Svatuš. ONV v Sobrancích žádal IV. ref. KNV v Prešově o sjednání nápravy, ale do dnešního dne zůstalo vše bez povšimnutí.

Z obce Husák nedochází 10 žáků do 8mi třídní střední školy v obci Krčava, vzdálené 4 km, a to od počátku školního roku 1953/54. Rodiče těchto žáků téměř neopodstatněně odůvodňují absenci finančními potížemi při ošacování dětí, dále tím, že nedostali povolení k semletí obilí, aby měli dětem co dát jíst a někteří z nich to odůvodňují tím, že jejich děti už poměrně odrostly a není jim třeba školu navštěvovat.

- d/ V obci Priekopa nenavštěvuje 13 žáků 8mi třídní střední školu v Porube, vzdálenou 2 km. Rodiče těchto žáků odůvodňují nedocházku dětí do školy stejnými argumenty, jako rodiče z obce Husák. Pokud jde o děti cikánského původu v obci Blatné Remety, nenavštěvuje 5ti třídní národní školu 20 žáků a v obci Kristy 17 žáků cikánského původu. Příčinu je třeba spatřovat v nezájmu rodičů o školní vzdělání dětí. Druhou příčinou je nedostatek finančních prostředků na ošacení dětí, zvláště v zimním období.
- e/ V okrese Spišská Stará Ves jsou 3 ukrajinské národní školy a to v obci Straňany, Veľký Lipník a Osturňa. Výuka na těchto školách probíhá normálně. Bylo však zjištěno, že občané obce Osturňa v počtu 15 členné de-

legace v čele s předsedou MNV a předsedou MO KSS navštívili v lednu 1954 předsedu vlády s. Širokého a požadovali zřízení slovenské školy v obci. Podle tvrzení učitele ukrajinské národní školy s. Čerevku a školního inspektora s. Milého², žádají občané obce Osturňa o zrušení ukrajinské školy protože, se mezi nimi hovoří, že občané těch obcí, které budou mít nadále ukrajinskou školu, budou vyvezeni do SSSR.

- f/ V okrese Stará Ľubovňa nedochází do 8mi leté střední školy v Javorině z obce Litmanova pro sněhové závěje 46 žáků. Tento stav trvá od 25. prosince 1953.
- g/ V okrese Svidník se v poslední době začíná projevovat nesouhlas s ukrajinskou národní školou v obci Stročin z řad dosud nejzjištěných jednotlivců.
- h/ V okrese Veľké Kapušany se vyskytuje největší absence v obcích Pavlovce nad Úhom, Veľké Slemence, Drahňov a též v sídle okresu. Nejvíce se projevuje nedocházka u žáků cikánského původu a to již z důvodů výše popsaných. Na střední a národní škole ve Veľkém Slemenci byla u 28 žáků zjištěna absence v počtu 1.027 vynechaných vyučovacích dnů.
- i/ V okrese Vranov, na ukrajinské národní škole v obci Detrik, kde od 1.IX.1953 do 30.XI.1953 nedocházeli žáci na vyučování, spočívala příčina absence v tom, že rodiče žáků nesouhlasili s ukrajinským vyučováním, což odůvodňovali stejnými argumenty uvedenými výše. Dnem 1.XII.1953 byla provedena v této škole změna učitelů. Nový učitel vyučuje slovenským jazykem a obyvatelstvo s tímto opatřením plně souhlasí. Závada byla takto odstraněna.

V obci Hencovce, kam byly přestěhovány rodiny z obce Blažov, okres Sabinov, byla zřízena ukrajinská národní škola, kterou navštěvovalo 30 žáků. Poněvadž občané se odstěhovali zpět do Blažova, navštěvují tuto školu pouze 3 žáci. V tomto případě není únosné vydržovat učitele a provoz školy. Opatření nebyla dosud učiněna žádná.

2./ Závady rázu kádrového, které se dotýkají přímo jednotlivých učitelů a v některých případech pracovníků IV. ref. ONV a KNV, kteří zdlouhavě vyřizují žádosti předkládané místními orgány a obyvatelstvem.

- a/ V okrese Stropkov se vyskytuje závada na 5ti třídni střední škole v obci Pakostov. Učitel Vladimír Milan provádí vyučování pouze 2 až 3 krát týdně, a to z toho důvodu, že se oddává pití alkoholických nápojů a je neschopný vyučování.
O této skutečnosti byl vyrozuměn školní inspektor ve Stropkově, ale nápravu dosud neučinil.
- b/ V okrese Veľké Kapušany se vyskytují závady se strany učitelů. V obci Veľké Raškovce je zřízena mateřská školka, kterou děti nenavštěvují, a to proto, že učitelka Alžběta Poroknovcová z obce Beša dětem nevěnovala

2 Správne: s. Millyho.

pozornost a obyvatelstvo se o ní vyslovuje, že si do školy dochází pouze pro peníze.

V obci Beša se oddává ředitel národní školy Zikmund Pavlický pití lihovin. V podnapilém stavu dochází do školy, není schopen vyučování a proto pověřuje některého ze žáků, aby děti bavil a současně vykládal předepsanou látku. Tím se stává, že žáci nezískávají patřičné vědomosti. Občané žádají, aby ředitel byl z funkce odvolán. Přesto, že se odvolání dožadovali, náprava nebyla dosud provedena.

Obdobně si počíná i učitel Alexej Sekal na národní škole v obci Čičarovce. Dochází do školy v podnapilém stavu a nechává si donášet lihoviny školními dětmi. Rodinný život vede neuspořádaný a v důsledku toho od něho manželka odchází k matce. Žáci se mu vysmívají, jako učitel nemá patřičné autority. I tato okolnost je známa IV. ref. ONV ve Velkých Kapušanech, ale do dneška nebyla sjednána náprava.

Návrh usnesení:

- 1./ K odstranění nedostatků uvedených v části I., str. 1 – 2 této zprávy navrhuje, aby kolegium ministra školství uložilo pověření školství s. E. Sýkorovi projednat nedostatky v okrese Stropkov s pověřenci místního hospodářství a stavebního průmyslu, včetně zástupců projekčních složek tak, aby byly společně zajištěny a vytvořeny podmínky k odstranění závad při přípravě projektové dokumentace a její zajištění během roku 1954, nejpozději během roku 1955. Současně, aby projednal dosavadní stav příprav generálních oprav. Předložil konkrétní návrh na odstranění závad Sboru pověřenců s tím, aby Sbor pověřenců uložil pověření místního hospodářství, stavebního průmyslu a projektovým organizacím zajistit provedení návrhů předložených pověřencem školství.
- 2./ K odstranění nedostatků uvedených v části II., písm. a – i, dále části 2, písm. a – b, této zprávy navrhuje, aby kolegium uložilo pověření školství s. E. Sýkorovi projednat zjištěné nedostatky s ÚV KSS tak, aby byla učiněna vhodná opatření k vyřešení nedostatků pokud jde o docházku žáků do ukrajinských škol. Současně, aby učinil opatření k odstranění kádrových závad.
- 3./ O učiněných opatřeních podal kolegiu ministerstva zprávu do 15. dubna 1954.
- 4./ Uložit vedoucímu KIS s. R. Krátkému, aby potvrdil příjem zprávy KS MV, správě VB v Prešově a oznámil jim učiněná opatření.

Příloha ke zprávě.

Č.j.04465/54-taj.

T a j n é !

Přehled stavu závadných školních budov v okrese Stropkov, kraj Prešov:

Válečnými událostmi bylo úplně spáleno 16 školních budov,
silně poškozeno..... 21 budov,
Z toho je dosud umístěno v dočasných dřevěných barácích
(které byly v rámci zákona č. 128/45 Sb. postaveny po osvobození pro bezpřístřeš-
né obyvatelstvo) 8 národních škol,
4 střední školy,
1 mateřská škola,

Celkem13 škol.

Dřevěné baráky se nachází v chatrném stavu, některé jsou shnilé a silně zapad-
nuté do země. Za nepříznivého počasí do baráku prší. V zimním období je není
možno vytopit, při dveřích a oknech jsou velké skuliny, které vznikly povětrnost-
ními vlivy.

V soukromých pronajatých budovách je v okrese Stropkov
umístěno dále5 národních
škol,..... 2 střední školy,
13 mateřských škol,

Celkem 20 škol.

Tyto budovy ve většině případech potřebují generální opravy. Též budovy státní
potřebují nutně generální opravy.

Od roku 1945 byly nově postaveny3 školy,
Do původního stavu generálními opravami bylo dáno celkem 14 škol. budov.

DOKUMENT Č. 3

Marec 1954, Praha. Pokyny Politického sekretariátu ÚV KSČ krajským a okresným výborom KSČ a KSS k prvým voľbám do národných výborov konaných 16. mája 1954 s dôrazom na ich prípravu v národnostne zmiešaných oblastiach.

Všetkým krajským a okresným
výborom KSČ a KSS
do rúk vedúceho tajomníka

Vážení súdruhovia!

Komunistická strana Československa riadi sa pri výstavbe nášho ľudovodemokratického štátu leninsko-stalinským učením o národnostnej otázke a veľkým vzorom Sovietskeho zväzu ako veľkej bratskej rodiny početných národov a národností. Budujú Československú republiku ako štát bratských národov Čechov a Slovákov, zabezpečuje komunistická strana a vláda Republiky všestranný politický, hospodársky a kultúrny rozvoj pracujúcich všetkých národností obývajúcich našu krajinu, Maďarov, Ukrajincov, Poliakov a Nemcov.

Významný podiel na prevádzaní tejto správnej národnostnej politiky pripadá národným výborom, vyjadrujúcim štátnu moc robotníckej triedy vo zväzku s ostatnými pracujúcimi miest a dedín. Práve národné výbory sú povolané, aby združovali najlepších predstaviteľov pracujúceho ľudu, robotníkov, pracujúcich roľníkov a príslušníkov inteligencie a mobilizovali obyvateľov všetkých národností k plneniu úloh socialistickej výstavby. Prostredníctvom národných výborov sa zúčastňujú široké vrstvy pracujúcich sa správe štátu a v budovaní socializmu – v národných výboroch sa zjednocuje ich tvorivé úsilie o výstavbu spoločného a jednotného československého štátu. Všetci členovia národných výborov, bez ohľadu na to, akej sú národnosti, musia byť tlmočníkmi vôle a záujmov pracujúceho ľudu všetkých národností, musia bdieť nad dôsledným uskutočňovaním národnostnej politiky našej strany a vlády.

Voľby do národných výborov musia aj v tomto smere priniesť posilnenie a upevnenie národných výborov, aby lepšie ako doteraz spájali štátny aparát so širokými masami pracujúcich našich národov i všetkých národností.

Aby voľby splnili toto svoje poslanie, musia sa i v okresoch, mestách a dedinách s národnostne zmiešaným obyvateľstvom niesť v znamení ďalšieho upevnenia zväzku robotníkov s pracujúcimi roľníkmi a inteligenciou, v znamení nerozlučnej družby pracujúcich všetkých národností. K tomu je potrebné riadiť sa týmito smernicami:

1) Účať občanov iných národností v komisiách:

Býra KV a OV KSS zabezpečia v národnostne zmiešaných okresoch, mestách a dedinách účasť občanov iných národností:

- a) v komisiách Národného frontu pri ONV a JNV,
- b) vo volebných komisiách pre voľby do ONV, mestských národných výborov a miestnych národných výborov,
- c) v obvodných volebných komisiách,
- d) v okresných volebných komisiách.

Do komisií treba vyberať najschopnejších pracovníkov, ktorí majú politickú a morálnu dôveru u občanov a majú prehľad o politickej situácii v okresoch, mestách a dedinách so zmiešaným obyvateľstvom.

Účasť týchto pracovníkov má zabezpečiť účinné, organizačné a masovopolitické opatrenia, ktoré zaručia najväčšiu účasť občanov iných národností na voľbách a zvolenie kandidátov Národného frontu do národných výborov.

2) Zriaďovanie volebných obvodov na území okresov, miest a obcí s národnostne zmiešaným obyvateľstvom:

Stranické orgány a organizácie zabezpečia, aby zriaďovanie volebných obvodov pre okresné, mestské a miestne národné výbory zodpovedalo celkovej politickej situácii a národnostnému zloženiu v príslušnom okrese, meste a dedine.

To znamená, berúc do úvahy konkrétnu politickú, hospodársku a národnostnú situáciu, vytvárať podľa možnosti volebné obvody s voličstvom jednej národnosti. Pri zriaďovaní týchto obvodov treba sa vyvarovať každej mechanickosti, rozhodovať z triedneho hľadiska a individuálne.

3) Výber kandidátov Národného frontu do národných výborov pre volebné obvody národnostne zmiešaným obyvateľstvom.

Pri výbere kandidátov musia stranické orgány a organizácie aj tu vychádzať z politických smerníc Predsedníctva ÚV KSČ o príprave volieb. Treba vybrať takých kandidátov Národného frontu, v ktorých voličia bez ohľadu na národnosť budú vidieť svojich vlastných kandidátov.

Pritom vo volebných obvodoch s národnostne zmiešanými občanmi treba vyberať kandidáta predovšetkým z radov pracujúcich tej národnosti, ktorá tvorí v obvode prevážnu väčšinu. V kampani za zvolenie kandidáta je potom treba zabezpečiť, aby všetci komunisti, bez ohľadu na národnosť, agitovali za kandidáta NF. V každom prípade treba zabezpečiť, aby výber kandidátov zodpovedal politickej situácii a národnostnému zloženiu príslušného volebného obvodu.

4) Výber kandidátov Národného frontu v dedinách do 400 obyvateľov s národnostne zmiešaným obyvateľstvom.

V týchto dedinách bude iba jeden volebný obvod a kandidáti Národného frontu budú uvedení na spoločnej kandidátke. Aby boli vytvorené podmienky pre účasť na voľbe u všetkých voličov a získaný všeobecný súhlas s kandidátkou treba zpravidla navrhnuť väčšinu kandidátov z radov pracujúcich tej národnosti, ktorá má v dedine prevážnu väčšinu.

Samozrejme i pri výbere týchto kandidátov treba sa riadiť smernicami Predsedníctva ÚV KSČ o príprave volieb.

5) Tlačové materiále k voľbám.

Je potrebné zabezpečiť, aby všetky materiále k voľbám, smernice a obežníky ako aj agitačný a propagandistický materiál bol do zmiešaných oblastí zasielaný dvojjazyčne.

6) Propagandistická a agitačná práca v predvolebnej kampani v mestách a obciach s národnostne zmiešaným obyvateľstvom.

Predovšetkým treba zabezpečiť, aby všetká propagandistická a agitačná práca ústna i názorná, určená príslušníkom iných národností bola uskutočňovaná jazykom príslušnej národnosti.

Vedením agitačných stredísk, referentskou a agitačnou prácou poverovať súdruhov a súdružky, ktorí dobre ovládajú jazyk príslušnej národnosti.

Propagandistickými prednáškami, tlačou a rozhlasom vysvetľovať základné zásady národnostnej politiky, význam bratského spolunažívania pracujúcich všetkých národností, práva a povinnosti našich občanov zakotvené v Ústave 9. mája. Vysvetľovať, že národné výbory sú tými orgánmi, prostredníctvom ktorých v najširšom meradle môže každý občan našej republiky bez ohľadu na národnosť svoje práva uplatňovať.

V zmiešaných oblastiach zostavovať agitačné dvojice z jedného českého alebo slovenského agitátora a jedného agitátora z príslušnej národnosti. Túto istú zásadu treba uplatniť i pri návštevách členov volebných komisií, ktoré budú osobne pozývať voličov k voľbe a doručovať legitimačné lístky.

Osobitnú pozornosť musia venovať stranícke orgány a organizácie predvolebnej kampani v národnostne zmiešaných okresoch a obciach i preto, že triedny nepriateľ a iné reakčné elementy budú usilovať vyvolávaním národnostných rozporov a šírením nepriateľskej propagandy hatiť úspešný priebeh predvolebnej prípravy a odvádzať pracujúcich od účasti na voľbách. K tejto nepriateľskej činnosti triedny nepriateľ využíva národnostné prežitky vo vedomí ľudí, poukazujúc niekde na nedostatočné zastúpenia iných národností v národných výboroch a šíri nepriateľské heslá, ktoré majú vyvrátiť skutočnosť, že národné výbory vyvíjajú svoju činnosť podľa zásad proletárskeho internacionalizmu. Šíriteľmi týchto nepriateľských hesiel, ako ukazujú skúsenosti z priebehu verejnej diskusie k osnovám zákonov sú najmä kulaci a reakčný klérus.

Stranícke orgány a organizácie pozorným sledovaním a konkrétnym zapájaním pracujúcich iných národností do predvolebnej prípravy a zvýšenou agitačnou a propagandistickou prácou musia vytvárať dobré podmienky pre úspešné uskutočnenie volieb a tak pre upevnenie družby všetkých národov a národností v našej vlasti.

Vypracovali: s. Rais
s. Kolesár
s. Lörincz
s. Brenčíč

So súdružským pozdravom
Politický sekretariát ÚV KSČ

Prameň: NA, f. Politický sekretariát ÚV KSČ (02/3), svazek (sv.) 57, archívni jednotka (a. j.). 263/1, s. 42-45. – Cyklostyl, A4, 4 s., j. slovenský.

DOKUMENT Č. 4

30.máj 1954, Prešov. Rezolúcia Ustanovujúceho valného zhromaždenia KSUP.

REZOLÚCIA Ustanovujúceho valného zhromaždenia Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich

Ustanovujúce valné zhromaždenie Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich, ktoré sa zišlo po víťazných voľbách do národných výborov, pred zvolaním X. zjazdu našej rodnej Komunistickej strany Československa i bezprostredne pred vyhlásením volieb do Národného zhromaždenia ako ďalšej významnej udalosti v živote našej ľudovodemokratickej vlasti, po kritickom zhodnotení činnosti Prípravného výboru, konštatuje, že Kultúrny spolok ukrajinských pracujúcich za tri roky jestvovania Prípravného výboru KSUP, po rozvinutí kultúrno-osvetovej a publikačnej činnosti stal sa organickou súčasťou siete našich kultúrno-osvetových inštitúcií a dosiahol značné úspechy na poli vytvárania národnej hrdosti i československého socialistického vlastenectva medzi ukrajinským obyvateľstvom na východnom Slovensku.

Ustanovujúce valné zhromaždenie ďalej konštatuje, že, aj napriek dosiahnutým úspechom, v doterajšej činnosti KSUP bolo mnoho vážnych nedostatkov, ktoré do značnej miery boli brzdou všestranného rozvoja ukrajinských pracujúcich na východnom Slovensku. Veľká väčšina týchto nedostatkov vyplýva z nedostatočnej kultúrno-osvetovej činnosti Prípravného výboru KSUP, ktorá v budúcnosti musí sa stať centrom všetkej práce Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich.

Existencia národnej ľahostajnosti v istých vrstvách ukrajinskej inteligencie, a do značnej miery tiež v radoch ostatných ukrajinských pracujúcich, tak ako jestvovanie zvyškov buržoázneho nacionalizmu v radoch tejto časti ukrajinskej inteligencie, sú podmienené nedostatkami v našej spoločnej kultúrno-osvetovej a ideologickej práci medzi ukrajinským obyvateľstvom na východnom Slovensku. Avšak napriek všetkým týmto medzerám a brzdám vo vývoji ukrajinského obyvateľstva v našej vlasti je potrebné konštatovať, že veľká väčšina ukrajinského obyvateľstva sa plne vyrovnala s prežitkami buržoáznych nánosov, a takýmto spôsobom, bok po boku s pracujúcimi českej, slovenskej a iných národností, sa stalo nadšeným budovateľom socializmu v našej vlasti.

Opierajúc sa o sovietsku, v prvom rade ukrajinskú a ruskú kultúru, ktorá sa stáva vlastníctvom aj ukrajinských pracujúcich na východnom Slovensku, a čerpajúc z bohatých zdrojov pokrokovej slovenskej a českej kultúry ukrajinské obyvateľstvo vo svojej ľudovodemokratickej vlasti úspešne a radostne prekonáva svoju odvekú zaostalosť, tento smutný následok stáročných špekulácií bývalých vládnucich spoločenských tried s jeho národnou príslušnosťou a povedomím.

S cieľom úplného víťazstva nad týmto dedičstvom je nevyhnutné ešte tesnejšie sa zomknúť okolo našej rodnej Komunistickej strany Československa a jeho ľudovodemokratickej vlády, ešte viac rozvinúť kultúrno-osvetovú prácu, osobitne v našich obciach.

Vychádzajúc z referátu i z početných diskusných príspevkov k referátu, Ustanovujúce valné zhromaždenie stanovuje pre ďalšie funkčné obdobie takéto smernice:

1. S cieľom, aby úlohy Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich sa stali vecou všetkých ukrajinských pracujúcich na východnom Slovensku, prvoradou úlohou novozvoleného vedenia bude vynaložiť všetky sily, aby rozšírilo doterajší okruh kultúrno-osvetových pracovníkov o ľudí, ktorí sú v obciach a v okresoch, osobitne v radoch ukrajinského učiteľstva, a taktiež i v samotnom centre práce ÚV KSUP. Ide predovšetkým o tú časť ukrajinskej inteligencie a ostatných pracujúcich, ktorá sa nachádza v Prešove a na zaradenie ktorej do práce doteraz nebolo vynaložené žiadne úsilie. Len takým spôsobom, opierajúc sa o široký okruh uvedených spolupracovníkov, Kultúrny spolok ukrajinských pracujúcich dokáže svojou kultúrno-osvetovou prácou zabezpečiť všetky budovateľské úlohy vytýčené pred národny našej vlasti stranou a vládou, a mobilizovať pre ich splnenie všetkých pracujúcich ukrajinskej národnosti.
2. Priamo historickou výzvou Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich je vychovávať vo všetkých vrstvách ukrajinského obyvateľstva, ktoré našlo svoj trvalý domov v ľudovodemokratickom Československu, pocit hrdosti a vedomie spolupatričnosti k veľkému sovietskemu ukrajinskému národu, približovať mu bohaté dedičstvo veľkých synov ukrajinského ľudu od Kotľarevského, Ševčenka a Franka až po Tyčynu, Kornijčuka a Ryľského, i vytvoriť v ukrajinskom jazyku, ktorý za sovietskeho zriadenia dosiahol nebývalý rozkvet, svoje vlastné kultúrne hodnoty. V tomto úsilí, cieľom ktorého je odstránenie krívd, ktoré počas celých storočí znášalo ukrajinské obyvateľstvo na východnom Slovensku, Kultúrny spolok ukrajinských pracujúcich opierajúci sa o našu rodnú Komunistickú stranu Československa využíva plnú podporu našej ľudovodemokratickej vlády a všetkého pracujúceho ľudu našej vlasti, ktorý je taktiež zainteresovaný na tom, aby aj ukrajinské obyvateľstvo na východnom Slovensku čo najskôr prekonalo národnú dezorientáciu ako nepriaznivé dedičstvo bývalých režimov. V súvislosti s tým a s cieľom dosiahnutia tejto veľkej méty bude potrebné venovať osobitne veľkú pozornosť krúžkom ukrajinského jazyka, ukrajinskej tlači, ľudovej umeleckej tvorivosti i novej socialistickej ukrajinskej literatúre, ktorá sa rodí na východnom Slovensku, tak ako aj všetkým ostatným výchovným prostriedkom, ktoré môžu vo významnej miere napomáhať pri formovaní správneho národného vedomia v radoch ukrajinského obyvateľstva na východnom Slovensku.
3. S otázkou formovania ukrajinského socialistického národného povedomia je spojená i ďalšia úloha Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich, ktorá spočíva vo výchove tohto obyvateľstva v duchu československého socialistického vlastenectva a proletárskeho internacionalizmu. Ukrajinské obyvateľstvo na východnom Slovensku má vo svojej minulosti krásne tradície v spoločnom boji so slovenskými, českými a maďarskými pracujúcimi za lepšiu zajtrajšok, krásne tradície dobrého spoluzitia s pracujúcimi slovenskej, maďarskej a ostatnými národnosťami, ktoré žijú v našej spoločnej vlasti. Úlohou

Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich bude v úzkej spolupráci s našou historickou vedou všestranne popularizovať a oboznamovať našich pracujúcich s týmito nádhernými tradíciami, z ktorých vyrástol náš dnešný proletársky internacionalizmus ako organická súčasť nášho budovateľského života. Bezprostredne s tým je spojené aj prehodnotenie kultúrneho dedičstva popredných ukrajinských buditeľov, akými boli Alexander Duchnovič, Alexander Pavlovič, Adolf Dobrjanskij, Anatolij Kralyckij a iní, ako aj očistenie týchto koryfejov od nánosu nevedeckej buržoáznej historiografie poznačenej vo väčšine prípadov špekulatívnym duchom bývalej gréckokatolíckej cirkvi.

4. Referát súdr. Kudzeja a početné diskusné príspevky k referátu zaväzujú nové vedenie, všetkých pracovníkov i členov Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich k dôslednej práci na úseku boja s ukrajinským buržoáznym nacionalizmom, bez rozdielu, či táto buržoázna ideológia sa prejavuje v smere antiukrajinskom, antislovenskom, antiruskom alebo nejakým iným spôsobom. Buržoázny nacionalizmus – to je nepriateľská ideológia tak voči českému a slovenskému národu, ako aj nášmu ukrajinskému obyvateľstvu na východnom Slovensku i ostatným národnostiam, ktoré žijú v našej vlasti, pretože má za cieľ zmarenie úsilia nášho ľudovodemokratického spoločenského zriadenia i nášho pevného priateľstva s naším osloboditeľom – mohutným Sovietskym zväzom, ochrancom našej samostatnosti a záštitou trvalého mieru na celom svete. Bratská jednota medzi ukrajinským obyvateľstvom na východnom Slovensku s českým i slovenským národom – to je výsledok stáročnej bojovej družby za lepší život vrcholiaci zvrhnutím fašistickej nadvlády pod vedením Sovietskeho zväzu a veľkou rekonštrukciou za jeho významnej pomoci našej spoločnej vlasti – socialistickej Československej republiky. Úprimné a bratské vzťahy nášho ukrajinského obyvateľstva na východnom Slovensku k veľkému ruskému národu majú korene v tisícročnej tradícii a vo veľkej láske všetkých generácií našich predkov, otcov i nás samých k národu Puškina, Gorkého i Lenina, k jeho jazyku i kultúre, pod veľkým demokratickým vplyvom ktorej zrodila sa celá ukrajinská kultúra, vrátane kultúry ukrajinského obyvateľstva na východnom Slovensku. Túto tradičnú lásku ukrajinského ľudu k bratskému ruskému národu sa nepodarí nijakým buržoáznym nacionalistom vykorenit' zo srdca nášho ukrajinského obyvateľstva. A tak isto sa nepodarí nijakým prívržencom fencikovského reakčného tzv. ruského smeru vnieť chaos do výchovy nášho ukrajinského obyvateľstva na východnom Slovensku v duchu spolupatričnosti k veľkému socialistickej ukrajinskému národu.
5. Ďalej bude potrebné rozvinúť všetko úsilie, aby nielen materiálne, ale aj duchovné výdobytky vedy stali sa v čo najväčšej miere vlastníctvom našich ukrajinských pracujúcich na východnom Slovensku, aby položili ich myslenie na solídne vedecké základy a obohatili jeho život poznatkami vedeckého socialistickej svetonázoru – marxisticko-leninským učením.

Vychádzajúc z týchto smerníc, ako aj z výsledkov mnohých diskusií a doterajšej práce KSUP Ustanovujúce valné zhromaždenie Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich stanovujú pre novozvolené predsedníctvo tieto úlohy:

1. Zabezpečiť do konca júna roku 1954 rozpracovanie správy prvého tajomníka ÚV KSUP, rezolúcie a ostatných materiálov ustanovujúceho valného zhromaždenia pre dôsledné prerokovanie na členských schôdzach všetkých miestnych organizácií KSUP.
2. Zabezpečiť prerokovanie materiálov ustanovujúceho valného zhromaždenia takým spôsobom, aby bolo organicky späté s kritickým hodnotením vlastnej činnosti miestnych organizácií KSUP a jeho vyšších orgánov.
3. Zabezpečiť aktívnu pomoc okresným výborom Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich i miestnym organizáciám KSUP pri odstraňovaní všetkých odhalených nedostatkov v práci Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich v ukrajinských obciach a v závodoch, kde takéto organizácie boli vytvorené.

Pôjde teraz o to, aby všetci členovia a funkcionári Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich si uvedomili všetky nedostatky svojej práce a aby ich dôsledne odstraňovali.

Kultúrny spolok ukrajinských pracujúcich má všetky predpoklady pre uskutocnenie vytýčených úloh a tým aj pre zabezpečenie úspešného budovania socializmu v našej vlasti pod vedením Komunistickej strany Československa.

Jednotným frontom všetkých pracujúcich našej vlasti, bok po boku s nepremožiteľným Sovietskym zväzom, vpred – za výstavbu socializmu v našej vlasti a zachovanie trvalého mieru.

Prameň: Družno vpered, roč. 4, jún 1954, č. 6, s. 28-29. – Text v časopise, A4, 2 s., j. ukrajinský. Do slovenského jazyka preložili editori.

DOKUMENT Č. 5

23. jún 1954, Prešov. Zápisnica z porady zástupcov kompetentných inštitúcií a organizácií o opatreniach na propagáciu, popularizáciu a rozširovanie pôvodnej ukrajinskej literatúry v Prešovskom kraji.

Z á p i s

z porady krajskej komisie pre rozširovanie ukrajinskej literatúry
v Prešovskom kraji.

Dňa 23.VI.1954 bola v Sovietskej knihe porada o rozširovaní ukrajinskej literatúry v Prešove za prítomnosti týchto zástupcov:

Za Sovietsku knihu: podnikový riaditeľ s. Matiš, s. Borkovec, s. Masicová. Za Povereníctvo školstva: s. Chudík, za KSUP: s. Minčič. Za KV KSS: s. Kurečko, za KNV, školský odbor: s. Balaš, za KNV: s. Masica, za KOR: s. Burcin, za Slovenskú knihu: s. Miho, za ZČSP: s. Kyrchnerová, za Krajský pedagogický zbor: s. Kuderjavý, za Katedru ukrajinského jazyka: s. Bunganič.

Na základe jednaní medzi predstaviteľom Sovietskej knihy v Prahe a zástupcami Medzinárodnej knihy v Moskve dochádza do ČSR pôvodná ukrajinská literatúra pre potreby ukrajinských pracujúcich na východnom Slovensku. Ukrajinské knihy a učebnice sa centrálnie sústreďujú v krajskej predajni Sovietskej knihy v Prešove.

Pre zabezpečenie širokej propagácie, popularizácie a rozširovania pôvodnej ukrajinskej literatúry v Prešovskom kraji boli na porade zástupcov hore uvedených zložiek prijaté tieto uznesenia:

1. Sovietska kniha stanoví systemizované miesto špeciálneho referenta pre ukrajinskú literatúru, ktorý bude v stálom spojení so všetkými zložkami, zainteresovanými k rozširovaniu tejto literatúry, bude riadiť jej objednávanie, predaj a propagáciu.
2. Sovietska kniha prijme jedného až dvoch náborových referentov, ktorí budú prevádzať výstavy ukrajinskej literatúry na školách, závodoch a dedinách s ukrajinským obyvateľstvom.
3. Zriadi sa objednávková komisia, ktorej bude predsedať referent Sovietskej knihy pre ukrajinskú literatúru.

Členmi tejto komisie sú:

- 1) s. Minčič
- 2) zástupca pre ukrajinské školy (bude menovaný do 26. t. m.)
- 3) za KNV s. Masica
- 4) zástupca Slovenskej knihy (bude menovaný do 26. t. m.)
- 5) za KV KSS s. Kurečko
- 6) za KOR s. Burcin
- 7) za KV ZČSP s. Feková, za ČZM s. Krešňak
- 8) za Katedru ukrajinského jazyka s. Bunganič (Šlepecký)
- 9) za Krajský ústav pre ďalšie vzdelanie učiteľov s. Zjelič
- 10) za poľnohospodársku správu s. Kandryčak.

- Prvých piati zástupcovia sa zúčastnia na každej schôdzi, ostatní sa zvolajú podľa potreby.
4. Vo všetkých okresoch Prešovského kraja s ukrajinským obyvateľstvom budú do konca t.r. vytvorené poradné zbory, ktoré budú spolupracovať s krajskou komisiou pri zisťovaní potrieb ukrajinskej literatúry. Poradné zbory sa budú schádzať podľa pokynov predsedov krajskej komisie a budú v nich zastúpené tieto zložky: OV KSS, ČZM, knižný inšpektor, školský inšpektor, okresný tajomník KSUP.
 5. Krajský ústav pre ďalšie vzdelanie učiteľov v Prešove bude sústavne propagovať ukrajinskú literatúru medzi všetkými učiteľmi ukrajinských škôl. Potrebné materiály k tomu bude dodávať Sovietska kniha.
 6. Povereníctvo školstva vypracuje pre všetky ukrajinské školy smernice o tom, ako má byť popularizovaná ukrajinská literatúra medzi žiactvom.
 7. Sovietska kniha pri plánovaní investícií na rok 1955 vybaví krajskú predajňu v Prešove potrebnými propagačnými prostriedkami (dodávkovým vozom s rozhlasovým zariadením, premietacím prístrojom a pod.).
 8. KSUP dá k dispozícii voz so šoférom a premietací prístroj do tej doby, kým Sovietska kniha vo svojom investičnom pláne získa tieto investície. Tento bod bude splnený pod podmienkou, že Sovietska kniha zabezpečí potrebný agregát.
 9. Slovenská kniha zavedie vo všetkých okresoch s ukrajinským obyvateľstvom pultový predaj ukrajinskej literatúry. Základný sortiment dodá a sústavne ho bude doplňovať Sovietska kniha v Prešove, kde bude centrálny sklad ukrajinskej literatúry.
 10. Toto uznesenie je súčasne dané na vedomie všetkým ONV a masovým zložkám v okresoch s ukrajinským obyvateľstvom s požiadavkou, aby uznesenie bolo prejednané a aby tieto zložky boli po svojej línii nápomocné krajskej komisii pri popularizácii ukrajinskej literatúry v Prešovskom kraji.

V Prešove dňa 23. VI. 1954.

Za správnosť: Sovietska kniha: Matiáš

DOKUMENT Č. 6

1. október 1954, Bratislava. List podpredsedu Zboru povereníkov Š. Šebestu podpredsedovi vlády J. Dolanskému s informáciou o stave pôžičiek a príspevkov v rámci akcie „P“.

PODPRESEDA
SBORU POVERENÍKOV

V Bratislave dňa 1. októbra 1954.

Číslo: 8521/54.

Vážený súdruh prvý námestník predsedu vlády!

Zbor povereníkov predložil 7.9.1954 vláde návrh na dofinancovanie akcie výstavby vojnou zničených domkov v Prešovskom kraji. Boli sme informovaní pomerne neskoro o zlej situácii s financovaním, čo napokon prešetrovala aj štátna kontrola.

Dali sme však bez meškania znovupreveriť podklady týkajúce sa akcie a výsledok sme predložili v správe predsedu Zboru povereníkov s návrhom dofinancovať akciu z úspor štátneho rozpočtu. Ako sme informovaní po referentskej linke, už návrh bol prerokovaný.

Pretože ma povereník financií upozorňuje, že práve v týchto dňoch dochádza k dočerpávaniu účtov stavebníkov akcie „P“, prosím Vás, aby ste dali urýchlene začleniť do programu rokovania vlády náš návrh.

Pre informáciu pripojujem odpis stavu pôžičiek a štátnych príspevkov stavebníkov akcie „P“.

So súdružským pozdravom:
Šebesta³

Vážený súdruh

dr. Jaromír D o l a n s k ý ,
prvý námestník predsedu vlády,

P r a h a .
Finančná stránka akcie P .

Krajský národný výbor v Prešove z vládnej sumy Kčs. 24,150.000.- priznal stavebníkom štátne príspevky a tieto uhradil na účty stavebníkov u Štátnych spořitel'ni podľa tohoto zostavenia:

3 Vlastnoručný podpis autora listu.

A/ <u>Ťažiskové okresy:</u>	Novostavby		Gener.opravy		Dovedna
	počet	Kčs.	počet	Kčs.	Kčs.
Medzilaborce	386	6,050.100.-	72	261.200.-	6,311.300.-
Snina	212	3,517.500.-	93	362.000.-	3,879.500.-
Stropkov	334	5,653.500.-	25	100.000.-	5,753.500.-
Svidník	<u>254</u>	<u>4,130.500.-</u>	<u>141</u>	<u>499.000.-</u>	<u>4,629.500.-</u>
	1186	19,351.600.-	331	1,222.200.-	20,573.800.-
B/ <u>Ostatné okresy:</u>					
Bardejov	2	34.400.-	-	--	34.400.-
Giraltovce	21	312.800.-	4	14.000.-	326.800.-
Humenné	24	415.000.-	6	24.000.-	439.000.-
Michalovce	15	258.600.-	6	24.000.-	282.600.-
Prešov	2	39.600.-	3	12.000.-	51.600.-
Sobrance	12	206.400.-	7	28.000.-	234.400.-
Veľ. Kapušany	13	223.600.-	11	40.000.-	263.600.-
Vranov	43	738.500.-	3	12.000.-	750.500.-
St. Ľubovňa	28	484.600.-	-	-	484.600.-
Sečovce	<u>1</u>	<u>17.000.-</u>	<u>-</u>	<u>-</u>	<u>17.000.-</u>
	161	2,730.500.-	40	154.000.-	2,884.500.-
C/ <u>Dovedna:</u>	<u>1347</u>	<u>22.082.100.-</u>	<u>371</u>	<u>1.376.200.-</u>	<u>23,458.300.-</u>

K rozdeleniu zo strany KNV Prešov ostáva suma Kčs. 691.700.-

Stavebníci vyčerпали štátne príspevky úplne v 102 prípadoch. Na sume uvoľnili sporiteľne dovedna Kčs. 6,850.000.-

Stavby sa prevádzajú v 911 prípadoch.

Na tieto stavby štátne sporiteľne povolili 795 pôžičiek na sumu Kčs. 7,946.000.- a 371 pôžičiek majú spracovaných a čakajú na podpisy stránok, stavebné povolenia alebo vyriešenie sporných otázok zo strany okresných národných výborov.

Štátne sporiteľne uhradili OPASu na predložené faktúry cca Kčs. 5,800.000.- OPAS zrýchľuje v týchto dňoch fakturáciu a inkaso vydaného stavebného materiálu stavebníkom. Podľa správ Povereníctva obchodu OPAS doručuje sporiteľňam faktúry na cca Kčs. 3,300.000.- Spracovanie týchto faktúr zo strany štátnych sporiteľní sme zariadili. Môžu sa ale vyskytnúť prípady, že sporiteľne nebudú môcť uhradiť OPASu celú protihodnotu faktúry, ak štátny príspevok a povolená pôžička budú doterajšími faktúrami a platbami za vykonané murárske a iné práce vyčerpané.

Bratislava, 23. septembra 1954.

DOKUMENT Č. 7

18. december 1954, Praha. Správa Zboru poverenikov o priebehu výstavby a obnovy zničených domkov v Prešovskom kraji pre vládu republiky s návrhom uznesenia.

Zasadnutie Predsedníctva vlády

Číslo : 11.361/1954

Počet výtlačkov : 3

Počet príloh :

Počet listov :

Číslo výtlačku : 1

S p r á v a

o priebehu výstavby a obnovy vojnou zničených domkov v Prešovskom kraji na základe uznesenia vlády č. 494 a 2074 z roku 1954.

Predkladá :

predseda ZP R. Strechaj

Návrh uznesení :

(pripojený k správe)

Obsah :

Priebeh a terajší stav akcie
k 18.XII.1954, zásobovanie akcie
materiálom, doprava, pracovné sily,
politické hodnotenie.

Prerokované :

V Predsedníctve Zboru poverenikov.

N á v r h u z n e s e n i a.

Vláda Republiky správu predloženú predsedom Zboru poverenikov Rudolfom Strechajom o výstavbe vojnou zničených domkov v Prešovskom kraji b e r i e n a v e d o m i e.

K o n š t a t u j e ,

že v niektorých prípadoch došlo k porušeniu predpisov v záujme operatívneho riešenia výstavby, menovite v problémoch mzdových, v otázkach zmien vo fondoch materiálu a niektorých otázkach disciplíny, a preto ukladá:

1/ ministromi štátnej kontroly a ministromi financií

a/ svojimi orgánmi preveriť podľa jednotlivých rezortov nedostatky, ktoré v súvislosti s akciou vznikli a podať návrh na ich odstránenie vláde Republiky do 31. III. 1955,

b/ výsledky previerky a opatrení oznámiť predsedovi vlády do 31. III. 1955,

2/ predsedovi KNV v Prešove

zabezpečiť, len čo to počasie dovolí, cez príslušné orgány národných výborov úplné dokončenie akcie tak, aby v deň výročia oslobodenia Republiky slávnou Sovietskou armádou mohli byť domky obývané,

3/ Zboru povereníkov

do 30. VI. 1955 podať stručnú zprávu o dokončení akcie.

Č.: 11.361/1954

S p r á v a

o priebehu a výsledkoch akcie výstavby a opráv vojnou zničených a poškodených domov v severných okresoch Prešovského kraja na základe uznesení vlády ČSR č. 494 a 2 074 z roku 1954.

I. Ú v o d o m :

Ústup fašistických hord pod drvivými údermi slávnej Sovietskej armády zanechal najmä v severných okresoch Prešovského kraja veľké množstvo vypálených domov, ba aj celých obcí. Prvá obnova v rokoch 1946 – 1949 neodstránila všetky tieto škody. Zmocnili sa jej predstavitelia bývalej Demokratickej strany, i to v prístupnejších obciach, bez mobilizácie vlastných stavebníkov. Náklady na jeden domček (niekedy veľký dom) boli neúmerne vysoké (obec Vinné cca 1,000.000.- Kčs st. meny). a preto celková kvóta sa vyčerpala. Okrem toho boli vykonané finančné machinácie, ktoré podnes nie sú všetky vyjasnené.

Z toho vyplynuli tieto skutočnosti:

Roztrpčenosť chudobnejších občanov, ktorým sa nevyhovelo a ich pocit nepravdivosti, keď 9 rokov museli bývať celkom nevyhovujúco, často v zemľanákach.

Narušená morálka stavebníkov, pod heslom: „Vojna zničila, štát nech postaví, ako predošlým stavebníkom“. Túto morálku podporovalo aj to, že splácanie domkov prvej obnovy podnes nezapočalo.

Príprava akcie

Od roku 1949 sa krajské politické orgány aj KNV v Prešove viackrát obrátili s problémami výstavby a rozvoja Prešovského kraja cez poverenictva aj ministerstvá na príslušné orgány, najmä plánovacie, avšak bezvýsledne.

Vláda Republiky 19. marca 1954 uznesením č.494 rozhodlo o obnove a výstavbe vojnou zničených domkov na základe nového návrhu predsedu Zboru povereníkov Rudolfa Strechaja. V uznesení priznáva sa stavebníkom

štátny príspevok

zvýhodnený úver

oboje za podmienok svojpomoci.

Vláda okrem toho vykonala potrebné opatrenia vo veci materiálového krytia, stanovila termín započatia výstavby dňom 15.apríla 1954 a uložila predsedovi ZP organizačne zabezpečiť a koordinovať výstavbu, predsedovi KNV v Prešove zabezpečiť dôslednú kontrolu, aby štátne prostriedky boli hospodárne použité.

Z vládneho uznesenia vyplynula úloha postaviť v Prešovskom kraji 1.252 domkov (toto číslo bolo zvýšené o 1), za použitia 24,430.000 ks tehál, 2.664 ton

cementu, 6.381 ton vápna, 25.734 m³ reziva (z toho 15.000 m³ zo štátnej rezervy), 226.000 m² azbesto-cementovej krytiny, 188 ton betonár. železa, 211.972 m² rákosového pletiva, 113.927 m² lepenky, 17.000 m² okenného skla, 19 ton klinec, 8.953 kusov dverí, 8.528 kusov okien.

Všetky tieto materiály bolo treba dopraviť až na stavenisko, čo znamenalo priemerne prepravu 1.470 ton denne s tým, že doprava splní úlohy do konca novembra 1954.

Vládne uznesenie obsahovalo teda veľké úlohy, ktorých zvládnutie znamenalo pre Prešovský kraj veľmi cenné prínosy tak po stránke hospodárskej, ako aj politickej. V priebehu výstavby sa však ukázalo, že vládne uznesenie nemôže zabezpečiť po každej stránke úspešné dokončenie výstavby do detailov, lebo:

krátky termín stanovený pre započatie výstavby sťažil mobilizáciu ľudí k svojpomoci a využitiu miestnych zdrojov,

nebolo možné v tomto krátkom čase vysporiadať sa so starým názorom o tom, že „vojna zničila, štát nech postaví“,

neboli vybilancované niektoré materiály v dostatočnom množstve a iné vôbec neboli v bilanciách pojaté, takže došlo ku kráteniu fondov iných odberateľov, najmä v rezive, no aj v tehľách a iných stavebných materiáloch,

v návrhu pre vládu sa počítalo s veľkoobchodnými cenami materiálov a vláda schválila v cenách maloobchodných, tiež odhady boli nepresné (pri využití svojpomoci sa ukázali obmedzené možnosti výroby, napr. u válok, štrku, piesku atď.) a vyskytli sa ďalšie nepredvídané okolnosti.

Pre stále odkladanie výstavby prejavila sa u ľudí nedôvera, či vôbec výstavba bude uskutočnená. Preto národné výbory nedostali pripomienky pri výbere stavebníkov, ale až po schválení zoznamov stavebníkov, čo malo za následok zmeny v zoznamoch.

Z á v e r .

Akcia „P“ rozbehla sa na základe významného uznesenia Politického sekretariátu ÚV KSC a vlády o obnove vojnou zničených domkov v Prešovskom kraji. Do 18. decembra 1954 bolo rozostavaných 1.271 domkov, z toho obývaných 158, prikrytých 1.016, murivo prvej výšky 109, murivo druhej výšky 85, základy 61, nezapočatých 22. Teda akcia nebola v roku 1954 dokončená, vzhľadom na nedostatky uvedené v správe. V roku 1955 počíta sa s tým, že stavebníci si dokončia domky sami, celkove bez väčšej pomoci zo strany štátneho aparátu.

Značnú časť občanov podarilo sa mobilizovať do výstavby a ich aktivita sa začína stupňovať.

Podarilo sa upevniť dôveru značnej časti obyvateľstva voči strane a vláde Republiky, čo sa prejavilo aj vo výsledkoch volieb do Národného zhromaždenia a Slovenskej národnej rady.

Podarilo sa upevniť vzťah robotníkov a roľníkov, čo sa čiastočne prejavilo v týchto obciach v dodávkach poľnohospodárskych produktov.

Tým, že obyvatelia, ktorí do nedávna bývali úplne neuspokojivo, často v zemľankách, bývajú alebo majú výhľady v najskoršej dobe bývať v pekných nových domkoch, zvýšili sa ich nároky, čo sa konkrétne prejavuje

v splnení náboru pracovných síl do priemyslu,
odchodom časti stavebníkov neorganizovane za prácou na zimné mesiace,
v dožadovaní sa elektrifikácie, úpravy dedín, ciest atď.

Súčasne s týmito zmenami v hmotnej úrovni obyvateľstva prejavili sa aj počiатky zmien v myslení ľudí. Stavebníci zo zanedbaných, náboženským tmárstvom preniknutých dedín severných okresov Prešovského kraja prekonávajú čiastočne predsudky a na nedeľné brigády a v sviatkoch chodili stovky stavebníkov vykladať a nakladať stavebný materiál, štrk a piesok a niektorí šoféri ČSAD urobili v nedeľu a vo sviatok až 6 – 7 obrátok so svojimi vozidlami. Medzi šoférmi boli mnohí, ktorí pracovali nepretržite za sebou až 10 nedeľ.

Rozvinula sa, i keď nie všade a nie v žiaducej miere a [nie] rovnako vzájomná pomoc stavebníkov (Vápeník, Prituľany, Chotča) a vytvorili sa takto predpoklady pre možnosť mobilizácie ľudí pre vyšší stupeň svojpomoci (úprava miest a dedín).

Bude sa ďalej prehlbovať dôvera občianstva k štátu,

bude sa ďalej utužovať zväzok robotníkov a roľníkov,

bude sa ďalej zvyšovať hmotná i kultúrna úroveň pracujúcich v Prešovskom kraji, a tým vytvoria sa ďalšie predpoklady pre zvyšovanie uvedomelosti a pretvárania myslenia ľudí.

Národné výbory – hoci ešte ani zďaleka nie sú tak aktívne, ako by bolo žiaduce – dostali rad konkrétnych úloh, na ktorých môžu rozvíjať masovo-organizátorskú činnosť, čo značne pomáha členom národných výborov v ich raste.

Členovia jednotlivých komisií a pracovníci masove [.....]⁴ zúčastnení na výstavbe získali rad cenných organizátorských skúseností, ktoré s úspechom môžu používať inde s vyvarovaním sa starých nedostatkov.

Možno konštatovať, že vďaka strane a vláde akcia výstavby vojnou zničených a poškodených domkov v Prešovskom kraji začala plniť svoju politickú funkciu a že sú predpoklady, že ju bude plniť stále lepšie.

V priebehu akcie sa ukázalo, že niektoré formy a zvyklosti dané jednotlivými ministerstvami a poverenictvami nebolo možno vždy plne rešpektovať, lebo by boli viedli k zahateniu celej akcie. V záujme cieľa dochádzalo preto k menším porušeniam štátnej disciplíny najmä v otázkach mzdových (vysunutí technici), v otázkach vydaja materiálu (OPAS vydával materiál aj bez okamžitej úhrady), v otázkach úverových (prevádzkový úver OPAS vo výške 7,0 mil. Kčs), v otázkach plánovacích (krátenie niektorých fondov a vydávanie reziva bez schválenej rebilancie). Tieto menšie porušenia štátnej disciplíny bolo by treba vziať na vedomie, bez ujmy zodpovednosti v takých prípadoch, kde svojvoľne nesprávnym jednaním vznikli škody.

Ukázalo sa napokon, že viac možností treba poskytnúť uplatneniu iniciatívy zdola za systematickej kontroly zhora.

4 Na označenom mieste je text nečitateľný.

Prameň: NA, f. ÚPV – T, šk. 1362. – Strojopis, prvopis + kópia, A4, 6 s., j. slovenský.

DOKUMENT Č. 8

22. december 1954, Bratislava. Príloha správy o situácii na školách v Prešovskom kraji prerokovanej na zasadnutí Sekretariátu ÚV KSS v súvislosti s požiadavkami rodičov na zmenu ukrajinského vyučovacieho jazyka na jazyk slovenský.

Podrobný popisný záznam o práci komisie Povereníctva školstva, ktorá riešila v dňoch 19. X. až 2 XI. 1954 otázky vyučovacieho jazyka na niektorých školách v Prešovskom kraji.

19. X. 1954

Odpoludnia konala sa prvá porada na KV KSS, ktorú viedol s. Švirec, zástupca vedúceho odd. škôl KV KSS.

Porady sa zúčastnili:

za KV KSS ešte s. Burcin, za KNV námestník predsedu KNV s. Krempa, vedúci škol. odboru s. Hodúl a krajský inšpektor s. Rusňák. Za ÚV KSS pracovník škol. oddelenia s. Sútor a za Pov. školstva ss. Kelco, Pravdík.

Na porade referoval s. Sútor o uzneseniach sekretariátu ÚV KSS, prijatých v súvislosti s problémami vyučovacieho jazyka na niektorých ukrajinských školách, a s. Pravdík, ktorý referoval o úlohách komisie, metódach a postupne, ako bude pracovať.

Všetci prítomní aj s uzneseniami, aj s navrhnutým postupom práce komisie súhlasili. S. s. z KV KSS mali už inštrukcie od s. Biľaka, ktorý pre zasadnutie Byra nebol na porade prítomný. Na záver porady dostavili sa aj zástupcovia KSUP ss. Stanko a Kudzej. O predchádzajúcom rokovaní na porade boli stručne informovaní s. Švirecom.

Komisia si potom na KNV vypracovala operatívny plán práce – kedy a ktoré obce navštívi. Plán bol odovzdaný aj KV KSS. Už pri vypracovaní operatívneho plánu sa ukázalo, že obcí, kde sú ťažkosti s jazykom ukrajinským, je v skutočnosti viac, ako bolo pôvodne uvedené v správe, ktorú prerokoval Sekretariát ÚV KSS. Namiesto 14 obcí, kde deti nechodili do školy, sa zistilo, že týchto škôl je celkovo 18. Nové zistené obce sú tieto: Ruská Bystrá, Inovec, Beňatina v okrese Sobrance, Matiaška, Matovce v okrese Giraltovce, Ďurkov v okrese Sabinov⁵. Medzičasom – ešte pred príchodom komisie do Prešovského kraja – zlepšila sa naproti tomu situácia v obciach Banské a Detrik v okrese Vranov a vo Vyšnej Radvani v okrese Medzilaborce. V týchto obciach sa dosiahlo toho, že ešte pred príchodom komisie začali všetky deti chodiť do školy po príslube občanom, že na ukrajinskej škole sa zvýši počet vyučovacích hodín slovenčiny.

5 Nejde o obec Ďurkov, ktorá sa nachádza v okrese Košice – okolie, ale o dnešnú obec Ďurková, okres Stará Ľubovňa, ktorá sa osamostatnila v roku 1958. Dovtedy, pod názvom Djurkov, bola súčasťou obce Plaveč.

20. X. 1954.

Prvý v poradí navštívila komisia okres Giraltovce. Komisia v zložení Pravidík, Kelco, Sutor, Krempa, Hodúl a Burcin, navštívila OV KSS v Giraltovciach, informovala vedúceho tajomníka OV KSS o svojom príchode, pracovnom pláne a o uzneseniach i inštrukciách, ktorými sa bude v práci riadiť. Vedúci tajomník s prednesenými informáciami plne súhlasil.

Za prítomnosti okresného školského inšpektora navštívila komisia ako prvú obec Fijaša.

Vo Fijaši bola doteraz 1-triedna národná škola s vyučovacím jazykom ukrajinským. Za buržoáznej ČSR škola bola slovenská, za tzv. slovenského štátu tiež, no v r. 1942 na žiadosť občanov začalo sa na škole vyučovať 3 hodiny nepovinne po rusky. Občania rozprávajú doma ukrajinským nárečím, ale poväčšine vedia dobre po slovensky. V škole je zapísaných 24 žiakov, z čoho iba 8 školu navštevuje, 16 od začiatku školského roku nechodí.

Situácia, ktorá na škole vznikla, má hlbšie politické súvislosti. Obec je rozdelená na 2 nepriateľské tábory: na občanov, ktorí boli zakladateľmi a členmi JRD (do tohto tábora patria aj všetci členovia strany), a na druhej strane občania, ktorí boli viac-menej prinútení vstúpiť do družstva, ostali odporcami JRD a pričínili sa o jeho rozbitie v auguste minulého roku.

Dedinská organizácia strany a bývalí členovia JRD dopúšťajú sa hrubej politickej chyby v tom smere, že považujú väčšinu obce za reakcionárov, nevedia sa zbližiť s malými a strednými roľníkmi, a sú preto v izolácii od väčšiny občanov. Komisia zistila pri rozhovoroch s občanmi, že za situáciu na škole je zodpovedný aj riaditeľ školy s. Juríčko, ktorý je členom strany, pomáhal pri založení JRD a aktívne v ňom pracoval, no po rozpade JRD znepriatelil sa s väčšinou občanov natoľko, že rodičia dnes prehlasujú, že nepošlú v nijakom prípade deti do školy, pokiaľ on tam bude učiť. Zdalo sa dokonca, že občania sa ani tak nevedia o zmenu vyučovacieho jazyka, ako o výmenu učiteľa. Občania zazlievajú riaditeľovi školy najmä to, že pri vypisovaní rubriky „národnosť“ na vysvedčeniach, proti vôli rodičov, ktorí sa hlásili k národnosti slovenskej, pred ich očami vypisoval národnosť ukrajinskú. Tento jeho čin občania udávajú ako hlavnú príčinu, prečo prestali posielat' deti do školy. Okrem toho, zazlievajú mu aj tú skutočnosť, že v škole používa voči žiakom fyzické tresty, bije detí, zaviera ich do skrine atď. a hlavne deti tých rodičov, ktorí patria do tábora odporcov JRD.

Komisia zvolala všetkých rodičov školopovinných detí do školy, informovala ich o tom, že Poverenictvo školstva zvýši na všetkých ukrajinských školách počet vyučovacích hodín slovenčiny, ako aj o možnosti, ak by si to občania priali, že je možné niektoré predmety vo vyšších ročníkoch vyučovať po slovensky. Potom sa jednotlivito hovorilo s každým rodičom.

Celkove bolo vypočítaných 16 rodičov, z ktorých tí, ktorí doteraz posielali deti do školy, žiadali, aby bol ponechaný ukrajinský vyučovací jazyk, 7 rodičia dožadovali sa zmeny vyučovacieho jazyka na slovenský, 4 rodičia súhlasili s kompromisom v tom smere, že sa ponechá ukrajinský vyučovací jazyk, ale zvýši sa počet hodín slovenčiny, ovšem žiadali výmenu učiteľa.

Komisia prijala a na mieste oznámila občanom takéto rozhodnutie:

- 1/ Na škole sa ponecháva vyučovací jazyk ukrajinský s tým, že sa zvýši počet hodín slovenčiny a v V. ročníku niektoré predmety budú sa žiaci učiť po slovensky.
- 2/ Riaditeľ školy s. Juríček sa preloží v čo najkratšej dobe na inú školu a do Fijaša príde nový riaditeľ.
- 3/ Rodičom, ktorí sa s takým vyriešením otázky vyučovacieho jazyka na škole neuspokoja, povolí sa zápis ich detí do najbližšej školy s vyučovacím jazykom slovenským.
- 4/ Národnosť žiakov bude v školských dokladoch vypisovaná podľa prania rodičov.
- 5/ Od 21. X. musia všetky deti začať navštevovať školu.

K rozhodnutiu treba podotknúť ešte to, že s. Juríček s rozhodnutím o jeho preložení, po vysvetlení, súhlasil a požiadal o udelenie 3-dňovej dovolenky, aby si mohol nájsť prijateľné pracovné miesto. Komisia s jeho žiadosťou súhlasila.

21. X. 1954

Riešil sa problém v obci M a t o v c e, z ktorej má chodiť do školy 18 detí, no iba 4 deti chodia a 14 detí nechodí od začiatku tohoto školského roku.

Obec Matovce nemá vlastnú školu, je priškolená⁶ do 3-triednej národnej školy s vyučovacím jazykom ukrajinským v Soboši. Komisia konštatovala, že obyvatelia obce sú do značnej miery poslovenčení a hlásia sa k slovenskej národnosti. Do obvodu školy v Soboši patria obce: Soboš, Matovce a osada Francovce. Zo Soboše a Francoviec všetky deti do školy chodia a tiež z Matoviec dochádzajú 4 žiaci. V Matovciach bolo vypočutých celkovo 15 rodičov žiakov, z ktorých 5 žiadali zmenu vyučovacieho jazyka v škole na slovenský, ostatní súhlasili s návrhom komisie, aby v Soboši sa zvýšil počet vyučovacích hodín slovenčiny.

Problém v Matovciach bol i ten, že žiaci 6. – 8. ročníkov musia chodiť do 8-ročnej strednej školy s vyučovacím jazykom ukrajinským až do Štiavniku (12 km od Matoviec), čo pri častých poruchách v autobusovej doprave spôsobuje celý rad ťažkostí.

Komisia prijala takéto rozhodnutie:

- 1/ Na škole v Soboši ponecháva sa vyučovací jazyk ukrajinský vzhľadom na to, že veľká väčšina rodičov z obvodu školy si nijakú zmenu nepraje. Na škole sa ale zvýši počet vyučovacích hodín jazyka slovenského.
- 2/ Povolí sa zápis na škole s vyučovacím jazykom slovenským v Giraltovciah alebo v Okrúhlom tým žiakom, ktorých rodičia sa toho budú dožadovať. Rovnako sa povolí zápis do slovenskej 8-ročnej strednej školy žiakom z Matoviec, ktorí doteraz nechodia do školy v Štiavniku.
- 3/ Národnosť žiakov v školských dokladoch vyplní sa podľa prania rodičov.

6 Ide o zaradenie obce do školského obvodu Soboš.

4/ Povereníctvo školstva nevyhovie v priebehu školského roku nijakým ďalším žiadosťami o zmenu vyučovacieho jazyka alebo žiadosťami jednotlivých rodičov o povolenie prechodu žiaka na inú školu v priebehu školského roku, z pedagogických dôvodov.

V ten istý deň navštívila komisia ešte obec Š t e f u r o v. V Štefurove bola doteraz 1-triedna neúplná 8-ročná stredná škola s vyučovacím jazykom ukrajinským. Od r. 1945 – 1946 bola tu škola s vyučovacím jazykom ruským, od r. 1946 – 1952 vyučovacia reč bola slovenská a od r. 1952 – 1954 ukrajinská. V obci sa rozpráva zjavne ukrajinským nárečím. Riaditeľkou školy je Alena Petrigalová, ktorá tu učí už tretí rok, je slovenskej národnosti a podľa poznatkov komisie pri svojej jemnocitnosti a bojzlivosti nemá nijaké predpoklady pre úspešnú politickú prácu v obci. V obci žije iba 20 rodín a je tam iba 14 školopovinných detí. Ani jedno z nich, okrem dcéry učiteľky, od 1. septembra nechodilo do školy.

Občania, ktorých komisia vypočula, okrem 2, sa radikálne domáhali, aj napriek presvedčaniu komisie, zmeny vyučovacieho jazyka na slovenský. Celkove bolo vypočutých 10 rodičov.

Rozhodnutie komisie:

- 1/ Na 1-triednej národnej škole v Štefurove sa zmení vyučovací jazyk na slovenský, pričom sa bude 3 – 4 hodiny v týždni vyučovať aj jazyk ukrajinský. Zároveň sa zrušuje neúplná 8-ročná stredná škola.
- 2/ Žiakom 6 – 8 ročníkov povolí sa zápis ako na 8-ročnú s vyučovacím jazykom slovenským v Okružlom, tak i na 8-ročnú školu s vyučovacím jazykom ukrajinským v Štiavniku, pričom komisia odporúča rodičom žiakov vyšších ročníkov, aby nechali svoje deti dokončiť na škole s vyučovacím jazykom, v ktorom sa doteraz učili.
- 3/ Všetci žiaci musia bezpodmienečne od nasledujúceho dňa dochádzať do školy.

22. X. 1954 – obec M a t i a š k a.

V obci bola 1-triedna národná škola s vyučovacím jazykom ukrajinským a obyvateľstvo hovorí zjavne ukrajinským nárečím. Obec je odrezaná prakticky od spojenia so svetom, väčšiu časť roka cesta do Matiašky je nezjazdná pre motorové vozidlá a v dôsledku toho možno hovoriť, že občania kultúrne značne zaostali (výnimočne – najviac raz do roka príde do obce putovné kino).

Rodičom detí poväčšine vôbec nezáleží na tom, či ich deti si nadobudnú aspoň minimálne vzdelanie a už od raného veku využívajú ich ako pracovné sily. Zo starších štatistik komisia zistila, že i v minulých rokoch bola dochádzka do školy veľmi zlá. (V jesenných a jarných mesiacoch aj nižšia ako 50%). Od 1. septembra z 34 žiakov, ktorí by mali chodiť do národnej školy v Matiaške, chodia nepravidelne 2 – 3. Z 8 žiakov, ktorí by mali chodiť do školy v Remeninách, ne navštevuje školu ani jeden. Rodičia deti ako príčinu jednohlasne uvádzali, že ich neposielajú do školy preto, lebo chcú slovenskú školu. Bolo vypočutých celkove 20 rodičov, z ktorých iba 1 si žiadal ponechanie ukrajinskej školy (kuriozitou je, že to bol jediný Slováč v obci, člen OV KSS s. Sabol).

Rozhodnutie komisie:

- 1/ Vyučovací jazyk na národnej škole v Matiaške sa mení na slovenský, pričom sa bude 3 – 4 hodiny v týždni vyučovať aj jazyk ukrajinský.
- 2/ V dôsledku toho, že z obce Matiašky pre komunikačné dôvody nemajú možnosť rodičia posilať deti do inej 8-ročnej školy, musia i naďalej žiaci chodiť do 8-ročnej strednej školy s vyučovacím jazykom ukrajinským v Remeninách, kde sa už zvýšil počet vyučovacích hodín slovenčiny a niektoré predmety sa vyučujú po slovensky zo slovenských učebníc.
- 3/ Komisia vyzvala zástupcov ONV, aby prísne stíhali tých rodičov, ktorí by od zajtra neposielali deti do školy. Súčasne sa uložilo okresnému a krajskému inšpektorovi kontrolovať systematicky dochádzku do školy v Matiaške.

23. X. 1954 – obec V l a č a

Obec je priškolená do obce Ďurďoš, kde je 2-triedna národná škola s jazykom vyučovacím ukrajinským. Z Ďurďoša všetky deti do školy riadne chodia. Z Vlačče má do tejto školy chodiť do 1. a 2. triedy 23 žiakov, no od 1. IX. 1954 nenavštevuje školu ani jeden. Obec Vlačča, i keď občania vedia rozprávať aj ukrajinským nárečím, je do značnej miery poslovenčená. Rodičia detí sami vychodili slovenské školy a jednomyselne sa dožadovali zavedenia slovenského vyučovacieho jazyka na škole v Ďurďoši. Celkove bolo vypočutých 20 rodičov, z ktorých všetci si žiadali slovenskú školu. Z obce Vlačča okrem toho má chodiť 6 detí do 8-ročnej strednej školy v Remeninách. Po 1. IX. 1954 všetky prestali navštevovať školu, no akonáhle sa dozvedeli rodičia, že v Remeninách sa zvýšil počet vyučovacích hodín slovenčiny a niektoré predmety sa učia zo slovenských učebníc, postupne začali deti do Remenín posilať a dnes už polovica – 3 žiaci – pravidelne do školy chodia.

Vzhľadom k situácii v obvode školy v Ďurďoši a v Remeninách prijala komisia takéto rozhodnutie:

- 1/ 2-triedna národná škola v Ďurďoši sa preorganizuje tak, že bude 1 trieda s vyučovacím jazykom ukrajinským – pre žiakov z Ďurďoša a jedna trieda s vyučovacím jazykom slovenským pre žiakov z Vlačče.
- 2/ Žiaci, ktorí majú chodiť do 6 – 8 ročníka z obce Vlačča, vzhľadom na to, že na 8-ročnej strednej škole v Remeninách sa vyučujú niektoré predmety po slovensky, musia chodiť do tejto školy.
- 3/ Všetci žiaci z obce Vlačča musia bezpodmienečne od zajtra dochádzať riadne do školy.

Obec K o ž a n y

V obci bola doteraz 1-triedna národná škola s vyučovacím jazykom ukrajinským. Za buržoáznej ČSR i za tzv. slovenského štátu vyučovalo sa na škole po slovensky. V obci sa hovorí východoslovenským nárečím, ale niektorí starší ľudia hovoria ešte aj ukrajinským nárečím. Ukrajinský vyučovací jazyk bol v r. 1952 na škole zavedený proti vôli občanov a predseda DO KSS spolu s pred-

sedem MNV podpísali súhlas so zmenou iba preto, že im s. Vavrinčík, ref. ONV v Giraltovciach, vyhrážal ZNB. DO KSS, ktoré má 26 členov, v súvislosti so žiadosťou o zmenu vyučovacieho jazyka prijala uznesenie, že dokiaľ nebude slovenská škola v obci, nezídu sa členovia ani na straníckej schôdzi ani sa nezaháji RSS.

Celkove bolo vypočutých 16 rodičov, z ktorých všetci jednomyselné sa dožadovali slovenského vyučovacieho jazyka a roztrpčene protestovali proti tomu, že im bola násilne vnútená ukrajinská škola. Od 1. IX. 1954 nechodí do školy ani jeden žiak.

Komisia prijala toto rozhodnutie:

- 1/ Na národnej škole v Kožanoch sa zmení vyučovací jazyk z ukrajinského na slovenský, pričom sa bude vyučovať aj 3 – 4 hodiny týždenne jazyk ukrajinský.
- 2/ Všetci žiaci musia bezpodmienečne od 25. X. začať riadne dochádzať do školy.

Okres S t r o p k o v.⁷

Komisia sa najprv hlásila na OV KSS v Stropkove, kde na porade, ktorú viedol vedúci tajomník OV KSS a ktorej sa za ONV zúčastnil predseda ONV, vedúci školského odboru a školský inšpektor, informovala o uzneseniach Sekretariátu ÚV KSS a o pláne svojej práce v okrese. Okresní funkcionári informovali komisiu o politickej situácii v okrese a súvislostiach, ktoré vplývajú na situáciu v obciach, v ktorých má komisia riešiť problém vyučovacieho jazyka. Vedúci tajomník vyslovil pred komisiu obavu z toho, že ak sa zmení v Miňovciach a ďalších obciach vyučovací jazyk na slovenský, vyvolá tu celú vlnu žiadostí o podobnú zmenu i v ďalších obciach okresu.

Nakoniec, ale všetci prítomní prejavili súhlas s uzneseniami orgánu strany.

24. X. 1954 – navštívila komisia obec Miňovce.

V obci bola 1-triedna ukrajinská škola, v ktorej je zapísaných 36 detí, z toho 8 žiakov dochádza z priškolenej obce Mrázovce. Za buržoáznej ČSR i za tzv. slovenského štátu bola v obci slovenská škola. Obec je do značnej miery poslovenčená a žije tam i celý rad občanov Slovákov, ktorí sa presťahovali alebo priženili.

Po oslobodení od r. 1945 – 1954 vyučovací jazyk bol na škole najprv ruský, potom ukrajinský. Rodičia ešte v minulom školskom roku rezolútne žiadali zmenu vyučovacieho jazyka na slovenský. Okrem 2 detí, ktoré až do príchodu komisie navštevovali školu, ostatní žiaci od apríla 1954 do školy nechodia. Niektorí žiaci nechodili do školy až 2 roky. Komisia vypočula 26 rodičov, ktorí jednomyselne žiadali slovenský vyučovací jazyk na škole.

Rozhodnutie komisie:

- 1/ Na národnej škole v Miňovciach sa mení vyučovací jazyk na slovenský s tým, že sa bude 3 – 4 hodiny v týždni vyučovať aj jazyk ukrajinský.

7 V dokumente je nesprávne uvedené „Okres G i r a l t o v c e.“

- 2/ Rodičom, ktorí si to budú priať, povolí sa zapísať žiakov vyšších ročníkov do 8-ročnej školy s vyučovacím jazykom slovenským v Turanoch.
- 3/ Od 26. X. musia všetci školopovinné deti z obce Miňovce a Mrázovce bezpodmienečne začať chodiť do školy.

25. X. 1954 – Vyšná Olšava

V obci je 2-riedna národná škola s ukrajinským vyučovacím jazykom. Veľká väčšina občanov obce hovorí zjavne ukrajinským dialektom. Na škole učia 2 mladé učiteľky, jedna prvý, druhá druhý rok, ktoré ešte nemajú predpoklady pre úspešnú politickú prácu v obci. V národnej škole je zapísaných 59 detí, z toho od 1. IX. tohto školského roku chodilo najviac 7, i to veľmi nepravidelne. (Väčšina z nich cigánskeho pôvodu).

Do 8-ročnej strednej školy v Stropkove má chodiť z obce 12 detí, no chodia iba 2 žiaci. Komisia vypočula v obci 37 rodičov, z ktorých, okrem tajomníka MNV, všetci, i napriek presviedčaniu komisie, rezolútne sa dožadovali zmeny vyučovacieho jazyka na slovenský. Komisia 25. X. neukončila prácu v obci v dôsledku toho, že sa zišla iba polovica občanov a aj preto, že sa vracala do Bratislavy. Druhá polovica občanov bola vypočutá až 28. X. 1954 po návrate komisie do Prešovského kraja. Aj ostatní rodičia žiadali slovenskú školu. Rozhodnutie komisie bolo potom nasledovné:

- 1/ Na národnej škole vo Vyšnej Olšave zmenil sa vyučovací jazyk na slovenský s tým, že 3 – 4 hodiny v týždni sa bude vyučovať jazyk ukrajinský.
- 2/ Komisia povolila zapísať žiakov vyšších ročníkov tak do 8-ročnej školy s vyučovacím jazykom slovenským v Stropkove, ako aj do 8-ročnej školy s vyučovacím jazykom ukrajinským v Stropkove, pričom sa odporúčalo rodičom dokončiť posledný rok povinnej školskej dochádzky žiakom v škole s takým vyučovacím jazykom, v ktorom sa učili doteraz.
- 3/ Prikázalo sa rodičom poselať od 28. X. všetky deti riadne do školy.

Obec Š a n d a l

V obci je 1-riedna národná škola s vyučovacím jazykom ukrajinským, do ktorej sa na začiatku školského roku zapísalo 26 detí, no z nich v tomto školskom roku chodia, i to veľmi nepravidelne, iba 4. Za buržoáznej ČSR a za tzv. slovenského štátu bola v obci slovenská škola. Po oslobodení bola tu 2-riedna národná škola, pričom jedna trieda s vyučovacím jazykom slovenským a druhá trieda s vyučovacím jazykom ruským. V dôsledku úbytku detí v školskom roku 1952 ostala iba 1 trieda a zavedol sa vyučovací jazyk ukrajinský. Obec je zrejme ukrajinská, okrem skupiny pristáhovalcov z Poľska, ktorí už dávnejšie sa ale hlásia k slovenskej národnosti.

Komisia previedla individuálny rozhovor celkove s 22 rodičmi, z ktorých iba 3 žiadali, alebo súhlasili s ponechaním ukrajinskej školy, pri rozšírenom počte vyučovacích hodín slovenčiny. Ostatní spontánne žiadali zmenu vyučovacieho jazyka na slovenský.

Rozhodnutie komisie:

- 1/ V Šandali sa zmení na škole vyučovacím jazyk na slovenský s tým, že týždenné budú sa 3 – 4 hodiny vyučovať žiaci aj ukrajinskému jazyku.
- 2/ Súhlasilo sa s tým, aby rodičia žiakov vyšších ročníkov mohli si podľa svojho rozhodnutia zapísať deti tak do 8-ročnej strednej školy s vyučovacím jazykom ukrajinským, ako aj slovenským.
- 3/ Prikazuje sa rodičom bezpodmienečne od 26. X. posielat' všetky školopovinné deti do školy.

Okres Medzilaborce.

29. X. 1954.

Komisia navštívila sekretariát OV KSS v Medzilaborciach a informovala druhého tajomníka OV KSS s. Marko o uzneseniach Sekretariátu ÚV KSS a o svojom pláne práce v okrese. Na tejto porade zaujal s. Marko na základe uznesení Byra OV KSS už predom také stanovisko, že pre medzilaborecký okres nemôžu plne platiť uznesenia Sekretariátu ÚV KSS, že v okrese je iná situácia ako inde a povolenie zmeny vyučovacieho jazyka v niektorej obci by vyvolalo ďalšiu vlnu žiadostí občanov. S. Marko ďalej informoval komisiu o stanovisku Byra OV KSS v tom, že nesúhlasí s ponechaním 8-ročnej strednej školy s vyučovacím jazykom slovenským v Medzilaborciach, a to pre tú príčinu, že na škole vo vyšších ročníkoch je väčšina žiakov rodičov, ktorí sa síce hlásia k slovenskej národnosti, no v skutočnosti sú národnosti ukrajinskej. Okrem toho informoval komisiu s. Marko aj o tom, že zriadenie 8-ročnej školy so slovenským vyučovacím jazykom v Medzilaborciach bolo chybné, pretože sa tým vyhovel prianiu a iniciatíve skupiny bývalých živnostníkov z Medzilaboriec.

Komisia potom spolu so s. Markom navštívila 8-ročnú strednú školu s vyučovacím jazykom slovenským v Medzilaborciach, no nemohla riešiť ten istý deň problém tejto školy v dôsledku toho, že nebola prítomná riaditeľka školy a jedna učiteľka.

Učiteľskému zboru sa uložilo pripraviť podklady pre prerokovanie všetkých otázok, ako aj pozvať rodičov žiakov na deň 1. XI. 1954.

Obec Roškove

V obci je 2-triedna národná škola s vyučovacím jazykom ukrajinským s oddelením 8-ročnej strednej školy. Obec je čisto ukrajinská. Na škole je zlá situácia, lebo od 15. IX., kedy ochorela druhá učiteľská sila, obidve triedy striedavo vyučuje riaditeľka s. Drugová. Na škole je celkove 60 žiakov, z ktorých 51 normálne školu navštevuje, 9 detí od 1. IX. t. r. do školy prestalo chodiť. Komisia zistila, že aj keď sa v obci občas ozývajú hlasy občanov v tom zmysle, aby sa zmenil vyučovacím jazyk na slovenský, väčšina občanov je s ukrajinským vyučovacím jazykom spokojná, a keď sa zvýší počet vyučovacích hodín slovenčiny, všetky dôvody nespokojnosti odpadnú.

Komisia pohovorila iba s rodičmi, ktorých deti od 1. IX. nechodia do školy. Aj keď niektorí z nich pred komisiou prehlasovali, že príčinou ich nezákonného postupu je to, že chcú, aby sa zaviedol slovenský vyučovací jazyk na škole, ukázala sa ako hlavná príčina u nich to, že využívajú svoje deti ako pracovné sily, hlavne na pasenie kráv a argumentáciu ohľadne vyučovacieho jazyka využívajú, len aby ospravedlnili svoj nesprávny postup. Zodpovednosť za tento stav má rada MNV, ktorá i keď sa zaoberala zlou dochádzkou do školy, odmietla zjednať nápravu a zakazovala podávať učiteľke trestné oznámenia na previnivších sa rodičov. Rodičia, s ktorými komisia hovorila, vo väčšine sa priznali, že hlavnou príčinou nedochádzania do školy ich detí je to, že chcú, aby im doma pomáhali a uznali, že sa hrubo prehrávajú na svojich deťoch. Okrem jedného rodiča, všetci sa nechali presvedčiť o tom, že budú deti do školy posielat'.

Komisia prijala takéto rozhodnutie:

- 1/ Na škole v Roškovciach ostáva aj naďalej vyučovací jazyk ukrajinský, pričom sa zvýši počet vyučovacích hodín slovenčiny podľa úpravy Povereníctva školstva.
- 2/ Uložilo sa krajskému školskému inšpektorovi s. Rusnákovi prísne kontrolovať školskú dochádzku detí v Roškovciach a robiť všetky nutné opatrenia, aby sa v obci zabezpečilo plnenie školského zákona o povinnej školskej dochádzke.

Vyšná a Nižná R a d v a ň

Na Povereníctvo školstva bola podaná žiadosť podpísaná asi 60 občanmi z Vyšnej a Nižnej Radvane o zmenu vyučovacieho jazyka z ukrajinského na slovenský. Ako hlavný dôvod pre tento postup sa v žiadosti uvádzalo, že deti sa na ukrajinskej škole nenaučia ovládať štátny jazyk a majú potom menšie možnosti uplatnenia.

Vo Vyšnej Radvani je 8-ročná stredná škola s vyučovacím jazykom ukrajinským. Obce sú zjavne obývané obyvateľstvom, ktoré rozpráva ukrajinským nárečím. Od začiatku školského roku nechodilo do školy niekoľko desiatok detí, no postupne sa ich počet znižoval a pri príchode komisie už všetky do školy riadne dochádzali. Vzhľadom na túto situáciu komisia nezvolala rodičov, preverila si situáciu v rozhovore s riaditeľom školy s. Sopirom a prijala takéto rozhodnutie:

- 1/ Vzhľadom na to, že sa podarilo na škole fakticky zlikvidovať nespokojnosť rodičov a všetci žiaci z obvodu školy riadne do školy chodia, komisia nebude otázku vyučovacieho jazyka na škole v obciach riešiť, aby sa tento problém zbytočne neoživil.
- 2/ Povereníctvo školstva odpovie na žiadosť občanov Nižnej a Vyšnej Radvani MNV písomne. V odpovedi budú uvedené tieto 2 hlavné dôvody:
 - a/ Na všetkých ukrajinských školách sa zvýši počet vyučovacích hodín slovenčiny, a tým sa zabezpečí ovládanie štátneho jazyka žiakmi.
 - b/ Žiakom, ktorých materinská reč je zjavne doma v rodine slovenská, povolí sa v budúcom školskom roku zápis na najbližšiu školu s vyučovacím jazykom slovenským.

Okres Snina.

30. X. 1954 – komisia navštívila sekretariát OV KSS a na porade, ktorú viedol vedúci tajomník OV KSS a ktorej sa zúčastnili i druhý tajomník, ďalej predseda ONV a vedúci školského odboru, informovala o uzneseniach strany a svojom pláne práce. Súčasne vedúci tajomník informoval komisiu, že problém vyučovacieho jazyka na 11-ročnej strednej škole v Stakčíne na stáva čoraz pálčivejším. Tento problém vynoril sa v Stakčíne už pred 4 rokmi, počas lanského školského roku nedochádzalo do školy už 22 žiakov, v tomto školskom roku od 1. IX. nechodí do školy 46 žiakov, ani jeden žiak nenastúpil do 1. ročníka ukrajinskej školy. Vlni Byro OV KSS riešilo situáciu tak, že tým žiakom, ktorí nechodili do ukrajinskej školy, povolilo sa navštevovať slovenskú 1-triednu školu.

V posledných dňoch sa v Stakčíne situácia mimoriadne zostrila – deň pred príchodom komisie dokonca väčší počet žien demonštratívne zabraňoval učiteľom z ukrajinskej školy vojsť do školy a svoje deti násilím cez okná vhadzovali do slovenskej školy.

Musela byť privolaná i asistencia ZNB. Vedúci tajomník OV KSS prejavil súhlas s uzneseniami Sekretariátu ÚV KSS, no vyslovil obavu, že ak Povereníctvo školstva povolí 42 rodičom, ktorých detí nechodia do školy, zápis na slovenskú školu, bude to znamenať vlnu takýchto žiadostí v celom okrese. Po porade a informáciách zo strany okresných funkcionárov bol prijatý návrh komisie o tom, ako bude pri svojej práci v Stakčíne postupovať.

Na tejto porade bola podľa príkazu poverenika prerokovaná aj výstavba školy v Stakčíne, poprípade v Snine, v budúcom roku. Po prediskutovaní celej problematiky, okresní funkcionári – vedúci tajomník OV KSS, predseda ONV i vedúci školského odboru formulovali takéto stanovisko okresu:

Ak by presunutie výstavby školy zo Stakčína do Sniny malo znamenať to, že v budúcom roku sa nebude môcť započat' s výstavbou, súhlasí sa s tým, aby sa 23-triedna 11-ročná škola stavala v Stakčíne. Vzhľadom ale na to, že v Snine pri zátvode Vihorlat v budúcnosti 3 rokoch vybuduje sa veľké sídlisko a počet obyvateľov niekoľkonásobne vzrastie, bude potrebné behom 3 rokov urýchlene vyprojektovať a začať so stavbou ďalšej veľkej školskej budovy aj v Snine.

S t a k č í n – v obci, ktorej obyvateľstvo je prevažne ukrajinskej národnosti, je 1-triedna národná škola s vyučovacím jazykom slovenským a 11-ročná 13-triedna stredná škola s vyučovacím jazykom ukrajinským, pričom 6 tried (ročníky 6 – 11) je pre nedostatok učebných priestorov detašovaných v Snine. 11-ročná škola má spolu 390 žiakov, z čoho v Stakčíne chodí 246. V Stakčíne nateraz nechodí 43 žiakov vôbec do školy. Škola v Stakčíne bola do roku 1930 grécko-katolícka s vyučovacím jazykom ruským, od roku 1932 bola tam slovenská škola a 1-triedna cirkevná grécko-katolícka škola. Za maďarskej okupácie bola tu škola s ruským a maďarským vyučovacím jazykom. Od r. 1945 až po dnes je v obci škola s ruským, poťažne od r. 1952 s ukrajinským vyučovacím jazykom. Boj za slovenskú školu trvá vlastne od r. 1945, kedy to boli viac – menej iba prejavy jednotlivcov, no od roku 1952 asi 5 detí nechodilo do školy. Niektoré deti nechodia do školy už tretí rok.

Komisia potom previedla individuálne pohovory s rodičmi detí, ktoré nechodia do školy v tomto školskom roku. Celkove sa hovorilo s 25 rodičmi. Aj napriek presvedčaniu komisie, ani jeden z rodičov nechcel súhlasiť iba s takým opatrením Povereníctva školstva, že by sa zvýšil počet vyučovacích hodín slovenčiny na ukrajinskej škole a dožadovali sa, aby ich deti mohli chodiť do slovenskej školy. Pri rozhovore s rodičmi sa ukázalo, že vystupňovaný odpor a v mnohých prípadoch dokonca rozhorčenie a nenávisť postoj rodičov bol spôsobený aj niektorými zbytočnými a hrubými chybami jednak zo strany učiteľského zboru ukrajinskej školy a jednak zo strany školského odboru ONV. Rodičov, ako o tom rozprávali pred komisiou, popudilo napríklad násilné vpisovanie ukrajinskej národnosti do vysvedčenia žiakov (aj proti vôli rodičov). Niektorým žiakom sa nepovolilo zápis do slovenskej školy aj v takých prípadoch, keď rodičia boli zjavne slovenskej národnosti, prípadne po matke bola ich materinská reč slovenská. Hrubou chybou bolo ďalej to, že sa v minulom roku a v tomto školskom roku zakázalo zapísať žiakov vyšších ročníkov do slovenskej školy, aj keď už predchádzajúci rok navštevovali školu s vyučovacím jazykom slovenským, v snahe previesť aj tieto deti do ukrajinskej školy. Niektoré deti aj 2 – 3 týždne chodili do slovenskej školy a potom ich učitelia vyhodili. Vzhľadom na vzniklú situáciu prijala komisia poradiť sa ešte raz predtým s okresným tajomníkom OV KSS takéto rozhodnutie:

- 1/ V Stakčíne sa pri slovenskej národnej škole zriadi ďalšia (druhá) trieda, do ktorej sa povolí zápis tým žiakom, ktorí doteraz v tomto školskom roku nechodili do školy. Na slovenskej 2-triednej národnej škole bude sa ale 5 – 4 hodiny týždenne vyučovať ukrajinský jazyk.
- 2/ Žiaci 6. – 8. ročníkov musia dokončiť povinnú školskú dochádzku na 11-ročnej strednej škole s vyučovacím jazykom ukrajinským z pedagogických dôvodov. Pri tom sa upraví na tejto škole učebný plán tak, že sa zvýši počet vyučovacích hodín slovenčiny.
- 3/ Povereníctvo školstva nijaké ďalšie žiadosti o zmenu vyučovacieho jazyka nebude v priebehu školského roku vybavovať.
- 4/ Od budúceho dňa musia všetky deti v obci chodiť do školy.

Okres S o b r a n c e .

31. X. 1954 – po prerokovaní všetkých otázok na OV KSS (podobne, ako na iných okresoch) komisia po informáciách od vedúceho tajomníka OV KSS spolu s okresným školským inšpektorom navštívila tieto obce:

R u s k á B y s t r á – v obci je 2-triedna národná škola s vyučovacím jazykom ukrajinským. Obec spojená so svetom 6 – 7 km dlhou nezjazdnou cestou cez hory je úplne ukrajinská. Zo 62 zapísaných žiakov nechodí do školy ani jeden. „Štrajk“ v školskej dochádzke začal už v máji t. r., pričom sa počet detí nechodiacich do školy stupňoval, od 1. IX. nechodí už do školy ani jeden žiak. Riaditeľ a učiteľka v obci sú mladí, neskúsení ľudia, absolventi 10 mesačného kurzu pre ukrajinských učiteľov, ktorí nemajú predpoklady zatiaľ pre úspešnú prácu v tak ťažkej

obci, ako je Ruská Bystrá. Za I. ČSR bola tu slovenská škola, ale 1 rok učilo sa aj česky, za maďarskej okupácie „uhro-ruská“, od 1945 – 1949 ruská, no v 1949 sa zmenil vyučovací jazyk na slovenský. Až od r. 1952 bol vyučovací jazyk zmenený na ukrajinský.

Z obce nechodia žiaci ani do 8-ročnej strednej školy s vyučovacím jazykom ukrajinským v Podhorodí, čomu sa ale ani nemožno čudovať, pretože 7 km cesta cez les pre deti v školopovinnom veku je neúnosne ťažká tým viac, že v okolí sú vlci.

Komisia pohovorila celkove s 15 rodičmi. Viac sa ich aj napriek niekoľkohodinovému čakaniu nedostavilo. Pri individuálnych rozhovoroch s rodičmi sa ukázalo, že občania v obci sú značne zaostalí (obec je jedna z najbiednejších, aké existujú v našom štáte), v dôsledku odrezania od sveta sú kultúrne značne zaostalí, nechápu význam vzdelania svojich detí. Jedna z vážnych príčin prečo neposielajú deti do školy je to, že chcú svoje deti využívať pre pomoc doma. Pri rozhovoroch ukázali sa občania ako zmierliví ľudia, ktorých možno presvedčiť, keď vidia úprimnú snahu pomôcť im a keď sa im prednesú rozumné argumenty. Väčšina rodičov, s ktorými sa hovorilo, súhlasila s tým, že sa na škole ponechá vyučovací jazyk ukrajinský za tej podmienky, že sa zvýši počet hodín slovenčiny a vo vyšších ročníkoch budú sa niektoré predmety vyučovať po slovensky a zo slovenských učebníc. Záverečnej schôdze sa zúčastnilo oveľa viac rodičov a s rozhodnutím komisie súhlasili.

Rozhodnutia boli tieto:

- 1/ Na škole v Ruskej Bystrej zostáva vyučovací jazyk ukrajinský, pričom sa zvýši počet hodín slovenčiny a vo vyšších ročníkoch sa budú aj niektoré predmety vyučovať po slovensky.
- 2/ Škola sa pretvára na národnú školu s oddelením neúplnej 8-ročnej školy v dôsledku toho, aby sa usnadnila dochádzka aj žiakom vyšších ročníkov, ktorí mali chodiť do Podhorode.
- 3/ Rodičom, ktorí by chceli poselať deti do strednej školy, povolí sa aj zápis do strednej školy v Sobranciach, pričom ONV vyjde v ústrety týmto žiakom pri umiestnení v detskom domove.⁸
- 4/ Prikazuje sa ONV a KNV zabezpečiť v budúcom roku generálnu opravu školskej budovy, ktorá je v dezolátnom stave.
- 5/ Od 1. XI. musia bezpodmienečne všetky deti v obci začať chodiť do školy, v opačnom prípade rodičia, ktorí budú aj naďalej porušovať zákon, budú trestaní.

Obec I n o v e c – obec je v kopcoch, spojená s Beňatinou veľmi zlou cestou, pre motorové vozidlá celkom nezjazdnu. Od kultúrneho života sú obyvatelia takmer odrezaní, pretože zlé cesty nedovoľujú nijaké zájazdy kina a neusporiadávajú sa nijaké kultúrne a osvetové podujatia. Školopovinných detí je 57 pre 1. – 8. post.

8 Komisia mala zrejme na mysli domov mládeže, teda internát.

ročník. Škola bola organizovaná ako dvojtriedna, s oddelením pre 6. – 8. post. ročník, pretože pre zlé cesty, ako aj pre značnú vzdialenosť, nemôžu dochádzať do Osemročnej strednej školy v Podhorodí.

Škola nemala vhodnú budovu, po prechode frontu bol vystavený veľmi malý drevený barak, kde bola umiestnená 1 trieda, druhá trieda bola umiestnená v byte súkromníka. Drevený barak je už v zimnom období takmer nepoužiteľný na vyučovanie. Generálnou opravou budovy MNV získava sa teraz priestor pre jednu učebňu a byt pre riaditeľa. Generálna oprava má sa dokončiť behom 2 týždňov, ak nebude brzdená nedodaním materiálu. V minulom škol. roku sa na škole riadne vyučovalo, hoci bola značná absencia žiakov. Tohto škol. roku deti nechodia do školy od začiatku septembra. Vyučovacia jazyk do škol. r. 1948/49 bol ruský, potom slovenský, od roku 1952 ukrajinský. V obci sa hovorí ukrajinským nárečím, ktoré je u mladších obyvateľov silne poslovenčené.

Rodičia detí ako príčiny nedochádzania do školy uvádzali to, že pripojením ich obce okresu Sobrance všade sa stretávajú len so slovenským jazykom, ďalej, že chcú taký vyučovacia jazyk ako v obciach Podhorod' a Beňatina. Bolo vypočítaných 24 rodičov, ostatní (10 rodičov) sa nechceli zúčastniť na rozhovore, hoci viackrát boli pozývaní. Rozhodnutie komisie bolo oznámené občanom až po vyriešení problému v obciach Beňatina a Podhorod'.

Rozhodnutie komisie:

- 1/ Vyučovacia jazyk na dvojtriednej národnej škole v Inovci s oddelením pre 6. – 8. ročník sa mení na slovenský, pričom sa bude 3 – 4 hodiny v týždni vyučovať aj jazyk ukrajinský.
- 2/ Školský odbor rady ONV v Sobranciach zariadi všetko, aby generálna oprava budovy bola rýchle dokončená.
- 3/ Do dokončenia budovy bude sa učiť striedavým vyučovaním v drevenom baraku.
- 4/ Školský odbor rady ONV prideli na školu aj druhú učiteľskú silu namiesto učiteľa, ktorý odišiel na voj. prezenčnú službu.
- 5/ Školský odbor rady ONV bude prísne stíhať tých rodičov, ktorí nebudú posilať deti do školy.

Beňatina – v obci je 2-triedna škola s ukrajinským vyučovacím jazykom. V prvom a druhom ročníku je zapísaných spolu 54 žiakov. Od 1. IX. sa náhle začala prudko zhoršovať školská dochádzka, nateraz nechodí do školy ani jeden žiak. Riaditeľkou školy je Anna Čabiniaková, ktorá sa hlási k ruskej národnosti, je dcérou grécko-katolíckeho farára a podľa situácie v obci nechce, alebo nevie na občanov správne vplývať.

Škola v obci bola za maďarskej okupácie s vyučovacím jazykom maďarským a ruským, v roku 1945 – 1949 bola tu ruská škola, od r. 1949 – 1952 slovenská a od r. 1952 ukrajinská. Vlani pre generálnu opravu školy sa začalo vyučovať až 1. III., školský rok trval teda len 3 mesiace. Obec je ukrajinská, no čiastočne poslovenčená.

Komisia previedla individuálne pohovory celkove s 24 rodičmi. Okrem jedného z nich, všetci sa jednomyselne dožadovali zmeny vyučovacieho jazyka na slovenský. Ako hlavný dôvod udávali rodičia to, že po zavedení ukrajinského vyučovacieho jazyka, ktorému ich deti nerozumejú, sa zhoršil prospech žiakov i vedomosti.

Komisia potom prijala takéto rozhodnutie:

- 1/ Vyučovací jazyk na národnej škole v Beňatine sa mení na slovenský s tým, že 3 – 4 hodiny v týždni bude sa vyučovať ukrajinčine.
- 2/ Rodičia od zajtra bezpodmienečne musia začať posielat' školopovinné deti do školy.

1. XI. 1954 – P o d h o r o d' – v obci, ktorá je zjavne ukrajinská, no skoro všetci ľudia ovládajú aj východoslovenské nárečie, je 8-ročná 5-triedna škola s ukrajinským vyučovacím jazykom. Zo 196 žiakov zapísaných na tejto škole nechodí ani jeden, pričom nedochádzanie detí začalo už v máji minulého školského roku.

Za buržoáznej ČSR bola v obci slovenská škola, za maďarskej okupácie sa vyučovalo rusínsky, od 1945 – 1946 bol vyučovací jazyk ruský, potom sa škola zmenila na slovenskú a až od roku 1952 sa zmenil vyučovací jazyk na ukrajinský. Situácia v obci pri príchode komisie bola už veľmi vyostrená, občania boli jednotne zorganizovaní v požiadavke slovenského vyučovacieho jazyka (pri príchode komisie v obci do školy bol na tabuli veľký nápis, že chcú len slovenskú školu). Občania sabotovali učiteľov ukrajinskej národnosti, vypovedali ich z bytov, ani jeden z učiteľov nedostával v obci stravu a museli dochádzať na obedy a večere autobusom do Sobraniec. Komisia previedla individuálne pohovory s 38 rodičmi, pričom sa v škole ale zhromaždili skoro všetci občania obce. V rozhovoroch argumentovali rodičia tým, že chcú slovenskú školu preto, lebo sami už chodili do slovenskej školy, sobranecký okres je celý slovenský a ich deti by sa nikde s ukrajinčinou nedohovorili ani neuplatnili. Tvrdili, že v roku 1952 bola občanom ukrajinská škola násilím nanútená po dvojtyždennom každovečernom schôdzkovaní, kedy prichádzali domov až po polnoci. Nakoniec vraj s ukrajinskou školou súhlasili niektorí občania s tou podmienkou, že na škole sa bude vyučovať aj po slovensky, aj ukrajinsky – na skúšku a ak sa im to nebude páčiť, po niekoľkých mesiacoch, aby sa znovu vyslovili. Po troch mesiacoch sa ale bez súhlasu rodičov začalo na škole učiť len ukrajinsky. Občania obviňovali z násilného postupu voči nim, najmä funkcionárov KSUP, hlavne s. Šteňka, ktorí v r. 1952 do ich obce chodili. Všetci občania rezolútne žiadali zavedenie slovenského vyučovacieho jazyka na škole. V dôsledku toho komisia prijala takéto rozhodnutie:

- 1/ Na 8-ročnej strednej škole v Podhorodí mení sa vyučovací jazyk na slovenský s tým, že 3 – 4 hodiny v týždni bude sa vyučovať aj jazyk ukrajinský.
- 2/ Od nasledujúceho dňa musia rodičia bezpodmienečne posielat' svoje deti riadne do školy.

Okres Sabinov

2. XI. 1954 – po prerokovaní pracovného plánu na OV KSS a vedúcim tajomníkom okresu, navštívila komisia, ktorú sprevádzal aj okresný inšpektor a pracovník aparátu OV KSS.

Obec Ďurkovo⁹. V obci je 1-triedna škola s vyučovacím jazykom ukrajinským. Do školy má dochádzať 22 žiakov, z ktorých nepravidelne chodí 6 (z toho 4 cigánske deti), ostatní od začiatku školského roku do školy nedochádzajú.

Za buržoáznej ČSR bola v obci slovenská škola, rovnako aj za tzv. slovenského štátu. Po oslobodení až do roku 1949 bola tu ruská škola, potom znovu bol vyučovacím jazyk slovenský až do roku 1952, kedy bola zriadená ukrajinská škola.

Obec aj keď v minulosti bola možno ukrajinská, je dnes už úplne poslovenčená a ani u starších ľudí sme nemohli zistiť, že by vedeli hovoriť ruským dialektom. Zavedenie ukrajinského vyučovacieho jazyka v tejto obci roku 1952, bolo úplne pochybné. Komisia hovorila celkovo so 14 rodičmi, z ktorých všetci si žiadali slovenský vyučovacím jazyk na škole. Rovnako žiadali, aby sa povolil ich deťom zápis do 8-ročnej strednej školy s vyučovacím jazykom slovenským v Ľubotíne (2 km od ich obce). Doteraz museli posilať deti do ukrajinskej 8-ročnej strednej školy v Orlove – (6 km vzdialenej od obce).

Rozhodnutie komisie bolo takéto:

- 1/ V Ďurkove¹⁰ mení sa vyučovacím jazyk na 1-triednej národnej škole na slovenský. (Komisia v tejto obci nepokladala za potrebné zaviesť vyučovanie ukrajinčiny).
- 2/ Žiakom vyšších ročníkov povoľuje sa zápis do 8-ročnej strednej školy s vyučovacím jazykom slovenským v Ľubotíne.

1. XI. 1954 – Medzilaborce.

Povereníctvo školstva zriadilo od 1. IX. 1954 v Medzilaborciach 8-ročnú neúplnú strednú školu (5 triedna) s vyučovacím jazykom slovenským. Do 1. IX. bola tu iba 3-triedna národná škola s vyučovacím jazykom slovenským.

Na škole našla komisia takúto situáciu: Pre 5 tried sú na škole iba 4 učitelia namiesto 7. Škola je zanedbaná, zle vybavená zariadením. (Niet dostatok lavíc, a tie, ktoré sú, sú v dezolátnom stave, [;niet] ani učebných pomôcok).

Pri príchode komisie dostavila sa do školy delegácia výboru ZRPŠ a skoro všetci rodičia žiakov, pričom zástupcovia výboru ZRPŠ predniesli sťažnosť na neutešené pomery v škole, na to, že ONV a KNV sa o školu nestará. Rodičia tvrdili, že na začiatku škol. roku svojpomocne museli presťahovať 22 lavíc z okresu Humenné, pretože školský odbor ONV nezabezpečil potrebné zariadenie. Rovnako sú odmietané žiadosti rodičov o doplnenie učiteľského zboru, pričom prítomný okresný školský inšpektor ospravedlňoval túto vec tým, že keď

9 Pozri poznámku č. 5.

10 Pozri poznámku č. 5.

žiadal o pridelenie síl KNV dostalo sa mu písomnej odpovede, že KNV v Prešove o existencii 8-ročnej strednej školy s vyučovacím jazykom slovenským v Medzilaborciach nič nevie. Výbor ZRPŠ ďalej tvrdil, že z KNV došiel nedávno na OV KSS telegram s oznámením, že sa pripravuje zrušenie tejto školy. Prítomný s. Marko a okresný školský inšpektor vysvetľovali situáciu a stanovisko tým, že sú viazaní uzneseniami Byra OV KSS.

Počet všetkých žiakov na škole je 215.

Podľa tried:

1. trieda – 1. ročník – 37 žiakov, z toho 35 z Medzilaboriec
2. trieda – 2. a 4. ročník – 51 žiakov, z toho 41 z Medzilaboriec
3. trieda – 3. a 5. ročník – 43 žiakov, z toho 38 z Medzilaboriec

V prvom až 5. postupnom ročníku, podľa prehlásenia učiteľov, je celkove asi 15 žiakov, ktorých rodičia doma rozprávajú ukrajinským nárečím, čo sa prejavuje aj v reči žiakov v škole.

V 2. – 5. postupnom ročníku je iba 5 takých žiakov, ktorí v minulých rokoch chodili do škôl s ukrajinským vyučovacím jazykom a od 1. IX. prestúpili na slovenskú strednú školu.

V 6. ročníku je 48 žiakov z toho 20 prestúpilo po 1. IX. t. r. z ukrajinských škôl. (15 žiakov je z Hrabovca, 12 žiakov je z Ňagova, 4 žiaci sú z Krásneho Brodu, 2 žiaci sú z Vyšnej Radvane).

7. ročník – 36 žiakov, z nich 18 prišlo po 1. IX. t. r. z ukrajinských škôl. (12 chodí do triedy z Hrabovca, 11 chodí do triedy z Ňagova, 2 [chodia] z Krásneho Brodu, 2 z Vyšnej Radvane, 1z Nižných Čabín). Pre 8. ročník zatiaľ škola nemá ani jedného žiaka.

Asi 15 žiakov, ktorí chodia od 1. IX. 1954 riadne do tejto školy, nevedie sa v evidencii, pretože im dodnes nebol povolený zápis. So zápisom na OSS v Medzilaborciach to bolo tak, že ONV vydal príkaz škole zapísať iba tých žiakov, ktorí si zo svojej obce donesú potvrdenie od MNV, že ich rodičia sú slovenskej národnosti. Keď ale takéto potvrdenie niektoré MNV žiakom vydali, ONV všetkým MNV zakázal podobné potvrdenia vydávať. Treba podotknúť, že okrem detí z obce Ňagov, žiaci z ostatných blízkyh obcí sú vo veľkej väčšine deťmi rodičov slovenskej národnosti (príslušníci ZNB, štátni zamestnanci, atď.). Po zistení týchto faktov previedla komisia individuálne pohovory s rodičmi tých žiakov z Medzilaboriec a Ňagova, ktorí prestúpili na školu z niektorej ukrajinskej školy až v tomto školskom roku. Z Medzilaboriec komisia pohovorila celkove s 8 rodičmi, ktorých presviedčala, aby súhlasili s tým, že dajú zapísať svoje deti znova do 11-ročnej školy s vyučovacím jazykom ukrajinským, keďže sa tam zvýši počet hodín slovenčiny a budú mať záruku, že ich deti ovládnu štátny jazyk. Ani 1 z rodičov, medzi ktorými asi polovica bola v minulosti živnostníkmi, nechcela s návrhom súhlasiť a trvali na svojom práve posielat' deti do slovenskej školy.

Potom sa komisia odobrala do obce Ň a g o v.

Obec je zjavne ukrajinská, ako ostatne celý medzilaborecký okres, no občania dobre hovoria aj po slovensky. V obci bola od r. 1945 stále ruská, od r. 1952 ukrajinská škola. Komisia individuálne pohovorila s 21 občanmi, ktorí začali posielat' svoje deti od 1. IX. do slovenskej 8-ročnej strednej školy v Medzilaborciach.

Všetci sa dožadovali práva posielat' svoje deti do slovenskej školy a tvrdili, že celá obec chce požiadať vo forme petície o zmenu vyučovacieho jazyka na slovenský aj na národnej škole v obci. Najiniciatívnejší v tomto smere sú železničiari. Pre svoje stanovisko uvádzajú občania nasledovné argumenty:

Ich deti vraj nechcú ím do ukrajinskej školy chodiť, prítom niektorí rodičia, ktorí jedno dieťa posielajú do slovenskej a íné deti do ukrajinskej školy (a takýchto prípadov bolo v Ňagove veľa) tvrdili aj to, že ostatné deti nechcú chodiť do slovenskej školy. Medzi 2 skupinami detí panuje v obci úplné nepriateľstvo.

Svedčí to aj, keď k takému stavu mohlo dojsť, o vážnych nedostatkoch vo výchovnej práci učiteľov 11-ročnej strednej školy a vyučovacím jazykom ukrajinským v Medzilaborciach. Ďalej ako dôvod rodičia udávajú, že ích deti nerozumejú ukrajinčine, že sa ím ťažko učí, že majú zlý prospech. Všetci rodičia prehlasovali, že sú slovenskej národnosti (takáto situácia ostatne bola vo všetkých obciach, ktoré komisia navštívila), že sa za Slovákov vždy hlásili aj v minulosti. Rozhorčene prehlasovali, že sa cítia byť Slovákmí, že národnosť nikomu nemožno vnútiť a že keď ím nepovolíme, aby ích deti mohli ďalej chodiť do slovenskej školy v Medzilaborciach, dajú si ích zapísať do slovenskej školy v Koškovciach alebo inde, nech to bude akokoľvek ďaleko. Ani jeden z rodičov nechcel súhlasiť s tým, aby po zvýšení počtu hodín slovenčiny na ukrajinskej škole znova posielali svoje deti do nej.

Po preskúmaní všetkých faktov a po rozhovoroch s rodičmi komisia došla k takémuto názoru:

Povereníctvo školstva urobilo nesporné chybu, keď zriadilo 8-ročnú strednú školu s vyučovacím jazykom slovenským bez prerokovania celej záležitosti s KNV a ONV. Vážnou chybou bolo í to, že do obvodu tejto školy bola pričlenená aj obec Hrabovec, ktorá je 22 km vzdialená a z ktorej deti vždy v minulosti chodili do 8-ročnej strednej školy s vyučovacím jazykom slovenským v Koškovciach, kam je íba cca 5 km. V nijakom prípade tu neobstojí argument lepšieho vlakového spojenia. Ovšem aj napriek tomu komisia považuje existenciu 8-ročnej strednej školy s vyučovacím jazykom slovenským v Medzilaborciach za oprávnenú. Pre toto stanovisko hovoria následovné dôvody:

Na škole je dostatočný počet žiakov v 6. a 7. ročníku (aj po vylúčení obce Hrabovec z obvodu školy), z 84 žiakov by zostalo 57, čo je dostatočný počet pre 2 samostatné triedy. V budúcnosti budú postupovať dostatočne početné, silné ročníky.

Aj keď názor súdruhov na OV KSS v tom smere, že povolenie niektorým rodičom zapísať žiakov do slovenskej školy môže v okrese vyvolať celú vlnu ďalších podobných žiadostí, je pravdepodobne oprávnený (ovšem s takýmito obavami sme sa stretli v každom okrese), predsa len stanovisko OV KSS – použiť administratívny nátlak voči rodičom – úplne odporuje duchu a zásadám uznesení orgánu ÚV KSS.

Vzhľadom na to, že OV KSS a ONV nesúhlasili s návrhmi, komisia pokladala za správne nerozhodnúť vo veci OSŠ s vyučovacím jazykom slovenským v Medzilaborciach na mieste, a prípravila íba následovný návrh na riešenie:

- a/ ponechať aj naďalej OSS s vyučovacím jazykom slovenským v Medzilaborciach ako neúplnú 8-ročnú strednú školu, pretože komisia nevidí nijaký dôvod, prečo by žiaci, ktorí absolvovali v Medzilaborciach národnú školu s vyučovacím jazykom slovenským, mali do 6. – 8. ročníkov chodiť buď vyše 20 km do najbližšej 8-ročnej strednej školy alebo do 11-ročnej strednej školy s vyučovacím jazykom ukrajinským v Medzilaborciach. Komisia vychádzala z toho, že už dnes na škole je taký počet žiakov, ktorý plne odôvodňuje zriadenie aspoň oddelenia neúplnej 8-ročnej strednej školy, pričom v budúcnosti budú postupovať stále silnejšie ročníky.
- b/ Obec Hrabovec vyčleniť z obvodu 8-ročnej strednej školy v Medzilaborciach a zahrnúť ju späť do obvodu 8-ročnej strednej školy s vyučovacím jazykom slovenským v Koškovciach.
- c/ Súhlasiť, aby žiaci z Medzilaboriec a Ňagova, ktorí začali chodiť 1. IX. t. r. do OSS s vyučovacím jazykom slovenským v Medzilaborciach, boli riadne zapísaní, pričom v priebehu školského roku nevyhovieť nijakej ďalšej žiadosti v tomto smere.
- d/ Do konca školského roku zlepšiť masovo-politickú a národne-uedomovaciau prácu medzi rodičmi ukrajinského pôvodu, aby svoje deti posielali radi do ukrajinskej školy.

Na záver.

Podľa informácií, ktoré získala komisia pri odchode z Prešovského kraja, vo všetkých navštívených obciach začali ihneď po rozhodnutí komisie všetky deti riadne navštevovať školu.

V žiadnom okrese nedošlo do tej doby hlásenie o nejakých ďalších žiadostiach občanov o zmenu vyučovacieho jazyku na školách. Výnimkou je iba prípad v Stakčíne, kde podľa posledných správ ďalších 80 rodičov prestalo posielat' svoje deti do ukrajinskej školy odôvodňujúc to tým, že sa vyhovel iným rodičom, že sa musí vyhovieť aj im.

Vecou sa zaoberal aj OV KSS v Snine, aj KV KSS v Prešove a robia sa údajne opatrenia, aby títo rodičia svoje stanovisko odvolali.

Prameň: Slovenský národný archív v Bratislave (SNA), f. ÚV KSS, Sekretariát ÚV KSS (S ÚV KSS), šk. 98. Zasadnutie Sekretariátu ÚV KSS 22. decembra 1954. – Cyklostyl, A4, 15 s., j. slovenský.

DOKUMENT Č. 9

18. máj 1955, Bratislava. Prípis Sekretariátu ÚV KSS Krajskému výboru KSS v Prešove o stave a úlohách na úseku rastu a zloženia členstva KSS s tabuľkou o sociálnej štruktúre, pohlaví, veku a národnosti členov a kandidátov KSČ v slovenských krajoch.

Príloha III/f.

Súdružský
Krajský výbor KSS
P r e š o v

Vážení súdruhovia!

Byro ÚV KSS zaoberalo sa v máji t. r. hodnotením rastu a zloženia KSS a konštatovalo, že v zložení a vo vývoji strany došlo v priebehu minulého roku len k niektorým malým zmenám. Výročná štatistika ukazuje, že i keď sa prijímanie kandidátov vo Vašom kraji zlepšilo, nedosiahlo sa podstatného zlepšenia v zložení a raste Vašej krajskej organizácie strany.

Byro ÚV KSS upozorňuje krajský výbor strany, že počet roľníkov sa za uplynulý rok opäť znížil o 457 členov a kandidátov. Za obdobie roku 1954 bolo do strany prijatých len 273 kandidátov z radov roľníkov, z toho 97 kandidátov družstevníkov. Tento stav treba považovať za veľmi vážny nedostatok v zložení strany vzhľadom na veľké úlohy, ktoré má krajská organizácia v Prešove pri plnení smerníc X. zjazdu KSČ a februárových zasadaní ÚV KSČ a ÚV KSS a zjazdu KSS v poľnohospodárstve riešiť. Príčiny týchto nedostatkov nemožno vidieť len v neporiadku straníckej evidencii členstva, ale predovšetkým v podceňovaní a narušovaní vzäzku robotníckej triedy s malými a strednými roľníkmi, ako aj nedostatočnej starostlivosti o výchovu členov a kandidátov strany najmä na dedine. Krajský výbor strany musí preto venovať zvýšenú pozornosť upevňovaniu dedinských organizácií strany a zvyšovať vplyv strany na dedine, stará sa, aby v oveľa väčšej miere boli prijímaní za kandidátov strany najlepší družstevníci a malí a strední roľníci. Túto úlohu majú i organizácie strany na STS a na štátnych majetkoch, lebo i tu sa ukazuje len malý prírastok nových členov a kandidátov strany, aby tak mohli byť plnené veľké úlohy rozvoja poľnohospodárskej výroby.

Výročná štatistika ďalej ukazuje na veľmi malý rast strany v rozhodujúcich úsekoch priemyselnej výroby; ako v kovopriemysle, textilnom priemysle, ďalej i na úseku dopravy, obchodu a školstva. Pokles členstva strany nastal na úseku stavebníctva o 112 členov a kandidátov, ako aj na úseku miestneho hospodárstva. Z toho vyplýva pre krajský výbor strany, že i naďalej stojí v popredí úloha zlepšovať sociálne zloženie krajskej organizácie na základe cieľavedomého a plánovitého prijímania najlepších robotníkov, žien a mládeže z úsekov priemyselnej výroby, stavebníctva, miestneho hospodárstva, dopravy a obchodu. Krajský výbor strany musí preto viesť okresné výbory a základné organizácie strany k tomu, aby sa zlepšovala politicko-výchovná práca medzi členmi a kandidátmi strany, lebo len tak sa zvýši ich aktivita pri plnení politických a hospodárskych úloh.

Pokiaľ ide o vekové zloženie novoprijatých kandidátov, nastalo zlepšenie. Z celkového počtu prijatých kandidátov je 88.4 % do 35 rokov. Tiež z celkového počtu členov a kandidátov je 39.4 % do 35 rokov. V zlepšovaní vekového zloženia strany v kraji treba i naďalej pokračovať.

V národnostnom zložení krajskej organizácie i keď ÚV KSS zdôraznil nutnosť zvyšovania percenta ukrajinských a maďarských súdruhov v strane, došlo však v tomto smere len k malému zlepšeniu. Z celkového počtu prijatých kandidátov v uplynulom roku je 26,2 % ukrajinskej národnosti a z celkového stavu členov a kandidátov ukrajinskej národnosti sa proti minulému roku zvýšil o 475 členov a kandidátov a maďarskej národnosti o 182 členov a kandidátov. Na druhej strane výročná štatistika ukazuje ďalší nedostatok v tom, že došlo k zníženiu stavu u členov a kandidátov slovenskej národnosti i napriek tomu, že v priebehu uplynulého roku bolo prijatých 1.296 kandidátov slovenskej národnosti. Pred krajským výborom strany stojí úloha i naďalej sa starať o správne národnostné zloženie krajskej organizácie a dôsledne bojovať proti zvyškom vplyvu buržoázneho nacionalizmu, ktorý sa ešte stále prejavuje.

I napriek tomu, že Krajský výbor KSS na pléne a byre pojednával rast a zloženie strany, výsledky podľa výročnej štatistiky ukazujú, že sa stále prejavujú nedostatky v raste a zložení krajskej organizácie.

V regulovaní rastu strany hrá nemalú úlohu otázka evidencie členstva. V súvislosti s týmto Byro ÚV KSS upozorňuje krajský výbor strany na stále sa opakujúce nedostatky v evidencii členstva, najmä v základných organizáciách, a na zdĺhavé vybavovanie prihlášok a na neporiadky straníckej administratívy. V kampani príprav výmeny členských legitimácií treba s týmito nedostatkami skončiť a zabezpečiť zavedenie presnej evidencie členov a kandidátov v každom okrese a v každej základnej organizácii strany.

Byro ÚV KSS s cieľom zlepšenia rastu a zloženia strany vzhľadom k úlohám a potrebám upevňovania straníckych organizácií ukladá Krajskému výboru KSS:

- 1/ Prerokovať plnenie uznesenia ÚV KSČ o regulovaní, raste a zložení strany z hľadiska problémov krajskej organizácie uvedených v liste, prijať opatrenia k zlepšeniu riadenia a regulácie rastu a zloženia krajskej organizácie strany.
- 2/ Zabezpečiť prerokovanie rastu a zloženia strany na plénoch OV KSS a v základných organizáciách na členských schôdzach.

Byro ÚV KSS

Prameň: SNA, f. ÚV KSS, S ÚV KSS, šk.111. Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS 18. mája 1955, Zpráva o raste a zložení Komunistickej strany Slovenska k 1. I. 1955. Prílohy III/f a IV/1, s. 20-23. – Cyklostyl, A4, 4 s., j. slovenský.

DOKUMENT Č. 10

17. október 1955, Praha. Uznesenie Sekretariátu ÚV KSČ, správa IV. oddelenia ÚV KSČ a kontrolná správa o plnení uznesenia ÚV KSČ z 15. decembra 1954 k problémom na školách s vyučovacím jazykom ukrajinským.

PRO SCHŮZI SEKRETARIÁTU ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU KSČ

Přísně tajné

Číslo pořadu: 6

K bodu:

Kontrolní zpráva o plnění usnesení Politického byra ÚV KSČ z 15. prosince 1954 k problémům na školách s vyučovacím jazykem ukrajinským.

Na základě usnesení Byra ÚV KSS ze dne 16. září 1955 podává s. Bacílek zprávu o plnění usnesení Politického byra

Příloha I.

Návrh usnesení.

ÚV KSČ ze dne 15. prosince 1954 k problémům na školách s vyučovacím jazykem ukrajinským.

Příloha II.

Zpráva IV. oddělení ÚV KSČ.

IV. oddělení ÚV KSČ se zprávou souhlasí.

Příloha III.

Kontrolní zpráva o plnění usnesení politického byra ÚV KSČ z 15. prosince 1954 k problémům na školách s vyučovacím jazykem ukrajinským.

Předkladá: s. Holubec.

17. října 1955.

Počet listů: 15

U z n e s e n í e
Sekretariátu ÚV KSČ zo dňa

k bodu: Kontrolná správa o plnení uznesení Politického byra ÚV KSČ z 15. decembra 1954 k problémom na školách s vyučovacím jazykom ukrajinským.
(s. Bacílek)

U z n e s e n é:

I. Sekretariát ÚV KSČ súhlasí so zásadami, podľa ktorých Byro KV KSS v Prešove určilo presun optantov – učiteľov z Prešovského kraja, a ukladá [*Politické byro ÚV KSČ schvaluje zásady, podľa nichž byro KV KSS Prešov určilo presun optantů z Prešovského kraje a ukladá oddělení školství a vědy (s. Holubcovi) zprávu v dohodě s ÚV KSS zkrátit a předložit do 7. listopadu 1955 politickému byru ÚV KSČ s tímto návrhem usnesení*]:¹¹

a) s. dr. Kahudovi, ministrovi školstva, aby počnúc budúcim školským rokom bolo každoročne, kým to bude potreba vyžadovať, vyslaných na štúdium do SSSR aspoň 30 študentov, ktorí posilnia učiteľské kádre na ukrajinských školách východného Slovenska.

Vykoná: s. dr. Kahuda,
s. Štoll,
s. Bacílek,
s. Hendrych.

b) s. Štollovi, ministru kultúry, zabezpečiť pro letní období 1956 pozvání ukrajinského souboru zpěvu a tanců „Bandurist“, případně některého jiného významného souboru z Ukrajiny, který by mimo vystoupení v hlavních městech vystoupil v některých okresech Prešovského kraje s ukrajinským obyvatelstvem.

Zpráva IV. oddělení ÚV KSČ

Souhlasíme se zprávou. Projednali jsme některé problémy se slovenskými soudruhy před předložením Byru ÚV KSS.

K vyslání delegace pracovníků školské správy a ukrajinských učitelů na studijní cestu do SSSR poznamenáváme. Návrh na vyslání delegace, který s. Kahuda připravil, schválila vláda 21. července 1955. Vyhotovení žádosti bylo předáno ministerstvu zahraničních věcí 24. srpna 1955. V září byl návrh na ministerstvu školství podle pokynu ministerstva zahraničí upraven a znovu odeslán. Dosud nebylo sděleno, zda a kdy bude moci sovětská strana delegaci přijmout.

¹¹ Rukou psaný text.

Bod 2. návrhu usnesení není pro krátkost doby prakticky proveditelný. V úvahu je třeba brát i otázku úhrady nákladů, neboť v listopadu není již možno organisovat vystupování souboru pod širým nebem a zájezd by byl naprosto ztrátový. Doporučujeme změnit usnesení v tom smyslu, že ukrajinský soubor bude pozván v letním období roku 1956. V. oddělení ÚV KSČ (s. Janžura) souhlasí.

Zpráva byla projednána se soudruhem Kahudou, který nemá připomínek.

PŘÍLOHA III

Kontrolná správa o plnění uznesení Politického byra ÚV KSČ z 15. decembra 1954 k problémom na školách s vyučovacím jazykom ukrajinským.

V roku 1953 vznikol v niektorých okresoch a obciach s obyvateľstvom ukrajinskej národnosti v Prešovskom kraji odpor rodičov proti vyučovaniu ich detí v ukrajinskom jazyku na školách. Rodičia žiadali, aby sa ich deti vyučovali v jazyku slovenskom. Situácia sa vyvinula až tak, že v školskom roku 1953/1954 v 17 obciach rodičia odmietali posielat' svoje deti do školy a na školách sa nevyučovalo. Týmto problémom sa niekoľkokrát predtým zaoberali orgány strany na Slovensku a dňa 15. decembra 1954 bola o tom predložená správa Politickému byru ÚV KSČ, ktoré k tomu prijalo tieto zásadné uznesenie:

- 1/ Politické byro ÚV KSČ stanoví túto zásadu: všade tam, kde sa obyvateľstvo v roku 1950 prihlásilo k ukrajinskej národnosti, zriadiť školy s ukrajinským vyučovacím jazykom a v miestach s ukrajinskou menšinou zriadiť pobočné triedy s ukrajinských vyučovacím jazykom. Ukladá sa s. B a c í l k o v i zabezpečiť, aby medzi ukrajinským obyvateľstvom bola prevedená riadna vysvetľovacia kampaň.
- 2/ Politické byro ÚV KSČ ukladá súdruhovi K a h u d o v i, ministrom školstva, prepracovať učebné plány s vyučovacím jazykom ukrajinským a maďarským tak, aby sa zabezpečilo žiakom ukrajinskej a maďarskej národnosti dôkladné ovládnutie slovenského jazyka a tým sa im umožnilo plne sa uplatniť na všetkých úsekoch nášho politického, hospodárskeho a kultúrneho života. Nové učebné plány zaviesť do praxe od začiatku druhého polroku školského roku 1954/1955.
- 3/ Uložiť súdruhovi K a h u d o v i vyslať najneskoršie do 1. mája delegáciu zloženú z pracovníkov školskej správy a ukrajinských učiteľov na študijnú cestu do ZSSR, ktorá v oblasti Zakarpatskej Ukrajiny preštuduje organizáciu a spôsob vyučovania na tamojších školách.
- 4/ Uložiť súdruhovi K a h u d o v i požiadať vládu ZSSR, aby umožnila 50 – 60 absolventom jedenásťročnej strednej školy ukrajinskej národnosti štúdium na pedagogických školách s ukrajinským vyučovacím jazykom.

Plnením uznesení Politického byra ÚV KSČ sa zaoberali orgány ÚV KSS a prijali príslušné uznesenia.

Ako boli uznesenia politického byra ÚV KSC plnené?

U z n e s e n i e :

Politické byro ÚV KSC stanoví túto zásadu: všade tam, kde sa obyvateľstvo v roku 1950 prihlásilo k ukrajinskej národnosti, zriadiť školy s vyučovacím jazykom ukrajinským a v miestach s ukrajinskou menšinou zriadiť pobočné triedy s ukrajinských vyučovacím jazykom.

Ukladá sa s. Bacílkovi zabezpečiť, aby medzi ukrajinským obyvateľstvom bola prevedená riadna vysvetľovacia kampaň.

P l n e n i e :

Pre vyriešenie problému vyučovacieho jazyka na niektorých školách ukrajinských v Prešovskom kraji bola vyslaná komisia poverenictva školstva a IV. oddelenia ÚV KSS. Komisia v spolupráci s krajským a okresnými výbormi strany, s krajským a okresnými národnými výbormi preskúmala na mieste všetky sporné prípady a riešila ich v zmysle zásady stanovenej politickým byrom ÚV KSC. Vtedy bola povolená zmena vyučovacieho jazyka ukrajinského na slovenský v 10 národných školách (Štefurov, Matiaška, Vlača, Kožany, okres Stropkov, Inovec, Beňatina, okres Sobrance, Ďurkov¹², okres Sabinov, a na osemročnej škole v Podhorodi, okres Sobrance). Vo všetkých týchto prípadoch deti nechodili do školy, obyvatelia za každú cenu žiadali vyučovacím jazyk slovenský a v roku 1950 pri sčítaní ľudu hlásili sa k národnosti slovenskej. Pri vyučovacom jazyku slovenskom na všetkých vyššie uvedených školách ponechalo sa súčasne vyučovanie ukrajinského jazyka ako povinného predmetu. Po týchto opatreniach deti začali chodiť do školy.

Okrem toho, pri národnej škole s vyučovacím jazykom slovenským v Stakčíne bola v dôsledku prestupu žiakov z miestnej jedenásťročnej strednej školy s vyučovacím jazykom ukrajinským povolená ďalšia trieda s vyučovacím jazykom slovenským. Toto opatrenie však plne nevyriešilo situáciu v Stakčíne. Pri zápise do I. ročníka pre školský rok 1955/1956 do jedenásťročnej strednej školy s vyučovacím jazykom ukrajinským v Stakčíne sa nezapísal ani jeden žiak napriek tomu, že v rodinách žiakov bola organizovaná presvedčovacia práca.

Vážna situácia vznikla v Medzilaborciach v dôsledku toho, že v školskom roku 1953/1954 zriadilo Povereníctvo školstva bez dôkladného uváženia a bez vypočutia mienky miestnych funkcionárov osemročnú strednú školu s vyučovacím jazykom slovenským. Toto rozhodnutie Povereníctva školstva vyvolalo nespokojnosť funkcionárov strany a národného výboru v Medzilaborciach i funkcionárov KV KSS a KNV v Prešove.

Po dôkladnom preskúmaní situácie sa zistilo, že Povereníctvo školstva podľahlo tlaku niektorých rodičov v Medzilaborciach a napriek tomu, že v Medzilaborciach nebol dostatok detí slovenskej národnosti pre zriadenie osemročnej školy, túto zriadilo. Preto Povereníctvo školstva svoje pôvodné rozhodnutie zmenilo

12 Pozri poznámku č. 5.

tak, že samostatnú osemročnú školu s vyučovacím jazykom slovenským zrušilo a zriadilo pri jedenástročnej strednej škole s vyučovacím jazykom ukrajinským pobočné triedy s vyučovacím jazykom slovenským. Na škole bol vytvorený spoločný výbor Združenia rodičov a priateľov školy, zložený z politicky uvedomelých rodičov národnosti slovenskej a ukrajinskej. Tieto opatrenia boli prevádzané po predchádzajúcej vysvetľovacej práci medzi rodičmi, predovšetkým členmi strany, aj medzi bezpartajnými. Pritom sa zistilo, že národnostné spory v Medzilaborciach živili aj niektorí učitelia tak na slovenskej ako aj na ukrajinskej škole. V dôsledku toho k začiatku školského roku 1955/1956 boli vykonané kádrové zmeny v učiteľskom zbore oboch škôl a učiteľské zbory boli posilnené novými politicky uvedomelými pedagógmi. Tieto opatrenia sa v situácii v Medzilaborciach prejavili kladne.

Súbežne s vyššie uvedenými opatreniami robili sa aj politické opatrenia cez stranické orgány v Prešovskom kraji. Byro KV KSS v Prešove prerokovalo problémy súvisiace s vyučovacím jazykom na ukrajinských školách 11. januára 1955. Uznesenia prerokovali aj byrá OV KSS a schválili plány kultúrnoosvetovej práce medzi obyvateľstvom ukrajinskej národnosti tak, ako to bolo uložené Sekretariátom ÚV KSS 22. decembra 1954. Byrá KV KSS a OV KSS v plánoch kultúrnoosvetovej práce postavili si cieľ: likvidovať národnostné rozpory v kraji, ktoré sa prejavovali práve okolo vyučovacieho jazyka, zvýšiť národné povedomie obyvateľov ukrajinskej národnosti, postupne ich presvedčiť o tom, že ich deti patria do ukrajinskej školy, a tak zamedziť ďalším požiadavkám o zmeny vyučovacieho jazyka najmä v tých obciach, kde situácia bola kolísavá.

Tieto opatrenia stranických orgánov v Prešovskom kraji priniesli určité kladné výsledky. Tak napríklad, do 30. júna t. r. boli v 11 obciach prednesené prednášky „O medzinárodnej situácii“ za účasti 331 občanov, v 19 obciach bola prednesená prednáška „O marxistickom riešení národnostnej otázky v ČSR“ za účasti 683 občanov, v 8 obciach prednáška „Alexander Duchnovič – veľký buditeľ Ukrajincov na Zakarpatsku“ za účasti 349 občanov.

V 8 obciach boli utvorené čitateľské krúžky, v ktorých spisovatelia poriadali besedy o knihách „Perejaslavská rada“ a „Marja“. V 4 obciach boli utvorené 4 ukrajinské divadelné súbory, v 2 obciach tanečné súbory, v 6 obciach spevácko-tanečné súbory. Československý štátny film premietal v 32 obciach za účasti 1.714 občanov tieto filmy: „My z Kronštadu“, „Májová noc“, „Bohdan Chmelnic-kij“, „Šidlo“, „Morský jastrab“. V kraji pracuje 95 krúžkov ukrajinského jazyka a v 13 obciach bola inštalovaná výstava „Večná družba“. V 10 okresoch bola inštalovaná výstava „300 rokov zjednotenia Ukrajiny s Ruskom“. V 17 obciach za účasti 710 obyvateľov boli zorganizované literárne večierky, na ktorých spisovatelia ukrajinskej národnosti čítali svoje diela. Mimo toho, KSUP previedol čitateľské konferencie vo Svidníku, Michalovciach, Bardejove a v Starej Ľubovni.

Organizácie Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich boli v tomto období založené v ďalších 3 obciach. Väčšina škôl nadviazala družbu so školami v USSR. Na viacerých školách, ako napríklad v Ruskej Bystrej, v Podhorodi, v Dúbrave, v Stakčine, v Medzilaborciach, v Ľutine a v Lomnom boli vymeneni slabí riaditelia a školy posilnené novými učiteľskými kádrami.

Treba však povedať, že plán kultúrnoosvetovej práce sa ani zďaleka nesplnil. Zvlášť nedostatočne si plnili úlohy orgány KNV a ONV, ČZM a ZČSP. Zodpovednosť za to nesie predovšetkým KV KSS v Prešove a OV KSS, ktoré nedostatočne kontrolovali plnenie plánu. To svedčí o tom, že mnohí funkcionári v Prešovskom kraji, najmä v okresoch, plne nepochopili veľký politický význam tejto práce pre ozdravenie pomerov v kraji. Za veľký nedostatok treba považovať aj to, že súdruhovia kultúrnoosvetovú prácu sústreďovali len na niekoľko dedín a neorganizovali ju medzi všetkým obyvateľstvom ukrajinskej národnosti. V dôsledku toho, aj keď sa dosiahli určité výsledky (deti chodia do školy), situácia nie je úplne vyriešená a nepodarilo sa zabrániť ďalším požiadavkám o zmenu vyučovacieho jazyka, najmä v okrese Sabinov, Stropkov a Vranov. Stranícke orgány a pracovníci školských odborov KNV a ONV i masových organizácií čelia týmto požiadavkám. Často to však robia nesprávne, administratívne. (Napríklad v Medzilaborciach, keď zistili, že sa viac detí zapísalo na školu so slovenským vyučovacím jazykom ako v uplynulom roku, jednoducho nariadili nový zápis.)

Ukazuje sa teda, že triedny nepriateľ veľmi intenzívne pracuje medzi obyvateľstvom ukrajinskej národnosti v Prešovskom kraji a stranícke orgány a organizácie, KNV, ONV a masové organizácie vyvíjajú slabú politickú prácu. Na krajskom aktívne školských funkcionárov – komunistov v Prešove dňa 16. augusta sa ďalej ukázalo, že doteraz nie je všetkým funkcionárom v kraji a okresoch jasné, ako riešiť tieto problémy. Viacerí súdruhovia v diskusii kritizovali Povereníctvo školstva za to, že v uplynulom roku na niekoľkých školách pripustilo zmenu ukrajinského vyučovacieho jazyka na slovenský, čím vraj znížilo autoritu funkcionárov ONV, ktorí s tým nesúhlasili, napriek tomu, že na školách sa už niekoľko mesiacov nevyučovalo a obyvatelia sa v roku 1950 hlásili k národnosti slovenskej. (V tejto súvislosti treba poznamenať, že v roku 1950 sa totiž asi z 80 tisíc Ukrajincov žijúcich v Prešovskom kraji, len okolo 45 tisíc hlásilo k národnosti ukrajinskej.)

Funkcionári v Prešovskom kraji sú si správne vedomí toho, že deti ukrajinskej národnosti patria do ukrajinskej školy, no mnohí zabúdajú, že tento problém nemožno riešiť administratívnou cestou, ale politicky – intenzívnou výchovnou prácou medzi rodičmi detí ukrajinskej národnosti, zlepšovaním úrovne škôl s vyučovacím jazykom ukrajinským a odhaľovaním zámerov triedneho nepriateľa. Z toho vyplývajú nesprávne administratívne zásahy do života škôl, ktoré sú aj dnes nie ojedinelé a ktoré nevedú k upevneniu jednoty slovenského a ukrajinského ľudu, ale naopak, vedú k národnostným rozporom.

Pretože otázka vyučovacieho jazyka v niektorých okresoch Prešovského kraja je stále aktuálna a je vhodnou pôdou pre činnosť triedneho nepriateľa na rozdúchavanie národnostných sporov a na odvádzanie pozornosti pracujúcich od základných úloh výstavby socializmu, ako aj preto, že funkcionári tak straníckych orgánov v okresoch, ako aj ONV robia pri riešení tohto problému chyby, Byro ÚV KSS dňa 16. septembra 1955 uložilo Krajskému výboru KSS v Prešove na porade okresných vedúcich tajomníkov znova dôkladne rozobrať zásady a postup pri riešení problémov vyučovacieho jazyka na ukrajinských školách, ako aj ďalšie úlohy pri výchove obyvateľstva ukrajinskej národnosti v duchu národného povedomia a československého vlastenectva.

Súčasne Byro ÚV KSS uložilo súdruhovi Sýkorovi, povereníkovi školstva, aby zvolal poradu vedúcich školských odborov ONV a školských inšpektorov v Prešovskom kraji a vysvetlil im zásady, ktorými sa treba riadiť pri riešení problému vyučovacieho jazyka na ukrajinských školách.

Byro ÚV KSS ďalej doporučuje, aby ZSSR bol požiadaný o vyslanie ukrajinského súboru spevu a tancov „Bandurista“, prípadne niektorého významného súboru z Ukrajiny, ktorý by počas Mesiaca československo-sovietskeho priateľstva okrem iných miest vystúpil v niektorých ukrajinských okresoch Prešovského kraja.

U z n e s e n i e :

Politické byro ÚV KSČ ukladá s. dr. Kahudovi, ministrovi školstva, prepracovať učebné plány pre všetky školy s vyučovacím jazykom ukrajinským a maďarským tak, aby sa zabezpečilo žiakom ukrajinskej a maďarskej národnosti dôkladné ovládnutie slovenského jazyka a tým sa im umožnilo plne sa uplatniť na všetkých úsekoch nášho politického, hospodárskeho a kultúrneho života. Nové učebné plány zaviesť do praxe od začiatku druhého polroku školského roku 1954/1955.

P l n e n i e :

Toto uznesenie bolo splnené takto: súdruh Sýkora, povereník školstva, vypracoval návrh na nové učebné plány pre všeobecnovzdelávacie školy s jazykom ukrajinským a maďarským. Návrh schválil Sekretariát ÚV KSS v januári t. r. a kolégium ministra školstva. Podľa týchto učebných plánov sa vyučuje od februára 1955. Na pomoc učiteľom škôl s vyučovacím jazykom ukrajinským a maďarským vypracovalo Povereníctvo školstva podrobné metodické pokyny k učebným osnovám a učebniciam. Okrem toho, robia sa ďalšie opatrenia (kurzy pre učiteľov, aktívny učiteľov, ktorí vyučujú slovenčinu) pre zvýšenie úrovne vyučovania jazyka slovenského.

U z n e s e n i e :

Politické byro ÚV KSČ ukladá súdruhovi dr. Kahudovi, ministrovi školstva, vyslať najneskoršie do 1. mája 1955 delegáciu zloženú z pracovníkov školskej správy a ukrajinských učiteľov na študijnú cestu do ZSSR, ktorá v oblastiach Zakarpatskej Ukrajiny preštuduje organizáciu a spôsob vyučovania na tamojších školách.

P l n e n i e :

Súdruh Sýkora, povereník školstva, v zmysle uznesenia sekretariátu ÚV KSS z 22. 12. 1954 pripravil návrh na vyslanie delegácie pracovníkov školskej správy a Ukrajincov – učiteľov na študijnú cestu do ZSSR, ktorá má preštudovať v oblasti Zakarpatskej Ukrajiny spôsob vyučovania na tamojších školách. Návrh na delegáciu prerokoval Sekretariát ÚV KSS. Delegácia však zatiaľ nevycestovala do Sovietskeho zväzu a podľa správy ministerstva školstva má odísť do ZSSR v tomto školskom roku.

U z n e s e n i e :

Politické byro ÚV KSČ ukladá súdruhovi dr. Kahudovi požiadať vládu ZSSR, aby umožnila 50 – 60 absolventom jedenásťročnej strednej školy ukrajinskej národnosti štúdium na pedagogických ústavoch s ukrajinským vyučovacím jazykom.

P l n e n i e :

Súdruh Sýkora, povereník školstva, v zmysle uznesenia sekretariátu ÚV KSS v spolupráci s orgánmi v Prešovskom kraji pripravil návrh na vyslanie študentov do ZSSR. Vcelku bolo vybraných 88 uchádzačov. Uznesením Sekretariátu ÚV KSČ bol počet uchádzačov znížený na 30 a títo aj vycestovali na štúdium do USSR začiatkom tohto školského roku. Byro ÚV KSS je však toho názoru, aby bolo každoročne, kým to bude potreba vyžadovať, vyslaných do ZSSR aspoň 30 študentov, ktorí posilnia ukrajinské kádre na ukrajinských školách východného Slovenska.

K problému premiestnenia optantov z Prešovského kraja do iných krajov.

Byrom ÚV KSS ešte v r. 1953 bolo uložené súdruhovi Sýkorovi, povereníkovi školstva, a KV KSS v Prešove, aby učiteľia – optanti žijúci v Prešovskom kraji boli premiestnení do iných krajov Slovenska.

V zmysle tohto uznesenia vecou sa zaoberalo niekoľkokrát Byro KV KSS v Prešove a Povereníctvo školstva. Definitívne vec bola prejednaná na Byre KV KSS 28. februára 1955, ktoré zhodnotilo prácu všetkých učiteľov – optantov v Prešovskom kraji a určilo zásady, koho považovať za optanta takto:

- 1/ Za učiteľov – optantov považovať tých, ktorí prišli do ČSR zo Zakarpatskej oblasti a zo západnej Ukrajiny po zjednotení týchto v USSR a nenarodili sa na tunajšom území ČSR ani ich rodičia a na území ČSR nemajú žiadnych príbuzných.
 - 2/ Za učiteľov – optantov, ktorí nepodliehajú premiestňovaniu považovať týchto učiteľov:
 - a/ ktorí pôsobili na Zakarpatskej Ukrajine, kým táto tvorila súčasť Československej republiky, respektíve za okupácie v Maďarsku a po oslobodení sa vrátili domov do svojho rodiska, kde majú svojich príbuzných,
 - b/ učiteľky, ktoré sa narodili na území Zakarpatskej oblasti alebo v iných oblastiach ZSSR a na územie ČSR prišli ako manželky československých občanov,
 - c/ ktorí na územie ČSR prišli ako príslušníci I. československého armádneho zboru v ZSSR a hneď po oslobodení sa iniciatívne zapojili a zapájajú do odbornej a politickej práce,
 - d/ učiteľky, ktoré na územie prišli so Sovietskou armádou a vydali sa za československých občanov.
- Pritom prizerať u všetkých skupín na politický profil, pracovné kvality, oddanosť našej republike a Sovietskemu zväzu.

- 3/ Za emigrantov sa považujú učitelia, ktorí z územia bývalého cárskeho Ruska utiekli pred sovietskou vládou po Októbrovej socialistickej revolúcii.
- 4/ Z toho sa vylučujú učiteľky, ktoré na územie ČSR prišli ako manželky vydaté za československých občanov, a tiež učitelia, ktorí prišli zo zahraničia ako deti s rodičmi.

Pritom treba prizerať na politický profil, pracovné kvality, oddanosť našej republiky a Sovietskemu zväzu.

Na základe tohto uznesenia zostavil školský odbor rady KNV v Prešove zoznam učiteľov – optantov, ktorý obsahoval 17 učiteľov podliehajúcich premiestneniu do iných krajov. Tento návrh bol schválený Byrom KV KSS v Prešove a KNV a Povereníctvo školstva ho realizovali, až na dva prípady, lebo ide o vynikajúcich a uvedomelých učiteľov.

Byro ÚV KSS dňa 16. septembra 1955 vyslovilo súhlas so zásadami, podľa ktorých riešilo Byro KV KSS v Prešove presun učiteľov – optantov z Prešovského kraja.

Prameň: NA, f. Sekretariát ÚV KSČ (02/4), archivní jednotka (a. j.). 86, bod (b.) 6. Kontrolní zpráva o plnění usnesení politického byra ÚV KSČ z 15. prosince 1954 k problémům na školách s vyučovacím jazykem ukrajinským. – Cyklostyl, A4, 15 s., j. český, j. slovenský.

DOKUMENT Č. 11

3. december 1955, Bratislava. Referát A. Michaličku o národnostnej otázke medzi ukrajinským obyvateľstvom.¹³

UZNESENIA ORGÁNOV ÚSTREDNÉHO VÝBORU KOMUNISTICKEJ STRANY SLOVENSKA

V Bratislave 23. decembra 1955

Mimoriadne číslo

I.

Obsah:

1. O medzinárodnej otázke medzi ukrajinským obyvateľstvom¹⁴.
2. Uznesenie Byra Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom v Československu.

I.

O národnostnej otázke medzi ukrajinským obyvateľstvom.

Politické byro ÚV KSČ na svojom zasadnutí dňa 14. novembra t. r. prerokovalo Správu Byra ÚV KSS o plnení uznesení Politického byra ÚV KSČ k problémom škôl s vyučovacím jazykom ukrajinským spolu s problémami našej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom vôbec. V súvislosti s tým riešila sa i otázka optantov. K predloženej správe Politické byro ÚV KSČ prijalo tieto uznesenia:

I. Zdôrazňuje, že:

1. Stav na školách s vyučovacím jazykom ukrajinským je závislý na úrovni straníckej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom,
2. že najdôležitejšiu úlohu majú v tomto smere národné výbory, ich hospodársko-organizátorská, kultúrno-politická a kádrová práca, ako i neustále skvalitňovanie úrovne ich aparátu na okresných a mestských národných výboroch, a najmä stav práce školskej správy,
3. je treba venovať a organizovať medzi ukrajinským obyvateľstvom neustálu cieľavedomú kultúrno-politickú prácu,
4. je treba venovať neustálu pozornosť práci cirkvi v okresoch, kde je ukrajinské obyvateľstvo a nepodceňovať ju.

13 Rôzne datovanie dokumentu je spôsobené tým, že referát A. Michaličku odznel 3. decembra 1955, uverejnený bol 23. decembra 1955 a uložený je, okrem iného, v SNA, fond ÚV KSS, KV KSS Prešov, Pléna KV KSS, šk. 5 ako súčasť Zápisnice zo zasadnutia pléna KV KSS v Prešove zo dňa 28. apríla 1956.

14 Ide o evidentný preklep. Správny text mal byť „O národnostnej otázke medzi ukrajinským obyvateľstvom“, čo potvrdzuje aj nasledujúce znenie i celý obsah dokumentu.

II. Politické byro schvaľuje tieto zásady vymedzenia optantov:

1. za učiteľov optantov považovať tých, ktorí prišli do ČSR zo Zakarpatskej oblasti a zo západnej Ukrajiny po zjednotení týchto v USSR a sami a ani ich rodičia sa nenarodili na území ČSR a na území ČSR nemajú žiadnych príbuzných.
2. Za učiteľov optantov, ktorí nepodliehajú premiestneniu považovať týchto učiteľov:
 - a) ktorí pôsobili na území Zakarpatskej oblasti, keď táto bola súčasťou ČSR, respektíve za okupácie v Maďarsku a po oslobodení sa vrátili domov do svojho rodiska, kde majú príbuzných,
 - b) učiteľky, ktoré sa narodili na území Zakarpatskej oblasti, alebo v iných oblastiach ZSSR a na územie ČSR prišli ako manželky československých štátnych občanov,
 - c) ktorí na územie ČSR prišli ako príslušníci I. čsl. armádneho zboru z ZSSR a hneď po oslobodení sa iniciatívne zapojili a zapájajú do odbornej a politickej práce,
 - d) učiteľky, ktoré na územie ČSR prišli so Sovietskou armádou a vydali sa za čsl. občanov. Pritom u všetkých skupín prihliadať na politický profil, pracovné kvality, oddanosť k našej republike a Sovietskemu zväzu.
3. Za emigrantov sa považujú učitelia, ktorí z územia bývalého cárskeho Ruska utiekli pred sovietskou vládou po Októbrovej socialistickej revolúcii. Pritom treba prihliadať na politický profil, pracovné kvality, oddanosť k našej republike a Sovietskemu zväzu.

III. Ďalej Politické byro ÚV KSČ uložilo:

- a) s. dr. Kahudovi, ministromi školstva, aby počínajúc budúcim škol. rokom bola každoročne ako to bude potreba vyžadovať, vyslaní na štúdium do ZSSR aspoň 30 študentov, ktorí posilnia učiteľské kádre v ukrajinských školách východného Slovenska,
- b) s. Štollovi, ministromi kultúry, zabezpečiť pre letné obdobie 1956 pozvanie ukrajinského súboru spevu a tancov „Bandurist“, prípadne niektorého iného významného súboru z Ukrajiny, ktorý mimo vystúpenia v hlavných mestách vystúpil by v niektorých okresoch Prešovského kraja s ukrajinským obyvateľstvom.

Ako je známe, zložitosť národnostných problémov vo východných okresoch našej republiky prejavila sa nám najmä v roku 1953, predovšetkým v oblasti školstva. Problém sa tu vtedy vyhrotil do tej miery, že v odpore proti vyučovaniu svojich detí v materinskom ukrajinskom jazyku odmietli rodičia v 17 obciach posieľať svoje deti vôbec do školy.

Do Prešovského kraja bola vyslaná zvláštna komisia, ktorá v spolupráci s miestnymi orgánmi strany a štátnej správy v širokej presvedčovacej a vysvetľovacej kampani mnohé otázky na mieste vyriešila a učinila i niektoré zabezpečovacie opatrenia pre budúcnosť. Tieto opatrenia nám už dodnes aj priniesli mnohé

kladné výsledky. No napriek tomu s výsledkami sa nemáme uspokojiť, lebo tento problém ešte z ďaleka nie je vyriešený a situácia stále nie je plne konsolidovaná.

Pri rokovaní v Politicком byre bolo obzvlášť zdôraznené to, že ukrajinská otázka v našej vlasti nie je prirodzená len otázkou škôl, ale treba ju riešiť v celej hĺbke, vo všetkých jej súvislostiach, siahajúcich do minulosti i súčasnosti. Je to teda vo svojom celku prakticky národnostná otázka a ako takú ju treba v konkrétnej historickej situácii marxisticko-leninským spôsobom chápať a riešiť. Musíme preto tejto otázke i naďalej venovať zvýšenú pozornosť.

Objasniť si po určitom čase znova všetky tieto problémy a vyzbrojiť sa tým opäť pre prax, pre každodennú politickú činnosť, je úlohou nášho dnešného zasadnutia.

Bude správne, keď si znovu ukážeme a skonkretizujeme jasné stanovisko našej strany v národnostnej otázke, ďalej, keď si ukážeme v čom spočívala u nás v minulosti a v čom spočíva ešte i dnes ukrajinská národnostná otázka. Treba ďalej ukázať tiež príčiny nízkeho národného povedomia ukrajinského obyvateľstva, *s ktorým keby sme sa nezaoberali, mohlo by sa stať vážnou brzdou všestranného rozvoja ukrajinských okresov v našej vlasti.*¹⁵ A to je hlavné, o čo nám dnes pôjde, musí spočívať v dôslednom ujasnení toho, čo ďalej robiť v riešení všetkých týchto otázok.

Je známe, že najdôležitejším hľadiskom pri riešení národnostných problémov na základe leninsko-stalinského učenia v národnostnej otázke je to, že národnostnú otázku nemožno *nikdy* posudzovať ako *samostatnú*, samo o sebe vzatú a raz navždy danú otázku, ale ako otázku, ktorá je *vždy iba* časťou všeobecnej otázky socialistickej revolúcie.

Týmto princípom sa vždy v minulosti riadila naša strana a na základe neho už v predmníchovskej republike chápala – najmä od nastúpenia gottwaldovského vedenia v roku 1929 – dôsledne otázku vymanenia pracujúceho ľudu potlačovaných národností z tohto útlaku ako súčasť *celkového* boja robotníckej triedy za vymanenie *spod kapitalistického vykorisťovania*, porazením buržoázie, rozbitím jej štátneho aparátu a nastolením diktatúry proletariátu. Za kapitalizmu toto hľadisko vychádzalo najmä zo skutočnosti, že najhlbším sociálnym obsahom národnostnej otázky je zvýšený triedny útlak, ktorý sa prejavuje v tom, že pracujúci ľud potlačovaných národov je vykorisťovaný jednak svojou vlastnou – domácou a jednak ešte i inou národnou, hospodársky silnejšou buržoáziou. Preto odstránenie národnostného útlaku bolo i u nás možné dosiahnuť len odstránením *celkového* útlaku. To znamená odstránením vykorisťovateľského spoločenského systému.

Toto všetko sa v našej ľudovodemokratickej republike vďaka národnooslobodzovaciemu a revolučnému boju nášho ľudu a vďaka víťazstvu ZSSR nad fašizmom a potom vďaka víťazstvu robotníckej triedy vo februári 1948, stalo už dnes skutkom.

15 V tomto dokumente text uvedený kurzívou bol v originále zdôraznený prostredníctvom medzier medzi písmenami.

Avšak marx-leninská poučka o tom, že národnostná otázka je časťou celkového boja robotníckej triedy a že je tomuto boju podriadená, platí i po víťazstve robotníckej triedy nad kapitalizmom, i keď sa pochopiteľne naplňuje svojím obsahom. *V nových podmienkach – po víťazstve robotníckej triedy – táto zásada predovšetkým znamená chápať národnostnú otázku ako neoddeliteľnú súčasť boja za ďalší cieľ robotníckej triedy: boja za všestrannú výstavbu úplnej socialistickej spoločnosti.*

Naša strana sa nikdy v minulosti – tým menej v súčasnej dobe neuspokojila a ani nemohla uspokojiť len s formálnym, politicko-právnym zrovnoprávnením národov a národností v našej vlasti, ale už za predmnichovskej republiky sa usilovala – a teraz tento program dôsledne uskutočňuje – o faktické, skutočné, hospodárske, sociálne a kultúrne zrovnoprávnenie všetkých národov a národností, na základe ktorého jedine možno odstrániť staré nacionálne krivdy a úplne vyriešiť národnostnú otázku. Rozhodujúcim činiteľom riešenia národnostnej otázky sa u nás stala – ako je všeobecne známe – predovšetkým socialistická industrializácia krajiny. Socialistická industrializácia *všetkých* i tých najzaostalejších a predtým zanedbávaných krajov našej republiky (a predovšetkým tých) ktorú naša strana od začiatku ľudovo demokratickej moci dôsledne uskutočňuje. Tento proces všestrannej hospodárskej výstavby celej našej krajiny je najmohutnejším činiteľom zrovnoprávnenia a riešenia národnostnej otázky v samotných jej základoch.

Na tejto ceste, ktorú je obzvlášť dobre cítiť – v porovnaní s minulosťou – predovšetkým práve v Prešovskom kraji na celom rade nových moderných a mohutných závodov, máme za sebou už celú epochu desaťročného budovania. Máme už za sebou dvojročný plán, päťročný plán a stojíme pred nástupom do druhej päťročnice socialistického budovania. V tomto uplynulom období dosiahli sme nemálo úspechov. Za všetky fakty najpresvedčivejšie hovorí ten, že zo Slovenska – predtým zaostalej agrárnej krajiny, sa stáva čím ďalej tým viac vyspelá priemyselno-poľnohospodárska krajina so značnou prevahou priemyselnej výroby.

V tomto budovateľskom procese výstavby našej spoločnosti začína prebiehať zároveň aj proces formovania sa nových rovnoprávných socialistických národov, majúcich plnú možnosť žiť navzájom v družnej a bratskej spolupráci, na rozdiel od starej nevraživosti vyvolávanej vykorisťovateľskými triedami. Tento proces formovania sa nových, úplne rovnoprávných socialistických národov a národností je dnes u nás *najpodstatnejším rysom* národnostnej otázky, na rozdiel od národnostného útlaku v minulosti – v období kapitalizmu.

Avšak vieme i to, že treba to opäť a opäť zdôrazňovať, že celý tento proces – napriek všetkým dosiahnutým úspechom a víťazstvám – neprebehol nejako automaticky, samočinne a ľahko, ale naopak presadzuje sa len cez činnosť ľudí a ako všetko nové vo svete rodí sa i na tomto poli nový život len v urputnom boji nového so starým, v boji s prekážkami, ťažkosťami, s vplyvom buržoáznej ideológie, so starými pozostatkami u ľudí.

Národnostná otázka v našej krajine bola, a ako pozostatok z minulosti ešte i je, zložitou otázkou. Je tomu tak z viacerých príčin. Predovšetkým však z dvoch príčin. Jednak preto, že všetok pracujúci ľud našej krajiny (všetkých národností)

musel prežívať dlhé desaťročia v krutom národnostnom útlaku a ďalej preto, že popri hlavnom vzťahu Čechov a Slovákov sa *najmä v okrajových územiach našej vlasti doslova navzájom preplieta viac národností, existenciu ktorých sa v minulosti snažili najrozmanitejším spôsobom využiť jednotlivé skupiny nacionalistickej buržoázie.*

Vieme, že obzvlášť nebezpečnou a škodlivou prekážkou v našom napredovaní sú všetky prejavy buržoázneho nacionalizmu. V boji proti nemu musíme si hlbšie uvedomiť tie skutočnosti, že buržoázno-nacionalistické snahy a tendencie nie sú ani bezprostredne po dobytí moci robotníckou triedou náhodilé, ale v prechodnom období od kapitalizmu k socializmu ešte zákonite môžu vyrastať z určitých svojich koreňov, podmienok a príčin.

O aké podmienky, korene a príčiny ide?

Je to predovšetkým tá skutočnosť, že myslenie a prevýchova ľudí, ktorá je dlhodobým procesom, vždy do určitej miery zaostáva za hospodárskou a politickou skutočnosťou, a preto sa môžu v tomto období uplatňovať ešte rôzne, zaostané, reakčné názory.

Ďalej preto, že nežijeme v našom štáte izolovane od okolitého sveta. Zahraničná buržoázia i naša vlastná zradcovská emigrácia snaží sa k nám všemožne zanášať buržoázny nacionalizmus ako nástroj rozbíjania triednej jednoty pracujúcich prostredníctvom rozhlasu, letákov, agentov a inými prostriedkami *zvonku.*

Nie v poslednom rade, sú príčiny vznikania buržoázno-nacionalistických tendencií v súčasnej dobe u nás podmienené ešte existenciou zvyškov vlastnej buržoáznej reakcie, ktorá i keď bola odstavená od moci, predsa len „nevymizla“ a snaží sa – často najrafinovanejším spôsobom – využiť všetko možné v boji proti upevneniu socializmu.

Všetky tieto spomenuté príčiny platia obecné pri vznikaní buržoázno-nacionalistických tendencií v prechodnom období. To znamená, že môžu byť a aj sú u nás príčinami vznikania jak buržoázneho nacionalizmu slovenského, tak i maďarského, či ukrajinského. Avšak všade – a to treba zvlášť podčiarknuť – majú svoju vlastnú špecifickú tvárnosť. Poznať a uvedomiť si práve špecifickosť situácie v každej dobe, je vždy dôležité k riešeniu – ku konkrétnym opatreniam.

Na obzvlášť zložitú situáciu v národnostných problémoch ešte aj dnes narážame – ako už bolo v úvode spomenuté – najmä na východe našej krajiny. Našou úlohou dnes je rozobrať túto situáciu v jej konkrétnej podobe. Ukázať si, v čom a ako sa zložitost' tejto situácie prejavuje a kde sú jej korene.

Buržoázno-nacionalistické tendencie a ich dôsledky neprejavujú sa tu prirodzene len v oblasti školstva, ale i na všetkých ostatných úsekoch nášho hospodárskeho a verejného života. Na dokreslenie a doplnenie k tomu treba ešte povedať, že zároveň sa tieto tendencie prejavujú často v najrozmanitejších, niekedy i zdanlivo si protirečiacich podobách. Pritom pochopiteľne inú tvár majú tieto prejavy v širokých masách ukrajinských pracujúcich a celkom inú v radoch bývalých vykorisťovateľských živlov, emigrantov, niektorých optantov a ich priamych prisluhovačov.

Priame, z nepriateľských triednych pozícií vyplývajúce prejavy buržoázneho nacionalizmu, majú tuná v minulosti svoju rozmanitú a starú tradíciu z čias kapitalizmu.

Československá buržoázia kráčajúca v šľapajach rakúsko-uhorských feudálov a buržoázie súc si dobre vedomá toho, že udržiava Zakarpatskú Ukrajinu v koloniálnom a národnostnom útlaku *proti vôli jej ľudu*, usilovne sa snažila používať starého osvedčeného hesla „rozdeľuj a panuj“. Všetmožne zneužívala nacionálne cítenie v nevýslovnej biede a zaostalosti žijúceho ukrajinského ľudu a vyvolávala zámerne hádky o tom, kto žije na východe republiky, či ruský, ukrajinský, „rusínsky“, alebo „karpatoruský“ národ.

Takouto politikou podarilo sa československej buržoázii rozdeliť národnostnú skupinu Ukrajincov na tri hlavné smery: smer karpatorusko-rusínsky, smer veľkoruský a smer buržoázno-nacionalisticko-ukrajinský.

Úlohou karpatsko-rusko-rusínskeho smeru, reprezentovaného Brodím a opierajúceho sa o popovské krídlo grécko-katolíckej cirkvi bolo vychovávať inteligenciu a prostredníctvom nej vplývať na masy v tom smere, aby ony necítili lásku a spoluprácu k Sovietskemu zväzu, ale aby videli svoju historickú úlohu v spojitosti so svätoštefanskou korunou, napriek tomu, že za Rakúsko-Uhorska bola prevádzaná bezohľadná maďarizácia obyvateľov. Ten, kto nechodil do maďarskej školy, ale sa hlásil za Ukrajinca, nemohol sa dostať do štátnych služieb. Ukrajinci boli všade potlačovaní a ponižovaní.

Druhý, veľko-rusko šovinistický smer reprezentovaný Fencikom, sa grupoval poväčšine z bielogvardejskej emigrácie. Jeho snahou bolo ponižovať ukrajinský ľud a dokazovať mu, že neexistuje žiaden ukrajinský národ a že ľud žijúci vo východných oblastiach republiky je príslušníkom ruského národa.

Tretím a najnebezpečnejším smerom bol smer buržoázno-nacionalisticko-ukrajinský. Títo sa nesnažili síce dokazovať, že na východe nežijú Ukrajinci, ale naopak za pomoci bielogvardejskej haličskej emigrácie uznávali, že tu žijú Ukrajinci, avšak iní ako v Sovietskom zväze. Príslušníci tohto smeru nenávideli všetko, čo bolo v spojitosti s ruským alebo ukrajinským národom, jeho najpokrokovejšími revolučnými tradíciami. Nenávideli všetko, čo bolo spojené so Sovietskym zväzom.

Popri tomuto otravovaní ukrajinského ľudu rôznym nacionalistickým jedom bojovala v predmníchovskej republike jedine Komunistická strana Československa.

Za fašistickej diktatúry sa pomery ešte zhoršili. Ani v prvých mesiacoch po oslobodení – napriek tomu, že sa mocenské pozície v našej republike podstatne zmenili v prospech robotníckej triedy – vtedy, keď naplno prebiehal ešte konečný boj „kto z koho“, sa na východné Slovensko priamo sústredili mnohé sily reakcie. Po zjednotení Zakarpatskej oblasti s jej materskou vlasťou: Ukrajinskou sovietskou socialistickou republikou, mnohí prísluhovači fašistického režimu ušli odtiaľ k nám a ako protisovietske živly v nádeji na obnovu kapitalizmu v Československu usadili sa najmä v okrajových územiach východného Slovenska. Mnohým týmto protisovietskym živlom dali potom slovenskí buržoázni nacionalisti – najmä z Povereníctva školstva (Novomeský, Otto) – možnosť dostať sa do školských služieb v Prešovskom kraji.

Okrem toho Novomeský spolu s Ottom a školským referentom KNV Klemom robili takú politiku, že pripravovali postupne pôdu pre odbúravanie ukrajinských škôl. Pochopiteľne, že tým opäť nevyhnutne rozdúchávali národnostné trenice a tak priamo pri hraniciach Sovietskeho sväzu vyvolávali rôzne rozpory. 48 škôl s jazykom ukrajinským aj skutočne premenili na školy s vyučovacím jazykom slovenským a mali v pláne i ďalšie.

V takýchto pomeroch vytvárali sa opäť najrozmanitejšie bloky. Nesprávnym náhľadom podľahli aj mnohí funkcionári strany, ktorí strácali revolučnú perspektívu, pozerali na národnostnú otázku izolovane od celkovej otázky, nepodriaďovali ju otázke triedneho boja a stratili tým teda najdôležitejšie hľadisko marxisticko-leninského riešenia národnostnej otázky.

Dochádzalo to niekedy až tak ďaleko, že komunisti v Ukrajinskej národnej rade dokonca uzavierali na riešenie národnostných otázok bloky a dohody s „demokratmi“, v teórii hlásali beztriednosť ukrajinského ľudu a aj v praxi potom prichádzali k vyslovene nacionalistickým záverom o „rovnakých“ záujmoch *všetkých* Ukrajincov (buržoázie i robotníkov, roľníkov a inteligencie). Zdôrazňovali rozmanité, nevedecké teórie o akejsi zvláštnej národnej povahe Ukrajincov, žijúcich na našom území, ktoré ich „všetkých“ spája.

Týmto sa prirodzene vytvárala živná pôda pre separatizmus a akýsi nepochopiteľný autonomizmus i u členov strany, najmä v radoch inteligencie. To všetko napriek tomu, že ukrajinské obyvateľstvo sa v našom ľudovodemokratickom zriadení stalo politicky úplne rovnoprávnym, že malo a má svojich zástupcov v Národnom zhromaždení, v Slovenskej národnej rade i v národných výboroch všetkých stupňov. Napriek tomu, že miestne i okresné orgány štátnej moci a správy na všetkých obciach s prevažne ukrajinským obyvateľstvom spravujú si sami Ukrajinci.

Dnes, súdruhovia, možno povedať, že všetky tieto uvedené, vyslovene buržoázno-nacionalistické skupiny sú už v podstate rozbité. Ich zjavní predstavitelia sú v podstate izolovaní od možnosti širokého pôsobenia na masy. Významnú úlohu v tomto zohrala najmä rezolúcia ÚV KSS zo dňa 28. júna 1952. Výsledky, ktoré dosahujeme v hospodárskom a kultúrnom rozvoji Prešovského kraja, svedčia o správnosti a účinnosti našich opatrení. Napriek tomu bolo by však nesprávne, keď by sme v tomto smere zoslabili našu ostražitosť. Nesmieme zabúdať, že všetky uvedené skupiny a smery z minulosti, môžu byť určitým zdrojom umožňujúcim ďalšie vznikanie buržoázno-nacionalistických tendencií i napriek tomu, že sme ich už vcelku rozbili, pretože nesporne existujú ich jednotlivé pozostatky, ktoré využívajú každú možnosť pre svoje reakčné pôsobenie. Na to nemožno zabúdať.

Z rozboru súčasnej situácie medzi ukrajinským obyvateľstvom vyplýva, že ešte stále vážne zaostávame vo výchove ukrajinského obyvateľstva v duchu národnej hrdosti, československého socialistického vlastenectva a proletárskeho internacionalizmu. I naďalej zložitnosť ukrajinskej národnostnej otázky sa prejavuje *predovšetkým v nedostatku národného povedomia, v národnej vlažnosti, v nedostatku socialistického patriotizmu.*

Ani príčiny tohto zjavu nie sú pre nás prirodzene nevysvetliteľné. Ba práve naopak. Poznáme ich veľmi dobre. Najhlavnejšie príčiny tohto zjavu sú práve v politike, ktorú vládnuca buržoázia i vlastná domáca buržoázia, reprezentovaná či už Brodim, Vološinom, Fencikom, Karamanom, popri gréckokatolíckej cirkvi a inými, uskutočňovala voči ukrajinskému pracujúcemu ľudu v minulosti.

Nemožno poprieť fakt, že práve ukrajinský pracujúci ľud bol zo všetkých národností ako za Rakúsko-Uhorska, tak aj za buržoáznej Československej republiky a tzv. slovenského štátu najviac hospodársky, sociálne a národnostne utláčaný.

Vidieť to i z toho, že tu bolo najväčšie vystaňovalctvo. Len za posledných 50 rokov vystaňovalo sa z Prešovského kraja 300 tisíc osôb.

Už vládnuce buržoázno-feudálne vrstvy rakúsko-uhorskej monarchie, aby roztrhli bratské príbuzenské zväzky ukrajinských pracujúcich s veľkým ukrajinským národom, vnucovali tunajšiemu obyvateľstvu, najmä prostredníctvom gréckokatolíckej cirkvi príslušnosť k nikdy neexistujúcemu rusínskemu, „uhro-ruskému“ a „karpatoruskému“ národu. Najhlavnejšou oporou uhorských feudálov v tejto ich „národnostnej“ politike bola gréckokatolícka hierarchia.

Gréckokatolícka cirkev bezvýhradne slúžila maďarskej a neskôr i československej buržoázii vždy proti záujmom ukrajinského ľudu, proti záujmom robotníkov, pracujúcich roľníkov a inteligencie.

Funkcionári Prešovského kraja musia preto mať stále na mysli, že iniciátori obnovenia gréckokatolíckej cirkvi sú reakčné elementy, že takéto snahy sú jednou z foriem triedneho boja proti nášmu ľudovodemokratickému zriadeniu.

Za predmníchovskej ČSR bola z východných oblastí republiky doslova vytvorená hospodárska kolónia československej buržoázie bez priemyselných podnikov, bez sociálnych a kultúrnych zariadení atď. Veď napríklad do roku 1945 bolo v celom Prešovskom kraji iba 15 kín.

O nevýslovnej biede malých a stredných roľníkov týchto oblastí svedčí i prieskum prevedený v 30 roľníckych usadlostiach v januári 1938 v obci Habura. Celkový odhad majetku týchto usadlostí činil 272.700 Kčs. Za posledné tri roky (1935 – 1937) bola tu prevedená exekúcia v 24 roľníckych usadlostiach v 199 prípadoch. V 30 izbách bývalo 210 osôb a malo len 47 postelí. Títo ľudia nepoznali ani najzákladnejšie prostriedky hygieny, nečítali vôbec noviny, nepoznali kino ani divadlo. K chorým zvykli volať lekára len vtedy, keď už mal nemocný smrť na jazyku. Bieda, dlžoby a exekúcie boli na dennom poriadku. Podľa úradných záznamov z rokov hospodárskej krízy len v takej malej obci ako je Tulčík mali roľníci 3 milióny korún dlhov.

Ako dôvažok k tomu všetkému uskutočňovala tu československá buržoázia dôsledne i odnárodňovací a asimilačný program. Na mnohých miestach nebolo možné vyučovať detí ani v rodnom ukrajinskom jazyku, Masaryk posielal na Zakarpatskú Ukrajinu takých profesorov, ako bol napr. Pankievič, ktorí mali za úlohu zostaviť novú ukrajinskú gramatiku, zmeniť písmo a tak dokázať, že Ukrajinci žijúci na východnom Slovensku a na Zakarpatskej oblasti sú tými „najpravejšími“ a že nepotrebujú teda čerpať z bohatých tradícií veľkého ukrajinského národa budúceho už vtedy svoju novú socialistickú vlasť. Na štátnych školách bolo znevažované vyučovanie ruského jazyka, resp. ukrajinského jazyka. Ukrajinský

alebo ruský jazyk bol vyučovaný iba na cirkevných školách, ktoré boli pod vplyvom a kontrolou gréckokatolíckej cirkvi. Sieť týchto škôl bola však veľmi riedka. Tak sa stalo, že mnohé obce s čisto ukrajinským obyvateľstvom za celé obdobie predmníchovskej republiky mali len vyučovací jazyk český alebo slovenský.

Za predstaviteľov štátnej moci (úradníci, četníci, sudcovia a iní) boli do týchto oblastí poväčšine posielané skorumpované a neschopné živly z trestu.

Útlak ukrajinského obyvateľstva sa ešte prehĺbil za tzv. slovenského štátu. Zakarpatská Ukrajina dostala sa pod fašistickú okupáciu horthyovského Maďarska. Na východnom Slovensku sa postupne uskutočňovala likvidácia ukrajinských škôl. Ukrajinci boli násilne slovakizovaní. Zakázalo sa vydávanie kníh v ukrajinskom jazyku, a dokonca i v kostoloch sa zakázalo kázať v ruskej reči.

Nakoniec na dokreslenie ku všetkým týmto faktom stačí snáď uviesť už len to, že pred konkrétnym zásahom našej strany a vlády do týchto pomerov sa tu na niektorých školách za predchádzajúcich pätnásť rokov niekde i sedemkrát zmenil vyučovací jazyk (český, slovenský, ruský, ukrajinský, maďarský a opäť slovenský a ukrajinský). K čomu toto všetko mohlo viesť, ak nie k dezorientovanosti ľudu, k pocitu nedôvery, k národnej vlačnosti, ba priamo k zmätku až k takému, že mnohí skutoční Ukrajinci začali sami pochybovať o tom, či sú vôbec Ukrajincami.

Vďaka víťazstvu sovietskeho ľudu nad fašizmom bola splnená odveká túžba ukrajinských pracujúcich. Ukrajina mala možnosť zjednotiť celý svoj ľud a všetky svoje odveké územia, uchvátené cudzími kapitalistickými štátmi, do Zväzu sovietskych socialistických republík. Tu je zaručený veľký rozkvet národného hospodárstva a kultúry sovietskej Ukrajiny. Tieto veľké úspechy oduševňujú všetkých Ukrajincov, i tých, ktorí žijú mimo územia sovietskej Ukrajiny. Historické víťazstvo Sovietskeho zväzu v druhej svetovej vojne vytvorilo podmienky pre víťazstvo ľudovodemokratického Československa, vytvorilo podmienky pre budovanie socializmu podľa príkladu Sovietskeho zväzu. To dáva aj nové podmienky života ukrajinského pracujúceho ľudu u nás. Postupom času boli odstránené a sú odstraňované škody páchané na obyvateľstve východného Slovenska po celé desaťročia cudzácymi¹⁶ režimami. Obyvateľstvu východného Slovenska, ktoré najviac trpelo vojnou, bola poskytnutá všemožná podpora a pomoc. Kým za prvej ČSR a za tzv. slovenského štátu nachádzali obyvatelia východného Slovenska iba vo veľmi malom množstve pracovnú príležitosť ako drevorubači v horách, tak v rokoch po oslobodení vzrast zamestnanosti v socialistickom odvetví národného hospodárstva nebývale vzrástol a v roku 1954 dosiahol počtu 74 tisíc osôb.

Priamo od základov vyrástli v Prešovskom kraji také závody, ako Strojárne Vihorlat Snina, Drevokombinát v Hencovciach, Cementáreň v Bystrom, ďalej trepárne ľanu v Hlinnom, Bardejove a v Bojanoch¹⁷, tehelne v Drienovskej Novej

16 Ide o bohemizmus, slovakizovaný tvar slova „cizácky“, teda cudzí, nepôvodný, pochádzajúci zvonku.

17 Je to preklep, pretože to bola obec *Vojany*, okres. Michalovce. Nešlo však o trepárne ľanu, ale konope.

Vsi a Čemernom, odevné závody v Michalovciach, Mraziarne v Prešove, vyrastajú uhoľné bane, okolo ktorých bude možné združiť ďalšie kombináty, a rozširujú sa i mnohé iné závody v kraji.

Za všestrannej pomoci strany a vlády začal sa rozvíjať i kultúrny život ukrajinských pracujúcich. Zriadilo sa Ukrajinské národné divadlo, Kultúrny spolok ukrajinských pracujúcich, na dedinách sa vytvorili desiatky krúžkov ľudovej umeleckej tvorivosti. V celom kraji máme teraz 545 súborov LUT, z toho 162 registrovaných ukrajinských súborov. Zriadilo sa 6 hudobných škôl a vytvoril sa krúžok ukrajinských spisovateľov so sídlom v Prešove.

Pristúpilo sa i k budovaniu školstva. Do roku 1945 sa ukrajinská mládež vzdelávala poväčšine len na bývalých cirkevných ľudových školách. Okrem minimálneho počtu týchto škôl mali Ukrajinci len pobočné triedy pri jednej meštianskej škole, jedno cirkevné gymnázium, otvorené až v roku 1936, a jeden učiteľský ústav. Napriek tomu, v minulom školskom roku bolo už 89 materských ukrajinských škôl s 2 231 deťmi, 46 osemročných stredných škôl so 7 152 žiakmi, tri jedenásťročné stredné školy a dve pobočky pri slovenských jedenásťročných stredných školách s 1 529 žiakmi. Pre prípravu učiteľov stredných škôl s vyučovacím jazykom ukrajinským bola zriadená Vyššia pedagogická škola a Filologická fakulta Vysokiej školy pedagogickej s katedrou ukrajinského jazyka. Toto všetko sú, súdruhovia, fakty. Toto všetko tu už dnes je. Avšak ako nás sama skutočnosť poučuje, zriadenie všetkých týchto inštitúcií nemôže samo o sebe stačiť. Treba dosiahnuť toho, aby sa oni v rukách ľudu stali skutočne vyhňami novej výchovy.

Zatiaľ treba však priznať, že sme zriadili, ako sme spomenuli, ukrajinské školy, ale stále sme ešte nedosiahli toho, aby nám do nich všetci ukrajinskí pracujúci s láskou a opravdivým pochopením posielali svoje deti. V tom narážame ešte stále na ťažkosti, ktoré sú dôsledkom nízkeho národného povedomia.

Všetky odnárodňovacie prejavy v minulosti – v dobe buržoáznej republiky – mali v podstate jednu tvár. Boli výrazom protisovietskych snáh buržoázie. Pozdvihnúť národné povedomie ukrajinského obyvateľstva v našej republike posilní jeho príslušnosť k socialistickému ukrajinskému národu, čo významne prispeje výstavbe socializmu v našej krajine.

Preto otázku pozdvihnutia národného povedomia, otázku socialistického vlastenectva u ukrajinských pracujúcich musíme dnes vidieť v ukrajinskej národnostnej otázke ako prvoradú.

Pozdvihnúť, na správnu koľaj uviesť a do budovania socializmu v našej vlasti zapojiť národné povedomie nášho pracujúceho ukrajinského ľudu, to je dnes – môžeme povedať – ten hlavný článok v ukrajinskej otázke u nás. K tomuto cieľu musia smerovať všetky naše hospodárske, sociálne i kultúrne opatrenia a politické činy.

Prítom je samozrejme – a pre jasnosť treba to snáď pripomenúť – že ak dnes zdôrazňujeme predovšetkým otázku národného povedomia, neznamená to vôbec, že by medzi ukrajinským ľudom neboli žiadne pozostatky buržoázneho nacionalizmu. Takto metafyzicky, otázku chápať nemožno a takéto vysvetľovanie problému bolo by nesprávne a škodlivé.

Tým, že dnes zdôrazňujeme predovšetkým otázku národného povedomia, vychádzame z toho, že tak isto ako i v iných otázkach, tak i v národnostnej otázke vystupuje do popredia raz tá, raz zas iná stránka otázky. Záleží to na podmienkach.

Na faktoch bolo dokázané, že *hlavné príčiny* otupenia národného povedomia ukrajinských pracujúcich, žijúcich v našej krajine, spočívajú v minulosti. Ak však máme v celej šírke marxisticky pravdivo rozobrať situáciu, treba otvorene povedať, že ani my sme ešte neurobili všetko čo je v našich silách pre odstránenie národnej vlačnosti Ukrajincov, napriek tomu, že máme k tomu plné predpoklady. Predovšetkým, stranické organizácie a funkcionári v Prešovskom kraji – *napriek* (opakujeme) *už zlepšenej situácii*, stále ešte nevyužívajú všetky možnosti.

Ba treba otvorene povedať, že niektorí ešte sami pochybujú vôbec v možnosť a účelnosť úspechu v tejto otázke, v možnosť prevýchovy nás v tejto oblasti. Preto sa i pochopiteľne nahromadilo mnoho zásadných chýb. Treba ich tu dnes spomenúť a v budúcnosti v straníckej práci húževnato odstraňovať. Tieto chyby a nedostatky v práci stranických funkcionárov, funkcionárov masových organizácií a štátnej správy prejavujú sa najmä v dvoch základných skupinách chýb, v dvoch nesprávnych, a preto veci škodlivých extrémoch.

Prvá skupina chýb spočíva v tom, že niektorí funkcionári namiesto toho, aby húževnatým a cieľavedomým presvedčovacím spôsobom vychovávali masy k národnej hrdosti, k socialistickému vlastenectvu, idú často cestou menšieho [odporu], sami niekedy podliehajú určitému živelnému tlaku zdola, a tak napomáhajú, či si to uvedomujú alebo nie, asimilačným tendenciám, ktoré sú nezlučiteľné s leninsko-stalinským riešením národnostnej otázky. Celý problém je o to zložitejší, že tu niet vlastne čisto ukrajinských okresov, ale žijú tu vedľa seba Ukrajinci a Slováci. Pritom však mnohí funkcionári nevidia to, že tento tlak zdola [nie] je motivovaný nejakým zvláštnym československým vlastenectvom, snahou o priblíženie sa Ukrajincov k Slovákom a Čechom, ale je spôsobený predovšetkým činnosťou triedneho nepriateľa, ktorý využíva túto situáciu v boji proti nášmu zriadeniu a k osočovaniu Sovietskeho zväzu. Známe sú argumenty týchto živlov, ako napríklad: kto sa bude hlásiť za Ukrajinca, bude vyvezený na sovietsku Ukrajinu, alebo taký argument, že deti navštevujúce školu s ukrajinským vyučovacím jazykom sa u nás nebudú môcť uplatniť a podobne. Najmä tento druhý „argument“ je ešte stále medzi ukrajinskými pracujúcimi rozšírený, i keď je plne neopodstatnený, pretože popri fakte, že u nás pracujúci každej národnosti majú rovnaké právo na uplatnenie, pamätala naša strana i na reálnu možnosť využitia tohto práva. V ukrajinských školách vyučuje sa predsa ako jeden zo základných predmetov i slovenčina a počet jej hodín bol v posledných rokoch dokonca značne zvýšený z troch na šesť hodín týždenne.

Známe sú tiež heslá reakcie: „Najprv rozbijeme JRD, potom znemožníme otvorenie ukrajinských škôl a vyženieme pravoslávneho popa“. Funkcionári musia byť na pozore, zavčas odhaliť pred ľuďom pravé zámery triedneho nepriateľa a zneškodniť ho.

Druhou skupinou chýb, druhým extrémom, je netrpezlivosť mnohých funkcionárov nad tým, že sa ihneď nedostavuje patričný výsledok. Upúšťajú preto potom často od húževnatej presvedčovacej práce, taktiež hľadajú „ľahšiu cestu“ a uchylujú sa k administratívnym metódam „pozdvihovania národného povedomia“.

Tento spôsob „riešenia“ otázky nie je o nič lepší od prvého a tak isto má svoj koreň v pochybnostiach o možnosti prevýchovy nás napriek všetkým spoločensko-ekonomickým podmienkam, ktoré tu sú.

To všetko sú dôvody k tomu, aby sme veľmi obozretne uskutočňovali leninskú národnostnú politiku a nepripúšťali v tejto veci žiadne prekrucovanie.

Národný šovinizmus, asimilačné tendencie, alebo snahy či prejavy národného nihilizmu, to je politika Ďurčanského, politika protisovietskych štváčov, zanášaná k nám západným rozhlasom, politika tých, ktorých program je reštaurácia kapitalizmu v našej krajine, so všetkými jeho sprievodnými znakmi: nezamestnanosťou, hladom, biedou, vystáhovalctvom.

Preto skrížiť plány týchto nepriateľov ľudu znamená zosilniť výchovnú prácu medzi všetkými pracujúcimi za stále pevnejšiu morálno-politickú jednotu. Viest pracujúcich slovenskej národnosti, aby úprimným podaním bratskej ruky pomáhali prelamovať svojim ukrajinským spoluobčanom všetky jeho ťažkosti a nedostatky.

Znamená zosilniť stranícku prácu a leninskú výchovu komunistov i bezpartajných v duchu proletárskeho internacionalizmu.

K výchove ukrajinského ľudu treba využiť obrovský zdroj sily, ktorý všetkým pracujúcim ukrajinskej národnosti plynie z najdemokratickejších a revolučných tradícií, mohutných ľudových zápasov veľkého ukrajinského národa proti vykorisťovateľom v minulosti a z boja za socializmus a komunizmus v prítomnosti.

Prichádzam, súdruhovia, k záveru tohto referátu, k tomu, čo z tohto rozboru situácie pre nás, pre našu ďalšiu prácu v najpodstatnejších črtách vyplýva.

Na prvom mieste treba povedať, že i naďalej je pochopiteľne potrebné budovať v Prešovskom kraji vyspelý moderný priemysel a mechanizovať poľnohospodárstvo, aby bolo i naďalej ekonomicky zabezpečené faktické *vyrovnanie* týchto oblastí na úroveň ostatných oblastí našej vlasti. Pritom je však samozrejmé – a i to treba podčiarknuť – že majúci na zreteli hospodárske budovanie celého štátu, musí socialistická industrializácia Slovenska – i každého kraja v ňom – *prebiehať len ako neoddeliteľná súčasť jednotného a pevného Československa*. To znamená, že naša strana nikdy nevychádzala a ani nevychádza z nejakého *mechanického* vyrovnania a rozmiestňovania priemyslu (napr. v každom odvetví) bez ohľadu na surovinové, energetické a iné možnosti. Nie o takéto „vyrovnanie“ ide, ale o zabezpečenie maximálneho rozvoja *možných* výrobných síl v jednotlivých krajoch. To je cesta, ktorú naša strana ako základ konečného vyriešenia národnostných problémov bude i naďalej uskutočňovať. Avšak práve tu treba povedať, že stranícke organizácie a funkcionári v Prešovskom kraji v minulosti ani zďaleka nevyužili všetky možnosti, ktoré im boli poskytnuté. Vieme napr., že termíny výstavby dôležitých závodov neboli dodržiavané, že na výstavbe podnikov javil sa nedostatok pracovných síl, napriek tomu, že v kraji sú veľké rezervy pracovných

síl, že sa plytvalo finančnými a inými prostriedkami, nevyužívala sa dostatočne mechanizácia, technika, atď. Ak máme ísť dopredu, musí práve v tomto nastať podstatné zlepšenie. Stranícke organizácie a funkcionári musia viesť ľud Prešovského kraja k tomu, aby sa predovšetkým on sám stal budovateľom svojho nového blahobytného života, keďže všetky podmienky a predpoklady tu sú.

Politické byro ÚV KSC vo svojich uzneseniach zo dňa 14. novembra t. r. dalo nám tu ďalšie jasné smerovanie, čo robiť.

Predovšetkým zdôraznilo, že stav na školách s vyučovacím jazykom ukrajinským a prirodzene i stav vo všetkých ostatných oblastiach života, celá otázka pozdvižnutia národného povedomia je závislá *predovšetkým na úrovni stranickej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom*. K tomu potrebujeme kvalitné kádre, ktoré nekolíšu, ktoré sú politicky pevné a ideologicky jednotné. Takéto kádre si musíme vychovať. Preto treba ľudí školiť, aby každému funkcionárovi a pracovníkovi strany boli tieto otázky jasné.

Ďalej politické byro zdôraznilo, že v štátnom aparáte najdôležitejšiu úlohu v tomto smere majú národné výbory. Ich hospodársko-organizátorská, kultúrno-politická a kádrová práca musí byť neustále skvalitňovaná, do práce v jednotlivých komisiách pri NV neustále [:musíme] priberať pracujúcich ukrajinskej národnosti. Nástojčivo stojí pred nami i otázka skvalitňovania úrovne aparátu na okresných i miestnych národných výboroch a predovšetkým stav práce školskej správy. Poverenictvo školstva musí zabezpečiť školenie učiteľov a pracovníkov školských odborov národných výborov, aby aj im boli tieto otázky jasné. Okrem toho, musí Poverenictvo školstva trvale zabezpečiť podstatné skvalitnenie ukrajinských učebníc vydávaných v Slovenskom pedagogickom nakladateľstve.

Veľa nedostatkov máme tiež ešte v oblasti kultúry. Mnohí funkcionári a osvetoví pracovníci v Prešovskom kraji často tvrdia, že rozvoj kultúrno-osvetovej práce je viazaný len na výstavbu osvetových zariadení. Nepodceňujeme výstavbu osvetových domov, ale len takto vidieť otázku je nesprávne. Na každej dedine sú možnosti rozvíjať kultúrny život. Všade máme školy a v mnohých obciach osvetové besedy, v každej obci knižnice – ktoré je treba stále dopĺňať dobrou literatúrou v ukrajinskom jazyku. Máme učiteľov, putovné kiná a máme nadšených ľudí, ktorí sú schopní hrať napr. divadlo i na provizórnych javiskách. Preto také názory, že dokiaľ nebudeme mať postavené všade nové kultúrne domy, že zatiaľ sa nám kultúrna práca medzi ukrajinským obyvateľstvom nemôže rozvinúť, treba odsúdiť, i keď – zdôrazňujeme opäť – nepodceňujeme ani výstavbu kultúrnych domov a treba k nej hľadať možnosti aj v rámci kraja a okresov. Kultúrno-osvetovú prácu však treba predovšetkým organizovať, usmerňovať a správne riadiť.

Úlohou Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich je predovšetkým naučiť každého Ukrajinca, bez ohľadu na vek, čítať a písať v rodnom ukrajinskom jazyku, vzbudzovať lásku k svojej ukrajinskej i celej československej kultúre.

Mimoriadnu pozornosť treba venovať práci Ukrajinského divadla, jeho repertoáru, zájazdovému plánu, podmienkam, za ktorých sa zájazd uskutočňuje, a tomu, či divadlo správne plní svoje poslanie v tom, že predovšetkým sústreďuje svoju zájazdovú činnosť medzi ukrajinských pracujúcich. Zdôrazňujeme, že aj pre toto divadlo platí rezolúcia Predsedníctva ÚV KSS o Národnom divadle, kde

sú najmä repertoárové požiadavky jasne formulované. Doteraz sme boli v práci Ukrajinského divadla neraz svedkami často maximalistických požiadaviek, najmä pri inscenovaní spevohier, ktorými divadlo nemohlo plniť svoje poslanie preto, že na dedinách niet takých divadelných priestorov, ako je tomu v Prešove, kde sa inscenujú premiéry. Ukrajinskému divadlu treba venovať pozornosť aj po stránke kádrovej. Znepokojuje nás i to, ako Ukrajinské divadlo predstavuje v Kornijčukovej hre „V stepiach Ukrajiny“ nášmu divákovi sovietskeho človeka, ako primitíva, nekultúrneho v chovaní i v obliekaní, ktorý bez ladu a skladu na svoje biele šaty našije čiernych a iných strakatých záplat.

Pozornosť treba venovať i ukrajinským spisovateľom. Ide o mladých, začínajúcich autorov, ktorých umeleckú úroveň a spoločenský dosah ich diel nemožno hodnotiť podľa kritérií platných pre ostatných spisovateľov českých alebo slovenských. Túto pozornosť a pomoc im musí v prvom rade venovať Zväz slovenských spisovateľov.

Ukrajinskí spisovatelia majú už za sebou určitú zájazdovú činnosť. Náplň týchto zájazdov treba prehĺbiť tak, aby vystúpenia spisovateľov neboli len literárne, ale aby sa na nich reagovalo aj na potreby a ťažkosti pracujúceho ľudu z vlastného poznania života, fundovaného marxistickým svetonázorom.

Nie najlepší stav je v hudobnej výchove občanov ukrajinskej národnosti. Tento nedostatok bude musieť riešiť poverenctvo kultúry väčšou starostlivosťou o výber schopných žiakov z terajších hudobných škôl, ktorých bude treba usmerniť k ďalšiemu štúdiu na pedagogických oddeleniach hudobných škôl v Košiciach, v Žiline a v Bratislave, prípadne na konzervatóriu a Vysokej škole múzických umení. Treba vidieť tú skutočnosť, že v tomto školskom roku študujú v Bratislave na pedagogickom oddelení hudobnej školy iba dvaja a v Košiciach štyria žiaci ukrajinskej národnosti. Na štátnom umení (!) študujú¹⁸ na Hudobnej fakulte iba tri žiačky, z ktorých ani jedna neštuduje inštrumentálnu hudbu.

Ani Ústav pre ľudovú pieseň pri Slovenskej akadémii vied nevenoval patričnú pozornosť ukrajinskému ľudovému folklóru u nás a iba na jar 1956 plánuje previesť sústavnejší výskum na základe uznesenia konferencie folkloristov, ktorá sa konala nedávno v Prahe.

Ďalšiu pomoc v hudobnej výchove ukrajinských pracujúcich musí vyvinúť krajové štúdio ukrajinského vysielania v Prešove. V hudobnej časti programu musí sa viac venovať vyhľadávaniu ľudových speváckych talentov, nahrávať umelecké prejavy na zvukové pásky a platne a tieto vo svojom programe popularizovať.

Podobne treba robiť zvukové snímky z programov ľudových hudieb našich Ukrajincov. Oboznámenie s ich charakterom a zložením pomôže urobiť si správnu predstavu potrebnú pre ďalšiu výchovu kádrov ľudových hudieb. Tým sa umožní aj slovenským skladateľom poznať charakter ľudového hudobného prejavu našich Ukrajincov a pomôcť eventuálne v úpravách ľudových piesní v pôvod-

18 Chyba zrejme vznikla pri prepisovaní referátu A. Michaličku. Vecne správne je „Na Vysokej škole múzických umení študujú ...“.

nom, osobitnom štýle ukrajinskom. Otázka popularizácie ukrajinskej hudobnej kultúry je u nás tak zanedbaná, že vlastne nevieme a nepoznáme, čo naši spoluobčania ukrajinskej národnosti pri ich známej láske k spevu, k hudbe a tancu vytvorili.

V neposlednom rade treba venovať naďalej zvýšenú a neustálu pozornosť v našich východných okresoch i práci cirkvi, hlavne nepodceňovať ju.

Očakávame, že všetky tieto problémy, prípadne i ďalšie, dnes rozdiskutujeme a že najmä funkcionári z Prešovského kraja budú výsledky dnešného rokovania húževnate, trpezlivo, taktne a pritom cieľavedome presadzovať do života.

Ukrajinský pracujúci ľud žijúci v Československu našiel v našej ľudovodemokratickej republike svoj vlastný nový domov. Ukrajinci žijúci v našej republike majú rovnaké práva ako ostatní občania a majú plnú možnosť hospodárskeho a kultúrneho rozvoja. Hlásiť sa za Ukrajincov nie je hanbou, ale čťou. Je preto našou povinnosťou vysvetľovať ukrajinským pracujúcim správne politiku strany a vlády v národnostnej otázke a ukazovať im trpezlivo, že ten, kto nemiluje svoju vlasť, svoj ľud, nemôže milovať ani iných, že ten, kto nechápe národnostnú otázku z hľadiska proletárskeho internacionalizmu, nemôže byť dobrým Ukrajincom a kto z tohto hľadiska nie je dobrým Ukrajincom, nemôže byť ani dobrým vlastencom Československej republiky a verným strážcom nášho spojenectva so Sovietskym zväzom.

Prameň: SNA, f. ÚV KSS, KV KSS Prešov, Pléna KV KSS, šk. 5. Zápisnica zo zasadnutia pléna KV KSS v Prešove zo dňa 28. apríla 1956, Uznesenia orgánov Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska, 23. december 1955, mimoriadne číslo, s. 144-164. – Cyklostyl, A4, 21 s., j. slovenský.

DOKUMENT Č. 12

3. december 1955, Bratislava. Diskusné vystúpenia prizvaných funkcionárov M. Špaka, M. Kudzeja a J. Čelka na zasadnutí Politického byra ÚV KSS.

Súdruh Špak:

Reakcia, najmä cirkevní vrchnostári, na ukrajinských obciach majú všetci vplyv. A samozrejme, rozoštvávajú toto obyvateľstvo, využívajú tieto nedostatky po stránke ekonomickej, že okres tam a tam dáva viac, viac investuje, a my nevieme tomu čeliť, neradi tam ideme, a to je náš nedostatok. Treba vidieť – a súdruh Michalička o tom hovoril – týmto sa sústrediť po stránke výchovnej, i keď dá to námahu. Ale musíme to robiť, dá sa s nimi hovoriť, lebo v niektorých obciach, najmä tam, kde je jedna ukrajinská obec a pri nej slovenské, aktivita reakcie vedie sa tak, ako hovoril súdruh Vallo, že sa nemáte kde uplatniť, že je to malé územie, úrady sú tam slovenské, čiže oni vedia využiť všetky prostriedky pre reakčnú propagandu a my nevieme proti tomu dostatočne bojovať, budeme musieť sa sústrediť na výchovu, na boj proti vlačnosti národnostnej. A máme k tomu možnosti cestou besied, prednášok, osvetovej činnosti a pod. S tým, čo hovorí súdruh Vallo a s. Jeleň, myslím, že treba plne súhlasiť.

Ja som účinkoval niekoľko rokov v Prešove a viem, že naši chlapci ukrajinskí, ktorí prídu do škôl, úradov do Prešova, ako sa chovajú, treba tiež vidieť, pokiaľ ide o optantov – učiteľov, ktorí sa bili za rôzne smery, ako sa dnes prispôbujú a vydávajú sa za Ukrajincov, no na druhej strane, mnohí posielajú svoje deti do slovenskej školy, čiže dávajú zlý príklad, ktorý nám robí to, že napríklad v Stropkovskom okrese štyri obce čisto ukrajinské museli tam vyučovať s jazykom slovenským. Je tam ukrajinská škola, kde chodí 8 detí. Ale máme tam obec Fijaš, kde do ukrajinskej školy chodí 17 detí, čiže oni sa dívajú na to, čo robí inteligencia. My nesledujeme mnohokrát riešenie tejto otázky, každý sa vyhovára, že je to veľmi veľká námaha, aby sme tam došli a povedali ľuďom.

Myslím, že bolo správne poukázané na to, že my to chceme riešiť za 24 hodín. A keď sa nám to za chvíľu nedarí, tak sa vyhovárame, a to je škodlivé. Bude treba vynaložiť veľa a veľa činnosti. Myslím na národné výbory počnúc KNV, ONV, ale aj samotný KSUP, tam je okresný výbor KSUP-u, ktorý nevynaložil všetko úsilie za uvedomovaciu prácu, že bude treba sa sústrediť na výchovnú činnosť, pre zvýšenie národnostného uvedomenia, proti rôznym tendenciám odhaľovať a ukázať skutočnú podstatu našim Ukrajincom, nášmu drobnému ľudu, aby si uvedomili národnostnú stránku, a keď takto budeme uvedomovať náš ukrajinský ľud, nedostatky sa dajú odstrániť.

Súdruh Kudzej:

Súdržka a súdruhovia,
ja nechcem hovoriť o tom, čo sa už hovorilo a čo bolo v referáte súdruha Michaličku. Referát súdruha Michaličku bol správny a situácia v Prešovskom kraji medzi ukrajinským obyvateľstvom je skutočne taká. Všetkým súdruhom je známe, ako sa veci tam majú. Chcem poukázať na niektoré príčiny národnostnej zaosta-

losti, vlačnosti a na príčiny, ktoré zapríčiňujú odpor proti ukrajinským školám. Tu bolo hovorené, že je to za prvé: odveký útlak ukrajinského obyvateľstva maďarskou, českou, slovenskou a vlastnou buržoáziou, nakoniec existencia rôznych protisovietskych smerov a taktiež aj šarapatenie buržoáznych nacionalistov Novomeského a Otta.

Sú tu aj ďalšie príčiny. Medzi našimi ukrajinskými pracujúcimi, hlavne medzi ukrajinskou inteligenciou, nechcú sa vidieť [t'] tieto príčiny a všetko chceme vidieť v tom, že tu šarapatili Novomeský a Otto. Sú tu aj ďalšie príčiny, o ktorých sme nehovorili. Myslím, že od roku 1945, možno povedať až do roku 1950, týmito ukrajinskými buržoáznonacionalistickými živlami, hlavne inteligenciou, bola vyvolávaná celých päť rokov nenávisť a podceňovanie voči slovenskému národu. Toto sa nám prejavilo aj v školskej politike. Napríklad, v roku 1945 – 46, hneď po oslobodení, keď naši súdruhovia už boli upozornení na tunajšiu situáciu, presadzovali na niektorých miestach, kde sú gréckokatolíci, že im treba dať ukrajinskú alebo ruskú školu.

V Sabinovskom okrese je tiež rad takých obcí, chceli sme teda i to robiť, čo bolo možné a čo bolo nesprávne. A aj ďalej túto situáciu trpíme, lebo sa bojíme toho. To je nesprávne. Keď pôjdu do Osturne, hovorí sa tam dialektom, inde sa hovorí po šarišsky, načo im tam budeme vnucovať ukrajinský jazyk, keď už ani starí nehovoria ukrajinským dialektom, ale šarišským. Neriešime tieto problémy, aby sa na druhej strane nehovorilo, že sme buržoázni nacionalisti alebo že sme národnostne vlační.

Ďalší problém je skutočnosť, že na ukrajinských školách, celkove na národných, osemročných a jedenástočných, majú 60 % nekvalifikovaných síl. Vezmime si Ulič, máme tam sedem učiteľov, z ktorých má len jeden učiteľ kvalifikáciu na národné školy, ostatní sú nekvalifikované sily. Túto otázku sme mohli už riešiť tak, ako ju riešime v roku 1955, ako bude v roku 1956, že odíde asi 30 ľudí do Sovietskeho zväzu na školenie, ako odišlo asi 35 ľudí tohto roku. Takto už pred 5 rokmi sme mohli mať tento problém riešený, pretože ukrajinských škôl nemáme toľko. Vinní sme my, vinní sú na Ministerstve školstva i na Povereníctve školstva, že sa s touto otázkou seriózne nezaoberali skôr.

Tretou ďalšou príčinou je to, že zo strany Povereníctva školstva, Ministerstva školstva i od nás nevenovala sa dostatočná pozornosť vyučovaniu slovenčiny na národných 8-ročných i stredných školách. Nevieť, zdá sa mi, že slovenský jazyk sa začal učiť až v 4. triede ukrajinskej školy, takže v ukrajinskej škole ani jeden žiak nemal plnú možnosť naučiť sa slovenčinu ako štátny jazyk. Tak tomu bolo i v stredných školách. Čo sa potom stalo. Žiak prišiel do Bratislavy, chcel študovať medicínu, alebo inú fakultu. Na skúškach prepadol zo slovenčiny, pretože predtým nedostal tie vedomosti, ktoré potreboval. Vrátil sa domov a hovoril, načo som chodil do ukrajinskej školy, na základe toho, že nepoznám slovenčinu, nebol som prijatý na vysokú školu. To stačilo v niekoľkých prípadoch na okresoch, dostalo sa to dolu a narobilo to zle. A tieto otázky ešte správne neriešime.

(Dotaz s. Bacilka: Zavedenie 6 hodinového vyučovania slovenčiny považuješ za dostatočné?)

O tom chcem práve hovoriť. Bol som na Zakarpatskej Ukrajine. Pomery sú tam obdobné ako u nás v porovnaní Slovákov s Ukrajincami a na Zakarpatskej Ukrajine Maďarov a Ukrajincov. Ako oni majú tento problém riešený? Majú tam maďarské školy, povinný jazyk je tam ruský 6 hodín, ako u nás. Okrem toho, vyučujú predmety literatúru a dejiny čiste v ruskom jazyku. Myslím, že aj u nás by sa to mohlo zaviesť, aspoň na 11-ročenkách, ako to robia na Zakarpatskej Ukrajine. Keď sa tam vyučuje literatúra a dejiny v ruskom jazyku, žiak má omnoho viac možností osvojiť si tento jazyk. Na tieto školy by však bolo potrebné dať dobrých Slovákov, komunistov, aby tí učitelia, ktorí tam pôjdu, vedeli na čo tam idú a čo budú robiť. Chodíme do toho Sovietskeho zväzu už od r.1948, i predtým, stále sa učíme z ich skúseností. Naše kultúrne delegácie chodia do Moskvy, do Kyjeva a máme tu blízko Zakarpatskú Ukrajinu, kde majú obdobné pomery a nešli sme sa tam pozrieť. Títo súdruhovia by nám ochotne a radi pomohli a poradili.

Chcem hovoriť o tom, čo sa tu spomínalo o nerozpracovaní ukrajinského folklóru a dejín ukrajinského ľudu na východnom Slovensku. Situácia je taká, že nikto nám to nerozpracuje. Hovorili sme o tom, akú máme inteligenciu, z koho sa grupuje, a náš život Ukrajincov nemožno oddeľovať od života tých na Zakarpatskej Ukrajine. Tak ako sme my mali buditeľa Pavloviča (?), tak aj oni ho mali.¹⁹ A oni tieto otázky rozpracovávajú. Časť materiálu je u nás, časť u nich. Keď som im priniesol v tejto veci materiál, súdruhovia mali veľkú radosť, pretože budú môcť tieto otázky vedecky rozpracovať. Nebolo by správne, aby sa u nás niekto pustil do týchto problémov. Nech to radšej urobia súdruhovia na Zakarpatskej Ukrajine. Čo máme, my im pomôžeme a zase oni pomôžu nám.

Ako 4. príčinu tohto stavu, aký je v odbore ukrajinského školstva, je to, o čom ešte nikto tuná nehovoril, že i medzi Ukrajincami sú ľudácke živly, že za tzv. slovenského štátu vznikol tu jeden nový smer, tzv. gréckokatolícki buržoázni nacionalisti. Za tzv. slovenského štátu mali sídlo v Michalovciach. Boli to väčšinou živnostníci – arizátori, ktorí nám ešte zostali v tých okresných centrách Medzilaborce a Snina. Za tzv. slovenského štátu sa stiahli do miest na základe arizácie, dnes sú ešte tam, ako je to v Medzilaborciach, nemajú možnosti dnes vykorisťovať a vidia v tom to, že keby tu nebolo Sovietskeho zväzu, komunistickej strany, mohli si aj naďalej pánsky žiť v Medzilaborciach alebo Snine, ako si tam žili za tzv. slovenského štátu. Na tieto živly sa bude treba ostrejšie pozrieť a urobiť v tomto smere poriadok.

Ďalej nedostatočne je vysvetľovaná otázka buržoázne nacionalistického smeru ukrajinského, ktorý tu existoval za bývalej republiky. Táto otázka aj v referáte bola tak postavená, že títo ukrajinskí buržoázni nacionalisti, tento smer, ktorý existoval, sa považovali za zvláštny národ. Sčasti je to pravda, ale nie je to celkom tak. Oni nepovažovali Ukrajincov na východe a Zakarpatsku za zvláštny národ,

19 V dokumente sú za menami A. Pavloviča a A. Duchnoviča uvedené otázniky. Môžeme sa len domnievať, že zapisovateľovi (zapisovateľke) mená týchto buditeľov neboli známe.

oni ho pokladali za taký národ, ako žije v Kyjeve alebo vo Lvove, lenže si dávali za heslo „oslobodiť“ Veľkú Ukrajinu z tzv. bolševického veľkoruského útľaku.

Tieto otázky som vyzdvihol, pretože často hovoríme o vzbudzovaní ukrajinského národnostného uvedomenia pracujúcich. Treba však pamätať, že ukrajinské národnostné povedomie musíme upevňovať v súlade s láskou k veľkému ruskému národu ako staršiemu bratovi ukrajinského národa. Ďalej, treba sa dívať na túto otázku aj tak, a ja hovorím z toho prieskumu, ktorý bol v súvislosti so školskou otázkou v Prešovskom kraji minulý rok, že títo ľudia nerobili správne, keď sa hlásili, že sú Rusi a že sa dožadovali ruských škôl, že to bolo reakčné. Treba sa na to dívať tak, že u prostých Ukrajincov toto rusofilstvo nebolo nikdy reakčné a nebolo reakčné preto, že tento ľud pestoval v sebe lásku k tomu veľkému ruskému národu a z hľadiska toho dnes oceňujeme Pavloviča i Duchnoviča (?) tak, ako aj na Zakarpatsku. Lebo keby títo boli povedali, že sú Rusi, nemohli by písať a bohvie, čo by ich ešte bolo postihlo. Chyba je v tom, že túto otázku nevyzdvihujeme.

Chcel by som sa dotknúť ešte i toho, čo je pravdou, že situácia sa v Prešovskom kraji od roku 1953 podstatne zmenila. No ešte je veľa nedostatkov, s ktorými musíme bojovať a postupne tieto odstraňovať. No a situácia je tam taká, že bude potrebné zlepšiť kultúrno-osvetovú prácu medzi Ukrajincami, pretože tejto práci sa doteraz nevenovala temer žiadna pozornosť, hlavne zo strany orgánov štátnej osvetvy.

Súdruhovia sa často dívajú, či už z poverenictva, ministerstva alebo z krajských orgánov, že je to otázka Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich. Nik nechcel hlbšie zasiahnuť do týchto problémov. Táto kultúrno-osvetová práca začala ležať na Kultúrnom spolku ukrajinských pracujúcich. Neuvedomili sme si, že tento im mal iba pomáhať v kultúrno-osvetovej práci medzi ukrajinským obyvateľstvom. Dokonca, súdruhovia nám túto otázku vytýkajú.

Potom, veľa sa hovorí na štátnych osvetových orgánoch, ako má vyzeráť repertoár kultúrno-osvetovej činnosti. My sme boli v Užhorode a videli sme veľa krúžkov LUT. My sme sa báli, že dáme do programu veľa čísel z Ukrajiny, Kyjeva a iných a tam sme videli, že tieto otázky nedelili. My chceme oboznámiť ukrajinské obyvateľstvo s dejinami a kultúrou, a preto musíme tento ľud oboznámiť so všetkým, čo je na Ukrajine.

Potom sa ešte chcem dotknúť, že niektorí súdruhovia tu vystúpili tak, že uvádzali, že Ukrajinci idú – utekajú na robotu do Čiech alebo na západné Slovensko. Ja by som sa s tým plne nestotožňoval. Momentálne, pokiaľ tam nemáme priemysel, je našou svätou povinnosťou – Ukrajincov – pomáhať budovať náš priemysel tam, kde je.

Pokiaľ sa jedná o kultúrne centrum. Prešov je centrum celého Prešovského kraja. Prešov je sídlom Maďarov, Slovákov a i Ukrajincov, a takým ešte dlho ostane. Tak sa treba správne na vec dívať. Že sme tam previezli pedagogickú školu, robili sme to preto, že v tejto máme vychovávať budúcich pedagógov. Vychovávať týchto v Stropkove alebo v iných miestach, kde niet ani kina, ani žiadnych iných podujatí, nebolo by správne. Preto prechodne sa to muselo urobiť. Keď vy-

tvoríme tieto podmienky v Stropkove, vo Svidníku alebo v Medzilaborciach, potom bude správne, že táto škola bude tam.

Pokiaľ sa jedná o prácu medzi Ukrajincami v Čechách, alebo na západnom Slovensku. Situácia je taká, že týchto máme roztratených na rôznych miestach a po rôznych závodoch (tam 20, tam 20) a je ťažko týchto dať dovedna. Stala sa nám taká vec. V Prahe je okolo 2.500 Ukrajincov, ktorí žiadali, aby mali vytvorenú organizáciu KSUP-u. Na schôdzku bol určený i inštruktor. Schôdzka sa zišla v Slovanskom dome, a keď im bol prečítaný dopis, kde sme im poukázali, kto môže byť v KSUP-e organizovaný, teda na organizačné stanovy, ostalo tam len asi 200 ľudí. Hlavnú činnosť preto treba venovať Prešovskému kraju. My nebudeme zhaňat' roztratené ovce. Treba sa nám poďívať na tie ovce, ktoré máme v kosiari.

Pokiaľ sa týka zlepšenia hospodárskej situácie, vo Svidníku sa má vybudovať textilný závod. V Medzilaborciach by sa tiež mal vybudovať závod. Potom, by sme celkove zlepšili prácu a výchovu medzi ukrajinským obyvateľstvom. Bolo by treba nadviazať styky medzi Zakarpatskou Ukrajinou a ukrajinským obyvateľstvom Prešovského kraja. Myslím, že toto by bolo najlepším liekom na vyriešenie tejto otázky.

Súduh Čelko:

V súvislosti s prejednávanou otázkou chcem poukázať na cirkevno – politické problémy, hlavne na otázky, ktoré sa objavili s prechodom Únie na pravoslávie, lebo sa táto otázka dotýka väčšiny občanov ukrajinskej národnosti. V dôsledku niektorých nesprávnych otázok sa bola vyvinula nie celkom najzdravšia situácia. Pri hľadaní postupu treba predovšetkým vychádzať z toho, že prechod Únie na pravoslávie je správny. Tento prechod je vynútený historickými a politickými dôvodmi. Historické dôvody u nás sú: predkovia pravoslávnych občanov boli príslušníkmi pravoslávnej cirkvi. Únia bola vytvorená v roku 1649 ako dôsledok politických snáh vtedajšej uhorskej šľachty o vymalenie obyvateľstva v konečných dôsledkoch spod vplyvu ruského cára, ktorý bol hlavou pravoslávnej cirkvi.

K týmto snahám uhorskej šľachty sa pripojí snaha Ríma, ktorý sa po rozdelení katolicizmu na východný a západný neustále usiluje o preniknutie do východnej cirkvi, aby tam riešil vlastnú pozíciu. Ďalej, že mnohí veriaci zostali pri starých rituálnych zvykoch, ako napríklad nechali si slovanský jazyk a iné, i to je podmienkou, ktorá mohla prispieť k úspešnému prechodu Únie. Únia, hlavne jej hierarchia, bola veľmi účinným nástrojom uhorských farizejov proti ukrajinskému ľudu, preto sa tento začali stavať proti Únii nepriateľsky. Vieme napríklad, že značná časť kňazstva tvrdo vymáhala cirkevné dane.

Prišlo na základe činnosti jedného pravoslávneho kňaza k tomu, že asi 50 obcí po prvej vojne začalo prechádzať na pravoslávie. Pritom si treba všimnúť, že čsl. vláda, predsedom ktorej bol sociálny demokrat, ktorá naoko kričala „Preč od Ríma“, táto istá vláda sa zriekla tohto prechodu a oni jednoducho tento proces zastavili. Takto pomohli udržať pozíciu Vatikánu, lebo chceli urobiť z cirkvi svoj nástroj. Keď vláda to videla, jednoducho urobili tak tým, že na čelo cirkvi posta-

vili biskupskú sobru (???), ktorý mal zlomiť odpor veriacich más proti vedeniu.²⁰ Po tomto prišiel Gojdič, známy stúpenec fašizmu a nepriateľ nášho zriadenia.²¹ Pod vedením Nyáradiho a Gojdiča sa vytvorila nová hierarchia, slepo oddaná Rímu a nenávidiaca Sovietsky zväz. Táto sa snažila, aby pre tento postoj získala i drobné kňazstvo. Malo sa vytvoriť centrum protisovietskej špionáže.

K týmto historickým dôvodom pristupuje v značnej miere politický moment; bola snaha našej strany a vlády vymaniť okolo ¼ milióna obyvateľov spod vplyvu Vatikánu, ktorý po porážke fašizmu nastúpil cestu agentúry západných imperialistov, hlavne amerických. Tým sa bola sledovala likvidácia jednej agentúry, ktorá chcela nielen mariť výstavbu socializmu tým, že by šírila nepriateľský svetový názor, ale priamo škodcovskou činnosťou, napríklad v súvislosti aj s banderovcami. Tým sa súčasne zlikviduje základňa pre vysielanie špiónov a nepriateľov proti Sovietskemu zväzu.

To boli historické a politické dôvody, ktoré boli správnym základom pre prechod Únie na pravoslávie. Pritom sme sa dopustili niekoľkých chýb. Nedostatky treba hlavne vidieť v tom založení Soboru, tam sa urobil ťah, možno tým Holdoš urobil to, že zhromaždil kňazov, ktoré zhromaždenie malo byť prípravným zhromaždením. On informoval orgány, aby to bolo prehlásené za Sobor. Tak z 300 kňazov sotva 160 prestúpilo na pravoslávie a z veľkej časti len formálne, v srdci neboli presvedčení o správnosti tohto. Bola tu nedostatočná práca medzi kňazstvom. Chyba bola, že na čelo cirkvi boli postavení bývalí emigranti, ktorí miesto toho, aby konsolidovali pomery, zanášali rozruch. Oni trvali na tom, aby u gr. katolíkov dávno vžitú obradu boli nahradené pravoslávnym rítom. To nebolo správne, pretože my vieme zo štúdia celej literatúry Únie, že pápež, hoci katolícka cirkev je konsolidovaná a disciplinovaná, predsa ponechal v snahe dosiahnuť politickú moc, gr. kat. úniu slovanskú reč, ženatých kňazov, teda upustil od mnohých požiadaviek. U nás sa začalo teraz žiadať, aby za krátky čas prijali pravoslávne rity. To sa prirodzene prejavilo v odpore v masách voči zavádzaniu tohto rítu.

Ďalší nedostatok bol v tom, že bol zlý výber do tých šnelkurzov pre kňazov (4-mesačné), aby sa obsadili kňazské stanice. Treba priznať, že vtedy národné výbory a stranícke orgány nevenovali pozornosť výberu týchto ľudí, boli to často pijani, často dobrodruhovia, ktorí mali na mysli len, aby sa mali na fare dobre, ale títo si nevedeli ľudí získať a ľudia ich vyhneli v mnohých prípadoch.

20 Ide o nesprávne zachytené, zapísané alebo vyslovené tvrdenie, ktoré nemožno dešifrovať ani zo sémantického ani z gramatického hľadiska. Zvlášť mätúci je výraz „*biskupská sobra*“. J. Čelko možno tým myslel cirkevný sobor, pretože generálny vikár M. Russnák zastupujúci biskupa skutočne zvolal eparchiálnu synodu, ktorá sa začala 16. novembra 1920 a prijala opatrenia na konsolidáciu pomerov gréckokatolíckej cirkvi. Ako pomoc štátu snáď vnímal zriadenie funkcie konzultora pre záležitosti gréckokatolíckej cirkvi a súhlas vlády s vymenovaním križevackého biskupa Dionýza Njardiho za apoštolského administrátora Prešovskej eparchie v roku 1922.

21 Charakteristika biskupa P. P. Gojdiča ako stúpence fašizmu bola absurdná, a to nielen z dnešného hľadiska.

Myslím napokon, že taký nedostatok v tomto smere sa prejavil v tom, že sme nevedeli vysvetľovať v tomto období i doteraz protinárodnú podstatu Únie. Situácia sa začala zlepšovať po uznesení Byra ÚV KSS, zdá sa však, že tá prednáška, ktorá bola vypracovaná, hlboko do straníckych orgánov sa nedostala.

Ďalším nedostatkom, ktorý si treba uvedomiť, bola zriadenie sústreďovacieho kláštora v Podolínci. Tam sme týchto kňazov dali bez toho, že by bol vynesený súdny výrok, urobili sme vlastne protiprávny zákrok. Toto územie je blízko oblasti pravoslávia, a tým sme viac provokovali ako pomohli veci. Keby to bolo ďalej, neboli by tam chodili ľudia a nebilo by to tak do očí. Napokon, je to slabá starostlivosť straníckych orgánov a národných výborov, ktorá sa prejavila v rôznych nesprávnych názoroch ľavičiarskych i pravičiarskych. Uvedol by som niekoľko príkladov.

Za prvé, je to vyučovanie náboženstva. Súdruhovia boli radi a hovorili, že majú najväčší úspech v tomto smere, lebo tam sa prihlásilo najmenej detí na vyučovanie náboženstva. Nepriznali sa však, že to bolo nesprávne, pretože sme ich síce nemali na vyučovaní náboženstva v škole, ale vyučovali ich buď katolícki kňazi alebo sa proste učili náboženstvu nelegálne. Takéto vyučovanie bez kontroly učiteľa je nebezpečnejšie ako to, ktoré máme možnosť kontrolovať.

Druhá taká vec je v prospech pravoslávnej cirkvi. Bola vydaná vyhláška, že bývalí gréckokatolíci nesmú si dať krstiť deti katolíkom. Je to správne zamedzovať zblížovanie s katolíckou cirkvou. Ovšem to nebolo možné riešiť vyhláškou, ale politickým presvedčovaním. Potom, pravosláviu taký nepriateľský krok: bolo časté zaberanie budov pravoslávnej cirkvi. Neuvedomovali sme si dostatočne to, že si málo všimame činnosť bývalých gréckokatolíkov, ktorí organizovali petíciu k prezidentovi republiky, aby gréckokatolícka cirkev bola obnovená. Situácia bola taká, že časť uniátov sa priklonila k pravosláviu, časť ku katolíkom, časť až donedávna si robila sama obrady i pohreby. Toto prirodzene narušilo morálno-politickú jednotu ľudu a prejavilo sa to v politickej situácii. I keď to nie je jedna z hlavných otázok, treba si ju všimnúť.

Situácia sa zlepšila po uzneseniach Byra ÚV KSS v prvej polovici t. r. Urobili sa niektoré kádrové opatrenia v cirkvi. Prišiel nový biskup do Prešova, generálny vikár. A toto je prínosom, pretože bude postupne zavádzať pravoslávne ríty a bohoslužby. Zlepšila sa starostlivosť o kádrový stav medzi kňazmi a na bohosloveckej fakulte. Správne je, že tieto problémy boli prejednávané straníckymi orgánmi a na základe toho sa začalo pristupovať k otázke pravoslávia z hľadiska marxizmu správnejšie. Aké sú, podľa môjho názoru, úlohy teraz?

V uzneseniach politického byra sa hovorí, že treba nepodceňovať otázku politiky cirkví na východnom Slovensku. Treba sa tým teda riadiť v každodennej práci. Malo by sa to prejavovať v častejšom prejednávaní otázky pravoslávia v byrách OV KSS. Na úseku cirkevnej politiky treba robiť tieto opatrenia: Snažiť sa obsadiť voľné pravoslávne fary novými, s Úniou nezviazanými kňazmi, ktorí majú kladný pomer k režimu. To znamená určité opatrenia na fakulte, aby vyšli skôr von a boli vysvätení skôr a mohli doštudovať na diaľku. Chyba je v tom, že musia byť ženatí a vraj nemajú ešte dievčatá a ani peniaze, proste sú v tom ťažkosti, ktoré sa však dajú odstrániť.

Ďalej zlepšiť prácu medzi pravoslávnyimi kňazmi. Na KNV bol dosystemizovaný jeden pracovník. V tejto otázke by ov[šem] revolúciu neurobil v tomto smere, ak by sa to úsilie neprejavilo na OV KSS a ONV. V rámci právnych zákonných opatrení sa usilovať o premiestnenie gréckokatolíckych kňazov, ktorí bývajú v Prešovskom i Košickom kraji. Vystáňovať ich z týchto dvoch krajov. Nedopustiť, aby kňazi z Čiech sa vracali späť. Príslušné opatrenie Povereníctvo pracovných síl v tomto smere už urobilo. Treba ich dodržiavať. Treba nepodceňovať otázku vyučovania náboženstva a jej správnym riešením zamedziť ilegálne vyučovanie náboženstva. Usmerňovať činnosť pravoslávnej fakulty. Využiť nové zloženie profesorského zboru, kde sú niektorí zo Sovietskeho zväzu. Treba to politicky zabezpečiť. Treba vyriešiť otázku cirkevného časopisu „Odkaz Cyrila a Methoda“. V tejto veci nemám ani ja jasno, pretože tých smerov tam bolo veľa a časopis, ktorý vychádza v ukrajinskom jazyku, nechcú veriaci čítať. Bude potrebné to riešiť, pretože tento časopis je proste neodoberaný. Napokon, je to ponechanie doterajšieho rítu, alebo pozvoľné nahradzovanie novým, vlastne starým pravoslávnyim.

Jednou z hlavných otázok je správne usmerňovanie katolíckej cirkvi v Prešovskom a Košickom kraji tak, aby táto nezneužívala slobodu vedomia a svedomia na to, aby utlačovala pravoslávie, aby získavala nejakými príliš ostrými akciami gréckokatolíkov pre seba. Všímať si biskupského úradu v Košiciach i spišského biskupského úradu. Je tam síce Šefer (?), s tým sa dá jednať a má menšie možnosti aktivizovať²². Čársky je už ale prefikanejší, ten pekne rozpráva, ale inak robí. Treba dávať pozor tak, aby sme mohli kontrolovať jeho kádrové opatrenia, lebo keď je v obci slabý pravoslávny kňaz a silný katolícky kňaz, potom tento nutne vyhráva. Boli tiež vážne spory medzi katolíckimi a pravoslávnyimi, ale prišlo tu k dohode, hlavne v otázke zmiešaných manželstiev. Robí sa to už dosť seriózne a správnymi politickými opatreniami sa ten vplyv katolíckej cirkvi dá do správnych koľají.

Pokiaľ ide o prácu na úseku školskom, treba, a to hlavne, za prvé plniť uznesenia byra o rozširovaní prednášky o Únii a pravoslávii. V Snine napr. učiteľia si to chválili a hovorili, že nepoznali korene Únie a že keby sa skôr boli dostali k tomu, že mohli viac urobiť. Ide o to, či to hovorili úprimne, ale tak sa vyjadrovali. Potom bude treba najmä inteligenciu cestou osvety oboznámiť o týchto prvých koreňoch, ako vznikla Únia, ako sa prejavila reakčne, a tak postupne konsolidovať ten stav, ktorý tam je.

22 Išlo o kapitulného vikára Spišskej diecézy Andreja Scheffera (1950 – 1968) zvoleného so súhlasom Slovenského úradu pre veci cirkevné, avšak bez schválenia rímskou kúriou.

Prameň: SNA, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS (P ÚV KSS), šk. 908. Protokol zo zasadnutia rozšíreného Byra ÚV KSS 3. decembra 1955, s. 60-71. – Prepis stenografického záznamu, strojopis, A4, 12 s., j. slovenský.

DOKUMENT Č. 13

3. december 1955, Bratislava. Uznesenie Byra ÚV KSS o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom.

2.

UZNESENIE

Byra Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom
v Č e s k o s l o v e n s k u .

Byro Ústredného výboru KSS, vychádzajúc z uznesení Politického byra ÚV KSC prijatých dňa 14. XI. 1955, pri prerokovávaní problémov škôl s vyučovacím jazykom ukrajinským, prerokovávalo problémy súvisiace s riešením ukrajinskej národnostnej politiky v Československu v celej šírke a konštatuje: napriek teoretickému objasneniu ukrajinskej otázky na Politickom byre ÚV KSC pri riešení problémov Prešovského kraja, na ÚV KSS, na zasadnutiach KV KSS v Prešove, napriek dosiahnutým už politickým, ekonomickým a kultúrnym úspechom dokazujúcim správnosť riešenia ukrajinskej otázky u nás, vyskytujú sa nielen medzi pracujúcimi ukrajinskej národnosti, ale aj medzi funkcionármi našej strany, štátnej správy a národných výborov ešte nejasnosti v názoroch a chápaní tejto otázky a v dôsledku toho aj chyby a nesprávnosti v jej praktickom uskutočňovaní.

Preto považuje Byro ÚV KSS za potrebné znovu teoreticky vysvetliť niektoré problémy súvisiace s riešením ukrajinskej otázky v našej republike, poukázať na škodlivosť nesprávnych názorov v praxi, ukázať cestu ako nedostatky odstrániť a ako v záujme nášho ukrajinského obyvateľstva, v záujme upevnenia jednoty našej republiky, v záujme socialistickej výstavby ukrajinskú otázku riešiť a doriešiť.

AKO KOMUNISTICKÁ STRANA ČESKOSLOVENSKA RIEŠI NÁRODNOSTNÚ OTÁZKU

Ako v celej svojej praxi riadi sa naša strana i v riešení národnostnej otázky teóriou marxizmu-leninizmu a bohatými skúsenosťami Komunistickej strany Sovietskeho zväzu. Vychádzajúc z toho, strana nikdy nevidela a nevidí v národnostnej otázke vôbec, a teda ani v ukrajinskej otázke, otázku hlavnú. Za hlavnú považovala a považuje strana otázku politickej moci. Marxizmus-leninizmus učí, že rozhodujúce, od čoho nakoniec závisí i existencia národa ako takého, je to, aká trieda má v rukách politickú moc, aká trieda v štáte vládne. Buržoázia robila takú národnostnú politiku, ktorá viedla, okrem hospodárskeho zbedačovania utláčaných národov a národností, i k umŕtvovaniu ich národných kultúr. Práve príklad ukrajinskej národnosti je u nás toho najpresvedčivejším dôkazom.

Buržoázia a všetky v jej službách stojace politické strany rozoštvávaním národov a národností sledovali jediný cieľ: udržať moc vo svojich rukách, ubrániť svoje majetky a zisky pred hroziacou jej socialisticou revolúciou, ktorú na čele oboch našich národov a všetkých národností v našej krajine pripravovala komunistická strana.

Okovy kapitálu boli za pomoci Sovietskeho zväzu i v našej vlasti zlomené. Nastolená bola vláda robotníckej triedy opierajúca sa o zväzok s roľníkmi a pracujúcou inteligenciou, vyjadrený Národným frontom Čechov a Slovákov, v ktorej vedúce miesto mala naša strana. Strana riadiaca sa učením marxizmu-leninizmu vedela, že všetky otázky i otázku národností, bude možno vyriešiť iba tak, ak osudy našich národov a národností budú riešené v zmysle leninsko-stalinskej národnostnej politiky, to znamená za úplného politického a hospodárskeho zrovnoprávnenia oboch našich národov a všetkých národností v republike. V boji za uplatnenie týchto princípov musela strana na Slovensku bojovať na dvoch frontoch, a to proti zjavným agentom buržoázie reprezentovaných tzv. Demokratickou stranou a s ňou spojenými slovenskými buržoáznymi nacionalistami na strane jednej a proti buržoáznym nacionalistom ukrajinským na strane druhej. Slovenskí buržoázni nacionalisti Husák, Novomeský, Clementis, Otto a iní spolu s otvorenými nepriateľmi republiky a jej ľudu, využívali pre svoje záškodnícke ciele i národnostný problém. Zastávajúc vysoké funkcie robili takú prax, ktorá by skôr či neskôr vytvorila hlbokú priepasť medzi slovenským a ukrajinským ľuďom. Najťažšie škody napáchali v odbúravaní ukrajinského školstva a kultúrneho života ukrajinských pracujúcich vôbec.

Túto záškodnícku prax slovenských buržoázných nacionalistov využili buržoázni nacionalisti ukrajinskí grupujúci sa z radov ukrajinskej buržoázie a rôznych kompromitovaných živlov, ktoré po zjednotení Zakarpatskej Ukrajiny s Ukrajinskou sovietskou socialistickou republikou optovali do našej republiky. Títo ukrajinskí buržoázni nacionalisti v teórii hlásali rôzne nevedecké teórie o zvláštnej národnej povahe Ukrajincov žijúcich na našom území, ktorá ich vraj všetkých bez triedneho rozdielu spája. V praxi potom žiadali akýsi nepochopiteľný autonomizmus, prirodzene v záujme svojich mocenských a úzko triednych ambícií.

Strana svoj boj so zjavnými nepriateľmi dokončila víťazným Februárom 1948. roku. Buržoázných nacionalistov slovenských a ich zhubnú ideológiu odhalila a odsúdila na IX. zjazde KSS a krátko po ňom zneškodnila aj jej hlavných nositeľov. Rovnako naša strana odhalila a odsúdila i buržoázných nacionalistov ukrajinských a ich ideológiu v známej rezolúcii predsedníctva ÚV KSS zo dňa 28. júna 1952.

AKÉ SÚ DOTERAJŠIE VÝSLEDKY RIEŠENIA UKRAJINSKEJ OTÁZKY U NÁS

Víťazstvom diktatúry proletariátu v našej krajine boli vytvorené základné a nevyhnutné podmienky pre vyriešenie všetkých otázok i otázky národnostnej. Významné opatrenia na ekonomickom poli ako ďalšie znárodnenie priemyslu, obchodu, postupné budovanie socializmu na dedine, schválenie ústavy a iných zákonov zabezpečujú faktické zrovnoprávnenie všetkých pracujúcich v našej krajine. Každý pracujúci bez ohľadu na národnosť má právo na prácu, na odmenu za prácu, na zaslúžený odpočinok po práci, každý má nárok na vzdelanie, vydávané sú u nás knihy a noviny, existujú kultúrne súbory a divadlá v materinskom jazyku oboch našich národov a všetkých národností, teda i v ukrajinskom.

Obyvateľstvo ukrajinskej národnosti je vo svojej drvivej väčšine osídlené v kraji Prešov. Buržoázia sledujúc politiku národnostných nesvárov, zámerne Prešovský kraj hospodársky zanedbávala, a tak Prešovský kraj sa stal zo všetkých krajov republiky hospodársky a v dôsledku toho i politicky a kultúrne najviac zaostalý.

Po definitívnej porážke buržoázie a po odhalení a zneškodnení rôznych koristníckych živlov naplno sa rozbehla výstavba Prešovského kraja. Od oslobodenia bolo v kraji postavených 14 nových závodov. Najvýznamnejšie z nich Križík – Dukla v Prešove, Chemkostav v Strážskom, Imuna v Michal'anoch²³, Vihorlat v Snine a ďalšie sú svojím moderným zariadením pýchou celej našej republiky. Postavených bolo za ten čas 63 nových školských budov a 460 generálne opravených. Od oslobodenia je v kraji viac o 41 zdravotníckych zariadení. V roku 1945 bolo 10 autobusových liniek, dnes ich je 161. Za výdatnej pomoci strany a vlády bolo postavených v Prešovskom kraji za posledných desať rokov spolu 35 383 bytov a mnoho ďalších hospodárskych, kultúrnych a sociálnych ustanovizní. V roku 1945 bolo elektrifikovaných iba 100 obcí, dnes ich je 424 a do konca roku 1960 budú elektrifikované všetky obce Prešovského kraja.

V kraji je hustá sieť strojno-tractorových staníc, ktoré zbavujú z veľkej časti družstevníkov, malých a stredných roľníkov driny. Robí sa úspešne geologický prieskum Prešovského kraja, ktorý odkrýva a odkryje všetky bohatstva kraja a jeho obyvateľstvu poskytne trvalý zdroj obživy a neustáleho rastu jeho hmotnej a kultúrnej úrovne. Také sú niektoré ekonomické výsledky riešenia národnostnej otázky našou stranou v praxi. K nim sa ešte pridružujú nemalé výsledky na úseku kultúry.

Strana a vláda, tak ako doteraz i v budúcnosti, v súlade s rozvojom výrobných síl celej krajiny, zabezpečia neustály rozvoj výrobných síl, a tak i blahobytu i občanom Prešovského kraja. A Prešovský kraj v krátkom čase dosiahne úrovne ostatných krajov republiky.

V ČOM EŠTE TEDA EXISTUJE U NÁS UKRAJINSKÁ OTÁZKA

Byro ÚV KSS je toho názoru, popri neustálom a plánovitom zvyšovaní hospodárskej úrovne Prešovského kraja, ktoré je v ľudovodemokratickej republike zabezpečené, existuje ešte dnes ukrajinská otázka v nízkom národnom povedomí ukrajinských pracujúcich, v ich národnej vlačnosti. Nízke národné povedomie sa prejavuje v neochote posielat' svoje deti do škôl s vyučovacím jazykom ukrajinským, v neochote učiť sa spisovnému ukrajinskému jazyku, vo vlačnom pomere k hrdému národnému dedičstvu, k ukrajinskej tlači a knihe.

23 Názov obce sa menil. Od roku 1927 znel *Michal'any nad Torysou*, od roku 1960 *Šarišské Michal'any*, aby nedochádzalo k zámene s dovtedy známejšou obcou *Michal'any* v okrese Trebišov, ktorá je železničným uzlom.

V ČOM SÚ PRÍČINY TOHTO STAVU:

Príčiny treba hľadať ďaleko v kapitalistickej minulosti. Vykorisťovateľské režimy uskutočňujúc odnárodňovaciú politiku ubili v ukrajinskom ľude pocit národnej hrdosti. Cez dlhé desaťročia pomocou ukrajinskej buržoázie a jej agentov rôznych tých bródiovcov, vološinovcov, fencíkovcov či karamanovcov a iných a v ich službách stojacej časti ukrajinskej inteligencie, učiteľov a najmä gréckokatolíckych popov, presvedčovali ukrajinský pracujúci ľud raz že sú „Rusíni“, raz zase, že sú „Uhrorusi“ alebo „Karpatorusi“.

Úlohou karpato-rusko-rusínskeho smeru reprezentovaného Brodim a opierajúceho sa o popovské krídlo gréckokatolíckej cirkvi bolo vychovávať inteligenciu a jej prostredníctvom vplývať na masy v tom smere, aby necítili lásku a spolupatričnosť k veľkému ukrajinskému národu, ale aby spojili svoj osud so svätoštetanskou korunou.

Veľkorusko-šovinistický smer reprezentovaný Fencikom sa grupoval poväčšine z bielogvardejskej emigrácie. Jeho snahou bolo, ponížovať ukrajinský ľud a dokazovať mu, že neexistuje žiaden ukrajinský národ a že ľud žijúci vo východných oblastiach republiky je príslušníkom ruského národa.

Tretím a najnebezpečnejším smerom bol smer buržoázno-nacionalisticko-ukrajinský. Títo opierajúc sa o bielogvardejskú haličskú emigráciu, dokazovali, že tunajší Ukrajinci sú iní ako v Sovietskom zväze. Stúpenci tohto smeru neváhdili všetko, čo bolo v spojitosti s ruským alebo ukrajinským národom.

Tak tomu bolo za kapitalistickej Československej republiky a nie inak, ba ešte horšie za fašistického slovenského štátu. Vtedy Ukrajincov násilne slovakizovali, zakázali vydávanie kníh v ukrajínčine, ba i kázať v kostoloch v rodnej reči.

Je len prirodzené, že ukrajinský pracujúci ľud hospodársky ubiedený, násilne odnárodňovaný, dezorientovaný cudzou i vlastnou buržoáziou, sám často nevedel, čím vlastne je. Hlavne v tomto vidí Byro ÚV KSS korene a príčiny nízkeho národného povedomia a národnej vlačnosti ukrajinského obyvateľstva v Československu.

Nastolenie ľudovodemokratického poriadku v našej krajine urobilo národnému umieraniu ukrajinskej národnosti koniec. V epoche socialistickej výstavby prežívajú oba naše národy a všetky národnosti v našej republike svoje obrodenie. Súčasne s premenou hospodárskej základne spoločnosti prebieha aj proces premeny našich národov a národností na národy a národnosti socialistické, ktorý je charakterizovaný búrlivým rozvojom národnej kultúry.

Proces národného obrodenia ukrajinského ľudu u nás prebieha uspokojivo a podľa možností, ktoré mu ľudovodemokratický režim poskytuje. Jeho hamovkou je už uvedené nízke národné povedomie ukrajinských pracujúcich. Urýchliť tento proces znamená pozdvihnúť národné povedomie ukrajinských pracujúcich, vyvolať v nich oprávnenú hrdosť na svoju príslušnosť k veľkému ukrajinskému národu, hrdosť na svoju materinskú reč, na svoje bohaté revolučné a kultúrne tradície a súčasne vychovávať ich k láske k svojej rodnej krajine, k ľudovodemokratickej Československej republike.

Je to úloha ťažká a dlhodobá. Je to proces, ktorý si vyžiada mnoho obetavej, drobnej výchovnej práce od krajského a okresných výborov strany v Prešovskom kraji, od národných výborov v kraji, od masových organizácií a štátnej správy v kraji i v ústredí. Túto prácu však musíme urobiť. Sme tým povinní voči v minulosti tak ťažko skúšanému ukrajinskému ľudu v našej krajine.

Byro ÚV KSS vyslovuje presvedčenie, že všetci komunisti, ktorí sa na tejto práci budú podieľať, budú ju robiť s láskou k ukrajinskému ľudu a s komunistickou taktnosťou a trpezlivosťou.

Celkový úspech tejto práce závisí predovšetkým od úrovne straníckej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom. Krajský výbor KSS v Prešove, okresné výbory a základné organizácie našej strany v ukrajinských a ukrajinsky zmiešaných okresoch a obciach si musia zvláštnosť a zložitosť tejto úlohy a svoju zodpovednosť dobre uvedomiť a premyslieť účinné formy svojej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom.

Veľmi dôležitú úlohu majú v tomto národne výbory v kraji, ich hospodársko-organizátorská a kultúrno-výchovná a kádrová práca, ako aj neustále skvalitňovanie úrovne ich aparátov, a najmä školskej správy.

Stranícke a štátne orgány v kraji i v ústredí musia organizovať medzi ukrajinským obyvateľstvom sústavnú, cieľavedomú kultúrno-výchovnú prácu, neustále venovať pozornosť práci cirkvi a nepodceňovať ju.

Niektorí funkcionári strany, štátnej správy a národných výborov sú veľmi netrpezliví pri riešení konkrétnych úloh spojených s pozdvihnutím národného povedomia ukrajinských pracujúcich. Prejavuje sa to najmä v tom, že sa ľahko vzdávajú úlohy docieľiť, aby ukrajinské deti chodili do ukrajinských škôl. Pri presvedčovaní rodičov sú málo trpezliví a niekedy používajú aj nesprávnych administratívno-byrokratických metód práce medzi rodičmi. Takáto práca nepovedie k úspechu. Nezriedka počuť i od funkcionárov nevedecké teórie o prirodzenej asimilácii ukrajinského obyvateľstva. Nie je to nič iného, ako započúvanie sa do zaostalých nálad a názorov v podstate reakčných, ktoré majú práve oni, títo funkcionári, odstraňovať. Takéto „teórie“, ako aj netrpezlivosť a z nej plynúce administratívno-byrokratické metódy, sú nesprávne a škodlivé. Treba s nimi urýchlene skončiť. Pochopiť celú zložitosť politickej a kultúrno-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom – to znamená správnymi komunistickými metódami bojovať za dosiahnutie cieľa: pozdvihnúť národné povedomie ukrajinských pracujúcich v Československu a tak vyriešiť veľmi vážnu politickú úlohu socialistickej výstavby u nás.

Byro ÚV KSS nepochybuje, že komunisti v Prešovskom kraji sa postavia pri plnení tejto vážnej politickej úlohy do čela. V tomto je záruka, že úlohu dobre splníme.

K zabezpečeniu „Uznesenia Byra ÚV KSS o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinskými pracujúcimi v Československu“ sa byro ÚV KSS uznáša:

A. NA ÚSEKU STRANÍCKE[J] PRÁCE

1. Uložiť KV KSS v Prešove a všetkým OV KSS v kraji prerokovať na základe dôkladného poznania situácie stav straníckej práce v kraji a v jednotlivých okresoch z hľadiska výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom a prijať opatrenia na:
 - a) zvýšenie masovopolitickej práce a kultúrnovýchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom,
 - b) zvýšenie počtu členov a kandidátov strany ukrajinskej národnosti,
 - c) zabezpečenie dôkladného prerokovania „Uznesenia byra ÚV KSS o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinskými pracujúcimi v Československu“ zo dňa 3. decembra 1955 vo všetkých základných organizáciách strany v kraji, na verejných schôdzkach strany a prerokovávanie otázky podporiť účinnou prednáškovou propagandou strany, osvetu a Spoločnosti pre šírenie politických a vedeckých poznatkov.
2. Uložiť I. oddeleniu ÚV KSS (s. Šulekovi) a KV KSS v Prešove (s. Biľakovi) podľa potreby vybaviť a v roku 1956 vyškoliť približne 100 funkcionárov a členov KSS ukrajinskej národnosti v 3 – 5 mesačných kurzoch s osobitným, na potreby a podmienky prihliadajúcim programom. Program školenia vypracuje za spolupráce KV KSS v Prešove III. oddelenie ÚV KSS (s. Brenčič) a zabezpečí kvalitných prednášateľov. Konkrétny návrh predloží byru ÚV KSS I. a III. oddelenie ÚV KSS, za spolupráce KV KSS Prešov, do konca januára 1956.
3. Uložiť III. oddeleniu ÚV KSS (s. Brenčičovi) a KV KSS v Prešove (s. Biľakovi) preskúmať možnosti a cesty zvýšenia ideologickej úrovne a technickej úpravy časopisov a kníh vydávaných v ukrajinskom jazyku, a to najmä časopisov Nove žyttá a Družno vpered. Súčasne urobiť opatrenia na zvýšenie odberu a využívania týchto časopisov rozširovaním dopisovateľského hnutia a zintenzívením masovej práce redakcií medzi čitateľmi.
4. Uložiť redakcii Pravda (s. Markovi) a III. odd. ÚV KSS (s. Brenčičovi) zabezpečiť v tlači a rozhlase pravidelné uverejňovanie článkov a správ o živote a práci ukrajinského ľudu v Československu a iných článkov s riešením tohto uznesenia súvisiacich.
5. Uložiť III. odd. ÚV KSS (s. Brenčičovi), aby v spolupráci s KV KSS Prešov vydalo brožúru, nástenku a skladačku o živote Ukrajincov v Československu kedysi a dnes, o ich aktívnej účasti na budovaní socializmu a o pomoci, ktorú strana a vláda poskytuje ukrajinskému obyvateľstvu. Podobný názorný materiál vydávať sústavne.
6. Uložiť III. odd. ÚV KSS (s. Brenčičovi) a Spoločnosti pre šírenie politických a vedeckých poznatkov (s. Čenekovi) vypracovať prednášky na témy: „Revolučné, národné a kultúrne tradície Ukrajincov v ČSR“, „Riešenie ukrajinskej národnostnej otázky v minulosti a dnes“ a cestou KV KSS, krajskej odbočky Spoločnosti a štátnej osvetovej správy zabezpečiť ich odprednášanie na každej ukrajinskej a ukrajinsky zmiešanej dedine.

7. Uložiť KV KSS v Prešove (s. Biľakovi) prerokovať stav v odbere literatúry v ukrajinčine a prijať opatrenia na lepšie využívanie tejto literatúry. Ustanoviť literárnych a tlačových dôverníkov, cestou osvetovej správy organizovať okolo ľudových a závodných knižníc aktívy osobitne pre literatúru v ukrajinčine, poriadať besedy o knihách a cestou krajskej správy Slovenskej a Sovietskej knihy a osvetu zlepšiť propagáciu ukrajinskej literatúry.
8. Doporučiť KV KSS (s. Biľakovi), aby predložil ÚV KSČ návrh na organizovanie družby a nadviazania osobných a písomných stykov robotníkov a závodov, družstevníkov a JRD, STS a ŠM, učiteľov, žiakov a škôl, mládežníckych a iných organizácií s podobnými organizáciami v sovietskej Ukrajine.

B. NA ÚSEKU ZBORU POVERENÍKOV A NÁRODNÝCH VÝBOROV:

1. Uložiť Zboru povereníkov (s. Strechajovi) a II. oddeleniu ÚV KSS (s. Thurzovi) zabezpečiť na KNV v Prešove a na ONV v Medzilaborciach, Svidníku, Stropkove, v Bardejove, Snine, Sabinove, v Starej Ľubovni, v Prešove, v Giraltovciach prerokovanie stavu práce NV medzi ukrajinským obyvateľstvom z hľadiska zvýšenia úrovne hospodársko-organizátorskej a kultúrno-výchovnej práce národných výborov a prijať opatrenia na zlepšenie metód práce NV a ich aparátu, na zlepšenie kadrovej práce NV, najmä na úseku školstva.
2. Uložiť Zboru povereníkov (s. Strechajovi) a II. oddeleniu ÚV KSS (s. Thurzovi) vybrať cestou KNV v Prešove a do konca roku 1956 vyškoliť okolo 200 funkcionárov národných výborov ukrajinskej národnosti v 2 – 3 mesačných kurzoch z hľadiska správneho chápania národnostnej otázky a z hľadiska práce NV na pozdvihnutí národného povedomia ukrajinských pracujúcich.
3. Uložiť Povereníctvu školstva (s. Sýkorovi) a IV. odd. ÚV-KSS (s. Lúčanovi) zabezpečiť neustále dvíhanie úrovne učebno-výchovnej práce na školách s ukrajinským vyučovacím jazykom a zosilniť najmä výchovu žiakov v duchu ukrajinského národného povedomia a československého vlastenectva.

ZA TÝM ÚČELOM:

- a) Preskúmať situáciu na ukrajinských pedagogických školách všetkých stupňov a urobiť opatrenia na zlepšenie výchovy ukrajinských učiteľov.
- b) Pri rozmiestňovaní učiteľov a absolventov pedagogických škôl riadiť sa zásadou, aby do Prešovského kraja boli vysielaní politicky najuvedomelejší učitelia.
- c) Definitívne vyriešiť problém riadenia a kontroly škôl s vyučovacím jazykom ukrajinským. V Prešovskom kraji zriadiť pri KNV oddelenie pre ukrajinské školy a ustanoviť pre ukrajinské školy na KNV a ONV schopných inšpektorov.

- d) Mimoriadnu starostlivosť venovať plánu investičnej výstavby školských budov v Prešovskom kraji a materiálnemu vybaveniu škôl.
4. V záujme zrýchleného zlepšenia stavu vo vydávaní učebníc v ukrajinskom jazyku uložiť Poverenictvu školstva (s. Sýkorovi):
- a) Zabezpečiť pre Slovenské pedagogické nakladateľstvo najmenej dvoch kvalifikovaných odborníkov – redaktorov, ktorí by dokonale ovládali ukrajinský a ruský jazyk. (Prostredníctvom Ministerstva školstva požiadať o redaktorov Ukrajinskú SSR).
 - b) Zriadiť pri Povereníctve školstva osobitnú komisiu, ktorá by zostavila edičný plán vydávania ukrajinských učebníc u nás a navrhla, ktoré učebnice by sme mali objednať z Ukrajinskej SSR.
 - c) Doplniť ukrajinskú redakciu Slovenského pedagogického nakladateľstva kvalifikovanými odborníkmi a pre prípravu redaktorov organizovať kurzy štúdia ukrajinského jazyka a techniky redigovania.
 - d) Zabezpečiť recenzovanie originálnych ukrajinských učebníc v Sov. zväze.
 - e) Obsadiť na povereníctve školstva voľné systemizované miesto metodika pre ukrajinské školy a postarať sa tiež o jedného pracovníka, referenta pre ukrajinské školy v Štátnom pedagogickom ústave.
5. Uložiť Povereníctvu kultúry (s. Klokočovi) a V. odd. ÚV KSS (s. Sarvašovi):
- a) vypracovať do 31. decembra 1955 osobitý plán školenia osvetových pracovníkov, pracujúcich medzi ukrajinským obyvateľstvom v Prešovskom kraji.
 - b) Do konca roku 1955 splniť uznesenie ÚV KSS o usta[no]vení osobitných pracovníkov pre prácu medzi ukrajinským obyvateľstvom na Slovenskom osvetovom ústredí, na Slovenskom ústredí LUT a v krajskej poradni LUT v Prešove.
 - c) Zabezpečiť v budúcom roku najväčšiu možnú kvótu pre ukrajinských študentov na štúdium v sovietskej Ukrajine (štúdium literatúry, divadla a hudby), a tak vychovávať odborníkov pre organizovanie rozvoja Ukrajincov v ČSR.
 - d) V záujme zvýšenia úrovne Ukrajinského divadla v Prešove postarať sa do konca januára 1956 aspoň o jedného kvalitného režiséra.
 - e) Do 15. januára 1956 predložiť ÚV-KSS návrh na zriadenie ukrajinského súboru piesni a tancov.
 - f) Zabezpečiť v najkratšom čase dovoz potrebných ukrajinských matric a ostatného strojného zariadenia potrebného pre kvalitnú tlač ukrajinských učebníc, novín a časopisov.
6. Uložiť Slovenskej akadémii vied (s. Pavlíkovi), aby sa jej národopisný ústav už v budúcom roku venoval systematickému výskumu ľudovej umeleckej tvorivosti nášho ukrajinského obyvateľstva a aby sa pracovníci SAV

venovali vedeckému osvetleniu otázky ukrajinsko-slovenských vzťahov a kultúrnej spolupráce v minulosti.

C. NA ÚSEKU KULTÚRNEHO SPOLKU UKRAJINSKÝCH PRACUJÚCICH:

- 1) Uložiť s. Kudzejovi zamerať prácu ÚV a OV KSUP-u na oživenie činnosti miestnych skupín a na ich pomoc pri organizovaní kurzov ukrajinského jazyka a zakladaní súborov a krúžkov ĽUT z dospelých ľudí.
- 2) Získať pre výchovnú prácu KSUP-u viac príslušníkov ukrajinskej inteligencie zo závodov, úradov a škôl a vytvoriť z nich aktívy pri OV KSUP-u pre propagandistickú a výchovnú prácu.

Prameň: SNA, f. ÚV KSS, KV KSS Prešov, Pléna KV KSS, šk. 5. Zápisnica zo zasadnutia pléna KV KSS v Prešove zo dňa 28. apríla 1956, Uznesenia orgánov Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska, 23. december 1955, mimoriadne číslo, s. 165-175. – Cyklostyl, A4, 11 s., j. slovenský.

DOKUMENT Č. 14

1955, Praha. *Správa Ministerstva zahraničních věcí vypracovaná Ministerstvem kultúry a vyžádaná představiteli tlače zo Spolkovej republiky Nemecko.*

Kulturně osvětová práce mezi občany jiných národností v Československu.

Československá republika je společný stát dvou bratrských rovnoprávných národů Čechů a Slováků, kteří tvoří podstatnou část československého lidu. Vedle těchto dvou národů žijí však na území ČSR také čtyři větší jinnárodnní skupiny. Jsou to občané maďarské národnosti, kteří představují 3 % všeho obyvatelstva, občané německé národnosti, 1,5 %. Ukrajinci asi 1 % a Poláci asi 0,5 % všeho obyvatelstva.

Kapitalistická předmnichovská Československá republika, tak jako i jiné buržoázní státy, nemohla uspokojivě vyřešit národnostní otázku. Teprve vítězství dělnické třídy nad buržoasií vytvořilo všechny předpoklady pro marxistické řešení národnostní otázky. Po osvobození naší vlasti od fašistického otroctví a po vítězství dělnické třídy nad buržoasií byl v duchu stalinské národnostní politiky vyřešen vztah českého a slovenského národa a upraveny také poměry národnostních menšin.

Otázka německé menšiny byla v podstatě vyřešena odsunem Němců, kteří podlehlí fašismu a přičinili se o rozbití Československa. Odsun se provedl na základě usnesení Postupimské konference, a to proto, že existence velké zfašisované německé menšiny u nás znamenala v tehdejších podmínkách nebezpečí, že tato menšina schraje opět úlohu páté kolony, že se jí pokusí využít domácí reakce a tím bude ohrožena cesta naší vlasti k socialismu. V zájmu zabezpečení vítězství dělnické třídy nad buržoasií, v zájmu vítězství socialismu nebylo možné řešit problém německé menšiny v ČSR jiným způsobem.

Vztah k ostatním jinnárodním skupinám i vztah k pracujícím německé národnosti, kteří v ČSR po odsunu zůstali, upravila strana a vláda v duchu zásad stalinské národnostní politiky na základě nejširší rovnoprávnosti a při plném respektování všech národních zvláštností. Všichni příslušníci jinnárodních skupin v ČSR mají stejná práva i povinnosti jako každý jiný občan republiky. Občané jiných národností se ve stále větší míře zapojují do veřejného života i jako funkcionáři celostátních organizací a orgánů státní moci. Díky správné národnostní politice se utváří morálně politická jednota všech pracujících republiky. Proto platí v plné míře slova prvního tajemníka ÚV KSČ s. Antonína Novotného, která řekl na zasedání Ústředního výboru Komunistické strany Československa ve dnech 3. – 5. prosince 1953:

„Díky správné národnostní politice Komunistické strany Československa bylo dosaženo nerozborné jednoty českého a slovenského národa. Slovenský lid a stejně i příslušníci všech národností v naší zemi chovají city vděčnosti ke Komunistické straně Československa a české dělnické třídě za svůj hospodářský i kulturní rozkvět.“

Naše strana a vláda věnuje velkou pozornost uspokojování kulturních potřeb občanů jiných národností v příslušné národní formě. Občané maďarské, ukrajinské a polské národnosti mají už dokonale vybudované školství s národním vyučovacím jazykem. Ve školním roce 1953/54 měli občané polské národnosti 65 mateřských škol, 67 národních škol, 14 osmiletých, 2 školy jedenáctileté a vyšší pedagogickou školu. Ve všech těchto školách bylo na 380 tříd a téměř 10 tisíc žáků.

V témže školním roce studovalo na 262 mateřských, 440 národních, 118 osmiletých, 7 jedenáctiletých, 6 zvláštních školách, na 1 gymnasiu, 3 pedagogických gymnasiích a 6 výběrových odborných školách s maďarským vyučovacím jazykem přes 70 tisíc žáků ve 2.260 třídách. Maďarská mládež se může kromě toho vzdělávat také na vysoké škole v Bratislavě, kde je zřízena katedra maďarského jazyka.

Ukrajinské mládež měla v tomtéž roce 325 národních, 42 osmiletých a 3 jedenáctileté střední školy, zemědělskou odbornou školu a odbočku pedagogické fakulty v Prešově.

Na školách pracovali odborně kvalifikovaní učitelé, nejvíce z řad občanů jiných národností.

Vzhledem k velké rozptýlenosti německých občanů v ČSR nelze zde vytvářet samostatné německé školy. Německá mládež se vzdělává na českých školách, avšak při všech školách v místech, kde žijí občané německé národnosti, jsou zřizovány německé kroužky, které jsou vedeny učiteli dokonale ovládajícími německý spisovný jazyk.

Pro jinonárodní školy i pro německé kroužky jsou vydávány v dostatečném počtu hodnotné učebnice Státním pedagogickým nakladatelstvím.

Pro všechny občany jiných národností vycházejí v ČSR velkými náklady časopisy v jejich rodných řečech. Tak pro občany polské národnosti vychází deník „Głos ludu“ a kulturně umělecký měsíčník „Zwrot“. Potřebám maďarských spoluobčanů slouží celkem 15 různých novin a časopisů politických, mládežnických, zemědělských, odborářských, sportovních, kulturně osvětových atd. Kromě toho vychází pro občany maďarské národnosti celá řada nejrůznějších periodických publikací. Ukrajinci mají svůj deník „Novoje žitia“, kulturně politický měsíčník „Družno vpered“ a časopis kroužku ukrajinských spisovatelů „Dukla“, který vychází 4-krát do roka.²⁴ Pro občany německé národnosti je vydáván časopis „Aufbau und Frieden“, který vychází zatím 2-krát do týdne, v brzké době se však stane deníkem. Německé děti mají své časopisy „Freundschaft“ a „Das rote Halstuch“.

Velkou pozornost věnuje náš stát také ediční činnosti pro občany jiných národností a dovozu literatury z lidově demokratických států a z NDR. Občané maďarské, polské a ukrajinské národnosti mají svá vlastní nakladatelství, jejichž činnost se velmi pěkně rozvíjí. Tak na př. „Československé vydavatelství maďarských knih“ vydalo v roce 1954 celkem 38 knižních titulů v celkovém nákladu přes 120 tisíc výtisků. Velmi cenná je zejména ta skutečnost, že z toho bylo

24 V texte je nesprávna transkripcia názvov novin a časopisu. Správne malo byť Nove žytтя (Нове життя) a Dukla (Дукля).

19 původních prací maďarských autorů žijících v ČSR. Pro občany maďarské národnosti vychází však kromě toho celá řada dalších knih a brožur také v ostatních státních nakladatelstvích. Rovněž ediční činnost ukrajinských spoluobčanů se velmi pěkně rozrůstá. V roce 1954 vydalo ukrajinské nakladatelství 38 knižních titulů, z nichž bylo 37 původních prací ukrajinských a ruských autorů, žijících v ČSR. Celkový náklad tohoto nakladatelství dosáhl téměř 90 tisíc exemplářů. Podobně je tomu i u spoluobčanů polských.

Pro německé spoluobčany se knihy a literatura získávají většinou dovozem z NDR a ze Sovětského svazu. Přesto však i v ČSR vychází celá řada zvláštních publikací v němčině, určených pro občany německé národnosti. Spisovatelé a básníci z řad polských, maďarských a ukrajinských spoluobčanů jsou členy příslušných jinonárodních kroužků Svazu československých spisovatelů, který věnuje pozornost jejich uměleckému a politickému růstu. Také v řadách německých spoluobčanů rostou mladí talentovaní spisovatelé, skladatelé a ostatní umělci.

Knižní distribuce pamatuje na uspokojování potřeb občanů jiných národností. V národnostně smíšených oblastech jsou ve všech prodejnách zvláštní oddělení cizojazyčné literatury. Občané polské, maďarské a ukrajinské národnosti mají kromě toho na svých územích speciální knižní prodejny. Zájem o knihy v národních jazycích je mezi občany jiných národností velký. Tak na př. jen ve dvou prodejnách polských knih na Těšínsku se v roce 1953 prodalo na 30 tisíc svazků politické a marxistické literatury, téměř 25 tisíc svazků beletrie, 20 tisíc vědeckých a populárně vědeckých polských publikací, 15 tisíc knih pro děti a mládež a mnoho desítek tisíc různých polských časopisů a jiných publikací.

Ve všech místech a obcích v národnostně smíšených oblastech jsou v lidových a závodních knihovnách zvláštní oddělení pro občany jiných národností, která vedou knihovníci z řad těchto občanů. Činnost maďarských, německých, polských a ukrajinských oddělení lidových knihoven je na některých místech příkladná a dosahuje velmi dobrých výsledků. Cizojazyčná oddělení knihoven jsou pravidelně zásobována potřebnou literaturou.

Pro potřeby kulturně osvětové práce mezi občany jiných národností je vydávána řada různých pomůcek, instruktážních materiálů atd. Tak na př. jen pro potřeby kulturně osvětových pracovníků z řad občanů německé národnosti v předvolební kampani vydalo ministerstvo kultury ve spolupráci s Ústřední radou odborů a Svazem československo sovětského přátelství celkem 9 různých hodnotných materiálů. Ministerstvo kultury uložilo Výzkumnému osvětovému ústavu, Ústřednímu domu lidové tvořivosti a Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí, aby pravidelně vydávaly všechny vhodné materiály také v němčině pro potřeby německých kulturně osvětových pracovníků a souborů lidové umělecké tvořivosti. Tak v r. 1955 vyjde v němčině asi 20 přednáškových textů, 20 materiálů pro lidové soubory a 10 různých instruktážních materiálů pro dobrovolné kulturně osvětové pracovníky z řad občanů německé národnosti. Podobně pro kulturně osvětové pracovníky v řadách občanů maďarské, polské a ukrajinské národnosti vychází celá řada instruktážních pomůcek, diafilmů, přednáškových textů, materiálů pro soubory lidové umělecké tvořivosti atd.

Ministerstvo kultury vydává všechny materiál státní propagace, jako letáky, plakáty, výstavy atd., také v jazycích všech jinonárodních skupin.

Občanům jiných národností slouží v dostatečné míře také rozhlas a film. Místní a závodní rozhlas v národnostně smíšených oblastech vysílají dvoujazyčné programy a zástupci občanů jiných národností jsou členy rozhlasových redakčních kolektivů. V programech státních rozhlasových stanic jsou pravidelně maďarské, ukrajinské a polské relace. Občané německé národnosti poslouchají československé zahraniční zpravodajství v německé řeči. Zvláštní péče je věnována distribuci filmu v oblastech, kde žijí občané jiných národností. Do těchto oblastí jsou přednostně přidělovány filmy v jazyce národnostních skupin anebo filmy opatřené podtitulky v řeči tmnějších občanů.

O bohatý kulturní život občanů jiných národností pečuje už celá řada profesionálních uměleckých těles. Tak občané polské národnosti mají polskou divadelní scénu v Těšíně a profesionální loutkařský soubor. Maďarští spoluobčané mají stále maďarské divadlo v Komárně, maďarský divadelní soubor Státní zájezdové scény a profesionální maďarský lidový umělecký kolektiv. Ukrajinci mají své Ukrajinské národní divadlo v Prešově a Ukrajinský lidový soubor písní a tanců. Pro občany německé národnosti byl v r. 1954 utvořen profesionální německý divadelní soubor Státní zájezdové scény. Většina těchto profesionálních uměleckých těles dosáhla už skvělých úspěchů, a proto se těší velké lásce a oblibě občanů jiných národností.

Všechny formy kulturně osvětové práce občanů jiných národností dosahují bohatého rozmachu. Tak na př. jen občané polské národnosti uspořádali v roce 1953 téměř 750 různých kulturních podniků, téměř 700 vědecko osvětových a kulturních přednášek a 50 kulturně osvětových školení. V témže roce pracovalo na území osídleném Poláky 157 polských uměleckých souborů, z nich 50 pěveckých, 45 divadelních, 21 tanečních, 22 různých malých kolektivů, 6 recitačních kroužků atd. Soubory vystupovaly celkem asi na 750 kulturních vystoupeních. Mnohé z nich dosahují skvělé úrovně a umisťují se velmi dobře v soutěžích lidové umělecké tvořivosti. Některé polské lidové umělecké soubory mají i přes 100 členů.

Podobně není téměř jediné obce, kde žijí maďarští občané, aby tam neměli svůj lidový soubor. Lidový pěvecký a taneční kolektiv maďarské mládeže v Komárně se v r. 1953 stal vítězem celoslovenské soutěže lidové umělecké tvořivosti.

Také kulturně osvětová práce ukrajinských spoluobčanů je už dost bohatá a neustále se rozvíjí. V roce 1953 bylo pro občany ukrajinské národnosti uspořádáno přes 4 tisíce různých přednášek kulturních, politických a vědecko osvětových. Nejbohatší přednášková činnost byla mezi občany ukrajinské národnosti u příležitosti oslav 300. opětného sjednocení Ukrajiny s Ruskem. Pěkně se rozvíjí také lidová umělecká tvořivost občanů ukrajinské národnosti, ačkoli dosud nevyužívá v plné míře nádherných a bohatých lidových tradic ukrajinského lidu. V r. 1953 pracovalo na tomto území 42 souborů divadelních, 32 pěveckých, 25 hudebních, 35 tanečních a 10 souborů loutkařských. Pro vedoucí ukrajinských lidových uměleckých souborů byla uspořádána 4 školení.

V poslední době se začíná širě rozvíjet také kulturně osvětová práce mezi občany německé národnosti. V ČSR pracuje téměř 50 německých lidových uměleckých skupin při závodních klubech a osvětových besedách. Z nich zejména soubor „Aufbau und Frieden“ z Aše dosahuje velmi pěkných výsledků. Hlavní překážkou intensivnějšího rozvoje německé lidové umělecké tvořivosti v ČSR je prozatím nedostatek vhodných materiálů a schopných vedoucích. Tyto nedostatky jsou však v poslední době rychle odstraňovány. Zvyšuje se dovoz vhodných materiálů z NDR a rozšiřuje se jejich vydávání u nás a pro vedoucí německých lidových kolektivů jsou pořádána školení. V roce 1954 byly už pořádány 3 kursy pro německé kulturně osvětové pracovníky, jichž se zúčastnilo přes 100 německých pracujících.

Velkou pozornost věnuje ministerstvo kultury také vysílání profesionálních kulturních a uměleckých těles a pořádání estrád pro občany jiných národností, organizovaných z ústředního měřítká. Jen v r. 1954 bylo pro občany německé národnosti uspořádáno přes 200 vystoupení v německé řeči.

O kulturní rozvoj spoluobčanů maďarské, polské a ukrajinské národnosti pečují vedle státních orgánů také dobrovolné kulturně osvětové organizace těchto jinonárodních skupin. Poláci mají PZKO (Polský kulturně osvětový spolek), Maďari Csemadok (Kulturně osvětový spolek maďarských pracujících v ČSR) a Ukrajinci KSUP (Kulturní spolek ukrajinských pracujících). Tyto spolky se velkou měrou podílejí na bohatém kulturním životě občanů jiných národností v ČSR a jsou proto státem materiálně zajištěny.

Bohatý a radostný je kulturní život pracujících jiných národností v Československé republice a soustavnou péčí strany a vlády jsou odstraňovány i poslední překážky, aby se stal ještě krásnějším a ještě bohatším.

DOKUMENT Č. 15

Január 1956, Bratislava. Návrh III. a V. oddelenia ÚV KSS na organizačné zabezpečenie uznesenia Byra ÚV KSS o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom.

Príloha I/

Uznesenie zo 6. schôdzky Sekretariátu ÚV KSS z 2. II. 1956.

K bodu Návrh organizačného zabezpečenia Byra ÚV KSS o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom v ČSR.
(s. Brečič, s. Slouka)

Uznesenie:

Vziať na vedomie návrh III. a V. oddelenia ÚV KSS na organizačné zabezpečenie uznesenie Byra ÚV KSS o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom v ČSR.

Nečitateľný podpis

Príloha III/

Organizačné zabezpečenie uznesenia Byra ÚV KSS o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom v ČSR.

Odbor propagandy:

- a/ Odbor propagandy v spolupráci s Ústrednou stranickou školou vypracuje program školenia pre 3 – 5 mesačné kurzy členov KSS ukrajinskej národnosti do 10. januára 1956.
- b/ Program školenia 3 – 5 mesačných kurzov bude do 15. januára prediskutovaný s KV KSS Prešov a podľa dohody s KV KSS prepracovaný.
- c/ Do 15. januára 1956 v spolupráci s KV KSS prevedie odbor propagandy výber lektorov pre tieto kurzy. Za lektorov budú vybraní pracovníci aparátu KV KSS a ÚV KSS a externí lektori ÚV KSS a KV KSS, ako aj učitelia Ústrednej straníckej školy KSS a krajskej straníckej školy KSS.
- d/ V spolupráci s KV KSS Prešov prerokuje odbor propagandy ÚV KSS i miesto školenia ukrajinských súdruhov.
- e/ Program školenia predloží sa Byru ÚV KSS do 25. januára 1956.

Zodpovedný: s. Steiner.

V spolupráci so Spoločnosťou²⁵ odbor propagandy zabezpečí vypracovanie nasledovných prednášok do 15. I. 1956: „Revolučné, národné a kultúrne tradície Ukrajincov v ČSR“, „Riešenie ukrajinskej národnostnej otázky v minulosti a dnes“. Na vypracovaní prednášok bude pracovať Spoločnosť v spolupráci s lektorským zborom ÚV KSS.

Do 28. II. 1956 zabezpečí sa prediskutovanie uvedených prednášok v lektorských skupinách Spoločnosti a ÚV KSS a ich prípadné prepracovanie.

Najneskoršie do konca februára 1956 budú prednášky zaslané KV KSS, Krajskej odbočke Spoločnosti a Štátnej osвете v Prešove.

Do 30. I. 1956 odbor propagandy v spolupráci s KV KSS zabezpečí vypracovanie perspektívneho plánu odprednášania týchto prednášok v ukrajinských a zmiešaných obciach.

Na prednášaní týchto prednášok sa budú podieľať:

lektori ÚV KSS,
lektori Spoločnosti²⁶,
Krajský výbor KSS,
Krajská odbočka Spoločnosti²⁷,
Štátna osvetová správa.

Krajský výbor strany v Prešove bude pravidelne mesačne hodnotiť prednášanie týchto prednášok v kraji.

Územný odbor:

Do 24. januára 1956 pomôže s. Paška pri rozpracovaní uznesenia na KV a OV KSS a zabezpečí:

- 1/ Aby bolo uznesenie prerokované vo všetkých ZO a DO KSS.
- 2/ Pomôže KV KSS pri vypracovaní osnovy referátu pre verejnú schôdzu strany a bude kontrolovať, aby bol urobený dobrý výber referentov z kraja pre inštruktáže na okresy.
- 3/ Do 24. I. 1956 prerokovať so s. Kubašovským organizovanie okresných aktívov agitátorov. Zabezpečiť, aby Zápisník agitátora vychádzajúci v ukrajiničine prinášal tiež články a argumenty z ukrajinského prostredia zamerané na pozdvihnutie národného povedomia Ukrajincov.
- 4/ Spolu s odborom tlače zhodnotiť krajský časopis a jeho účinnosť medzi ukrajinským obyvateľstvom.
- 5/ Sústavne informovať oddelenie o plnení uznesenia, a to nasledovne:

Začiatkom februára: Ako bolo uznesenie rozpracované
Tematický plán školenia funkcionárov
Návrhy na organizovanie družby.

25 Ide o Československú spoločnosť pre šírenie politických a vedeckých poznatkov.

26 Pozri poznámku č. 25.

27 Pozri poznámku č. 25.

Začiatkom marca:	Prerokovanie uznesenia na OV KSS a na členských schôdzach a ohlas na verejných schôdzach Stav vo vydávaní názorných materiálov Stav v prednáškovej propagande Odber a využívanie literatúry a tlače.
Začiatkom apríla:	Práca Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich a ZČSP Vybavenie tlačiarň technickým zariadením Celkové plnenie uznesenia.

Odbor tlače:

- 1/ Odbor tlače spolu s územným odborom ÚV KSS do konca februára 1956 za pomoci aktívu hodnotí úroveň a zameranie časopisov „Nove žytt'a“ a „Družno vpered“. Aktív bude pozostávať zo súdruhov: P. Jacko, ÚV KSS, J. Bocák, šéfredaktor Noveho žytt'a, pracovníkov KV KSS, funkcionárov a členov strany v masových organizáciách, najmä z Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich a z čitateľov spomínaných časopisov.
- 2/ Odbor tlače na základe zhodnotenia časopisov pomôže III. oddeleniu KV KSS vypracovať správu s konkrétnymi návrhmi na zlepšenie obsahu úrovne a odberu časopisov, ktorá sa predloží do konca marca 1956 Sekretariátu alebo Byru KV KSS v Prešove alebo Sekretariátu ÚV KSS.
Uvedené návrhy budú prerokované s III. oddelením KV KSS v Prešove do 25. januára 1956.
- 3/ Odbor tlače do 31. januára 1956 zabezpečí, aby v Pravde a rozhlase bol zostavený perspektívny plán článkov a relácií o živote a práci ukrajinského ľudu v Československu a iných článkov a relácií s riešením tohto uznesenia súvisiacich.
- 4/ Odbor tlače do 31. januára 1956 zabezpečí, aby vedenie Čsl. rozhlasu v Bratislave, spolu s vedením prešovského štúdia vypracovali konkrétny plán ukrajinského vysielania v Prešove so zameraním na plnenie tohto uznesenia.

Odbor vydavateľstiev a polygrafie:

- 1/ Súdruh Ďurky do 25. januára 1956 prerokuje s vedúcimi pracovníkmi Hlavnej správy vydavateľských zariadení (HSVZ) Povereníctva kultúry možnosti a cesty ako zvýšiť technickú úroveň časopisov a kníh vydávaných v ukrajinskom jazyku. V tejto súvislosti prerokuje tiež urýchlené dodanie ukrajinských matric a ostatného strojného zariadenia potrebného pre kvalitnú tlač ukrajinských učebníc, novín a kníh.
- 2/ Súdruh Ďurky spolu so s. Nemčovským do 10. februára 1956 prerokujú v Duklianských tlačiarňach v Prešove opatrenia, ktoré navrhuje uskutočniť HSVZ Povereníctva kultúry na zvýšenie technickej úpravy časopisov a kníh v ukrajinskom jazyku.
- 3/ Koncom prvého štvrtroku 1956 predložíme správu na oddelenie o tom, ako sa uskutočňujú a plnia opatrenia v Duklianských tlačiarňach na zvýšenie technickej úrovne ukrajinských časopisov a publikácií. Zodpovedný s. Ďurky.

- 4/ Súdruh Žolnay do 10. februára 1956 prerokuje s III. oddelením KV KSS stav v odbere literatúry v ukrajinčine a pomôže pri vypracovaní opatrení na lepšie rozširovanie a využívanie tejto literatúry, ako aj opatrení na zlepšenie práce literárnych dôverníkov a ich usta[no]venie v základných organizáciách strany, v organizáciách ROH a ČSM.
- 5/ Súdruh Žolnay do 10. februára 1956 prerokuje s III. oddelením KV KSS v Prešove, ako cestou Slovenskej a Sovietskej knihy, ako i Slovenského vydavateľstva krásnej literatúry – ukrajinskej odbočky v Prešove, cestou straníckych, odborárskych a zväzáckych organizácií a krajského časopisu zlepšiť propagáciu ukrajinskej literatúry.
- 6/ Súdruh Riečan prerokuje s Poverením školstva – Hlavná správa učebníc, ako zabezpečiť pre Slovenské pedagogické nakladateľstvo najmenej dvoch kvalifikovaných odborníkov – redaktorov, ktorí dokonale ovládajú ukrajinský a ruský jazyk. Termín splnenia do 30. januára 1956.
- 7/ Súdruh Riečan prerokuje s Poverením školstva – Hlavná správa učebníc možnosti ako zriadiť osobitnú komisiu pri Poverení školstva, ktorá by zostavovala edičné plány vydávania ukrajinských učebníc u nás a ktorá by navrhla, ktoré učebnice by sa mali objednať pre naše potreby v Ukrajinskej sovietskej republike. Termín splnenia do 30. januára 1956.
- 8/ Súdruh Riečan prerokuje do 30. januára 1956 s Poverením školstva – Hlavná správa učebníc, ako doplniť ukrajinskú redakciu Slovenského pedagogického nakladateľstva kvalifikovanými odborníkmi a pre prípravu redaktorov organizovať kurzy, štúdium ukrajinského jazyka a techniky redigovania.

Referát názornej agitácie:

Do 30. III. 1956 vydáme brožúru o živote Ukrajincov v ČSR kedysi a dnes. Na brožúre bude pracovať s. Krempa, ved. kat. marxizmu-leninizmu na PF v Prešove, s. Mindoš, prof. hist. PF Prešov, s. Gabaľ, prac. Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich. Návrh bude pripravený do 25. II. 1956. Brožúru vydá III. oddelenie ÚV KSS. Vydať, vydavať

Do 25. II. 1956 vydáme nástenku v ukrajinskom jazyku, náklad 2000, text nástenky bude použitý z pripravovanej brožúry. Vydá III. oddelenie KV KSS v Prešove.

Do 15. III. 1956 vydáme skladačku s veršami v ukrajinskom jazyku (preklad), v ktorej sa poukáže na aktívnu pomoc Ukrajincov žijúcich u nás, na ich úlohy a prípadné nedostatky. Náklad 2000, vydá III. oddelenie KV KSS. Uvedené úlohy sú dohodnuté so s. Kubašovským, ved. III. oddelenia KV KSS v Prešove.

Za účelom dôslednej prípravy materiálov zúčastní sa príprav na KV KSS v Prešove v januári 1956 a prediskutujem uvedené úlohy so s. Paškom, inštruktorom pre kraj Prešov.

Zodpovedný: s. Cibula.

Na úseku osvetly:

- 1/ Okrem prednášok zabezpečiť, aby Poverenie kultúry a KNV v Prešove zabezpečili zhotovenie putovnej výstavky „O živote a práci ukrajinských pracu-

júcich v ČSR v minulosti a dnes“. Výstavku vyhotoviť tak, aby bola v ukrajinskej a slovenskej mutácii do 1. mája 1956.

Zodpovedný s. Jacko

- 2/ Zabezpečíme cestou Povereníctva kultúry a KNV v Prešove školenie vedúcich rozhlasových krúžkov na obciach s ukrajinským obyvateľstvom. Školenie sa uskutoční v I. polroku 1956. súčasne urobíme opatrenia, aby bulletiny vydávané domami osvetvy boli zasielané na obce aj v ukrajinskej reči.

Zodpovedný s. Jacko

- 3/ Zabezpečíme, aby Povereníctvo kultúry preskúmalo stav ukrajinskej literatúry v ľudových a závodných knižniciach a na základe toho vypracovalo plán budovania knižníc na obciach a závodoch s ukrajinským obyvateľstvom. Súčasne spolu s Kultúrnym spolkom ukrajinských pracujúcich vypracuje KNV v Prešove tematický plán besied a konferencií o ukrajinských dielach, ktoré knihy sa majú propagovať medzi mládežou, robotníkmi a roľníkmi. Taktiež sa určí, že o ktorej knihe sa uskutoční krajská konferencia v r. 1956.

Zodpovední s. Jacko a s. Varga

- 4/ Spolu s krúžkom ukrajinských spisovateľov zabezpečí KNV v Prešove poriadanie literárnych večerov na dedinách a v okresných sídlach. Plán vypracovať na rok 1956 do 1. marca 1956.

Zodpovední s. Jacko a s. Varga

- 5/ V osvetovej práci spolu s Kultúrnym spolkom ukrajinských pracujúcich zosilníme poriadania a organizovanie kurzov ukrajinského jazyka po celý rok a urobíme opatrenia cestou Povereníctva kultúry a ZČSP na zabezpečenie nábora poslucháčov na zimné obdobie v roku 1956. K tomu účelu zabezpečíme, aby Osvetové ústredie vydalo učebnicu ukrajinského jazyka. Učebnica sa pripraví ešte v roku 1956 do 1. novembra 1956.

Zodpovední s. Jacko a s. Varga

- 6/ Do 15. januára 1956 prekontrolujeme na Povereníctve kultúry stav vydávania metodických materiálov v ukrajinskej reči a urobíme opatrenia pre ich lepšie využívanie osvetovými pracovníkmi.

Zodpovedný s. Jacko

- 7/ Cestou Povereníctva kultúry zabezpečíme, aby osvetová tlač pravidelne prinášala správy o kultúrnom živote ukrajinských pracujúcich u nás, do 1. februára 1956.

Zodpovedný s. Jacko

- 8/ Do 15. januára 1956 prekontrolujeme plnenie uznesenia, či bol v Osvetovom ústredí ustanovený pracovník pre prácu medzi ukrajinským obyvateľstvom a aké sú jeho schopnosti. Súčasne zistíme, aký materiál vydáva Osvetové ústredie a aký je tematický plán materiálov na rok 1956, či zodpovedá potrebám ukrajinských pracujúcich v Prešovskom kraji.

Zodpovedný s. Jacko

- 9/ Do 30. januára 1956 prekontrolujeme plán školenia ukrajinských osvetových pracovníkov a jeho plnenie a urobíme opatrenia na odstránenie zistených nedostatkov.

Zodpovedný s. Jacko

Na úseku Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich:

- 1/ Prejednáme na KV KSS v Prešove do 5. I. 1956 zvolanie stránickej skupiny pri ÚV Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich (KSUP) s týmto programom:
 - a/ aktivizácia MO KSUP-u a volených orgánov OV KSUP-u a organizovanie súborov EUT z radov dospelých Ukrajincov,
 - b/ metodické a organizačné zabezpečenie a možnosti rozšírenia kurzov ukrajinského jazyka,
 - c/ otázka zapájania ukrajinskej inteligencie do výchovnej práce.

Zodpovedný s. Varga

- 2/ Zabezpečíme do 15. II. 1956 zvolanie pléna ÚV KSUP-u za účelom prerokovania úloh vyplývajúcich z uznesení Byra ÚV KSS a vytýčiť²⁸ úlohy pre ďalšiu činnosť.

Zodpovedný s. Varga

- 3/ Súčasne zabezpečíme, aby KSUP všade tam, kde strana, Spoločnosť a Osveta usporiada prednášky, alebo verejné schôdze pre ukrajinské obyvateľstvo zabezpečili účasť cez OV a MO KSUP-u.

Ďalej KSUP získa schopných lektorov ukrajinskej národnosti, ktorí ovládajú ukrajínčinu do lektorských sborov a domov osvetu, prejednávajú do 1. februára 1956.

Zodpovední s. Varga a s. Jacko

- 4/ KSUP bude pomáhať osvetovej správe pri výbere literárnych a tlačových dôverníkov pre ukrajinskú tlač a literatúru a pomôže pri organizovaní besied o dielach ukrajinskej literatúry, do 1. II. 1956.

Zodpovedný s. Varga

Na úseku ZČSP:

- 1/ Vo zväzovej tlači „Svet socializmu“ a „Poznávajme ZSSR“ zabezpečíme popularizáciu a zoznamovanie čitateľov so životom sovietskej Ukrajiny a Zakarpatskej oblasti, do 20. I. 1956 prejsť na SV ZČSP.

Zodpovedný s. Pilát

- 2/ ZČSP v rámci prednáškovej činnosti a besied medzi obyvateľstvom Prešovského kraja bude organizovať účastníkov delegácií, ktoré navštívili sovietsku Ukrajinu, Zakarpatskú oblasť, ako aj organizovať písomné styky našich pracujúcich z Prešovského kraja s pracujúcimi sovietskej Ukrajiny, Zakarpatskej oblasti. Pojaté v pláne práce na rok 1956.

Zodpovedný s. Pilát

- 3/ V rámci pomoci učenia sa ukrajinského jazyka bude ZČSP vydávať viac pomôcok a názorných materiálov k bližšiemu poznávaniu života pracujúcich sovietskej Ukrajiny. Do 20. I. 1956.

Zodpovedný s. Pilát.

28 Chyba v originále dokumentu. Správne malo byť *vytýčenia úloh*.

Prameň: SNA, ÚV KSS, S ÚV KSS, šk. 130. Zasadnutie Sekretariátu ÚV KSS 2. februára 1956. – Cyklostyl, A4, 9 s., j. slovenský.

DOKUMENT Č. 16

Január 1956, Bratislava. Návrh opatrení na zabezpečenie plnenia uznesení Byra ÚV KSČ a ÚV KSS o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom v oblasti školstva.

Návrh opatrení na zabezpečenie plnenia uznesení Byra ÚV KSČ a ÚV KSS o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom v ČSR.

Byro ÚV KSS na svojom zasadnutí dňa 3. decembra 1955 prerokovalo problémy, súvisiace s riešením ukrajinskej národnostnej politiky v ČSR v celej šírke a problémy škôl s vyučovacím jazykom ukrajinským zvlášť. Byro konštatovalo, že napriek teoretickému objasneniu ukrajinskej otázky pri riešení problémov Prešovského kraja, napriek dosiahnutým už politickým, ekonomickým a kultúrnym úspechom, stále sa ešte vyskytujú nejasnosti v názoroch a chápaní národnostnej otázky, stále sa vyskytujú chyby a nesprávnosti v jej praktickom uskutočňovaní. Byro ÚV KSS súčasne ukázalo cestu ako nedostatky odstrániť a ako v záujme nášho ukrajinského obyvateľstva, v záujme upevnenia jednoty našej republiky a socialistickej výstavby treba ukrajinskú otázku riešiť a doriešiť.

Na splnenie tejto úlohy Byro ÚV KSS uložilo Povereníctvu školstva:

I. „Zabezpečiť neustále dvíhanie úrovne učebnovýchovnej práce na školách s ukrajinským vyučovacím jazykom a zosilniť najmä výchovu žiakov v duchu ukrajinského národného povedomia a československého vlastenectva. Za tým účelom:

- a/ preskúmať situáciu na ukrajinských jedenásťročných a pedagogických školách všetkých stupňov a urobiť opatrenia na zlepšenie výchovy ukrajinských učiteľov;
- b/ pri rozmiestňovaní učiteľov a absolventov pedagogických škôl riadiť sa zásadou, aby do Prešovského kraja boli vysielaní politicky najuvedomelejší učitelia;
- c/ definitívne vyriešiť problém riadenia a kontroly škôl s vyučovacím jazykom ukrajinským. V Prešovskom kraji zriadiť pri KNV oddelenie pre ukrajinské školy a ustanoviť pre ukrajinské školy na KNV a ONV schopných inšpektorov;
- d/ mimoriadnu starostlivosť venovať plánu investičnej výstavby školských budov v Prešovskom kraji a materiálnemu vybaveniu škôl“.

Pre splnenie uvedeného uznesenia Povereníctvo školstva robí tieto opatrenia:

1.
 - a/ Prieskum situácie na ukrajinských školách Povereníctvo školstva už začalo robiť. Pri prieskume zameriava sa najmä na výberové ročníky jedenásťročných stredných škôl, na odborné a pedagogické školy ako aj na prácu riaditeľov a ich zástupcov na osemročných stredných školách. Prieskum dokon-

čí v spolupráci so Školským odborom rady KNV v Prešove do konca apríla 1956, kedy sa tiež celkove zhodnotí situácia na týchto školách na kolégiu povereníka. Po zhodnotení výsledkov prieskumu pripraví Povereníctvo školstva v rámci riadnej dislokácie návrhy na kádrové zmeny tých riaditeľov, ktorí nie sú zárukou zvyšovania úrovne výchovno-vyučovacej práce a úrovne výchovy národného povedomia a československého socialistického vlastenectva u ukrajinských žiakov;

- b/ Povereníctvo školstva bude organizovať v spolupráci s Ústredným ústavom pre ďalšie vzdelávanie učiteľov a školských pracovníkov povinné štúdium ukrajinského jazyka učiteľmi škôl s vyučovacím jazykom ukrajinským, a to už od II. polroku školského roku 1955/56. Pre toto štúdium bude organizovať krúžky učiteľov na školách a semináre za pomoci jednotnej sústavy.

Cez letné prázdniny [Povereníctvo školstva] uskutoční za pomoci jednotnej sústavy 6-týždňové kurzy z jazyka ukrajinského a literatúry pre všetkých učiteľov ukrajinských škôl. Kurzy sa budú organizovať v Bardejove, Medzilaborciach, Prešove, Sabinove, Snine, Starej Ľubovni, Stropkove a vo Svidníku. Na kurzoch majú prednášať odborní prednášatelia z USSR, ktorých Povereníctvo školstva už vyžiadalo prípisom zo dňa 11. januára 1956, číslo 20.769/1956-A-I/3;

- c/ V mesiaci februári 1956 Povereníctvo školstva pripraví návrh nového učebného plánu pre všeobecnovzdelávacie školy s vyučovacím jazykom ukrajinským a začne pripravovať nové učebné osnovy a učebnice tak, aby sa podľa nich začalo vyučovať na ukrajinských školách od 1. septembra 1960. Návrh učebného plánu predloží Povereníctvo školstva Zboru povereníkov na schválenie v marci 1956.

Pre zlepšenie terajších učebných osnov pripravuje Povereníctvo školstva ich úpravu a doplnky tak, aby podľa nich mohlo sa začať vyučovať už od začiatku školského roku 1956/57;

- d/ Povereníctvo školstva sústreďí sa na dôkladné vybavenie Jedenásťročnej strednej školy s vyučovacím jazykom ukrajinským v Medzilaborciach a vo Svidníku, posilní tieto školy kádrove, rozvinie na nich mimotriednu prácu a dá im publicitu v celom kraji;

- e/ Zabezpečí už v II. polroku školského roku 1955/56, aby všetky ukrajinské školy, najmä jedenásťročné a osemročné, nadviazali družbu so školami v USSR a súčasne so slovenskými školami za tým účelom, aby sa ukrajinským školám poskytovala priama pomoc zo strany slovenských škôl;

- f/ Bude viesť školy s vyučovacím jazykom ukrajinským k vytváraniu pevných tradícií spojených s bojom ukrajinského ľudu v Prešovskom kraji;

- g/ Povereníctvo školstva i tohto roku /prípisom zo dňa 22. októbra 1955, číslo 63.094/1955-A-I/3 a zo dňa 3. januára 1956, číslo 20.267/1956-A-I/3/ požiadať Ministerstvo školstva, aby 30 absolventov jedenásťročných stredných a pedagogických škôl s vyučovacím jazykom ukrajinským bolo vyslaných na štúdium na pedagogické inštitúcie do USSR. Tým sa zvýši počet poslucháčov študujúcich na pedagogických inštitútoch v USSR na 61;

- h/ Pre zvýšenie jazykovej kultúry na ukrajinských školách Povereníctvo školstva i tohto roku zabezpečí vydanie 5 gramofónových platní, na ktorých budú nahraté texty na pomoc ukrajinským školám v umeleckom prednese poézie a prózy. Tým sa zvýši počet nahratých platní s ukrajinským textom za uvedeným účelom na 18; v budúcich rokoch bude sa vo vydávaní pokračovať;
- i/ Povereníctvo školstva organizuje pre zvýšenie jazykovej kultúry celoslovenskú súťaž v umeleckom prednese poézie, prózy a v slovesnej tvorbe v jazyku ukrajinskom a slovenskom na školách s vyučovacím jazykom ukrajinským. Prvé kolo uskutoční sa na všetkých školách v januári 1956, druhé kolo (okresné) – v marci 1956 a tretie kolo (ústredné vo Svidníku) – v apríli 1956;
- j/ V druhom polroku tohto školského roku zintenzívni sa organizovanie krúžkov čítania prístupnej ukrajinskej detskej a mládežníckej literatúry pre žiakov ukrajinských škôl;
- k/ Prostredníctvom Krajského ústavu pre ďalšie vzdelávanie učiteľov a školských pracovníkov v Prešove bude Povereníctvo školstva organizovať individuálne štúdium s konzultáciami ukrajinského jazyka a literatúry a ukrajinských inšpektorov, vedúcich školských odborov a riaditeľov, ako aj ich zástupcov, ukrajinských výberových škôl.
1. Zabezpečí, aby Štátny pedagogický ústav spolu s ukrajinským oddelením na Školskom odbore rady KNV v Prešove aj teoreticky prepracoval otázky výchovy žiakov na školách s vyučovacím jazykom ukrajinským k ukrajinskému národnému povedomiu a československému socialistickému vlastenectvu. Výsledky tejto práce vyjdú v osobitnej brožúre do 31. decembra 1956.
 2. Pri rozmiestňovaní učiteľov a absolventov pedagogických škôl, ktoré sa k budúceму školskému roku uskutoční v mesiaci marci 1956, Povereníctvo školstva bude dbať, aby do Prešovského kraja uprednostnene boli vyslaní politicky najuvedomelejší učitelia tak, ako to terajší stav a potreba vyžaduje. V Prešovskom kraji nateraz je takáto situácia: Z celkového počtu 1052 učiteľov pre 6. – 8. postupný ročník je 801 učiteľov bez kvalifikácie a zo 157 učiteľov pre 9. – 11. ročník je 109 bez príslušnej kvalifikácie. Najväčšia nekvalifikovanosť učiteľov pre 6. – 8. ročník je pre tieto predmety: slovenčina (63 %), ruština (80 %), matematika – fyzika (91 %) a biológia – chémia (65 %). a u učiteľov pre 9. – 11. ročník pre tieto predmety: slovenčina (76 %), ruština (70 %), matematika – fyzika (87 %) a ukrajinčina (100 %). Preto Povereníctvo školstva zabezpečuje, aby už v tohtoročnej dislokácii sa Prešovskému kraju prideliťi jednak všetci absolventi Vyššej a Vysokej školy pedagogickej v Prešove a tiež značná časť absolventov, najmä pre vyššie uvedené predmety, z Vyššej a Vysokej školy pedagogickej v Bratislave a v Banskej Bystrici; za tým účelom uskutoční sa s absolventmi v tomto smere osobitný pohovor.
 3. a/ Rada KNV v Prešove podala Štátnej systemizačnej komisii návrh na zriadenie osobitnej pracovnej skupiny pri pedagogickom oddelení Školského odboru rady KNV v Prešove pre riadenie ukrajinských škôl s tromi pracovníkmi. Tento návrh bol prerokovaný na gremiálnej porade Povereníctva školstva dňa 13. januára 1956. Povereníctvo školstva svoje stanovisko oznámilo pí-

somne sekretariátu Štátnej systemizačnej komisie pri Predsedníctve vlády a v odpise poslalo na vedomie Poverenictvu vnútra a Ministerstvu školstva. Podľa uvedeného návrhu sa majú prísystemizovať (:pridať do systému:) tieto tri miesta:

1. Krajský školský inšpektor, ktorý bude súčasne vedúcim skupiny,
2. Vedúci pedagogický pracovník a
3. Pracovník pre správne veci;

b/ Situácia v zložení inšpektorov pre ukrajinské školy je takáto: V piatich okresoch, kde je prevažná väčšina ukrajinských škôl (Bardejov, Medzilaborce, Snina, Stropkov a Svidník) sú školskými inšpektormi Ukrajinci. V Sabinove vedúcim školského odboru rady ONV je Ukrajinec. Uvedení inšpektori nemajú však potrebné vysokoškolské, ba (okrem jedného inšpektora) ani vyššie pedagogické vzdelanie a neovládajú ukrajinský jazyk.

Poverenictvo školstva v záujme zlepšenia situácie v riadení a kontrole škôl s vyučovacím jazykom ukrajinským bude predovšetkým viesť všetkých inšpektorov k štúdiu diaľkovým spôsobom. Tých inšpektorov, ktorí nebudú diaľkovo študovať, Poverenictvo školstva vymení najneskoršie do konca školského roku 1956/1957. Poverenictvo školstva zabezpečí, aby všetci inšpektori mali príslušnú kvalifikáciu do roku 1960.

Pre zvýšenie jazykovej kultúry u ukrajinských školských inšpektorov bude Poverenictvo školstva robiť opatrenia tak, ako je to uvedené v bode 1. k/.

4. Poverenictvo školstva z celoslovenskej kvóty určenej pre výstavbu škôl na rok 1956 rozpísalo Prešovskému kraju investičnú čiastku vo výške Kčs 45,673.000.-, t. j. 26.6 %.

Uvedená kvóta v Prešovskom kraji je rozdelená na tieto menovité akcie:

1.	8/14 – Snina, sklz – dokončiť	Kčs 551.000.-
2.	8/14 – Hanušovce, prechádza do r. 1957	Kčs 2, 517.000.-
3.	8/14 – Veľké Kapušany, dokončiť	Kčs 3, 204.000.-
4.	8/14 – Sabinov, dokončiť	Kčs 3, 609.000.-
5.	8/17 – Stropkov, prechádza do r. 1957	Kčs 2, 618.000.-
6.	8/9 – Vyšná Radvaň, prechádza do r. 1957	Kčs 2, 032.000.-

Nadlimitné nové akcie:

7.	11/23 – Prešov, prechádza do r. 1957	Kčs 1, 000.000.-
8.	11/23 – Sobrance, prechádza do r. 1957	Kčs 800.000.-
9.	11/15 – Stakčín, prechádza do r. 1957	Kčs 500.000.-

Podlimitné rozostavané akcie:

10.	8/5 – Chmeľová, dokončiť	Kčs 1, 941.000.-
11.	8/5 – Krajná Poľana, dokončiť	Kčs 3, 031.000.-
12.	8/5 – Podhorod', dokončiť	Kčs 2, 105.000.-
13.	8/9 – Veľké Slemence, prechádza do r. 1957	Kčs 1, 515.000.-
14.	8/4 – Vyšný Hrušov, prechádza do r. 1957	Kčs 1, 940.000.-

15.	NŠ/3 – Vyšné Čabíny, dokončiť	Kčs 204.000.-
16.	NŠ/4 – Čičarovce, dokončiť	Kčs 532.000.-
17.	8/5 – Nižný Mirošov, dokončiť	Kčs 1, 976.000.-
18.	8/5 – Ohradzany, dokončiť	Kčs 1, 771.000.-
19.	8/4 – Lomné, prechádza do r. 1957	Kčs 1, 893.000.-
20.	NŠ/4 – Vysoká n/Uhom, dokončiť	Kčs 881.000.-
21.	NŠ/4 – Mestisko, dokončiť	Kčs 1, 487.000.-
22.	NŠ/5 – Michalany, prechádza do r. 1957	Kčs 400.000.-
23.	NŠ/4 – Veľký Sulín, prechádza do r. 1957	Kčs 500.000.-
24.	NŠ/2 – Vyšné Revištiach, dokončiť	Kčs 304.000.-
25.	NŠ/2 – Lukavica, dokončiť	Kčs 566.000.-
26.	NŠ/2 – Kolbasov, dokončiť	Kčs 410.000.-
27.	NŠ/2 – Brusnica, dokončiť	Kčs 592.000.-
28.	NŠ/2 – Kremná, dokončiť	Kčs 561.000.-
29.	NŠ/1 – Runina, dokončiť	Kčs 470.000.-
30.	NŠ/3 – Richvald, dokončiť	Kčs 230.000.-
31.	NŠ/1 – Hanigovce, dokončiť	Kčs 220.000.-
32.	NŠ/2 – Čukalovce, dokončiť	Kčs 308.000.-
33.	NŠ/2 – Kolonica, dokončiť	Kčs 228.000.-
34.	NŠ/1 – Holčíkovce, dokončiť	Kčs 272.000.-
35.	NŠ/2 – Pstriná, dokončiť	Kčs 227.000.-
36.	NŠ/3 – Michalovce – Stráňany, dokončiť	Kčs 67.000.-
37.	VPŠ – Prešov, MO lodenica, dokončiť	Kčs 150.000.-

Novostavby:

38.	8/5 – Havaj, prechádza do roku 1957	Kčs 500.000.-
39.	8/9 – Plaveč, prechádza do roku 1957	Kčs 500.000.-
40.	8/9 – Vojany, prechádza do roku 1957	Kčs 400.000.-
41.	8/9 – Soľ, prechádza do roku 1957	Kčs 800.000.-
42.	8/9 – Zboj, prechádza do roku 1957	Kčs 400.000.-
43.	8/5 – Cernina, prechádza do roku 1957	Kčs 500.000.-
44.	8/5 – Miková, prechádza do roku 1957	Kčs 600.000.-
45.	NŠ/2 – Inovec, prechádza do roku 1957	Kčs 100.000.-
46.	NŠ/2 – Zlatá Baňa, prechádza do roku 1957	Kčs 100.000.-

Tieto zvýšené a zodpovedné úlohy na úseku školskej investičnej výstavby Poverenictvo školstva v roku 1956, ako aj v budúcich rokoch, bude zabezpečovať týmito opatreniami:

1. Bude starostlivo sledovať dekádne hlásenia riaditeľov budovaných škôl a zistené nedostatky bude odstraňovať v spolupráci s Poverenictvom stavebníctva a miestneho hospodárstva.
2. Usmerní Školský odbor rady KNV v Prešove, aby:

- a/ v spolupráci s Investičnou bankou vyškolil interné platené technické dozory²⁹;
- b/ zainteresoval do plnenia plánu investičnej výstavby škôl Radu KNV v Prešove a rady ONV na mesačných poradách, kde budú prerokovávať školskú investičnú výstavbu a zistené závady z prípadu na prípad budú odstraňovať;
- c/ zabezpečil, aby mesačné operatívne komisie za prítomnosti zástupcov stavebnej výroby vyhodnocovali plnenie školskej investičnej výstavby a odstraňovali zistené nedostatky;
- d/ bude poriadať štvrtročné aktivity riaditeľov budovaných škôl a interných technických dozorov³⁰, aby sa takto osobným stykom zabezpečovalo plnenie plánu;
- e/ bude sa organizovať pomoc stavebnej výrobe náborom pracovných síl, organizovaním brigád, a to tak z radov občianstva, ako aj z radov žiakov;
- f/ zabezpečilo nad každou stavbou patronáty rôznych podnikov.

Zvýšená starostlivosť Povereníctva školstva o materiálne vybavenie ukrajinských a slovenských škôl v Prešovskom kraji sa bude prejavovať takto:

- a/ Povereníctvo školstva v spolupráci s krajským plánovačom v Prešove bude v každom roku dôkladne inštruovať okresy kraja o správnom spôsobe zabezpečovania strojného zariadenia a všetkých ostatných potrieb škôl;
- b/ V bilanciách školského kovového a dreveného nábytku, ako aj strojného zariadenia (laboratórne stoly, digestória, experimentálne stoly, špeciálne tabule do biologických miestností) Povereníctvo školstva sa stará o dodanie prideľovaných tovarov do novostavieb a do škôl, ktoré sú už v prevádzke;
- c/ Okrem riadneho prídelu Povereníctvo školstva zásobuje školy v Prešovskom kraji každý rok i mimoriadnymi bilanciami podľa potreby (premietacie a gramofónové prístroje ako učebné pomôcky).

Investičná kvóta na stroje a zariadenie pre školy v Prešovskom kraji je Povereníctvom školstva zabezpečená do výšky skutočnej potreby škôl.

II. „V záujme urýchleného zlepšenia stavu vo vydávaní učebníc v ukrajinskom jazyku uložiť Povereníctvu školstva:

- a/ Zabezpečiť pre Slovenské pedagogické nakladateľstvo najmenej dvoch kvalifikovaných odborníkov – rektorov (!),³¹ ktorí by dokonale ovládali ukrajinský a ruský jazyk. (Prostredníctvom Ministerstva školstva požiadať o redaktorov Ukrajinskú SSR.);
- b/ Zriadiť pri Povereníctve školstva osobitnú komisiu, ktorá by zostavila edičný plán vydávania ukrajinských učebníc u nás a navrhla, ktoré učebnice by sme mali objednať z Ukrajinskej SSR;

29 Ide o pracovníkov technického dozoru.

30 Pozri poznámku č. 29.

31 Evidentne ide o preklep v slovnom spojení „odborníkov – redaktorov“.

- c/ Doplniť ukrajinskú redakciu Slovenského pedagogického nakladateľstva kvalifikovanými odborníkmi a pre prípravu redaktorov organizovať kurzy, štúdium ukrajinského jazyka a techniky redigovania;
- d/ Zabezpečiť recenzovania originálnych ukrajinských učebníc v Sovietskom zväze;
- e/ Obsadiť na Povereníctve školstva voľné systemizované miesto metodika pre ukrajinské školy v Štátnom pedagogickom ústave:“

Pre splnenie uvedeného uznesenia Povereníctvo školstva robí tieto opatrenia:

1. Na Slovenskom pedagogickom nakladateľstve v Bratislave je osobitná redakcia pre vydávanie ukrajinských učebníc, v ktorej je okrem vedúceho 6 pracovníkov. Z nich dvaja pracovníci majú stredoškolské alebo nedokončené vysokoškolské vzdelanie získané na ukrajinských školách. Ostatní majú stredoškolské vzdelanie získané na školách s vyučovacím jazykom ruským alebo slovenským. Ukrajinský jazyk študujú iba individuálne a jeden pracovník (vedúci) študuje ukrajinčinu v 3. ročníku na Vysokej škole pedagogickej v Bratislave.
Pre posilnenie ukrajinskej redakcie pri SPN v Bratislave Povereníctvo školstva už požiadalo Ministerstvo školstva (prípisom zo dňa 11. januára 1956, číslo 20.769/1956-A-1/3) o vyslanie dvoch redaktorov z USSR, ktorí by aspoň 1 – 2 roky pomohli pri práci na ukrajinských učebniciach a tiež pri zvyšovaní jazykovej a odbornej úrovne pracovníkov redakcie.
Pre zlepšenie situácie v práci na ukrajinských učebniciach Povereníctvo školstva robí opatrenia podľa sovietskeho vzoru (pre vydávanie maďarských učebníc v USSR je zriadená odbočka kyjevského vydavateľstva „Radžanska škola“ v Užhorode), aby sa mohla zriadiť ukrajinská redakcia SPN v Prešove. Povereníctvo školstva plánuje toto opatrenie realizovať od začiatku budúceho školského roku, a to za predpokladu, že budú do tohto času zabezpečené v Prešove jednak priestorové podmienky pre umiestnenie redakcie a tiež ubytovacie podmienky pre pracovníkov redakcie.
2. Povereníctvo školstva zriadilo osobitnú komisiu, ktorej úlohou bude zostaviť edičný plán vydávania ukrajinských učebníc u nás a vypracovať návrh učebníc, ktoré by sa mali objednať z USSR. V komisii sú ss.: Pichler a Chudík (za správu všeobecnovzdelávacích škôl PŠ), Melichar a Rohaľová (za správu učebníc PŠ), Vico (za SPN), Kolenka (za ŠPÚ) a Eliáš (za Ústredný ústav pre ďalšie vzdelávanie učiteľov a školských pracovníkov). Táto komisia do konca februára pripraví edičný plán vydávania učebníc pre ukrajinské školy u nás a zoznam učebníc, ktoré treba objednať z USSR.
3. Povereníctvo školstva okrem vyššie uvedených opatrení urobí za účelom zvýšenia pracovných schopností ukrajinských redaktorov SPN tieto opatrenia:
 - a/ od 1. februára 1956 bude organizovať individuálne štúdium ukrajinského jazyka s pravidelnými týždennými konzultáciami;
 - b/ zabezpečí cestou SPN v mesiaci marci 1956 školenie ukrajinských redaktorov v technike redigovania učebníc.

4. V prípade, že z USSR nebudú vyslaní redaktori na pomoc ukrajinskej redakcii SPN, Povereníctvo školstva do konca februára 1956 požiada prostredníctvom Ministerstva školstva pomoc vydavateľstva „Rad'anska škola“ v Kyjeve pri recenzovaní originálnych ukrajinských učebníc.
5. a/ Povereníctvo školstva vyžiadalo pre obsadenie voľného systemizovaného miesta metodika pre ukrajinské školy na Povereníctve [;školstva] s. A. Vataščina, ktorý bol zástupcom riaditeľa Jedenásťročnej strednej školy s vyučovacím jazykom ukrajinským v Stakčine, okres Snina. Začiatkom tohto školského roku bol však menovaný poverený funkciou vedúceho Školského odboru Rady ONV v Snine, a tak ONV v Snine nechce dať teraz súhlas na jeho uvoľnenie, i keď s. Vataščin súhlasí s preložením na Povereníctvo školstva. Preto Povereníctvo školstva navrhuje, aby Zbor povereníkov dal príkaz predsedovi Rady KNV v Prešove zabezpečiť uvoľnenie menovaného pre funkciu metodika pre ukrajinské školy na Povereníctve školstva, keďže vhodnejšieho pracovníka pre túto funkciu Povereníctvo školstva nemá zatiaľ možnosť získať;
- b/ Povereníctvo školstva robí výber a získava pracovníka pre funkciu referenta pre ukrajinský jazyk na Štátnom pedagogickom ústave v Bratislave, ktorú obsadí od začiatku školského roku 1956/1957.

DOKUMENT Č. 17

13. január 1956, Bratislava. Uznesenie Byra ÚV KSS a správa o situácii v pravoslávnej cirkvi na východnom Slovensku.

Príloha I/

U z n e s e n i e z 1. schôdzky B y r a Ú V K S S z o d ň a 13. j a n u á r a 1956

K bodu Správa o situácii v pravoslávnej cirkvi na východnom Slovensku.
(s. Michalička, s. Ušiak)

U z n e s e n é :

- 1/ Uložiť s. Ušiakovi, predsedovi Slovenského úradu pre veci cirkevné:
 - a/ aby prerokoval so s. Havelkom, predsedom Štátneho úradu pre veci cirkevné, vyžiadanie ďalších pravoslávnych kňazov Ruskej pravoslávnej cirkvi, ktorí budú zaradení na pravoslávne farnosti v Prešovskom kraji.
 - b/ Zabezpečiť 2-mesačné školenie pracovníkov cirkevno-politického úseku z kraja Prešov a Košice. Termín: do 30.IV.1956.
 - c/ Podat' Byru ÚV KSS správu o výsledku konsolidačného procesu pravoslávnej cirkvi na východnom Slovensku. Termín: do 15.VII.1956.
- 2/ Uložiť s. Strechajovi, predsedovi Zboru povereníkov:
 - a/ Zabezpečiť, aby rady KNV v Prešove a v Košiciach na dožiadanie pravoslávnej cirkvi uvoľnili farské budovy, kde bude pridelený pravoslávny farár (do 14 dní), aby dbali o urýchlenú opravu pravoslávnych kostolov, ktoré sú v pláne údržby a vyjadriť súhlas so stavbou pravoslávnej fary v Koromli, okres Sobrance.
 - b/ Uložiť národným výborom, aby neobmedzovali početnosť a slávnostný ráz pravoslávnych pútí a iných náboženských podujatí v pravoslávnej cirkvi.
 - c/ Zabezpečiť, aby pravoslávne kostoly, ktoré boli použité pre iné účely, boli privedené do pôvodného stavu.³²
- 3/ Uložiť s. Sýkorovi, povereníkovi školstva, preskúmať otázku vyučovania pravoslávneho náboženstva na školách na východnom Slovensku a zabezpečiť, aby tam, kde sa pravoslávni veriaci dožadujú výučby svojich detí pravoslávne-mu náboženstvu, bolo vyučovanie povolené i v priebehu školského roku.

Vykoná: s. Strechaj
s. Ušiak
s. Sýkora³³

32 Tento bod bol do návrhu uznesenia vložený ex post, a to namiesto nesprávne formulovanej požiadavky „Zabezpečiť náklady na školenie okresných cirkevných tajomníkov z kraja Prešov a Košice“.

33 Tretí bod uznesenia, aj so stanovením zodpovedných funkcionárov za jeho splnenie, bol do jeho návrhu zaradený dodatočne, alebo možno až v priebehu zasadnutia Byra ÚV KSS.

Správa o situácii v pravoslávnej cirkvi na východnom SlovenskuCelková situácia:

Situácia v pravoslávnej cirkvi na východnom Slovensku ostáva i naďalej z hľadiska cirkevno-politického neuspokojivá. V mnohých obciach sa veriaci stavajú proti pravoslávnej cirkvi, odmietajú prijať pravoslávneho kňaza a vyhľadávajú pre svoje náboženské úkony rím. kat. kňazov, prípadne si rôzne náboženské úkony odbavujú sami. V tomto smere bolo v priebehu roku 1955 dosiahnuté určité zlepšenie a na mnohých obciach sa veriaci dožadujú pridelenia pravoslávneho kňaza. dodatočne

Tohto zlepšenia bolo dosiahnuté hlavne tým, že eparchiálne rady – biskupské úrady zamerali svoju činnosť pomocou misijných komisií na nekonsolidované obce, kde osvedčení pravoslávni kňazi získavali veriacich pre pravoslávie hlavne tým, že im vhodným spôsobom vysvetľovali historické dôvody, pre ktoré došlo v roku 1950 k zrušeniu Únie. Misijné komisie pracujú v trojčlenných skupinách. Tieto navštevujú nekonsolidované farnosti, hovoria s veriacimi, hlavne kurátormi. Takouto misijnou prácou sa v tomto roku dosiahlo konsolidácie v obciach, kde je možné prideliť pravoslávneho kňaza: vo Falkušovciach, Markovciach, Trnave nad/L., Rakovci n/Ond. v okrese Michalovce, Hlinnom a Poši v okrese Vranov, v Geraltove, okres Sabinov, v Brusnici, Valkove, Veľkých Bukovciach, Lomnom, okres Stropkov a Toryskách, okres Levoča.³⁴

V tomto smere bude treba intenzívne viesť pravoslávnych činiteľov i v budúcnosti a hlavne dobre využívať pre konsolidáciu tiež oddaných laických pracovníkov – kurátorov, ktorých v zimnom období si pre tento účel budú eparchiálne rady v spolupráci s Pravoslávnou bohosloveckou fakultou školíť.

V ďalšom ostáva najvážnejšou otázkou kňazských kádrov, ktorých má pravoslávna cirkev nedostatok a Pravoslávna bohoslovecká fakulta v Prešove nestačila vyškoliť potrebný počet.

Stav pravoslávnych farností je na východnom Slovensku:	255
Obsadené pravoslávnymi kňazmi:	167
z toho staropravoslávnymi kňazmi:	14
zjednotenými býv. gr. kat. kňazmi:	65
novokňazmi zo skráteného štúdia:	67
absolventami z Pravoslávnej bohosloveckej fakulty v Prešove:	21

Charakteristika jednotlivých skupín pravoslávnych kňazov:

Staropravoslávni kňazi sú oddaní pravoslávnej cirkvi a veriaci ľud je s nimi spokojný. Títo pôsobia väčšinou na obciach, kde sú staropravoslávni veriaci.

34 Išlo o obce Trnava pri Laborci a Rakovec nad Ondavou. Veľké Bukovce sa po spojení s Malými Bukovcami v roku 1964 stali súčasťou obce *Bukovce*.

Zjednotení kňazi, bývalí gr. kat., vo väčšine nie sú úprimne naklonení pravoslávnej cirkvi a zastávajú vyčkávacie stanovisko. Mnohí čakajú a dúfajú, že gr. kat. cirkev bude obnovená. Vo farnostiach, kde sú pridelení zjednotení kňazi, navonok sa zdá byť situácia skonsolidovaná. Veriaci však sa na mnohých miestach cítia byť i naďalej gr. kat.

Kňazi zo skrátených kurzov sa dve tretiny v práci osvedčujú a postupne si získavajú veriaciach.³⁵ Títo si ďalej nadobúdajú kňazskú kvalifikáciu diaľkovým štúdiom na Pravoslávnej bohosloveckej fakulte v Prešove, ktorá ich dvakrát do roka pozýva na konzultáciu a skúšky. Bude treba, aby sa kvalifikácia týchto kňazov i naďalej zlepšovala a aby Pravoslávna bohoslovecká fakulta častejšie týmto kňazom vypomáhala konzultáciou a potrebnými študijnými pomôckami. Okrem toho, pre kňazov so skráteným štúdiom usporiada Pravoslávna bohoslovecká fakulta jeden raz v roku praktické teologické cvičenie, ktoré trvá jeden týždeň.

Tí pravoslávni kňazi, ktorí sa v ďalšom pôsobení na farnostiach nebudú osvedčovať, budú postupne vymieňaní podľa toho, ako bohoslovecká fakulta bude vedieť vyškoliť potrebný počet kvalifikovaných pravoslávnych kňazov.

Absolventi, ktorí skončili riadne štvorročné štúdium na Pravoslávnej bohosloveckej fakulte v Prešove, sa v praktickej práci uplatňujú, až na malé výnimky, veľmi dobre. Veriaci ich na farnosti radi prijímajú, čoho dôkazom je to, že veriaci ľud chce mať za farárov plne kvalifikovaných teológov. V nekvalifikovanom kňazovi veriaci vidia akúsi urážku svojej náboženskej hrdosti. Bude treba na skvalitňovanie pravoslávnych kňazských kádrov klásť príslušný dôraz, čo v poslednom čase i Pravoslávna bohoslovecká fakulta zabezpečuje – hlavne po doplnení členov profesorského zboru.

Prehľad neobsadených pravoslávnych farností je uvedený v prílohe III/a.

Prehľad farností, kde veriaci odmietajú prijať pravoslávneho farára, je uvedený v prílohe III/a.

Prehľad farností, ktoré sa nebudú obsadzovať pravoslávny kňazmi pre malý počet veriaciach a budú pričlenené ako filiálne obce k najbližším farnostiam, sú uvedené v prílohe III/a.³⁶

Celý problém konsolidácie pravoslávia spočíva v kádrovej otázke pravoslávnych kňazov oddaných pravoslávnej cirkvi. Všade tam, kde prišiel na pravoslávnu obec seriózný vzdelaný kňaz si postupne získava veriaciach a otázka konsolidácie je v takýchto farnostiach v podstate vyriešená. Na farnostiach, kde je pravoslávny kňaz neschopný, žije neusporiadaným životom, zamestnáva sa okrem svojej kňazskej funkcie i iným nevhodným spôsobom, vzbudzuje odpor veriaciach a nepriateľom pravoslávia poskytuje vhodný argument, ktorý vedia zneužívať na ohováranie pravoslávia. V niektorých prípadoch sa pravoslávna cirkev s takýmito kňazmi už vysporiadala, zo svojich služieb disciplinárnu cestou uvoľnila. Kon-

35 Gramaticky a štylisticky nesprávna formulácia. Správne: *Dve tretiny kňazov zo skrátených kurzov ...*

36 V skutočnosti, v prílohe III/a sú uvedené farnosti, v ktorých by prijali pravoslávneho kňaza, farnosti, kde to veriaci odmietali a farnosti, ktoré sa z rôznych dôvodov nemali obsadzovať.

krátne boli uvoľnení pre opilstvo a nemravný život Tibor Mohyla, ktorý pôsobil vo Vysokej nad/Uhom, Ladislav Dunajčák, ktorý pôsobil v Toryskách, Hruščanko Michal, ktorý pôsobil v Hačave, Kučečka, ktorý pôsobil v Toryskách, Roško Juraj, ktorý pôsobil v Michalovciach.³⁷ Bude žiadúce, aby pravoslávna cirkev žiadala od kňazov slušné vystupovanie a žiadúcu disciplínu, ktorá medzi kňazmi v pravoslávnej cirkvi nie je na potrebnej výške.

V máji 1955 Byro ÚV KSS prejednálo situáciu v pravoslávnej cirkvi a vynieslo rad uznesení, ktoré ukladali Slovenskému úradu pre veci cirkevné tieto úlohy:

- 1/ Súdruhovi Fajnorovi bolo uložené zabezpečiť výmenu biskupa Alexija a gen. vikára Schudicha v prešovskej eparchii.
Uznesenie bolo splnené. Za nového biskupa bol zvolený dňa 20.VIII.1955 biskup Dorothej – Dimitrij Georgievič Filip a za gen. vikára bol ustanovený dňom 15.VI.1955 Ján Kopolovič. Obidvaja funkcionári prišli zo ZSSR – Zakarpatskej oblasti USSR, ktorí sa v doterajšej práci dobre osvedčili. Veriaci ich dobre vo farnostiach prijímajú a je predpoklad, že ich práca bude zlepšovať terajšiu situáciu v pravoslávnej cirkvi. Okrem uvedených hodnostárov posilnil pravoslávne kádre tiež profesor Pravoslávnej bohosloveckej fakulty v Prešove. Menovaný prišiel taktiež zo ZSSR a v svojej práci sa dobre osvedčuje.
- 2/ Súdruhovi Fajnorovi bolo uložené, aby prerokoval s predsedom Štátneho úradu pre veci cirkevné s. Havelkom otázku uvoľnenia jedného pracovníka pre otázky pravoslávnej cirkvi na odbore pre veci cirkevné rady KNV v Prešove. Na základe tohto uznesenia bolo urobené opatrenie, aby stav pracovníkov na odbore pre veci cirkevné v Prešove bol zvýšený o jedného pracovníka pre otázky pravoslávia. Doteraz toto miesto nebolo obsadené a je v priebehu jednania na KNV v Prešove, ktorý má do konca roku presunúť schopného pracovníka pre tento úsek z iného odboru. Predmetné miesto bolo presunuté na KNV Prešov na úkor zníženia jedného systemizovaného miesta zo Štátneho úradu pre veci cirkevné v Prahe.
- 3/ Uložiť s. Fajnorovi, aby pravidelne vyhodnocoval činnosť jednotlivých pravoslávnych kňazov a z výsledkov robil príslušné kádrové opatrenia.
Uznesenie bolo plnené tým, že sa práca pravoslávnych kňazov sústavne vyhodnocuje a v priebehu roku na základe toho došlo k viacerým kádrovým presunom. Taktiež boli premiestení niektorí rím. kat. kňazi, ktorí svojou činnosťou poškodzovali konsolidáciu pomerov. Títo boli premiestení na také rím. kat. farnosti, kde nie je ťažisko pravoslávnej cirkvi. Vcelku išlo o premiestenie 8 rím. kat. farárov.
- 4/ Uložiť s. Strechajovi urobiť opatrenia, aby boli ponechaní okresní cirkevní tajomníci pre prácu len na cirkevno-politickom úseku vo všetkých okresoch Prešovského kraja, okrem Spišskej Starej Vsi, a v tých okresoch Košického kraja, v ktorých žijú príslušníci pravoslávnej cirkvi.

37 Pravopisné chyby v názvoch obcí opravené, v orginále sú však zjavne aj vecné nepresnosti.

Toto uznesenie bolo splnené len formálne, nakoľko, i keď rady KNV svojim uznesením uložili radám ONV, aby okresní cirkevní tajomníci boli uvoľnení len pre prácu na cirkevno-politickom úseku, doteraz popri svojej funkcii okresných cirkevných tajomníkov vykonávajú i iné funkcie. Z týchto funkcií majú byť okresní cirkevní tajomníci uvoľnení začiatkom roku 1956.

- 5/ Ukladá sa s. Hojčovi zabezpečiť cestou odborov pracovných síl Košického a Prešovského kraja, aby neboli poskytované pracovné možnosti v týchto krajoch býv. gr. kat. farárom.

Na základe tohto uznesenia vydalo Povereníctvo pracovných síl úpravu odborom pracovných síl KNV Prešov a Košice, ktoré v spolupráci s odbormi pre veci cirkevné KNV Bratislava, Nitra a Žilina vyhľadajú pracovné príležitosti pre tých bývalých gr. kat. kňazov, ktorí majú byť premiestení mimo kraj Prešov a Košice.

- 6/ Ukladá sa predsedom KNV Prešov a Košice – zabezpečiť s. Strechaj
- a) zabezpečiť uvoľnenie všetkých cirkevných budov, kostolov a fár pravoslávnej cirkvi pre novoustanovených farárov na jednotlivé farnosti,
 - b) do programu poradí predsedov ONV aspoň raz za štvrtého roka zaradiť otázku cirkevnej problematiky vzhľadom na situáciu v jednotlivých okresoch.

Na základe týchto uznesení sa postupne uvoľňujú cirkev. budovy pravoslávnej cirkvi. Uvoľnenie cirkevných objektov sa robí podľa toho, aké možnosti má pravoslávna cirkev tieto uvoľnené fary obsadiť kňazmi. Boli uvoľnené pravoslávne fary Geraltov, okres Sabinov, Ruský Kazimír, okres Vranov, Kurov, okres Bardejov, Kráľovce, okres Košice, Dobrá, okres Kráľ. Chlmec.

O cirkevnej problematike boli taktiež súdruhovia predsedovia ONV na porádach predsedov ONV informovaní vedúcimi odborov pre veci cirkevné rád KNV Prešov a Košice. V plnení týchto uznesení treba pokračovať zaraďovaním tejto otázky na porady predsedov ONV i v priebehu roku 1956.

Opatrenia na zabezpečenie ďalšej konsolidácie pomerov v pravoslávnej cirkvi.

Pracovníci Ústredného výboru KSS, Slovenského úradu pre veci cirkevné v spolupráci s Krajským výborom KSS Prešov, vedúcich odborov pre veci cirkevné v Košiciach a v Prešove previedli prieskum situácie pravoslávnej cirkvi na východnom Slovensku a navrhujú Byru ÚV KSS tieto opatrenia:

- 1/ Kádrové zabezpečenie pravoslávnej cirkvi kňazmi:

Vzhľadom na nedostatok pravoslávnych kňazov, ktorých sa veriaci v rôznych farnostiach dožadujú, je ochotná Ruská pravoslávna cirkev uvoľniť ďalších 20 – 25 pravoslávnych kňazov na dobu 5 rokov, ktorí by prišli do ČSR a boli pridelení³⁸ na uprázdnených farnostiach na východnom Slovensku, hlavne v Prešovskej eparchii. S týmto opatrením vyjadrili svoj súhlas i príslušné zastupiteľské úrady ZSSR v ČSR. Príchod pravoslávnych kňazov zo ZSSR by sa uskutočnil v jednotlivých etapách – po 4 – 5 kňazov, aby Slovenský úrad

38 Správne má byť: „umiestnení“.

pre veci cirkevné mal možnosť posúdiť, ako sa vyvíja situácia na úseku pravoslávnej cirkvi po ich príchode. Slovenský úrad pre veci cirkevné navrhuje, aby predbežne na skúšku prišli na Slovensko 2 bývalí uniáti a 2 staropravoslávni.

K návrhu tohto opatrenia Slovenský úrad pre veci cirkevné pristupuje po získaných skúsenostiach z činnosti biskupa Dorotheja, gen. vikára Kopoloviča na Eparchiálnej rade pravoslávnej cirkvi v Prešove, ako i činnosti profesora, prodekana Pravoslávnej bohosloveckej fakulty v Prešove, ktorí po príchode zo ZSSR sa vo svojich funkciách dobre uplatňujú.

Absolventi Pravoslávnej bohosloveckej fakulty môžu byť vysvätení na pravoslávnych kňazov až po uzavretí manželstva z kanonických cirkevných dôvodov. Táto okolnosť značne sťažuje účelne využívať kňazské kádre, ktoré skončili vysokoškolské štúdium, v praktickej práci medzi veriacim ľudom. Doteraz z 38 absolventov, ktorí skončili štúdiá na fakulte, splnili podmienky na vysvätenie len 18, z ktorých 17 sú na farnostiach ako riadni kňazi a 1 pôsobí na Pravoslávnej bohosloveckej fakulte. Štyria z celkového počtu absolventov vykonávajú funkciu pomocných duchovných (doteraz ešte nevysvätení). Z nevysvätených absolventov nastúpilo vojenskú prezenčnú službu 11, 1 rozviazal pracovný pomer s pravoslávnou cirkvou pre chorobu a štyria z nevysvätených absolventov čakajú na vysvätenie, pokiaľ sa oženia, u svojich rodičov. Aby pravoslávna cirkev využila pre konsolidačnú prácu i týchto absolventov bohosloveckej fakulty, ktorí sú ešte nie vysvätení, Slovenský úrad pre veci cirkevné zariaďuje, aby boli ustanovení i naďalej za pomocných duchovných a aby týchto pravoslávna cirkev používala pre misijnú činnosť, výučbu náboženstva na školách, aby takýmto spôsobom mala na nich svoj vplyv.

- 2/ Obsadenie farností: V minulosti robilo pravoslávnej cirkvi ťažkosť pri obsadzovaní farností kňazmi uvoľňovanie farských budov, ktoré v priebehu od roku 1950 boli v používaní súkromnými osobami, prípadne verejnými zložkami, ktoré odmietali fary uprázdniť, keď sa toho pravoslávna cirkev dožadovala.

V priebehu roku 1955 sa v tomto smere podstatne situácia zlepšila plnením uznesení Byra ÚV KSS zo dňa 5.5.1955. V tomto čase má pravoslávna cirkev uvoľnených 25 farností, na ktorých by mohol byť pravoslávny farár ustanovený, kde by bol veriacimi prijatý. Ide o tieto farnosti:

Okres	Vranov:	obec Hlinné,
	Stropkov:	obce Veľké Bukovce, Brusnica,
	Prešov:	obec Ľubovec, Varhaňovce,
	Michalovce:	obce Falkušovce, Markovce, Rakovec n/O.,
	Giraltovce:	obec Ďurďoš, Remeniny,
	Medzilaborce:	obec Výrava, Vyš. Radvaň,
	Snina:	obec Kalná Roztoka, Ruské, Ladomírov,
	Sabinov:	obec Ľutina,
	V. Kapušany:	obec Vysoká nad Uhom,
	St. Ľubovňa:	obec Jarabina, Malý Lipník, Údol,

Košice:	obec Zdoba,
Bardejov:	obec Becherov,
Levoča:	obec Torysky, Ofšavica,
Kežmarok:	obec Stotince.

Pokiaľ ide o ďalšie uvoľňovanie, Slovenský úrad pre veci cirkevné navrhuje, aby tieto farnosti boli uprázdnené 14 dní po zrušení nájomnej zmluvy s doterajším nájomcom, kedy pravoslávna cirkev bude môcť na farnosť prideliť kňaza a pre ustanovenie budú z hľadiska konsolidácie k tomu podmienky. Predčasné uvoľňovanie farských budov nedoporučujeme z toho dôvodu, že boli takéto uprázdnené farské budovy bez obývania poškodzované, odcudzované vnútorné zariadenie, okná, dvere. Konkrétne prípady v obci Lutina, Rakovec n/Ond. a iné.

- 3/ Vyučovanie náboženstva na školách: Boli zistené prípady i v priebehu tohto roku, že postoj niektorých pracovníkov školstva nebol správny, pokiaľ ide o umožnenie výučby pravoslávneho náboženstva detí na školách.

Konkrétne zistené prípady v Stropkove na ukrajinskej škole, ako i v obci Lomnom, okres Stropkov, kde vzhľadom k tomu, že sa v minulých rokoch pravoslávne náboženstvo nevyučovalo pre odpor veriacich k pravoslávii, učiteľské kádre z neinformovanosti chceli tento stav udržať natrvalo. Vzhľadom na situáciu v pravoslávnej cirkvi treba aj v tomto rešpektovať dožiadanie rodičov, nakoľko i cez výučbu detí pravoslávnemu náboženstvu sa náboženské pomery na východnom Slovensku konsolidujú.

Slovenský úrad pre veci cirkevné doporučuje, aby tam, kde sa pravoslávni veriaci dožadujú výučby svojich detí pravoslávnemu náboženstvu na školách, bolo toto povolené i v priebehu školského roku, aby sa takto odstránili administratívne zásahy, ktoré neprispievajú urýchliť konsolidáciu pomerov.

- 4/ Opravy pravoslávnych kostolov a cirkevných budov:

Nutné opravy pravoslávnych kostolov často odmietajú prevádzať v rámci normálnych zmlúv okresné stavebné kombináty a tiež sa k tejto otázke ľahostajne stavajú aj príslušné národné výbory. Takto potom opravy na niektorých kostoloch nie sú v plánovaných časových termínoch prevedené. Konkrétne neboli v tomto roku prevedené naplánované opravy kostolov v Kružlove, okres Bardejov, Čukalovce, okres Snina, Humenné, Lekárovce, okres Veľ. Kapušany. Bude žiadúce, aby si zodpovední činitelia na tomto úseku uvedomili, že i oprava pravoslávnych kostolov je jednou z konsolidačných úloh na východnom Slovensku.

Na mnohých miestach sa dožadujú stavby nových farností. Doporučujeme, aby aspoň v jednom prípade, a to v obci Koromľa, okres Sobrance, bolo prístupné k stavbe novej farnosti. K tejto farnosti podliehajú štyri filiálne obce – Husák, Kolibabovce, Petrovce a Poruba. Nie je možné t. č. ani v týchto filiálnych obciach ubytovať farára. Konsolidovanie pomerov sťažuje najmä otázka ubytovania farára.

- 5/ Organizovanie púti a cirkevných slávností: Jednou zo zodpovedných úloh pri konsolidovaní pomerov na úseku pravoslávnej cirkvi na východnom Sloven-

sku je organizovanie púti a cirkevných slávností, ktorým bude treba v budúcnosti venovať zvýšenú pozornosť zo strany činiteľov pravoslávnej cirkvi, ako i pracovníkov cirkevno-politického úseku. Každé podujatie v tomto [sme-re] musí byť včas publikované medzi veriacimi. Na cirkevných slávnostiach sa musia zúčastňovať hlavne biskupi, cirkevní hodnostári, ako i profesorský zbor Pravoslávnej bohosloveckej fakulty s bohoslovcami, aby takto púte a cirkevné slávnosti nadobudli vonkajšieho lesku a takto veriaciach priviedli k dôvere voči pravoslávnej cirkvi. Bude žiadúce, aby sa činitelia národných výborov nesnažili znižovať lesk a návštevnosť na pravoslávnych podujatiach.

- 6/ Pravoslávne sviatky: Pravoslávni biskupi pri hodnotení situácie na východnom Slovensku poukázali medzi iným na to, že keď sa pravoslávne sviatky nedodržia a sú ako normálne pracovné dni, tohoto nepriatelia pravoslávnej cirkvi využívajú na ohováranie pravoslavia a poukazujú, že pravoslávna cirkev slúži k likvidácii náboženstva a cirkevného života.

Doporučujeme, aby vzhľadom k týmto poznatkom bolo na východnom Slovensku povolené pravoslávnej cirkvi zadržať Vianoce, Nový rok a Veľkú noc po spôsobe pravoslávnej cirkvi podľa juliánskeho kalendára, ako to bolo zaužívané v niektorých farnostiach doteraz, prípadne do roku 1950, kedy bola zrušená Únia.

- 7/ Cirkevná pravoslávna tlač „Odkaz Cyrila a Methoda“:

Doteraz vychádza pre pravoslávnych veriaciach na východnom Slovensku cirkevný časopis mesačník „Odkaz Cyrila a Methoda“, ktorý vychádza v slovenskej reči.

Treba rozhodnúť, ako vydávať tento časopis pre veriaciach ukrajinskej národnosti. Názory sú rozličné.

Kňazské kruhy v pravoslávnej cirkvi navrhujú, aby vychádzal v Duchnovičovej reči.

Pracovníci vysokých škôl v Prešove a ukrajinská inteligencia je toho názoru, že má vychádzať v spisovnej ukrajinčine ľahšou rečou.

Slovenský úrad pre veci cirkevné sa prikláňa k názoru, že má vychádzať v spisovnej ukrajinčine, písaný ľahkým, ľudu prístupným štýlom.

Na východnom Slovensku vychádzajú už mnohé časopisy v ukrajinskej reči, na školách sa ukrajinským jazykom vyučuje a, okrem toho, literatúra v ukrajinskej reči sa medzi ukrajinským ľuďom rozširuje.

- 8/ Školenie pracovníkov cirkevno-politického úseku z kraja Prešov a Košice:

Vzhľadom na zložitú cirkevno-politickú situáciu na východnom Slovensku javí sa potreba školenia okresných cirkevných tajomníkov z kraja Prešov a Košice, aby sa oboznámili so základnými úlohami potrebnými pre zdarný výkon ich práce.

Navrhujeme usporiadať dvojmesačné školenie s tým, aby výlohy spojené so školením uhradil Zbor povereníkov, nakoľko Slovenský úrad pre veci cirkevné nemá na tento cieľ vo svojom rozpočte zabezpečenú potrebnú položku.

V danom prípade pôjde o školenie 32 pracovníkov z cirkevno-politického úseku, čo si vyžiada finančný náklad 85.000.- Kčs. Podrobnejší predbežný rozpočet je uvedený v prílohe IV.

Farnosti, kde by veriaci pravoslávneho farára prijali:

<u>Okres Prešov:</u>	Ľubovec.
<u>Okres Sabinov:</u>	Sabinov, Ľutina, Ďáčov, Orlov.
<u>Okres Stará Ľubovňa:</u>	Jarabina, Litmanová, Osturňa, Malý Lipník.
<u>Okres Bardejov:</u>	Becherov, Varadka, Petrová.
<u>Okres Svidník:</u>	Mlynárovce, Cernina.
<u>Okres Giraltovec:</u>	Kobylnice, Ďurďoš.
<u>Okres Stropkov:</u>	Brusnica, Bokša, Breznička, Veľ. Bukovce.
<u>Okres Medzilaborce:</u>	Veľ. Driečna, Čabalovce, Havaj, Miková.
<u>Okres Humenné:</u>	Sopkovce.
<u>Okres Snina:</u>	Veľ. Poľana, Hostovice, Ruské, Kalná Roztoka.
<u>Okres Levoča:</u>	Torysky, Oľšavica.
<u>Okres Poprad:</u>	Nová Lesná, Vernár.
<u>Okres Kežmarok:</u>	Stotince.
<u>Okres Michalovce:</u>	Iňačovce, Falkušovce, Markovce, Rakovec n/Ond.
<u>Okres Veľké Kapušany:</u>	Veľ. Slemence, Vysoká nad/Uhom
<u>Okres Sobrance:</u>	Jasenov, Koromľa, Porostov, Vyšná Rybnica, Hlivištia.
<u>Okres Vranov:</u>	Hlinné, Poša, Rudlov, Štefanovce.
<u>Okres Gelnica:</u>	Gelnica.
<u>Okres Košice:</u>	Zdoba.
<u>Okres Kráľovský Chlmec:</u>	Pribeník.

Farnosti, kde veriaci odmietajú prijať pravoslávneho kňaza:

<u>Okres Prešov:</u>	Okružná.
<u>Okres Stará Ľubovňa:</u>	Matysová, Veľ. Sulín.
<u>Okres Stropkov:</u>	Vyšná Oľšava, Miňovce.
<u>Okres Medzilaborce:</u>	Repejov.
<u>Okres Michalovce:</u>	Pusté Čemerné, Laškovce, Trhovište.
<u>Okres Veľké Kapušany:</u>	Čičarovce.
<u>Okres Vranov:</u>	Petkovce.
<u>Okres Trebišov:</u>	Čelovce, Lastovce, Nižný Žipov, Novosad, Zemp. Hradište.
<u>Okres Sečovce:</u>	Seč. Polianka, Zbehňov.

Farnosti, ktoré sa nebudú obsadzovať (pre malý počet veriacich – nie je tam farská budova) budú ako filie pričlenené k najbližším pravoslávnym farnostiam:

<u>Okres Prešov:</u>	Drienov.
<u>Okres Sabinov:</u>	Milpoš.
<u>Okres Bardejov:</u>	Snakov.
<u>Okres Svidník:</u>	Medvedie, Pstriná, Šemetkovce, Dubová, Vyšná Jedľová.

<u>Okres Giraltovce:</u>	Štefurov.
<u>Okres Stropkov:</u>	Pucák. ³⁹
<u>Okres Michalovce:</u>	Svetlice, Niž. Zbojné.
<u>Okres Humenné:</u>	Vyšná Jablonka.
<u>Okres Snina:</u>	Čukalovce, Šmigovec.
<u>Okres Komárno:</u>	Komárno.

Príloha IV/

Predbežný finančný rozpočet na úhradu školenia okresných cirkevných tajomníkov v Piešťanoch.

Termín konania: od 23.januára do 18.marca 1956.

Byt a strava na osobu a deň	Kčs 35.-
Byt a strava pre 29 OCT, 1 prednášateľa, 1 vedúceho školy, 1 pracovníka SLOVÚC alebo KNV na celé obdobie, t. j. 56 dní	62.720.- Kčs
Cestovné: cesta tam a späť cca 250.-Kčs, počítame s jednou návštevou domova, t. j. 2 cesty pre každého OCT = 29x500	14.500.-Kčs
Odmeny prednášateľom / 60.- Kčs za jednu prednášku s konzultáciou cca 40 prednášok	2.400.-Kčs
Cestovné prednášateľom	2.780.-Kčs
Položka na nákup potrebnej literatúry a študijných pomôcok	<u>2.600.-Kčs</u>
S p o l u :	85.000.-Kčs

³⁹ Od roku 1955 Korunková.

Prameň: SNA, f. ÚV KSS, P ÚV KSS, šk. 913. Prílohy zápisnice zo zasadnutia Byra ÚV KSS 13. januára 1956, s. 1-16. – Cyklostyl, A4, 17 s., j. slovenský.

DOKUMENT Č. 18

27. január 1956, Prešov. Rozpracovanie úloh z Uznesenia Byra ÚV KSS o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom v Československu z 3. decembra 1955 na podmienky Prešovského kraja.

Politicko-organizačné opatrenia na zabezpečenie uznesenia Byra ÚV KSS
o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinskými pracujúcimi
v Československu.

Súčasná situácia medzi ukrajinskými spoluobčanmi v Prešovskom kraji na úseku kultúrno-výchovnom je neuspokojivá. Medzi ukrajinskými spoluobčanmi žijúcimi v našom kraji je silne zakorenená národná vlačnosť a ubité národné povedomie. Toto sú dôsledky krutého národného, politického, hospodárskeho i sociálneho útlaku zo strany predtým vládnucich vykorisťovateľských tried.

Aj keď v období od oslobodenia našej republiky hrdinskou Sovietskou armádou v podmienkach ľudovej demokracie bol uskutočnený celý rad významných opatrení za účelom všestranného politického, hospodárskeho i kultúrneho rozvoja ukrajinských pracujúcich, neurobili sme všetko, čo bolo v našich silách, pre odstránenie národnej vlačnosti a pozdvihnutie národného povedomia ukrajinských pracujúcich.

Jednou z príčin je i tá skutočnosť, že stranícke orgány a organizácie tomuto tak vážnemu problému vo svojej práci nevenovali dostatočnú pozornosť, nedoceňovali význam národnej hrdosti pri výchove československého socialistického vlastenectva. Nedostatočná pozornosť výchove ukrajinských pracujúcich bola venovaná hlavne zo strany štátnej osvety, čo sa najviac odzrkadlilo na výchovnom úseku. Úroveň ukrajinských škôl je nepomerne nižšia v porovnaní so slovenskými školami a učebno-výchovné výsledky sú slabšie. Kultúrno-osvetová práca sa ukazuje ako najslabší článok pri pozdvíhaní národného povedomia v duchu československého vlastenectva a proletárskeho internacionalizmu tým, že jej socialistický obsah bol odtrhnutý od národnej formy.

Vychádzajúc z toho, Byro ÚV KSS na svojom zasadnutí dňa 3. 12. 1955 zaoberajúc sa situáciou medzi ukrajinským obyvateľstvom v Prešovskom kraji prijalo uznesenia, ktoré ukladajú zlepšiť masovopolitickú a kultúrno-osvetovú prácu medzi Ukrajincami.

Na základe uznesenia rozšíreného Byra ÚV KSS predkladáme byru KV KSS plán politicko-organizačných opatrení ku schváleniu.

I. Na úseku straníckej práce:

1. Prerokovať stav výchovnej práce strany medzi ukrajinskými pracujúcimi vo všetkých byrách OV KSS v kraji, ZO KSS a DO KSS, ako aj na verejných schôdzkach s ukrajinským obyvateľstvom.
2. Prerokovať stav v prijímaní za kandidátov z radov ukrajinských pracujúcich tak, aby boli urobené v každej ZO KSS také opatrenia, že sa stav v prijímaní oproti terajšiemu stavu podstatne zlepši.

Správa k rokovaniu v byrách OV KSS bude vypracovaná z týchto hľadísk.

1. Výchovná práca strany – prednášková propaganda, názorná a osobná agitácia medzi ukrajinským obyvateľstvom,
2. Hospodársko-organizačná a kultúrno-výchovná práca národných výborov a ich kultúrnych a osvetových zariadení,
3. Masovopolitická, kultúrno-výchovná práca masových organizácií a kultúrnych ustanovizní.

Pri vypracovaní správy pred byro OV KSS a pri hodnotení výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom bude sa vychádzať z toho, ako v tej ktorej obci boli vytvorené podmienky pre získanie malých a stredných roľníkov do JRD – pre založenie JRD.

Pri hodnotení doterajšej práce medzi ukrajinskými pracujúcimi prihliadať na to, ako sa českí a slovenské pracujúci podieľajú na pozdvihnutí národného povedomia ukrajinských pracujúcich, ako im pomáhajú pri výchove, pri prebúdzaní hrdého povedomia, pri práci atď.

Zvlášť prihliadať na to, že veľa ukrajinských pracujúcich, ktorí, či už v závode DK Hencovce, Chemkostav alebo Chemko, Imuna Michalany, Cementáreň Bystré alebo v jednotlivých štátnych ustanovizniach v celom kraji, sa veľmi rýchle asimiluje, mnohí z nich sa verejne nehlásia za Ukrajincov a žijú v dom[n]ienkach, že Ukrajinec je menejcenný. Českí a slovenskí pracujúci doposiaľ nie všetci pochopili svoju veľkú zodpovednosť za povznesenie národného povedomia ukrajinských pracujúcich.

2. Výborové a členské schôdze⁴⁰:

OV KSS zabezpečia, aby vo februári 1956 výbory a členské schôdze ZO KSS a DO KSS všetkých ukrajinských a zmiešaných obcí kraja, závodov, ústavov, ustanovizní, podnikov a orgánov NV prejednali uznesenie Byra ÚV KSS zo dňa 3.12.1955 o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinskými pracujúcimi v Prešovskom kraji.

3. Verejné schôdze strany:

OV KSS zabezpečia, aby k týmto otázkam boli uskutočnené verejné schôdze strany v mesiaci apríl a máj.

4. K prednáškovej propagande:

Krajská odbočka Spoločnosti⁴¹ vypracuje do 15. III. 1956 2 prednášky na tému:

„Národné, revolučné a kultúrne tradície ukrajinských pracujúcich v ČSR.“

„Riešenie ukrajinskej národnostnej otázky v minulosti a dnes.“

Prednášky prejedná lektorská skupina KV KSS.

40 V dokumente nie je vyznačený bod 1.

41 Československá spoločnosť pre šírenie politických a vedeckých poznatkov.

K jednotlivým prednáškam III. oddelenie KV KSS bude organizovať celokrajové semináre lektorov KV strany a OV strany, do 30. 3. 1956.

Prednášky odprednášajú sa v každej ZO KSS, obci a závode s ukrajinským obyvateľstvom a v susediacich slovenských obciach. Plán cyklu prednášok vypracuje III. oddelenie KV KSS do 15. 3. 1956.

Prednášky budú vydané v ukrajinčine do 1. 8. 1956.

Nový život a *Nové žitťá*⁴² budú prinášať články a podčiarniky na pomoc tejto prednáškovej propagande počnúc 1. 4. 1956.

Zodpovední: ss. Kubašovský, Bocák.

5. Školenie funkcionárov a členov KSS ukrajinskej národnosti.

KV KSS zabezpečí školenie funkcionárov a členov KSS ukrajinskej národnosti po línii strany:

- a) v seminároch,
- b) internátnym školením.

a) Seminárne školenie:

Usporiada sa pre predsedov ZO KSS, učiteľov – komunistov a aktivistov KSUP a iných spoločenských organizácií, najmä ČZM, ukrajinskej národnosti počnúc marcom 1956. Semináre budú k jednotlivým prednáškam, ktoré postupne budú vypracovávať Spoločnosť pre šírenie politických a vedeckých poznatkov, KSUP a ktoré odznejú (z dejín USSR a tunajšieho ukrajinského obyvateľstva) na školení ukrajinských funkcionárov. Plán seminárov predkladať k schváleniu Sekretariátu KV KSS, organizovať aspoň 4 za rok.

Zodpovedný: s. K u b a š o v s k ý .

b) Internárne školenie:

V internátnom školení vyškolia sa funkcionári a členovia strany ukrajinskej národnosti ako aktivisti pre výchovnú prácu medzi Ukrajincami. Výber prevedie I. oddelenie KV KSS podľa tohto kľúča:

Prešov	5	Svidník	12,
Gíraltovce	10	Medzilaborce	12,
Stropkov	12	Snina	12,
Sabinov	12	Sobrance	5
St. Ľubovňa	10	Humenné	8
Sp. St. Ves	2	Bardejov	15

Pri výbere na školenie bude sa pamätať hlavne ne výber vekove mladších a na obce s nekonsolidovanými národnosťami a náboženskými pomermi.

Návrh na prevedenie školenia s programom vid' príloha č. 1.

- c/ Po dohode s KV KSS Košice previesť previerku prednášania národnostnej otázky v KSS v Košiciach a zabezpečiť, aby v škole so všetkými kurzami

42 Nesprávny prepis názvu novín *Нове життя*. Správny prepis je *Нове життя*.

roku 1956 – 1957 bolo prejednané uznesenie ÚV KSS zverejnené v bulle-
tine zo dňa 23. 12. 1955 – zvláštne vydanie.

Vedenie školy zabezpečí vypracovanie zvláštneho plánu tak, aby účastníci
kurzu KSS v Košiciach mali v pracovnej náplni záujmových krúžkov or-
ganizovaných v dobe voľna, krúžky ukrajinského jazyka, literatúry a pod.
Zabezpečí do 15. 4. 1956 s. B i ľ a k.

Vydávanie názorných materiálov:

- a) KV KSS zabezpečí vydanie brožúrky na tému „Život ukrajinských pracujú-
cich v ČSR kedysi a dnes“ a brožúrky na tému „Družba národov“. Prvá vyjde
v prvom polroku 1956, druhá v tom istom období v roku 1957.

Zodpovedný: s. B i ľ a k.

- b) Vydávanie násteniek:

KV KSS zabezpečí k verejným schôdzkam strany vydanie nástenky „Život
ukrajinských pracujúcich kedysi a dnes“. Nástenka bude zobrazovať život
ukrajinských pracujúcich vôbec a v JRD a na závode zvlášť.

S obdobnou tematikou zabezpečia vydanie násteniek všetky OV KSS, do čo-
ho zapoja všetky masové organizácie, najmä OV KSUP a ONV.

Zodpovední: ss. Biľak a ved. taj. OV KSS.

II. Na úseku národných výborov:

Rada KNV v Prešove prerokuje uznesenie byra ÚV KSS zo dňa 3. 12. 1956
o politicko-výchovnej práci medzi ukrajinskými pracujúcimi a zabezpečí

1. Prerokovanie stavu práce NV medzi ukrajinským obyvateľstvom:

- a) V okresoch Snina, St. Ľubovňa, Prešov, Giraltovce, Bardejov, Svid-
ník, Stropkov, Medzilaborce, Sabinov, Humenné a Sobrance previesť
prieskum činnosti národných výborov medzi ukrajinským obyvateľ-
stvom z hľadiska hospodársko-organizátorskej a kultúrno-výchov-
nej práce pracovníkmi NV za pomoci pracovníkov ústredných úradov
v dobe od 1. – 16. II. 1956. Na základe výsledkov výskumu pripraviť
návrh opatrení k prerokovaniu v radách ONV do 25. II. 1956 a v rade
KNV do 29. II. 1956. Podľa potreby v nutných prípadoch budú preve-
dené i kádrové opatrenia.

Zároveň preskúma, aký je kádrový stav inštruktorov ONV pre MNV v ob-
ciach s ukrajinským obyvateľstvom a zabezpečí, aby pre tieto obce za inštruk-
torov ONV boli vybraní najschopnejší súdruhovia. (pokyny ÚV KSČ pre rie-
denie (!) komunistov v NV)⁴³ Zabezpečí: s. G a b r i e l, do konca roku 1956.⁴⁴
Školenie kádrov po línii NV:

43 Preklep v dokumente. Správne znenie: „riadenie komunistov v NV“.

44 Bod b), resp. c) atď. nie sú vyznačené.

1. Byro KV KSS považuje za veľmi potrebné to, aby pri Oblastnej straníckej škole ÚV KSS (!) Ukrajiny⁴⁵ v Užhorode bolo behom roku 1956 a 1957 vyškolených spolu 100 komunistov a funkcionárov NV všetkých stupňov.

Školenie previesť odborným spôsobom ako pre straníckych pracovníkov. Za tým účelom ukladá sa s. G a b r i e l o v i , predložiť Zboru povereníkov návrh a požiadať o schválenie navrhovaného školenia.

Zabezpečí s. G a b r i e l do 15. 3. 1956.

2. Mimo toho KNV zabezpečí vyškolenie 200 funkcionárov NV takto:

- a) v 3 – 4 dvojmesačných kurzoch. Pri výbere funkcionárov a členov NV bude sa vychádzať z poznatkov prieskumu v jednotlivých okresoch a zo zásady, že budú vyberaní tí súdruhovia a súdružky, s ktorými sa počíta pre nasledujúce volebné obdobie (stabilizácia kádrov). Ťažiskom pri výbere budú MNV a ONV.

Rada KNV predloží návrh vybraných členov a funkcionárov NV do 29. II. 1956.

Zabezpečí s. G a b r i e l do 29. II. 1956.

- b) V školskom roku 1956 – 1957 isté percento nekvalifikovaných učiteľov ukrajinských škôl bude preradené na iné úseky a ich miesta obsadia kvalifikovaní. Z radov týchto previezť výber asi 40 osôb a po 8-10 mesačnom školení ustanoviť ich na tajomníkov MNV ukrajinských obcí, kde toho situácia najviac vyžaduje. K tomuto účelu do programu obvyklého školenia pre tajomníkov MNV zahrnúť prednášky z dejín ukrajinského národa, o ukrajinskom jazyku a literatúre.

Výber previesť do 31. mája 1956, školenie započat' 1. júla 1956 v Lipovciach.

Zabezpečí s. K u d z e j, do 31. V. 1956.

- c) V súvislosti s tým preskúmať ako sa plnia zásady ÚV KSS pre výmenu neschopných tajomníkov MNV v Prešovskom kraji a posilniť⁴⁶ po vyškolení učiteľov ukrajinskej národnosti za tajomníkov MNV na tie obce, kde sa tak nestalo v súvislosti s plnením pokynov.

Zabezpečí s. D u d á š , do konca roka.

Na úseku š k o l s k o m :

V záujme zvyšovania výchovno-vyučovacej práce, byro KV KSS ukladá previesť tieto opatrenia:

1. Previesť previerku výchovno-vyučovacej práce na pedagogickej škole pre vzdelanie učiteľov národných škôl s vyučovacím jazykom ukrajinským v Pre-

45 Ďalší preklep z tejto kategórie. Správne znenie: „ÚV KS Ukrajiny“.

46 Ide v tomto kontexte o neadekvátny výraz. Správne má byť „menovať“.

3. Požiadat' ÚV KSC a Ministerstvo školstva, aby absolventi ukrajinskej katedry Komenského univerzity boli prednostne pri prideľovaní pre Prešovský kraj. Žiadať Povereníctvo školstva, aby pri prideľovaní absolventov vyšších a vysokých pedagogických škôl prihliadalo k zvýšenej potrebe kvalifikovaných učiteľov pre jazyk slovenský a dejepis pre ukrajinské školy. Žiadať zvýšiť plán pridelenia absolventov najmenej o 50 učiteľov – Slovákov v rámci celoslovenského rozmiestňovania absolventov vyšších a vysokých škôl.
Zabezpečiť: s. K u d z e j , do 15. III. 1956.
4. Požiadat' ÚV KSC a Ministerstvo školstva o schválenie návrhu, aby riaditelia ukrajinských škôl a pedagogickí vedúci, ako aj školskí inšpektori prešli 3-mesačným školením v Kyjeve v USSR na Ústrednom ústave pre ďalšie vzdelávanie vedúcich školských pracovníkov, a to tak, aby sa toto preškolenie uskutočnilo na dvakrát v roku 1956 a 1957.
Zabezpečiť: s. K u d z e j , do 15. III. 1956.

Na úseku kádrovej práce odboru škôl:

1. Požiadat' Povereníctvo a Ministerstvo školstva o pridelenie najmenej dvoch vysokoškolských profesorov zo ZSSR na dobu troch rokov pre vyučovanie ukrajinského jazyka a literatúry na Vysokej škole pedagogickej v Prešove a na PŠ v Prešove.
Zodpovední: ss. K r e m p a , K u d z e j , do 28. II. 1956.
2. Pripraviť konkrétne návrhy na premiestnenie ukrajinských a slovenských učiteľov tak, aby v ročníkoch 6. – 11. na ukrajinských školách jazyk slovenský a dejiny, okrem národných ukrajinských dejín, vyučovali dobrí učitelia – Slováci. Pritom vychádzať z individuálnych schopností toho ktorého učiteľa. Zmeny previesť začiatkom školského roku 1956 – 1957.
Zabezpečiť a preverdie: s. H o d ú ľ , do 30. VII. 1956.
3. Na základe získaných skúseností v Zakarpatskej oblasti v USSR vypracovať plán, aby počet hodín na vyučovanie slovenského a ruského jazyka vo vyšších ročníkoch výberových škôl sa zvýšil. Návrh osnov na zvýšenie vyučovania slovenského a ruského jazyka predloží Ústrednému výboru KSS Povereníctvo školstva.
Docieľiť toho, aby ukrajinskí žiaci pri postupe na výberové, respektíve vysoké školy nemali ťažkosti s jazykom slovenským. Schválenie na Povereníctvo školstva žiadať ešte toho roku.
Zabezpečiť: s. K u d z e j .
4. Systemizačne – kádrovo budovať oddelenie ukrajinského školstva na odbore pre školstvo Rady KNV v Prešove s týmito funkciami:
vedúci pedagogického [úseku] – metodický pracovník, krajský školský inšpektor pre ukrajinské školy, pedagogický pracovník pre učebnice a časopisy na ukrajinských školách.
Zabezpečiť a preverdie s. H o d ú ľ , do 30. III. 1956.
5. Zabezpečiť cieľavedome rozmiestnenie absolventov ukrajinských pedagogických škôl, vysokej a vyššej tak, aby títo uvedomele nastupovali na ukrajinské

školy. Vopred prevádzať presvedčovacie opatrenia prostredníctvom školskej správy a masových organizácií na školách.

Zabezpečiť: s. K r e m p a , do 30. V. 1956.

6. Žiadať Povereníctvo školstva prostredníctvom Rady KNV v Prešove o zvýšenie počtu okresných školských inšpektorov pre okresy so zmiešaným slovenským a ukrajinským obyvateľstvom.

Obdobne v okresoch Sobrance, Bardejov, Sabinov, Michalovce, Snina, Prešov, Medzilaborce, Stará Ľubovňa ustanoviť dvoch okresných inšpektorov.

Zabezpečiť: s. H o d ú ľ , do 31. III. 1956.

Na úseku investičnej výstavby:

1. Byro KV KSS ukladá s. Č i p a k o v i , zabezpečiť vytvorenie takých podmienok, aby investičná výstavba vcelku a na úseku škôl a kultúry zvlášť, bola plnená na 100% i za cenu mimoriadnych opatrení.

2. Byro KV KSS ukladá s. Č i p a k o v i , vytvoriť také podmienky, aby investičná výstavba v ukrajinských okresoch bola prednostne zabezpečená, menovite – prednostne poskytnutí technici, projekčné stavby predom pripravené, prednostné dotovanie stavebným materiálom atď.

Zvlášť venovať pozornosť školskej výstavbe, a to jak v investíciách, tak v generálnych opravách a údržbe.

Urobiť všetky politicko-organizačné a kádrové opatrenia, aby plán investícií bol plnený rovnomerne a aby na jeho plnení sa podieľali všetci pracovníci kraja.

Plán opatrení predložiť sekretariátu KV KSS do 25. II. 1956.

Na úseku k u l t ú r y a o s v e t y:

Previesť školenie osvetových pracovníkov, pracujúcich medzi ukrajinskými pracovníkmi v Prešovskom kraji takto:

1. Vyškoliť 150 ochotníckych osvetových pracovníkov na úseku ĽUT do konca roku 1956.

V štyroch 4-dňových turnusoch internátneho školenia takto:

- a) 60 vedúcich divadelných súborov,
- b) 30 vedúcich hudobno-speváckych súborov,
- c) 30 vedúcich hudobných súborov ukrajinských ľudových nástrojov,
- d) 30 vedúcich tanečných súborov.

Zabezpečiť: s. K u d z e j , do konca roku 1956.

2. Vyškoliť 240 ochotníckych osvetových pracovníkov z osvetových zariadení ukrajinských obcí (spravovanie osvetových besied, izieb, knižníc) v osem 4-dňových turnusoch internátneho školenia. Školenia sa uskutočnia v mesiacoch – júl, august v Prešove v Krajskom dome osvetu.

Zabezpečiť: s. K u d z e j , v mesiacoch júl – august 1956.

3. Na okresných dvojdňových aktívoch a seminároch v 10 okresoch vyškoliť 600 ochotníckych osvetových pracovníkov, a to:
- a) v mesiaci februári uskutočniť 2-dňový seminár lektorov osvetových zariadení ukrajinských obcí vo všetkých okresoch zameraný na metódu prednášania so zvláštnym zreteľom na pozdvihnutie národnej hrdosťi ukrajinských pracujúcich,
 - b) v mesiaci marci uskutočniť vo všetkých okresoch 2-dňové semináre kronikárov a členov redakčných kolektívov miestnych rozhlasov, v mesiaci apríli a máji vo všetkých okresoch uskutočniť 2-dňový seminár pracovníkov s filmom ukrajinských a ostatných obcí so zameraním na správne využívanie filmu,
 - c) v mesiaci apríli a máji vo všetkých okresoch uskutočniť 2-dňový seminár pracovníkov s filmom ukrajinských a ostatných obcí, so zameraním na správne využívanie filmu,
 - d) v mesiaci máji – októbri vo všetkých okresoch za spolupráce so Sovietskou a Slovenskou knihou usporiadať aktívy literárnych dôverníkov za účelom zlepšenia práce s knihou a rozširovania tlače,
 - e) zabezpečiť do konca roku 1956, aby na každej obci kraja bolo vo verejnej miestnosti s viditeľným označením umiestnené prevádzkyschopné rádio.

Zabezpečiť: s. K u d z e j , do konca roku 1956.

Prednášková propaganda [domov] osvety:

Domy osvety pojmu do svojich plánov na II., III. a IV. štvrťrok:

1. Prednášky, ktoré vypracuje KSUP a Krajská odbočka Spoločností⁴⁷.
2. Niektoré špeciálne prednášky, hlavne z dejín USSR a z dejín ukrajinského ľudu na východnom Slovensku, ktoré odznejú na školeniach ukrajinských funkcionárov.

K jednotlivým témam Krajský dom osvety bude poriadat' za pomoci Spoločností pre šírenie politických a vedeckých poznatkov príslušné celokrajové semináre. Obdobné semináre budú na okresoch.

Zabezpečiť: s. K u d z e j .

Vydávanie názorných materiálov:

1. Skladačky:

Odbor kultúry rady KNV, Krajský dom osvety, KSUP, pôdohospodárska správa rady KNV, odbor zdravotníckej rady KNV vydajú v tomto a budúcom roku po jednej skladačke na tému:

1. Život ukrajinských pracujúcich v minulosti a dnes.
2. Život našich detí kedysi a dnes.

47 Československá spoločnosť pre šírenie politických a vedeckých poznatkov.

3. O budovaní jedného JRD – Habura, Lukov.
4. Alkohol škodí nielen malým, ale aj veľkým.
5. Z kultúrneho dedičstva Ukrajincov – súbory EUT.

Plán plnenia skladačiek s uvedením redakcie a termínu vypracuje do 15. III. 1956 odbor kultúry rady KNV. Skladačky budú bohato ilustrované. Skladačky – návrhy bude schvaľovať III. odd. KV KSS.

Zodpovední: ss. K u d z e j , K u b a š o v s k ý .

6. Mimo skladačiek, KNV odbor kultúry a poľnohospodárskej správy rady KNV predložia III. oddeleniu KV KSS plán vydávania ostatného názorného materiálu pre ukrajinských pracujúcich.
Zabezpečí: s. K u d z e j , do 15. III. 1956.

Na úseku kádrovej práce – odborov kultúry:

1. Požiadat' Zbor povereníkov o rozšírenie systemizácie odboru kultúry Rady KNV v Prešove o dvoch pracovníkov pre prácu medzi ukrajinským obyvateľstvom. Jedného pracovníka pre prácu na úseku EUT a jedného pracovníka pre prednáškovú činnosť, kurzy ukrajinského jazyka, prácu s knihou a osvetové zariadenia v ukrajinských obciach.
2. Požiadat' Zbor povereníkov o rozšírenie systemizácie o jedného pracovníka na úseku kultúry rady ONV pre prácu medzi ukrajinskými pracujúcimi v okresoch: Bardejov, Giraltovce, Stropkov, Snina a Sabinov.
Zabezpečí: s. G a b r i e l , do 1. II. 1956.
3. Rozšíriť do 1. II. 1956 systemizáciu o jedného metodického pracovníka v Krajskom dome osvetu pre prednáškovú a metodickú činnosť v kraji medzi ukrajinskými pracujúcimi.
4. Obsadiť kvalifikovanými pracovníkmi – Ukrajincami miesto v krajskej poradni EUT pre ukrajinskú, slovenskú tvorbu (divadlo, bábkové divadlo, malé javisko, formy (!)⁴⁸, recitácia, rozprávanie, umelecký prednes a pre tanečné súbory EUT).
Zabezpečí: s. K u d z e j , do 1. V. 1956.

Knižnice a film:

Pre podopretie⁴⁹ stránickej a osvetovej prednáškovej propagandy KĽK zariadi, aby do plánov na budúce štvrtročie⁵⁰ boli pojaté besedy, konferencie a iné masové formy práce s knihou, s tematikou o nutnosti zvyšovania poľnohospodárskej výroby a budovania JRD, ako aj z histórie života ukrajinských pracujúcich.

Zodpovedná: s. Č i e r n o h o r s k á .

48 Ide o skomolenie pôvodného textu pri prepisovaní spôsobené neznalosťou problematiky. Správne má byť „malé javiskové formy“.

49 Použitý nevhodný výraz, správnejšie „pre podporu“.

50 Expresívny výraz sa do politického textu nehodí. Správne: „na budúci štvrtrok“, resp. „na budúci kvartál“.

Krajská správa filmu zabezpečí, aby stále a putovné kiná premietali na ukrajinských dedinách filmy s poľnohospodárskou tematikou a historické filmy zo života Ukrajincov, ako Taras Buľba, Bohdan Chmel'nický a iné dokumentárne filmy zo ZSSR.

Zodpovedný: s. J u n g .

Krajská ľudová knižnica a Krajská správa filmu zabezpečia cieľavedomé zameranie výchovnej práce medzi ukrajinskými pracujúcimi k disciplíne, dodržiavaniu socialistickej zákonnosti, k iniciatíve atď., s cieľom pozdvihnúť hnutie za dosahovanie vyšších ha výnosov, za rovnomerné a včasné plnenie dodávok, za budovanie JRD.⁵¹

Pre zvýšenie úrovne časopisov:

- a) Pre zvýšenie ideovej úrovne časopisov v ukrajinčine v dôsledku nedostatočných miestnych rezerv z radov miestnych redaktorov požiadať ÚV KSS o vyžiadanie z USSR 5 redaktorov na dobu troch rokov. Pre Nove žytt'a 1, pre Družno vpered 2, pre Dukľu 1, pre vydavateľstvo krásnej literatúry 1.

Termín do 15. II. 1956.

Zodpovední: ss. B i ľ a k , K u d z e j .

- b) Pre vydávanie prekladov ukrajinskej literatúry zriadiť štvorčlenné prekladateľské byro pri ÚV KSUP. Toto do istého času bude zabezpečovať aj preklady pre administratívny styk KNV s okresmi a ukrajinským obyvateľstvom.

Zabezpečí: s. M i n ě i ě , do 30. mája 1956.

- c) Odbor kultúry rady KNV a ÚV KSUP zabezpečia vydanie ukrajinsko-slovenského slovníka do konca roku 1956.

Zabezpečia: ss. K u d z e j , M i n ě i ě .

Na úseku tlače a rozhlasu:

Do 15. II. 1956 všetky krajské redakcie vypracujú na základe týchto politicko-organizačných opatrení byra KV KSS tematické plány článkov a podčiarnikov zo života ukrajinských pracujúcich v minulosti a dnes, so zameraním na prebudovanie dediny, plán uverejňovania prednesených prednášok, článkov z aktívov atď.

Zodpovední: ss. K u d z e j , K u b a š o v s k ý .

Požiadať ÚV KSS o súhlas, aby ukrajinské vysielanie vysielalo vo všetké dni týždňa v jednohodinových reláciách.

Zodpovední: ss. B i ľ a k , R u d l o v ě á k .

Do 15. II. 1956 ukrajinské vysielanie zostaví na základe týchto opatrení tematický plán na relácie do konca roku 1956 so zameraním na pohovory s roľníkmi, najmä s družstevníkmi, na obce s národnostnými a náboženskými ťažkosťami.

Zodpovedný: s. R u d l o v ě á k .

51 Preklep v dokumente. Správne znenie: „riadenie komunistov v NV“.

Zásobovanie literatúrou:

Na ukrajinských dedinách pociťuje sa nedostatok ukrajinskej literatúry – beletrie, detskej a divadelných hier.

Odbor kultúry rady KNV zabezpečí, aby do konca marca 1956 vedenie Sovietskej a Slovenskej knihy v Prešove vypracovali návrh opatrení, ako tento nedostatok odstrániť. Zodpovedný: s. K u d z e j.

Pre zlepšenie propagácie a odberu ukrajinskej literatúry a tlače ukladá sa previesť tieto opatrenia:

- a) Sovietska a Slovenská kniha zabezpečia tri pútočné výstavy ukrajinskej literatúry, ako aj ich postupnú inštaláciu na ukrajinských dedinách.
Zabezpečiť do 1. apríla 1956.
Zodpovední: vedúci krajskej správy Sovietskej a Slovenskej knihy.
- b) Sovietska a Slovenská kniha budú systematicky vypracovávať populárne recenzie pre miestne rozhlas, knižničných, literárnych a tlačových dôverníkov a pre redakcie ukrajinských časopisov o novinkách ukrajinskej, sovietskej a pôvodnej literatúry. Prvé recenzie vypracovať do 15. II. 1956 a potom stále. Odbor kultúry rady KNV zariadi, aby tieto recenzie vysielali sa v miestnych rozhlasoch niekoľkokrát.
Zabezpečia: vedúci krajskej správy Sovietskej a Slovenskej knihy, s. K u d z e j a s. Čiernohorská.
- c) Odbor kultúry rady KNV prevedie do 1. III. 1956 ustálenie literárnych a tlačových dôverníkov pri obecných knižniciach a zabezpečí ich seminárne školenie raz do troch mesiacov.
Zabezpečia: s. K u d z e j a s. Čiernohorská.
- d) Odbor kultúry rady KNV zabezpečí poriadanie zvláštnych aktívov pre šírenie ukrajinskej literatúry. Prvý krajský aktív pripraviť do 1. V. 1956.
Zabezpečí: s. K u d z e j .

Na úseku skvalitnenia tlače, ukrajinských učebníc, novín a časopisov:

1. Pre zvýšenie počtu čitateľov a dopisovateľov, ich rast, najmä z dedín, jednotlivé redakcie ako prvú úlohu budú mať prácu s aktívami dopisovateľov z radov malých a stredných roľníkov a čitateľov vo forme: aktívov, seminárov, besied redaktorov s čitateľmi a konferencie.
Jednotlivé redakcie vypracujú plán tejto činnosti do konca roku 1956.
Zodpovední: ss. K u d z e j, M i n č i č .
V mesiaci februári KSUP a ČZM prevedú nábor predplatiteľov ukrajinskej tlače v náborových týždňoch a využijú k tomu názornú a osobnú agitáciu, rozprúdia socialistickú súťaž so zameraním na dedinu a budovanie JRD. Plán organizačno-politického zabezpečenia vypracuje ÚV KSUP, KV ČZM a KNV do 1. II. 1956.
Zodpovední: ss. Kudzej, Minčič, Chrenovský.

2. Požiadateľ ÚV KSS o urýchlenú výstavbu tlačiarne v Stropkove – v centre Prešovského kraja s ukrajinským obyvateľstvom, na ktorú stavbu bola investičná úloha schválená koncom roku 1955 a do plánu projekcie zaradená na tento rok a bola pojatá do stavebného plánu v roku 1957. V tejto okresnej tlačiarne sa zabezpečí aj tlač roľníckych a závodných časopisov v ukrajinskej reči pre najbližšie okresy: Michalovce, Giraltovce, Svidník a Stropkov.
Zabezpečí: s. K u d z e j (prostredníctvom odboru kultúry) do 28. II. 1956.

Na úseku práce UND v Prešove:

1. Požiadateľ Ministerstvo kultúry o pomoc jedným režisérom pre činohru zo sovietskej Ukrajiny na dobu dvoch rokov.
Zabezpečí: s. K u d z e j .
2. Pristúpiť k zriadeniu ukrajinského súboru piesni a tancov podľa vypracovaného návrhu (príloha č. 2).
Zabezpečí: s. K u d z e j – hneď.

Na úseku Krajskej odbočky Spoločnosti⁵²:

Krajská odbočka Spoločnosti pre šírenie politických a vedeckých poznatkov zabezpečí vypracovanie a odprednášanie týchto prednášok:

1. Národné, revolučné a kultúrne tradície ukrajinských pracujúcich v Československu.
2. Riešenie ukrajinskej národnostnej otázky v minulosti a dnes.
Prednášky predávajú lektorské skupiny pri KV KSS.
Termín vypracovania do 15. III. 1956
Zodpovedný: s. V a n á t .
Spoločnosť pre šírenie politických a vedeckých poznatkov, krajská odbočka v Prešove zabezpečí odprednášanie prednášok z dejín USSR a dejín ukrajinského ľudu východného Slovenska na školeniach ukrajinských funkcionárov.
Prednášky pojmu [do plánu] v treťom a štvrtom štvrtroku 1956 a v roku 1957.
Zodpovedný: s. V a n á t .

Na úseku práce masových organizácií:

Na úseku KSUP:

1. V mesiaci januári zvolať stranícku skupinu pri ÚV KSUP a prejednať úlohy KSUP na rok 1956 vychádzajúc z uznesenia [Byra] ÚV KSS zo dňa 3. XII. 1955.
Zodpovedný: s. K o p č á k .
2. V mesiaci februári zvolať plénum ÚV KSUP, za účelom prerokovania úloh vyplývajúcich z uznesenia Byra ÚV KSS a prijať opatrenia na zabezpečenie uznesení.

52 Československá spoločnosť pre šírenie politických a vedeckých poznatkov.

Zabezpečiť: s. K o p ě á k, preds. ÚV KSUP.

- a) Za tým účelom v mesiaci februári a marci previesť výročné členské schôdze KSUP a docieľiť toho, aby členské schôdze na miestnych skupinách sa konali pravidelne podľa plánu.
- b) Cez zimné obdobie zamerať prácu KSUP hlavne na organizovanie kurzov ukrajinského jazyka. Získať do kurzov viacej dospelých občanov. Zabezpečiť pre krúžky dostatok literatúry. Zabezpečiť nábor poslucháčov v druhom polroku do kurzov ukrajinského jazyka.
- c) Pre úspešný priebeh vyučovania v kurzoch ukrajinského jazyka organizovať obvodové semináre „Kurzy“ pre učiteľov, ktorí v nedostatočnej miere ovládajú ukrajinský jazyk.

Zodpovedá: KNV, školské oddelenie a KSUP.

3. Štátna osveta v spolupráci s ÚV KSUP pripraví prehliadku súborov EUT vo Svidníku, ktorá sa bude konať v júni 1956. V priebehu príprav prehliadky zakladať nové súbory a krúžky EUT a oživiť činnosť doteraz založených súborov. Previesť okresné prehliadky súborov EUT. Pomôcť krúžkom metodickými pokynmi a zabezpečiť pre tieto materiály v ukrajinskom jazyku. Získať pre prácu v krúžkoch EUT dospelých ľudí. Plán opatrení predložiť III. oddeleniu do 15. II. 1956.

Zodpovední: ss. Kudzej a Minčič.

4. Získať pre výchovnú prácu viacej príslušníkov ukrajinskej inteligencie zo závodov, úradov, škôl a vytvoriť z nich aktívy pri ÚV KSUP a pri OV KSUP pre propagandistickú prácu.
Termín do 30. II. 1956. Zodpovedný: s. M i n ě i ě .
5. Obdobne zvolať plénum OV KSUP a prejednať úlohy KSUP na rok 1956.

Za účelom zlepšenia práce KSUP v miestnych skupinách:

1. OV KSUP budú systematicky zabezpečovať účasť na verejných schôdzach a prednáškach, poriadané stranou a Spoločnosťou pre šírenie politických a vedeckých poznatkov.
2. Cez miestne skupiny zabezpečiť propagáciu ukrajinských časopisov, najmä „Družno vpered“ a „Nove žytтя“, zároveň rozšíriť [počet] dopisovateľov pre tieto časopisy.
3. Spolu s KNV vypracovať tematický plán besied a konferencií o ukrajinských dielach v tom zmysle, že ktoré knihy sa majú propagovať medzi mládežou a robotníkmi. Predložiť návrh na organizovanie okresných a krajských čitateľských konferencií o knihe Tevelejova „Na Verchovine“.
Zabezpečiť: s. M i n ě i ě , do 30. II. 1956. (1)⁵³

Na úseku práce ČZM:

1. Do konca februára toho roku prerokovať rozbor práce ČSM medzi ukrajinskou mládežou v predsedníctve a pléne KV ČZM a urobiť opatrenia na:

53 Išlo o termín do konca februára, teda do 29. II. 1956.

- a) zvýšenie masovopolitickej a kultúrnej práce medzi ukrajinskou mládežou a pioniermi,
 - b) rozšírenie vplyvu zväzu mládeže na ukrajinskú mládež a PO ČZM na deti,
 - c) zvýšenie účasti mládeže v rozvíjaní ukrajinskej národnej kultúry ľudovej tvorivosti a v osvojení si ukrajinského jazyka.
2. Do konca marca toho roku prejednať tieto opatrenia na plénach OV ČZM a okresných aktívoch funkcionárov ČZM. Zabezpečiť účasť mládeže na verejných schôdzkach strany, ktoré budú poriadané k otázkam povzbudzovania národného povedomia.
 3. Poskytnúť kádrovú pomoc okresom s ukrajinskou mládežou a zabezpečiť sústavné školenie funkcionárov ZO v zväzáckych a v straníckych školách.
 4. Prispôsobiť náplň učebného roku v organizáciách s ukrajinskou mládežou k problémom zvýšenia národného povedomia. Za tým účelom požiadať prostredníctvom SÚV ČZM o prevedenie zmien a náplni závodných politických krúžkov a čitateľských krúžkov tak, aby tieto obsahom pomáhali zoznamovať ukrajinskú mládež s pokrokovými tradíciami a históriou ukrajinského národa, jeho kultúrou a životom.
 5. Zvýšiť pozornosť k práci s ukrajinskou literatúrou a tlačou. Ustanoviť v ZO ČZM literárno-tlačových dôverníkov, v spolupráci s osvetovou správou a KSUP organizovať okolo ľudových a závodných knižníc mládežnícke krúžky, v ktorých sa bude mládež učiť svojej rodnej reči (!). Organizovať rôzne konferencie a besedy o knihách ukrajinských spisovateľov, propagovať a rozširovať najlepšie diela sovietskych, ukrajinských a našich spisovateľov.
 6. Zvýšenú pozornosť venovať rozvoju kultúrnej práce. V spolupráci s KSUP a osvetovými zariadeniami organizovať krúžky a súbory ľudovej tvorivosti, pripravovať ich verejné vystúpenia za účasti všetkých pracujúcich. Zvláštnu pozornosť venovať zakladaniu divadelných krúžkov a medzi deťmi bábkových a maniaskových⁵⁴, ktoré majú veľký význam z hľadiska správneho osvojenia si ukrajinskej reči.
 7. Vo zvýšenej miere organizovať stretnutia a zrazy mládeže z niekoľkých obcí alebo z okresov ukrajinskou mládežou s bohatým kultúrnym a športovým programom, organizovať dni ukrajinských piesni, tancov, ľudového umenia a pod.
 8. KV ČZM požiada SÚV ČZM o prispôsobenie výberu kníh FO⁵⁵ na podmienky kraja, najmä na literatúru s ukrajinskou tematikou.

Zabezpečí: s. Chrenovský, vedúci taj. KV ČZM.

54 Ide o poslovenčený český výraz, bohemizmus. Správne má byť „maňuškových“.

55 Ide o „Fučíkov odznak“. Bolo to ocenenie vydávané členom čitateľských krúžkov v rámci ČZM, ktorí prečítali knihy z určeného výberu literatúry. Kampaň sa začala už roku 1949. Jej cieľom bola prevýchova mládeže v duchu komunistickej ideológie.

Na úseku R O H :

1. Vo všetkých závodoch kraja zabezpečia, aby na závodných výboroch ROH bola prejednaná pomoc českých a slovenských pracujúcich ukrajinským spolupracujúcim pri pozdvíhovaní národnej hrdosti, tiež získaní odbornosti podľa pracovného zaradenia.
Do 30. III. 1956.
2. V červených kútikoch na závodoch zorganizovať besedy, najmä o knihách "Na Verchovine" od Tevelejeva, "Bukovinská povest" od Muratova.
Do 30. III. 1956.
3. V kabinete odborárskej výchovy usporiadať seminár za spolupráce krajskej odbočky Spoločnosti o ukrajinských otázkach pre predsedov závodných výborov a kultúrno-osvetových pracovníkov zo závodov.
Do 1. III. 1956. Zabezpečí: s. P o l l á k .
4. Na všetkých predsedníctvach KVZ zabezpečia prejednanie pomeru jednotlivých pracovníkov a členov príslušného zväzu k ukrajinskej otázke. Každý KVZ návrh opatrení predloží I. odd. KV KSS do 15. II. 1956.
Zodpovední: ss. predsedovia KVZ.

Na úseku orgánov MV a VB:

Na úseku služby týchto orgánov pracuje viac ako 40% príslušníkov ukrajinskej národnosti.

Prejav národnej vlačnosti a ich strany zanecháva u mnohých občanov na pracovisku, najmä v obci veľmi zlé dôsledky.

Nie sú zriedkavé prípady, že súdruhovia zabudnú na svoju národnú príslušnosť a hlásia sa za Slovákov, nechovajú sa ako Ukrajinci ani v obci ani medzi príslušníkmi. Svoje deti, v mnohých prípadoch aj v ukrajinskej obci, posielajú do slovenskej školy, atď.

Nebojovať proti týmto prejavom národnej vlačnosti znamenalo by nebojovať proti prežitkom kapitalistickej minulosti, a tým nepomáhať socialistickej výstavbe.

Byro KV KSS na základe toho ukladá s. L o h n e r o v i a s. K o r d í k o v i :

1. Previesť pohovor so všetkými príslušníkmi MV a VB ukrajinskej národnosti, v zmysle uznesenia ich poučiť o ich osobnej zodpovednosti pri pozdvíhovaní národnej hrdosti ukrajinských pracujúcich.
Plán pohovoru predložiť s. Dudášovi, do 30. II. 1956 (!).⁵⁶
Zodpovední: ss. L o h n e r , K o r d í k .
2. Zorganizovať zrazy veliteľov všetkých stupňov, kde previesť seminár o riešení národnostnej otázky u nás a o nutnosti pozdvíhovania národného povedomia ukrajinských pracujúcich.
Na seminári sa zúčastní tajomník KV KSS.
Zabezpečia: ss. L o h n e r , K o r d í k , do 20. III. 1956.

⁵⁶ Správne: 29.II.1956.

3. Organizovať kurzy ukrajinského jazyka za spolupráce ÚV KSUP tak, aby všetci príslušníci MV VB a MV – Ukrajinci mohli sa toho kurzu zúčastniť.
Plán predložila: ss. Lohner, Kordík, II. oddeleniu KV KSS do 5. II. 1956.
4. Zabezpečiť v priebehu mesiaca februára previerku odberu tlače a čítania krásnej literatúry. Dosiagnúť toho, aby predplácali a čítali „Nove žytтя“, „Družno vpered“ a iné.
Zabezpečila: ss. L o h n e r, K o r d í k.

Prameň: SNA, f. ÚV KSS, KV KSS Prešov, Byro KV KSS, šk. 30. Zasadnutie Byra KV KSS v Prešove 27. januára 1956. – Cyklostyl, A4, 22 s., j. slovenský.

DOKUMENT Č. 19

13. máj 1956, Bratislava. Správa o politicko-organizačnom zabezpečení vedeckej konferencie o československo-ukrajinských vzťahoch.

Príloha III/

Konferencia o československo-ukrajinských vzťahoch.

Československo-sovietsky inštitút SAV pripravuje na dni 28. – 30. mája 1956 trojdňovú konferenciu o otázkach československo-ukrajinských vzájomných vzťahov a stykov v minulosti a v súčasnej dobe.

Cieľom tejto konferencie je osvetliť pokrokové tradície, ktoré zblížovali naše národy s ukrajinským národom na ceste spoločného boja za slobodu a víťazstvo pokroku. Po konferencii venovanej bratstvu Čechov a Slovákov chceme, aby táto konferencia venovaná československo-ukrajinským vzťahom a stykom prispela k upevnieniu priateľstva našich národov s druhým najväčším národom ZSSR – ukrajinským národom a k upevnieniu družby s našimi ukrajinskými spoluobčanmi na východnom Slovensku v spoločnom boji za vybudovanie socializmu v našej vlasti.

Usporiadanie tejto konferencie sa viaže k stému výročiu narodenia a štyridsiatemu výročiu smrti vynikajúceho ukrajinského spisovateľa a básnika, revolučného demokrata Ivana Franka, meno ktorého je nerozlučne späté s dejinami vzájomných československo-ukrajinských vzťahov a stykov. V súvislosti s týmto výročím pripravujú sa v ZSSR celoštátne oslavy. Vláda ZSSR menovala celoštátny výbor a pri Prezídiu Akadémie vied USSR bol vytvorený výbor pre prípravu a vedenie osláv na čele s prezidentom AV USSR akademikom O. Palladynom.

Prezídium SAV na návrh Československo-sovietskeho inštitútu pozvalo na konferenciu o československo-ukrajinských vzťahoch predstaviteľov AV USSR akademika O. Bileckého a prof. E. Kyryľuka, doktora filologických vied. Vysoká škola pedagogická v Prešove a Krajský výbor KSS rozhodli sa pozvať na konferenciu dvoch pracovníkov z užhorodskej univerzity.

Konferencia o československo-ukrajinských vzťahoch zaraďuje sa svojím obsahom a cieľom ku konferencii o medzislovanských stykoch usporiadanej Slovanským ústavom ČSAV v Prahe roku 1954 a ku konferencii o ohlase prvej ruskej revolúcie usporiadanej ČSI ČSAV v Prahe roku 1955 a jej bezprostredným cieľom z hľadiska rozvoja vedeckého bádania je zhrnúť doterajšie výsledky štúdií v oblasti ukrajinsko-československých vzťahov, ktorému sa dosiaľ venovalo u nás málo pozornosti, naznačiť smer ďalšej cesty a vytýčiť ďalšie úlohy.

Konferenciu o československo-ukrajinských vzťahoch a stykoch pripravuje ČSI SAV v úzkej spolupráci s ČSI ČSAV a Slovanským ústavom v Prahe a Vysokou školou pedagogickou v Prešove, ďalej v spolupráci s Akadémiou vied USSR (Inštitútom literatúry v Kyjeve, Inštitútom spoločenských vied vo Lvove) a užhorodskou univerzitou. Z uvedených vedeckých ústavov budú na konferencii prednesené referáty.

Konferencia sa bude konať v Prešove. Zúčastnia sa na nej, okrem miestnych vedeckých a ľudovýchovných pracovníkov, poslucháči vysokých škôl, vedeckí pracovníci z Bratislavy, Prahy a Brna, v úhrnnom počte asi 150 účastníkov.

Zostavenie prezídia konferencie bude nasledujúce: akademik A. Sirácky, predseda SAV, sovietski hostia, Jozef Hrozičnik, J. Vávra, riaditeľ ČSI ČSAV, J. Dolanský, riaditeľ Slovanského ústavu ČSAV, zástupca ÚV KSUP a VŠP.

Záverečné slovo a zhodnotenie konferencie prednesie riaditeľ Slovanského ústavu ČSAV v Prahe, člen korešpondent ČSAV J. Dolanský.

Zloženie prípravného výboru konferencie:

predseda výboru	J. Hrozičnik
tajomník	M. Molnár
členovia	akademik O. Pavlík, K. Rosenbaum, M. Kropilák, M. Nevrlý (Praha), V. Hostička (Praha), V. Šťastný (Brno), I. Krempa (Prešov).

Program konferencie:

Pondelok 28.V.1956

dopoludnia – 9.30 hod.

Otvorenie – akademik A. Sirácky, predseda SAV

1/ J. Hrozičnik a kolektív: Z dejín československo-ukrajinských
vzťahov a stykov (úvodný referát)

Diskusia

(Prihlásené diskusné príspevky: doc. Žáček: Československo-ukrajinské styky v období 1848 – 1849 roku; s. Hudyma: Západní Ukrajinci a slovanský zjazd v Prahe roku 1848; R. F.Tichý: Zo slovensko-ukrajinských vzťahov 40 – 60. rokov minulého storočia; R. Grebeničková: Českí radikální demokrati a Ukrajina; M. Nevrlý: Ukrajinci a tzv. pokrokové hnutie XIX. stor. v Čechách)

odopoludnia – 14.30 hod.

1. Doc. Dr. Ivan Paňkevč: Kollár a západoukrajinské literárne obrodienie.
2. V. Hostička: Šafárik a Ukrajinci.
3. Dr. O.Zilynskyj: O vzájomných vzťahoch ukrajinských, českých a slovenských ľudových piesní.

Diskusia

(Prihlásené diskusné príspevky: doc. Melicherčík: Jánošík v ukrajinskom folklóre; V. Židlický: Vliv českého národního obrodienia na ukrajinskú literatúru; akademik Mráz: Ivan Franko o Jánovi Kollárovi; M. Molnár: Prvé české a slovenské hlasy o T. Ševčenkovi; prof. Macůrek: Morava a Ukrajina; A. Šlepecký: Slovan-ská tematika u ukrajinských „buditeľov“)

U t o r o k 29.V.1956:

dopoludnia – 9.00 hod.

1. Prof. J. Kyryľuk, doktor filologických vied, vedúci oddelenia ukrajinskej klasickej literatúry Inštitútu literatúry T. H. Ševčenka AV USSR v Kyjeve: Význam diela Ivana Franka pre slovanské literatúry.

2. M. Molnár : Vzťahy Ivana Franka k českej a slovenskej kultúre.
3. S. Trofymuk, kandidát filologických vied, pracovník Inštitútu spoločenských vied AV USSR v Lvove: Vzájomné literárne styky revolučných spisovateľov západnej Ukrajiny s revolučnou literatúrou Československa (1921 – 1939)

Diskusia

(Prihlásené diskusné príspevky: M. Nevrlý: Vzťah Franka k súčasnej českej politike; Z. Koutenská: Franko v českých prekladoch; J. Vávra: Franko v slovenských prekladoch; K. Rypáček a F. Hlaváček: Prečo som propagoval Franka; I. Paňkavýč: Franko o Zakarpatskej Ukrajine).

odpoludnia – 14.30 hod.

1. A. Rott, kandidát filologických vied, docent Filologickej fakulty Štátnej univerzity v Užhorode: O kultúrnych stykoch Čechov a Slovákov so zakarpatskými Ukrajincami.
2. M. Syroťuk, kandidát filologických vied, vedecký pracovník Inštitútu literatúry T. H. Ševčenko AV USSR: Československo v ukrajinskej literatúre.

Diskusia

(Prihlásené diskusné príspevky: E. Lazar: Bohuš Nosák a zakarpatskí Ukrajinci; V. Sato: Zakarpatská Ukrajina a česká a slovenská literatúra; E. Rudlovčáková: Družba Čechov, Slovákov a zakarpatských Ukrajincov v súčasnej sovietskej literatúre).

S t r e d a 30.V.1956 :

dopoludnia – 9.00 hod.

1. Dr. I. Krempa: Život a kultúra Ukrajincov v ČSR kedysi a dnes.

Diskusia

(Prihlásené diskusné príspevky: F. Gondor: Ako riešila KSČ ukrajinskú otázku za prvej republiky. Ďalšie diskusné príspevky k tomuto referátu pripravuje kolektív VŠP v Prešove a ÚV KSUT. Sú ohlásené tieto témy: Súčasná ukrajinská literatúra východného Slovenska za posledných 10 rokov; Dramaturgia Ukrajinského národného divadla v Prešove; Ukrajinský folklór východného Slovenska; Ukrajinské školstvo na východnom Slovensku. Z práce Kultúrneho zväzu ukrajinských pracujúcich; Ľudové umenie a iné.)

2. Univ. prof. Dr. J. Dolanský, riaditeľ Slovanského ústavu ČSAV: Záverečné slovo a zhodnotenie konferencie.
3. Prečítanie rezolúcie z konferencie.

Prameň: SNA, ÚV KSS, S ÚV KSS, šk. 137. Príloha III zápisnice zo zasadnutia Sekretariátu ÚV KSS z 13. mája 1956, s. 3-7. – Cyklostyl, A4, 5 s., j. slovenský.

DOKUMENT Č. 20

25. október 1956, Ulič. List občanov obce Ulič predsedovi vlády V. Širokému so žiadosťou o zmenu ukrajinského vyučovacieho jazyka na jazyk slovenský.⁵⁷

Občania obce Ulič okr. Snina

Ulič, dňa 25. I. 1956

Súdr.

Predseda vlády

s. Viliam Široký

Praha.

Občania obce Ulič, okr. Snina už celých dva roky dožadujú sa na svojich nadriadených úradoch o zriadenie slovenskej školy v Uliči, avšak našej žiadosti dosiaľ nebolo vyhoveno.

Dôvody nášho dožadovania sú nasledovné:

Naša materska reč je t.zv.rusinska. Naše deti t. č. v škole vyučujú na ukrajinskom jazyku, čomu ani mi ani naši deti nerozumejú a nejasné slova im vysvetliť nemôžeme, nakoľko my otcovia tomu tak isto nerizumieme. Nakoľko naša reč je t.zv.rusinska zda sa na prvý pohľad, že ukrajinština nám je blízka. Toto je však opačne, lebo nám je omnoho bližšia reč skutočne ruska ako ukrajinska a ešte nám je bližšia reč slovenska. Keďže v našej vlasti sa uraduje všadial a tak tiež používa reč buď česka, alebo slovenska a naše deti z ukrajinskou rečou nemôžu sa dostať ďalej ako do Sniny poľažne do Stakčina nakoľko v Snine sa uraduje a aj používa vylučne slovensčina. Naše deti keď chcú ísť na nejaké odborné školenie poľažne ďalej študovať sa dostávajú veľmi ťažko lebo obyčajne sa tam stretávajú jedine zo slovenskou rečou a tak pri prijímacích skúškach obyčajne neobstoja, lebo slovensky dostatočne neovládajú. Preto z hore uvedených dôvodov žiadame, aby aj u nás bola zriadená škola slovenska, aby aj naše deti mohli jedného dňa povedať, že aj medzi nami sú schopní ľudia ktorí môžu zastávať rôzne miesta či už v politickom, alebo hospodárskom živote a že viacej tomu nebude tak ako dosiaľ, že riaditeľ závodu priamo prehlasil, že deti z ukrajinskej školy sú nanič a dosiaľ ani jedno dečko sa neuplatnilo v žiadnej práci úradnickej mimo práci fyzickej.

Naše deti od začiatku školskeho roka nenavštevujú školu a tieto ani nehodlame do školy pustiť aj napriek tomu, že nás budú pokutovať.

Veríme, že našmu dožiadaniu bude zadost'učinené, začo Vám vopred ďakujeme a plne Vám dôverujeme, že naše tužby splníte, nakoľko naša žiadosť není žiadosťou jednotlivca, ale žiadosťou nás všetkých.

Občania obce Ulič.

*Okrúhla pečiatka so štátnym znakom a textom:
Rada Miestneho národného výboru Ulič, okres Snina,
cez ňu nečítateľný podpis*

57 Do uvedeného listu sme po štylistickej ani pravopisnej stránke náročky vôbec nezasa-
hovali, aby aj tým dokumentoval, že išlo o spontánny prejav prostých ľudí.

Prameň: SNA, f. Povereníctvo školstva a kultúry (PŠK), šk. 107. – Strojopis, prvopis, A4,
s., j. slovenský.

DOKUMENT Č. 21

21. december 1956, Prešov. Návrh opatrení Byra KV KSS pre riešenie situácie na úseku ukrajinského národnostného školstva.

Politicko-organizačné zabezpečenie návrhu opatrení byra KV KSS zo dňa
21. 12. 1956 o situácií na ukrajinských školách.

I. Vyjadrenie byra KV KSS k návrhu:

- a./ Byro KV KSS súhlasí so správou a opatreniami ÚV KSS, že pre riešenie ukrajinskej otázky boli ÚV KSS prijaté zásadné uznesenia, ktoré sú naďalej aktuálne a správne.
- b./ Byro KV KSS súhlasí so zásadou, aby v kraji boli zriaďované podľa potreby dva typy škôl, ako je to v návrhu ÚV KSS. Považuje za správne ponechať i naďalej školy s vyučovacím jazykom ukrajinským so zvýšením počtu hodín slovenského jazyka v týchto obciach:

- 1./ OSŠ v Uliči,
- 2./ NŠ v Kolonici,
- 3./ NŠ v Ruskej Volí
- 4./ NŠ v Bokši.

Súhlasí, aby boli zriadené školy slovenské, na ktorých by bol ako povinný jazyk ukrajinský v týchto obciach:

- 1./ NŠ Jakovany
- 2./ OSŠ v Remeninách
- 3./ NŠ v Banskom
- 4./ NŠ v Detriku

Toto uznesenie uskutočniť začiatkom školského roku 1957/58 a jeho popularizovanie v ďalších prípadoch nie je potrebné.

II. Opatrenia na zabezpečenie návrhu:

Je potrebné previesť dôslednú kontrolu uznesení o ukrajinskej otázke z 3.12.1955 na všetkých úsekoch.

I. Na úseku stránickej práce:

- a./ OV KSS prevedú komplexnú previerku plnenie uznesení byra OV KSS na dedinských organizáciách v obciach s ukrajinským obyvateľstvom.
- b./ So stavom plnenia, ako aj s návrhom opatrení oboznámiu aktív komunistov (predsedov DO KSS, učiteľov a funkcionárov).

- 2./ Na úseku NV, byro KV KSS doporučuje s. Gabrielovi zabezpečiť prijatie takýchto opatrení na rade KNV.

- a./ Rada KNV zabezpečí prostredníctvom rád ONV previerku na obciach, ako sa uznesenie plní, najmä z hľadiska kultúrno-osvetovej práce, po línii štátnej osvetvy, KSUP-u a ostatných spoločenských organizácií.
- b./ Zabezpečiť, aby ORN uverejňovali články aj v ukrajinskom dialekte.
- c./ V súvislosti s prípravou volieb do NV zabezpečiť, aby do NV na ukrajinských obciach s perspektívou do funkcie tajomníka boli kandidovaní čo najlepší a najosvedčenejší občania, ktorí by boli aj osobným príkladom na pomoci pri zvyšovaní národného povedomia. Toto s osobitným zreteľom zabezpečovať najmä na tých obciach, kde sa prejavila kolísavá situácia.
- d./ Osobitnú pozornosť venovať radám MNV v obciach Kolonica, Ulič, Remeniny, Ruská Voľa, Krajná Poľana, Detrik a všade tam, kde členovia rady MNV doposiaľ celkom nepochopili uznesenie o ukrajinskej otázke.

Na úseku školskej správy:

- a./ Zabezpečiť dôslednejšiu kontrolu plnenia uznesení, najmä na úseku kultúrno-osvetovej práce a na úseku pedagogickej propagandy v obciach.
- b./ Výsledky týchto previerok úzko spájať s účelným rozmiestňovaním učiteľských kádrov.
- c./ Vypracovať a predložiť PŠK návrh na zavedenie slovenského jazyka od 3. postupného ročníka (na ukrajinských školách).
- d./ Vybudovať aktív⁵⁸ metodických pracovníkov a odborníkov z praxe, ktorí by sa systematický podieľali na vylepšení učebníc pre ukrajinské školy.

Zabezpečiť úzky styk s pedagogickým nakladateľstvom.

- e./ Vypracovať návrh učebných osnov dejepisu tak, aby tieto obsiahli s osobitným zreteľom históriu ukrajinského národa, menovite dejiny ukrajinskej menšiny žijúcej na východnom Slovensku a Zakarpatskej Ukrajine.
- f./ Do obcí Kolonica a Ulič v súčinnosti so KSUP-om na pomoc okresom vyslať najmenej na 1 – 2 týždne najzodpovednejších pracovníkov, ktorí by opätovne prevádzkali presvedčovanie občanov.
- g./ V záujme zvýšenia úrovne vyučovania na ukrajinských školách doriešiť a definitívne vyriešiť vybavovanie škôl učebnými pomôckami.
- h./ Zamerať inšpekčný dozor, ako aj činnosť sústavy pre ďalšie vzdelávanie učiteľov na zlepšenie úrovne jazyka slovenského na ukrajinských školách.

58 Štylisticky nevhodný výraz. Správne: „vytvorí aktív“.

- ch./ Organizovať dvakrát do roka aktívy riaditeľov OSS a JSS na stupni kraja, na ktorých sa bude hodnotiť úroveň výchovno-vyučovacej práce škôl a politicko-výchovnej práce na obciach.
- i./ Po línií školskej správy štvrťročne osobitne vyhodnotiť situáciu na tých ukrajinských školách, kde sa dožadovali zmeny vyučovacieho jazyka.

3./ Na úseku KSUP:

- a./ Pre zintenzívnenie činnosti v radoch ukrajinskej inteligencie vytvoriť široký aktív agilných pracovníkov na úseku politicko-výchovnej a kultúrnej práce.
- b./ Do aktívnej prednáškovej činnosti na obciach zapojiť vedúcich pracovníkov ÚV KSUP.
- c./ Do obcí Kolonica, Ulič v súčinnosti so školskou správou vyslať najmenej na 1 – 2 týždne zodpovedných funkcionárov ÚV KSUP za účelom individuálneho presvedčovania občanov.

DOKUMENT Č. 22

21. február 1957, Bratislava. Odpis rukopisu návrhu Rady gréckokatolíckych veriacich Slovenskej národnej rade na riešenie národnostnej a náboženskej otázky na východnom Slovensku.

Príloha III/

Slovenskej národnej rade!

Obraciame sa k Vám, ako k predstaviteľke slovenského národného života a predkladáme Vám niekoľko návrhov, ktorých realizáciou by sa pomohlo východnému Slovensku.

- 1/ Po prechode vojnových udalostí nastala na východnom Slovensku zámerná rusifikácia, a to nielen na Rusínoch, ale aj na Slovákoch. Ruské školstvo sa rozširovalo viac, ako to potreby vyžadovali. Ešte horšie dopadla ukrajinizácia, pričinením ktorej mnohé školy slovenské premenili sa na ukrajinské. Domáce tradície (Dobrianskij, Duchnovič) sa ignorovali a Rusíni cítili, že sú národnostne utlačovaní! Lebo či si niekto praje alebo nie, existuje národnosť rusínska, a to na Zakarpatskej Ukrajine a na východnom Slovensku; táto národnosť sa vyvinula celkom odlišným spôsobom ako ukrajinská, a preto cíti ináč. Preto priznaním národnosti rusínskej napraví sa krivda na obyvateľstva Zakarpatskej Ukrajiny i sev. okresov Prešovského kraja. Rusínov na východe nie je však toľko, ako sa všeobecne hovorí, a preto Prešovský kraj treba pokladať za slovenský s rusínskou menšinou a nie „ruský“ až po Poprad.
- 2/ Rusizácia a ukrajinizácia priniesla neblahé dôsledky aj pre náboženský život východného Slovenska. Roku 1950 zaviedla sa na východe pravoslávna cirkev a cirkev grécko-katolícka bola zlikvidovaná. Po 7 rokoch vidieť je ovocie tejto špinavej práce: nepokoje na dedinách i v rodinách, útek inteligencie do Čiech a na západné Slovensko. Tým, že gréckokatolíka môže obslúžiť aj rím. kat. kňaz (čo dosiaľ bolo zakázané), nič sa nedosiahlo, lebo gréckokatolíci nechcú byť ani latinci ani pravoslávni. To, že chodia do rím. kat. kostolov, robia len preto, aby protestovali proti pravoslávii. Zavlčením grécko-katolíckych kňazov r. 1950 do Čiech nikto nebol presvedčený o „imperialistickom charaktere“ gr. kat. cirkvi a prostý ľud čaká na svojich kňazov. Ba priam vybájujú si z nich hrdinov. Pravoslávie nesplnilo nádeje rusizátorov a ukrajinizátorov a len naštrbilo priateľský pomer, ktorý gr. kat. Rusíni i Slováci prechovávali voči týmto národom dlhé stáročia. Na jednej strane sa hovorí o cyrilometodskom dedičstve a na druhej sa ničia obrady vých. liturgie. Kým nebude povolená grécko-katolícka cirkev, skutočného pokoja na východe nebude.
- 3/ Proces proti Buzalkovi, Vojtaššákovi a Gojdičovi najvyššie viny pripísal prvým dvom. Gojdič v poradí súdený bol ako tretí – t. j. menej významný. Teraz však prví dvaja sú prepustení z väzby, Gojdič ešte sedí. Zdá sa, že sedí len preto, že nesúhlasí s pravoslávím. A podobne pre náboženské presvedčenie je prenasledovaný aj druhý gréckokatolícky biskup dr. Hopko, ako aj všet-

ci gréckokatolícki kňazi. Preto treba v tejto otázke niečo robiť, a keď už sa raz stali veci, ktoré sa stať nemali, treba ich konečne napraviť.

4/ Len vzájomným porozumením, uznaním práva všetkým, dospejeme k socialistickému vybudovaniu. Nič sa v budúcnosti nevypomstí tak, ako práve násilie. Násilím dajú sa dosiahnuť aj čiastočné úspechy, a tie však sú Pyrrhovým víťazstvom. Navrhujeme pri Slovenskej národnej rade vytvoriť dve komisie:

- 1) Prvá komisia by mala za cieľ preskúmať národnostnú otázku na vých. Slovensku a riešiť závažné problémy v školstve, kultúre a pod.
- 2) Druhá komisia (do ktorej by boli pribratí a zástupcovia gréckokatolíckej cirkvi⁵⁹, pravoslávnej cirkvi a rímskokatolíckej cirkvi) by mala za cieľ preskúmať náboženskú otázku vých. Slovenska, ktorej riešením by sa vyriešili spory a nepokoje trvajúce sedem rokov.

Dávajúc Vám tieto naše návrhy sme si vedomí ťažkostí, ktoré pre Vás, ctená Slovenská národná rada, predstavujú. Ale radšej riešme páľčivé problémy teraz ako potom, keď dôsledky rusizácie, ukrajinizácie, pravoslavizácie a najnovšie aj latinizácie prepuknú v ešte väčšie rozpory. Gréckokatolíci nezaznávajú právo na existenciu aj prav. cirkvi, ale o tom, kto čo má veriť, nech si rozhodnú ľudia sami. Gréckokatolíik je tiež platný občan Republiky a patrí mu náb. sloboda tak, ako všetkým občanom a prenasledovaný byť len za to, že niekto chce si uchovať cyrilometodskú tradíciu, je veľká tragédia dneška. Gréckokatolíci uisťujú Slov. národnú radu, že sú vernými občanmi Republiky. Gréckokatolíci chcú vyjednávať, riešiť rozpory v duchu vzájomného porozumenia.

Rada gréckokatolíckych veriacich

59 Zvýraznil pisateľ listu.

Prameň: SNA, f. ÚV KSS, P ÚV KSS, šk. 946. Príloha g/ materiálov zo zasadnutia Byra ÚV KSS 5. – 6. apríla 1957, s. 1-3. – Cyklostyl, A4, j. slovenský.

DOKUMENT Č. 23

14. marec 1957, Bratislava. List povereníka školstva a kultúry MNV obce Ulič o riešení žiadosti občanov o zmenu ukrajinského vyučovacieho jazyka na slovenský jazyk.

POVERENÍK ŠKOLSTVA A KULTÚRY

Číslo: 439/56-st.-sekr.

V Bratislave dňa 14. marca 1957.

Vážený miestny národný výbor, občania Vašej obce Ulič už viackrát sa obrátili na tunajšie poverenictvo, na Ministerstvo školstva a kultúry a v poslednom čase aj na s. prezidenta, vládu a najvyššie stranické orgány so žiadosťou o zmenu vyučovacieho jazyka na tamojšej 8-ročnej strednej škole, a to z ukrajinského na slovenský. Pretože ide o otázku zložitú, ktorú najlepšie môžu posúdiť KNV v Prešove a ONV vo Vašom okrese spolu s Vami, a pretože sa stanoviská na jej riešenie rôznili, Poverenictvu školstva a kultúry bolo naozaj ťažko z Bratislavy rozhodovať v takom či onakom smere, keďže bolo od začiatku známe, že ukrajinskí obyvatelia si žiadajú slovenskú školu. Za vhodnejšie sme pokladali dať Vám príležitosť i čas, aby ste si celú otázku hlboko a dôkladne rozvážili, kým sa definitívne rozhodnete. Pracovníci Poverenictva školstva a kultúry nenechávali pritom, pravda, Vaše sťažnosti nepovšimnuté a niekoľkokrát o veci rokovali na kraji, na okrese i vo Vašej obci. I na poverenictve sme sa veľa razy Vašimi sťažnosťami zaoberali.

Podľa uznesenia vlády z 24. júla 1956 o decentralizácii v štátnej správe a smerníc Poverenictva školstva a kultúry z 28. augusta 1956 č. 37.203/56 (Zvesti PŠK, zošit 17) prislúcha vec definitívne rozhodnúť Odboru školstva a kultúry rady KNV v Prešove, ktorý je oprávnený rozhodnúť o odvolaní proti zriadeniu, respektíve zrušeniu národných a osemročných stredných škôl (zriaďovanie týchto škôl vykonávajú odbory pre školstvo a kultúru rád ONV).

Pretože sa však vec preťahuje a Vaše deti nechodia do školy, zasielam Vám (a na vedomie odboru pre školstvo a kultúru rady KNV a ONV) v snahe urýchliť riešenie toto stanovisko k Vaším sťažnostiam:

Podľa štatistických údajov, v obci Ulič v roku 1930 aj v roku 1940 bolo 90 % občanov ukrajinskej národnosti. Rovnako komisia Poverenictva školstva a kultúry, ktorá tamojšiu obec navštívila, zistila – na základe miestneho nárečia – že ide o obyvateľov ukrajinskej národnosti.

Vychádzajúc z tejto skutočnosti, ako aj zo zásad proletárskeho internacionizmu, na ktorých neochvejne budujeme naše socialistické školstvo, nemôžem ináč ako poradiť Vám, aby ste si ponechali ukrajinskú školu. To nijako nevylučuje upraviť vyučovanie tak, aby škola dala žiakom naozaj dobré základy z jazyka slovenského. Poverenictvo školstva a kultúry môže urobiť osobitné opatrenia, ktoré učiteľom umožnia popri normálnom vyučovaní jazyka slovenského ako predmetu vyučovať aj niektoré iné predmety po slovensky. Nemusíte teda mať obavy, že

by sa Vaše deti nenaučili dokonale ovládať slovenský jazyk a potom v živote nemohli sa ako plnoprávni občania uplatniť v ďalšom štúdiu a zamestnaní.

Prosím, aby ste toto moje odporúčanie znovu dôkladne uvážili a urýchlene s konečnou platnosťou sa rozhodli, akú školu chcete v Uliči mať.

Súčasne dávam pokyn vedúcemu Odboru školstva a kultúry rady KNV v Prešove, aby za účasti zástupcov ONV a KSUP pri osobnej návšteve vo Vašej obci znovu s Vami celú otázku prerokoval, osvetlil Vám moje stanovisko, dohodol s Vami, aký vyučovací jazyk má byť na 8-ročnej strednej škole v Uliči a urýchlene riešili celú otázku tak, aby ešte v tomto mesiaci všetky školopovinné deti začali riadne chodiť do školy. Súčasne mu dávam úpravu, akými opatreniami má zabezpečiť, aby Vaše deti dohonili zameškané učivo, prípadne i skrátením hlavných prázdnin.

So súdružským pozdravom⁶⁰

Miestny národný výbor,
do rúk s. predsedu,
U l i č
okr. Snina.

60 Chýba podpis i meno poverenika E. Sýkoru alebo ním poverenej osoby.

Prameň: SNA, f. PŠK, šk. 107. – Strojopis, prvopis, A4, 2 s., j. slovenský.

DOKUMENT Č. 24

14. marec 1957, Prešov. Návrh ÚV KSUP na zvolanie II. konferencie KSUP, jej obsahu, prípravy a programu predložený KV KSS v Prešove.

N á v r h

na zvolanie II. konferencie ÚV KSUP

pod heslom:

„Vpred za nové úspechy pri výstavbe socializmu“⁶¹

Druhá konferencia KSUP, k príprave ktorej pristupujeme, bude mať veľký význam, pretože ju zvolávame v období priprav volieb do NV a v období zjazdu KSS.

Konferencia má zhodnotiť, ako organizácia plnila úlohy z rezolúcie ustanovujúceho valného zhromaždenia.

Výročné členské schôdze, okresné konferencie a výmena členských legitimácií mali za cieľ zlepšiť prácu miestnych organizácií. Úlohou organizácií je sústrediť pozornosť všetkých funkcionárov a členov na hlavné úlohy nášho Spolku, zamerať sa predovšetkým na povzdvihnutie národnej hrdosti ukrajinských pracujúcich, rozširovanie formou národnej a obsahom socialistickej kultúry a mobilizáciou pracujúcich pre splnenie úloh v poľnohospodárstve. Preto v tomto období, keď pripravujeme II. konferenciu, dôsledne treba zhodnotiť doterajšie výsledky a nedostatky, ktoré sme v našej činnosti od ustanovujúceho valného zhromaždenia na každom úseku zaznamenali.

I. Účel II. konferencie ÚV KSUP je:

- 1/ II. konferencia ÚV KSUP zhodnotí doterajšiu prácu organizácie od ustanovujúceho valného zhromaždenia KSUP z hľadiska plnenia vytýčených úloh pri politickom, kultúrnom a hospodárskom povznesení ukrajinských pracujúcich v ČSR.
- 2/ Konferencia vytýčí úlohy organizácie pre nastavujúce obdobie, ktoré sú obsiahnuté v správe o činnosti organizácie a návrhu rezolúcie.
- 3/ Konferencia zvolí nový Ústredný výbor KSUP a revíziu komisiu.
- 4/ Pozmeniť niektoré články stanov KSUP.

II. Náplň II. konferencie KSUP:

- 1/ Pod vedením strany aktivizovať široké masy ukrajinských pracujúcich do boja za mier, cestou masovo-politickej práce, získavať ukrajinských pracujúcich pre mierovú politiku Sovietskeho zväzu a celého tábora mieru.
- 2/ Vedeckými a politickými prednáškami, organizovaním kurzov ukrajinského jazyka, krúžkov EUT, rozširovaním formou národnej a obsahom

61 V dokumente sa niekoľkokrát nesprávne uvádza „konferencia ÚV KSUP“ namiesto „konferencia KSUP“.

socialistickej kultúry vychovávať ukrajinských pracujúcich v uvedome-
ných občanov našej vlasti.

- 3/ Bojovať v radoch ukrajinských pracujúcich proti prejavom buržoázneho nacionalizmu, národnej vlačnosti, pestovať u nich vedomie spolupatrič-
nosti s pracujúcimi ostatných národov a národnosti ČSR ako aj prehlbovať
vernosť a oddanosť Československej republike, jej ľudovodemokratické-
mu zriadeni v duchu československého socialistickeho vlastenectva a pro-
letárskeho internacionalizmu.
- 4/ Široko rozvetvenou masovo-politickou a kultúrno-osvetovou prácou Spol-
ku mobilizovať ukrajinských pracujúcich pre plnenie všetkých budovateľ-
ských úloh socialistickej výstavby našej vlasti, hlavne na úseku socializa-
cie poľnohospodárstva.

III. Politicko-organizačná príprava II. konferencie:

- 1/ Pred konferenciou v mesiaci decembri 1956 a januári 1957 prebiehali
v MO KSUP výročné členské schôdze, na ktorých bola hodnotená činnosť
tej ktorej organizácie za uplynulé obdobie.
- 2/ V mesiaci januári 1957 sa konali okresné konferencie KSUP, na ktorých
bola hodnotená činnosť okresnej organizácie a priebeh výročných člen-
ských schôdzi. Na okresných konferenciách boli zvolení delegáti na II.
konferenciu ÚV KSUP.
- 3/ Vo februári zasadalo plénum ÚV KSUP, kde prejednávalo otázky združ-
stevňovania a voľby do NV. Obdobne prebiehli pléna OV a v tomto mesia-
ci prebiehajú členské schôdze v organizáciách.
- 4/ K prejednaniu príprav konferencie zvolávame plénum ÚV KSUP na deň
23. III. 1957.

IV. Program II. konferencie KSUP:

13. apríla 1957

- 1/ Hymny: ČSR a ZSSR.
- 2/ Otvárací prejav predsedu ÚV KSUP s. Kopčáka (5 minút).
- 3/ Voľba pracovného predsedníctva, mandátovej, návrhovej a volebnej ko-
misie (10 minút).
- 4/ Správa o činnosti organizácie, referuje s. J. Krempa, ved. tajomník ÚV
KSUP (90 minút).
- 5/ Diskusia.

Od 12.30 hod. obedňajšia prestávka.

Od 14.30 hod. – 17.30 diskusia k referátu.

V e č e r .

Vystúpenie UND.

14. apríla 1957 o 8.30 hod.

- 1/ Pokračovanie v diskusií.
- 2/ Správy jednotlivých komisií.
- 3/ Voľba ústredného výboru a revíznej komisie.
- 4/ Schválenie referátu a rezolúcie.
- 5/ Schválenie zmeny stanov.

Záver o 13.30 hod. s. Kopčák V.

Počet delegátov a hosti : 255.

Miestnosť: KNV, respektive KDO.

V Prešove, dňa 14. marca 1957.

T é z y

referátu na II. konferenciu Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich,
ktorá sa bude konať v Prešove dňa 13 – 14. IV. 1957.

Cieľ II. konferencie KSUP:

Zhodnotiť činnosť KSUP za uplynulé obdobie, t.j. od ustanovujúceho valného zhromaždenia v máji 1954 a vytýčiť ďalšie úlohy.

1) Medzinárodná situácia:

Obdobie, ktoré nás delí od Ustanovujúceho valného zhromaždenia KSUP, bolo neobyčajne bohaté na udalosti medzinárodného i nášho celoštátneho významu. Bol to X. zjazd KSČ, voľby do Národného zhromaždenia a SNR a napokon Celoštátna konferencia KSČ. Bolo to obdobie, kedy sa konal XX. zjazd KSSZ – historický medzník vo vývoji celého medzinárodného komunistického a robotníckeho hnutia v boji národov za mier, demokraciu a socializmus.

Život tak v našej republike ako aj v medzinárodnom meradle v celej šírke a hĺbke potvrdil správnosť záveru XX. zjazdu KSSZ. Americkým a iným imperialistom sa nepodarilo znemožniť alebo aspoň zmierniť účinnosť záverov XX. zjazdu KSSZ, i keď na to vynaložili a vynakladajú veľké prostriedky a úsilie.

Tak ako v celej našej republike i v našom kraji posledné medzinárodné udalosti ešte viacej zomkli náš ľud okolo KSČ a vlády NF, ešte viacej sa upevnilo odhodlanie pracujúcich plniť vytýčené úlohy, a tak prispieť k tomu, aby agresívne plány imperialistov neboli nikdy uskutočnené.

2) Výsledky politickej, hospodárskej a kultúrnej výstavby Prešovského kraja za posledné 3 roky.

Vďaka starostlivosti strany a vlády za uplynulé obdobie úspešne sa rozvíjal priemysel, poľnohospodárstvo a taktiež stavebníctvo.

Bolo dané do prevádzky niekoľko nových závodov, ako Cementáreň v Bystrom, DK v Hencovciach, Chemko v Strážskom, Imuna Michalany [nad Torysou] a niekoľko ďalších závodov miestneho významu. Súčasne sa začí-

na rozvíjať banický a chemický priemysel. Intenzívne sa rozvíja geologický prieskum kraja, najmä prieskum nafty a zemných plynov. Veľka pozornosť je venovaná investičnej výstavbe v kraji. V snahe odčiniť krivdy buržoáznych vlád spáchaných na našom kraji, strana a vláda každým rokom zvyšuje investície pre náš kraj.

Určitých výsledkov sme zaznamenali v rozvoji poľnohospodárstva. Vďaka tomu, že prevážna časť malých a stredných roľníkov pochopila nutnosť zvyšovania poľnohospodárskej výroby, plnenia dodávok štátu, v minulom roku sme splnili výkup obilia a zemiakov na 100 %. Rok 1956 a prvé 3 mesiace tohto roku znamenali, i keď malý, ale preda významný krok vpred v združstevňovaní poľnohospodárstva kraja. To všetko hovorí o tom, že sa v našom kraji upevnila dôvera roľníkov ku KSČ a nášmu ľudovodemokratickému zriadeniu.

Veľké úspechy v rozvoji hospodárstva dosiahnuté pracujúcimi Prešovského kraja za posledné roky znamenali aj pre ukrajinské obyvateľstvo ďalšie významné zlepšenie jeho životnej a kultúrnej úrovne. Zvlášť potešiteľné je, že ukrajinskí pracujúci za účinnej bratskej pomoci slovenského a českého ľudu urobili za toto obdobie ďalší veľký krok vpred v prekonávaní kultúrnej zostalosti, pozdvihovaní národnej hrdosti, pestovaní československého socialistického vlastenectva a proletárskeho internacionalizmu.

Osobitná pozornosť bola a je venovaná ukrajinskému školstvu. Rozšírila sa sieť všeobecno-vzdelávacieho a odborného školstva. Podstatne vzrastol počet nových školských budov, zvýšil sa počet kvalifikovaných učiteľov. Krok vpred sa urobil vo vyučbe a výchove, najmä v tom, že už značná časť učiteľov si už pomerne dobre osvojila ukrajinský spisovný jazyk, v ktorom učia nielen školskú mládež, ale i dospelých občanov v krúžkoch ukrajinčiny. Aj to prispelo k tomu, že naši pracujúci si z roka na rok viac uvedomujú, že ukrajinský jazyk je ich rodným jazykom, čo značne pomáha k zvyšovaniu národnej uvedomelosti a hrdosti nášho ľudu. Týchto výsledkov bolo dosiahnuté aj vďaka tomu, že väčšina našich učiteľov, ako aj ostatnej inteligencie, našla správny pomer k nášmu ľudu a k výstavbe socializmu, v dôsledku čoho sa zvýšilo ich národné uvedomenie a hrdosť.

3) Pr á c a K S U P

Činnosť KSUP za uplynulé obdobie bola zameraná na plnenie týchto hlavných úloh:

V úzkej spolupráci s príslušnými štátnymi orgánmi a verejnými organizáciami starať sa o všestranné kultúrne povznesenie ukrajinskej národnosti;

Napomáhať kultúrnemu zblížovaniu ukrajinského ľudu s českým a slovenským ľuďom, prehľbovať a upevňovať jeho oddanosť ľudovodemokratickej republike, vychovávať ho k aktívnej účasti na budovaní socializmu;

Vychovávať ukrajinských pracujúcich k národnému povedomiu a hrdosti, pestovať v nich vedomie spolupatričnosti k veľkému sovietskemu ukrajinskému národu a myšlienku proletárskeho internacionalizmu;

Sústavne informovať naše obyvateľstvo o politických, hospodárskych, sociálnych a kultúrnych vymoženostiach pracujúcich ZSSR, najmä Ukrajinskej SSR, a tak posilňovať jeho lásku a oddanosť Sovietskemu zväzu.

Pri plnení týchto úloh KSUP riadil sa uzneseniami ÚV KSČ a ÚV KSS, ako aj Rezolúciou ustanovujúceho valného zhromaždenia.

Uspokojivé plnenie smerníc a úloh odzrkadlilo sa v prekonaní národnostnej a jazykovej dezorientácie, v podstatnom zvýšení ukrajinského národného povedomia ukrajinských pracujúcich.

Plnenie spomínaných úloh bolo zabezpečované tak orgánmi a organizáciami KSUP, ako aj s pomocou iných spoločenských organizácií a kultúrno-osvetových inštitúcií v našom kraji, a to hlavne na pôde osvetových zariadení.

Jedným z úsekov práce KSUP je prednášková činnosť, ktorú treba ešte viacej tematicky prispôbovať potrebám ukrajinských pracujúcich, zjednodušiť formu podávania jednotlivých prednášok, a tak zabezpečiť ich väčšiu aktuálnosť a účinnosť.

Vďačnú úlohu plní KSUP v rozvoji ĽUT. Treba dosiahnuť zintenzívnenie organizačnej a metodickej práce v tomto smere, aby ĽUT sa úspešne rozvíjala v každom našom okrese, na každej dedine nielen v období príprav Festivalu ĽUT, ale sústavne, nielen medzi mládežou, ale hlavne medzi dospelými.

V dvíhaní kultúrnej úrovne našich pracujúcich veľkú úlohu hrajú Slávnosti piesní, tancov a umeleckého slova ukrajinského ľudu východného Slovenska. Treba len zlepšovať ich prípravu a program na základe vlastných, najmä však sovietskych skúseností čo do foriem a obsahu podobných festivalov, uskutočňovať zápisy bohatých prvkov ľudovej tvorivosti a v umelecky spracovaných formách vracieť ich späť ľudu. Zabezpečiť, aby Slávnosťami sa pripravovali v rámci celkovej kultúrno-osvetovej práce a nie kampaňovite, aby sa pri ich organizácii celková práca sústredila na organizovanie, aktivizáciu krúžkov a jednotlivcov nielen z radov mládeže, ale i dospelých z radov robotníkov, roľníkov a pracujúcej inteligencie.

Uznesenia strany uložili KSUP učiť Ukrajincov čítať a písať v krúžkoch ukrajinčiny. Túto prácu treba ďalej zlepšovať, hlavne čo do foriem, obsahu a tak, aby sa rodnému jazyku učili najmä dospelí z radov pracujúceho roľníctva, robotníkov a pracovníkov ukrajinskej národnosti rôznych úsekov.

Treba ďalej pokračovať v organizovaní čitateľských konferencií, literárnych večerov, okresných, obvodových a miestnych, a to tak ku jednotlivým knihám, ako aj k periodickej tlači. Pritom viacej dbať o ich úroveň, obsah a zameranie, aby sa ich zúčastňovali hlavne pracujúci.

V kultúrno-osvetovej práci máme čo doháňať najmä v smere organizovaného podchyťovania, zbierania a spracovávania, úschovy a využívania folklóru, historických pamiatok a dokumentov a pod., ako aj v spracovávaní, uschovaní a využití už zozbieraného vedeckovýskumného, literárneho a iného materiálu.

Treba zabezpečiť, aby kultúrno-osvetové oddelenie vychádzajúc zo stanov KSUP rozšírilo formy svojej práce a sféru činnosti vôbec.

KSUP vydáva už VII. ročník časopisu „Družno vpered“ a V. ročník almanachu „Dukľa“, ktoré majú napomáhať práci medzi ukrajinským ľudom. Úroveň „Družno vpered“ rastie neuspokojivo, ešte menej uspokojuje úroveň [almanachu] „Dukľa“. „Družno vpered“ ešte stále nepružne, a niekedy vôbec nereaguje na bohatý život ukrajinských pracujúcich, tým menej však „Dukľa“. Doposiaľ oba časopisy málo uverejňujú v dialekte ukrajinských pracujúcich východného Slovenska. Zlepšiť treba aj umeleckú úpravu „Družno vpered“. Redakcia „Družno vpered“ a [almanachu] „Dukľa“ takmer nemá stály kruh dopisovateľov z radov ukrajinských a slovenských pracujúcich, ukrajinských, slovenských a českých autorov, nepracuje s dopisovateľmi a autormi, slabo regrutuje týchto z radov čitateľov, lebo slabo pracuje s nimi. Nezdravý stav čitateľnosti a predplácania oboch časopisov, ako aj pomer funkcionárov a pracovníkov KSUP k svojmu tlačovému orgánu zlepšuje sa len v poslednom čase.

Povznesenie národného povedomia, a kultúrneho vzrastu vôbec [u] ukrajinských pracujúcich, v tom počte aj inteligencie, podstatne prispelo by spracovanie a vydanie krátkeho prehľadu dejín a literatúry ukrajinského ľudu východného Slovenska. Úlohou KSUP bude zabezpečiť spracovanie jednotlivých období populárnou formou pre prednáškovú činnosť a pod.

Za posledné obdobie, do roku 1956, vydal KSUP vo svojom vydavateľstve rad kníh miestnych autorov rôznej tematiky a kvality. Od r. 1956 vydavateľstvo prešlo k Slovenskému vydavateľstvu krásnej literatúry. Treba, aby KSUP zvýšil ideový a tematický vplyv na túto činnosť [i] viacej a účinnejšie propagoval vydania.

KSUP zatiaľ nepatrnú pozornosť venuje rozvoju pôvodných ukrajinských pedagogických a didaktických prác, ako aj vydávaniu učebníc pre ukrajinské školy.

Rozširuje sa a rastú rady ukrajinských spisovateľov, literárnych pracovníkov, prekladateľov a novinárov. Ešte ďaleko nie všetci talentovaní mladí aj starší, v rôznych umeleckých odvetviach našli patričného zadelenia, uznania, výchovy a pomoci. Spisovatelia, literárni, umeleckí pracovníci nie vždy dost' účinne a konkrétne pomáhajú v kultúrnej revolúcii ukrajinského ľudu. Je aj na KSUP, aby urobil patričné kroky pre plné využitie aj týchto síl v intenciách výstavby socializmu, radil, pomáhal im a využíval.

Značnú prácu má za sebou ukrajinský rozhlas. Treba dosiahnuť, aby rozšírením spolupracovníkov, autorov a účinkujúcich z radov pracujúcej inteligencie, ale hlavne z radov pracujúceho roľníctva a robotníkov, podstatne zlepšil odpoľudňajúce relácie a aktuálne otázky hospodárskeho a kultúrneho napredovania ukrajinských pracujúcich, riešil a niektoré z nich vysvetľoval.

Veľké poslanie má UND a na základe uznesenia ÚV KSS organizovaný pri ňom Ukrajinský súbor piesní a tancov. Je žiadúce, aby činohra podstatne vylepšila výber repertoáru, jazykový prednes, ťažisko svojej zodpovednej práce mala v ukrajinských obciach a zvýšila pomoc ochotníckym krúžkom.

Správne bude, ak umelecké vedenie činohry a súboru bude prihliadať na rady KSUP vo veci repertoáru a [v] iných otázkach a o tieto vedenie a orgán KSUP požadovať, ak vedenie UND a KSUP pristúpia k zabezpečeniu úzkeho pracovného kontaktu.

Celkovým nedostatkom v práci KSUP je, že táto ovplyvňuje aj naďalej skoro len členskú základňu. Nepodarilo sa plne uskutočniť úlohu, aby sa organizácie KSUP stali organizatorami a aktivistami práce KSUP medzi ostatnými pracujúcimi. Aj to je jedna z príčin zakolísania niektorých obcí čo do ukrajinského vyučovacieho jazyka.

Práci KSUP vôbec a pozdvíhaniu národného povedomia Ukrajincov zvlášť nesmierne napomáha vecná pracovná družba so Zakarpatskou oblasťou. Treba ju upevňovať a rozširovať.

4) Súčasnú úlohu KSUP

Ďalšie rýchle všestranné napredovanie do socializmu vyžaduje aj od KSUP v prvom rade zvýšiť kultúrny štýl práce, ako aj ešte lepšiu aktivizáciu ukrajinských pracujúcich a radostnému plneniu úloh. Úlohou KSUP je všetkými formami prispieť k plneniu úloh, vytýčených II.5RP. Zvýšenie efektívnosti národného hospodárstva v kraji – to je vecou aj ukrajinských pracujúcich.

Základnou úlohou pracujúcich kraja je zabezpečenie rýchleho rozvoja poľnohospodárstva. Úlohou KSUP je ďalej lepšie a účinnejšie vysvetľovať ukrajinskému pracujúcemu roľníctvu nutnosť združstevňovania zaostávajúcej poľnohospodárskej výroby, viesť svojich členov a funkcionárov k príkladnému vstupu do JRD a potom k vzornému hospodáreniu. Vyvolať radostné ovzdušie združstevňovania.

Ak ukrajinskí pracujúci skoro pristúpia k urnám, KSUP ako súčasť NF za podpory svojho členstva robí a ešte urobí všetko, aby pomohol NF zabezpečiť radostný a úspešný priebeh volieb v okresoch s ukrajinským obyvateľstvom vôbec a vo všetkých volebných obvodoch, kde kandidujú členovia KSUP zvlášť. Povinnosťou KSUP bude najmä pomáhať zvoleným členom NF za KSUP v úspešnej práci.

Stojíme presne pred zjazdom KSS. KSUP celou svojou váhou je pripravený splniť ďalšie svoje úlohy, vyvolať v radoch členstva aktivistov a s ich pomocou aj v radoch ostatných pracujúcich ukrajinskej národnosti nadšenie do plnenia uznesení sjazdu.⁶² KSUP urobí všetko, aby odvetou ukrajinských pracujúcich za otcovskú starostlivosť strany boli činy – rýchlejšie a efektívnejšie napredovanie k socializmu najmä kolektivizáciou, vyššia národná hrdosť, kultúrna a životná úroveň.

Súčasne s každodenným zlepšovaním práce KSUP musí za pomoci KNV pripraviť lepšiu, hospodárnejšiu a účinnejšiu ako doteraz Slávnosť piesní a tancov vo Svidníku a urobiť tak ďalší, ešte podstatnejší krok vpred v pozdvíhaní národného povedomia ukrajinských pracujúcich v ich účinnejšej mobilizácii k plneniu úloh.

62 Vyznačený text bol nesprávne formulovaný. Zrozumiteľné by bolo: „*vybrať v radoch členstva aktivistov a s ich pomocou vyvolať aj v radoch ostatných pracujúcich ukrajinskej národnosti nadšenie do plnenia uznesení sjazdu*“.

Mimoriadne čestnou a vd'áčnou úlohou KSUP je ako oko v hlave strážiť družbu s ZSSR, prehľbovať a utužovať ju. V tesnej spolupráci a KV ZSČSP treba pokračovať v zaužívaných formách zoznamovania ukrajinských pracujúcich so životom a pracovnými úspechmi sovietskych ľudí, hlavne ukrajinského ľudu, s mierumilovnou politikou vlády ZSSR a tieto rozširovať a vysvetľovať.

5) Z á v e r.

Pred KSUP stoja v nasledujúcom období mimoriadne vážne, veľké, zodpovedné, radostné úlohy:

Zlepšiť, rozšíriť a prehľbiť kultúrno-osvetovú prácu, zvýšiť kultúru práce, ďalej podstatne zvýšiť národné povedomie ukrajinských pracujúcich, doviest' do konca boj za radostné voľby do NV, podstatne zvýšiť úsilie ukrajinských pracujúcich vo výstavbe socializmu, v plnení úloh národného hospodárstva vôbec a [v] poľnohospodárstve zvlášť, utužovať družbu so Sovietskym zväzom a mobilizovať ukrajinských pracujúcich na boj za mier. Pod vedením KSC, opretí o bratskú pomoc slovenského a českého ľudu, tieto radostné úlohy splníme.

Prameň: SNA, f. ÚV KSS, KV KSS Prešov, Sekretariát KV KSS, šk. 6. Zápisnica zo zasadnutia Sekretariátu KV KSS v Prešove zo dňa 18. marca 1957, s. 14-24. – Strojopis, kópia, A4, 11 s., j. slovenský

DOKUMENT Č. 25

17. apríl 1957, Prešov. Odpis listu vedúceho tajomníka KV KSS V. Biľaka tajomníkovi ÚV KSS A. Michaličkovi, ako aj informácia Krajskej správy Ministerstva vnútra v Prešove zo dňa 2. apríla 1957 o niektorých problémoch národnej identity ukrajinskej menšiny.

Príloha III/

Odpis
Komunistická strana Slovenska
Krajský výbor Prešov

V Prešove 17. apríla 1957

Odd.: Sekret. ved. taj.
číslo: 1/40/57-B/Lh.

Ústredný výbor KSS
do rúk tajomníka s. Michaličku
B r a t i s l a v a

Vážený súdruh Michalička!

Byro KV KSS 16. IV.1957 prerokovalo situáciu vo vydávaní občianskych preukazov medzi ukrajinským obyvateľstvom. Bolo konštatované, že situácia je nespokojivá, nakoľko mnoho občanov ukrajinskej národnosti dáva si písať do občianskych preukazov národnosť slovenskú. V 4 najdôležitejších okresoch, a to Medzilaborce, Svidník, Stropkov a Snina, boli doteraz vydané 26.611 OP, z čoho sa hlásilo k ukrajinskej národnosti 5.389 občanov, k ruskej 2.593, k slovenskej 18.566 a ostatné 63. Na byro boli prizvaní vedúci tajomníci z týchto okresov.

Mimo známych príčin, ktoré majú i svoju historickú súvislosť, ukázalo sa, že OV KSS i ONV prestali tejto otázke venovať pozornosť, že pracovníci Verejnej bezpečnosti postupujú čiste administratívne a že mnohí funkcionári ukrajinskej národnosti si dali písať národnosť slovenskú.

Zo začiatku OV venovali otázke pozornosť, niekde – ako vo Svidníku – i plénum OV KSS k tejto otázke rokovalo i dedinské organizácie. Vtedy sa aj dosahovalo lepších výsledkov. Neskôr sa od toho upustilo a pracovníci Verejnej bezpečnosti išli na obce bez toho, že by OV KSS alebo DO KSS o tom vedeli a vyvíjalo sa to živelne.

Záver na byre bol taký, že i keď to nie je hlavný problém, ktorý treba riešiť, že je nutné, aby OV tejto otázke venovali zvýšenú pozornosť. Tajomníci OV budú osobne sledovať priebeh a súčasne bude prepracovaný plán vydávania OP tak, aby ako prví si odobrali OP funkcionári strany, národných výborov, učiteľ, mládež a pod.

Na obce, na ktorých sa budú OP vydávať, bude sústredená i masovopolitická práca. V tých prípadoch, kde budú žiadať, aby mali napísanú národnosť ruskú, aby im to bolo povolené. Po línii Verejnej bezpečnosti bude urobené opatrenie, aby i pri vydávaní občianskych preukazov boli vybraní vyspelí súdruhovia. Jedenkrát za mesiac budú ma informovať, aké sú skúsenosti po ich línii.

Treba priznať, že doteraz to malo väčšinou živelný priebeh a myslím, že opatrenia značne pomôžu zlepšiť situáciu.

So súdružským pozdravom
ved. tajomník KV KSS
Biľak v. r.

pečiatka:
KV KSS Prešov

Príloha III/

Odpis

Krajská správa Ministerstva vnútra, Prešov

Informatívna správa
o situácii medzi ukrajinskými pracujúcimi v kraji Prešov

V poslednom období je pozorovať, že viacerí občania z radov ukrajinských pracujúcich v Prešovskom kraji odmietajú sa priznávať k ukrajinskej národnosti. Toto sa najviac prejavuje pri vydávaní nových občianskych preukazov, do ktorých nechcú, aby im bola vpísaná národnosť ukrajinská, ale žiadajú a trvajú na tom, aby im bola do preukazov vpísaná národnosť slovenská.

Ako je zistené cez Krajskú správu Ministerstva vnútra, Prešov, situácia v tomto smere v jednotlivých okresoch k 1. 3. 1957 sa javí takto:

1/ Okres S o b r a n c e :

V okrese Sobrance je 5 obcí ukrajinských, a to:

Podhorod', Ruský Hrabovec, Inovec a Beňatina, kde je celkom 87 % občanov národnosti ukrajinskej. K 1. 3. 1957 bolo do týchto obcí vydaných celkom 798 nových občianskych preukazov. Z tohoto počtu si dalo vpísať 789 osôb do nových občianskych preukazov národnosť slovenskú, 8 osôb národnosť ukrajinskú a 1 osoba národnosť ruskú.

2/ Okres H u m e n n é :

Pri sčítaní obyvateľstva v roku 1950 bolo v okrese Humenné celkom 28.575 obyvateľov. Z tohoto počtu sa hlásilo k slovenskej národnosti 26.647 a 1.314 k národnosti ukrajinskej. K 1. 3. 1957 O-VB vydalo celkom 778 občianskych preukazov a z tohoto počtu sa hlási 699 osôb k národnosti slovenskej a 79 osôb k národnosti ukrajinskej.

3/ Okres S v i d n í k :

V okrese Svidník v roku 1950 pri sčítaní obyvateľstva bolo celkom 13.501 občanov. Z toho sa hlásilo 4.781 občanov k národnosti slovenskej a 8.649 k národnosti ukrajinskej (písali si ruskú).

K 1. 3. 1957 O-VB vydalo celkom 2.953 nových občianskych preukazov. Z tohto počtu sa hlási 1.150 občanov k slovenskej národnosti, 1.040 občanov k národnosti ukrajinskej a 763 k národnosti ruskej.

- 4/ Okres Medzilaborce :
V okrese Medzilaborce v roku 1950 pri sčítaní obyvateľstva bolo 18.370 obyvateľov. Z toho sa hlásilo 16.901 osôb národnosti ukrajinskej (písali si národnosť ruskú) a 1.469 osôb národnosti slovenskej.
K 1. 3. 1957 O-VB vydalo 6.727 nových občianskych preukazov. Z tohoto počtu sa hlási asi 75% osôb k národnosti slovenskej.
- 5/ Okres Snina :
V okrese Snina v roku 1950 bolo 26.176 obyvateľov, z toho sa hlásilo 18.821 osôb k národnosti slovenskej a 7.261 osôb k národnosti ukrajinskej.
K 1. 3. 1957 vydalo O-VB 8.899 nových občianskych preukazov. Z tohoto počtu sa hlási 6.430 osôb k slovenskej národnosti a 1.669 osôb k národnosti ukrajinskej.
- 6/ Okres Bardejov :
Pri sčítaní obyvateľstva v roku 1950 bolo v okrese Bardejov 37.350 obyvateľov. Z toho 29.750 osôb sa hlásilo k národnosti slovenskej a 7.392 osôb k národnosti ukrajinskej.
K 1. 3. 1957 O-VB vydalo celkom 11.900 nových občianskych preukazov a z tohoto počtu sa hlási 8.326 osôb k národnosti slovenskej a 3.570 osôb k národnosti ukrajinskej.
- 7/ Okres Sabinov :
Pri sčítaní obyvateľstva v roku 1950 bolo v okrese Sabinov 41.639 obyvateľov. Z tohoto počtu sa hlásilo k národnosti slovenskej 38.858 občanov a 3.368 osôb k národnosti ukrajinskej.
K 1. 3. 1957 bolo vydaných 11.991 nových občianskych preukazov. Z tohoto počtu sa hlási k slovenskej národnosti 11.535 osôb a k ukrajinskej národnosti 334 osôb, k ruskej národnosti 66 osôb.
- 8/ Okres Stará Ľubovňa :
Pri sčítaní obyvateľstva v roku 1950 bolo celkom 22.250 osôb v okrese. Z toho sa hlásilo k slovenskej národnosti 19.327 osôb a k ukrajinskej 2.766 osôb.
K 1. 3. 1957 O-VB vydalo celkom 7.975 nových občianskych preukazov. Z toho sa hlási k slovenskej národnosti 7.466 občanov a k ukrajinskej 385 osôb.
- 9/ Okres Stropkov :
V okrese Stropkov pri sčítaní ľudí v roku 1950 bolo celkom 15.017 obyvateľov. Z tohoto počtu sa hlásilo k ukrajinskej národnosti 3.061 osôb.
K 1. 3. 1957 O-VB bolo vydaných 13.231 nových občianskych preukazov. Z tohto počtu sa hlási k ukrajinskej národnosti 2.682 osôb.
- 10/ Okres Vranov :
V okrese Vranov sú celkom 3 obce s prevažnou väčšinou osôb národnosti ukrajinskej. Je to obec Banské, Detrik a Dávidov. K 1. 3. 1957 do týchto obcí bolo vydaných 204 nových občianskych preukazov. Z tohoto počtu sa všetky osoby hlásia k národnosti slovenskej.

11/ Okres Prešov :

Pri sčítaní obyvateľstva v roku 1950 mal okres Prešov – okolie 70.268 obyvateľov. Z tohto počtu sa hlásilo k národnosti ukrajinskej 903 osôb.

K 1. 3. 1957 O-VB vydalo 14.112 nových občianskych preukazov, z tohto počtu sa hlási k národnosti ukrajinskej 10 osôb. V meste Prešov k 1. 3. 1957 bolo vydaných 9.564 nových občianskych preukazov. Z tohto počtu sa hlási 150 osôb k národnosti ukrajinskej a 5 osôb k národnosti ruskej.

12/ Okres Spišská Stará Ves :

Pri sčítaní obyvateľstva v roku 1950 bolo v okrese 9.163 obyvateľov. Z toho sa hlásilo k slovenskej národnosti 9.042 osôb a k ukrajinskej národnosti 99 osôb.

K 1. 3. 1957 O-VB bolo vydaných celkom 4.198 nových občianskych preukazov. Z toho sa hlási 4.111 osôb k slovenskej národnosti a 76 osôb k národnosti ukrajinskej.

V Prešove 2. apríla 1957

Okres	Od začiatku akcie vydaných nových OP					Približný počet obyvateľstva, ktorým treba OP vymeniť za staré	Poznámka:
	Spolu	z toho pre národnosť					
		ukrajinskú	ruskú	slovenskú	ostatné		
Medzilaborce	6.871	1.645	1.365	3.855	6	15.850	
Svidník	4.537	1.458	1.189	1.887	3	11.050	
Stropkov	5.857	594	13	5.233	17	12.150	
Snina	9.346	1.692	26	7.591	37	20.500	
Spolu :	26.611	5.389	2.593	18.566	63	59.600	

Prameň: SNA, f. ÚV KSS, P ÚV KSS, šk. 950. Príloha č. 11 materiálov zo zasadnutia Byra ÚV KSS 19. mája 1957, s. 1-7. – Cyklostyl, A4, 7 s., j. slovenský.

DOKUMENT Č. 26

10. máj 1957, Bratislava. Odpis sprievodného listu a návrhu anonymného pisateľa z Bratislavy štátnym a straníckym orgánom Prešovského kraja na riešenie národnostnej, cirkevnej a školskej problematiky v kraji.

O d p i s

Váž. súdruhovia!

Zasielam vám tento list a aby som v kocke zhrnul, čo treba pre východné Slovensko, rozdeľujem to do bodov:

- 1/ Uznanie národnosti rusínskej. Uznanie národnosti rusínskej neznamená pričlenenie Podkarpatska k ČSR, lebo Rusíni majú právo na sebaurčenie.
- 2/ Uznanie gr.-k. cirkvi ako jedinej predstaviteľky pravej cyrilometodejskej tradície a dobrej hlásateľky idey všeslovanskej vzájomnosti. Uznanie znamená posunutie pravoslávia do pozície v roku 1950.
- 3/ Slobodné rozhodovanie sa dedín pre to alebo iné školstvo (slovenské-rusínske).

Príloha III/

O d p i s

Vážený predseda! Vážené byro! Vážení tajomníci!

Práve som sa dopočul, že Ukrajinci na východnom Slovensku podľa najnovších vynálezov už nie sú Ukrajincami, ale Rusínmi, ako boli za I. Československej republiky. Teda, behom 12 rokov zmenili si trikrát národnosť: ruskú, ukrajinskú a teraz nakoniec sa im uzná tá pravá, [:-ku] ktorej sa hlásili aj ich národní buditeľia: „Ja Rusin byl, jesm i budu, ja rodylsja Rusinom,“ i oni sami, keď v hymne spievali: „Podkarpatskie Rusini, ostavte glubokij son.“ Nejde mi však dnes o to. Otázku, akým národom sú občania pod Karpatmi, nemožno riešiť politicky, ani akademicky, lebo otázka národnosti je vecou srdca každého človeka.

Po prechode frontu a potom v 1952 – 53 roku riešila sa otázka táto násilne a hovorilo sa o Rusínoch, že sú Rusi, aby niektorí ľudia teoreticky zdôvodnili pričlenenie Podkarpatska k Sovietskemu zväzu. Rusíni ako národ, resp. národnosť mali právo včleniť sa k Sovietskemu zväzu! Ukrajinizácia znamenala prvý krok upustenia od tohoto snaženia. Ak sa bude teraz priznávať národnosť rusínska, nebude to nijaký objav, len dôkaz, že dejiny robí ľud a že tento rozhoduje o všetkom vývoji. Zo starých obyvateľov Lemkov, Huculov a Bojkov rozvila sa v priebehu vývoja národnosť rusínska a z národnosti rusínskej národ. A čo charakterizuje národ? Osobitná reč – tú Rusíni mali a majú, osobitnosť zvykov – tú majú, osobitnosť psychického založenia – tú majú, osobitnosť teritoriálnu – tú mali. Rusíni teda existujú, čo uznávali pomaly aj v Kyjeve a Moskve.

No keď hovoríme o národnej zvláštnosti Rusínov, musíme povedať aj o ich ďalšej zvláštnosti – patriacej do oblasti kultúrno-zvykovej, ktorou je náboženská otázka. Rusíni sú náboženstva gréckokatolíckeho (prevažne gréckokatolíckeho) na rozdiel od Rusov, Ukrajincov a Slovákov, hoci aj Ukrajinci sú niektorí gr. ka-

tolíkmi (oblasť Lvova), Slováci sú tiež niektorí gr. katolíkami. Roku 1941 hlásilo sa do gr. katolíckej cirkvi takmer 200.000 ľudí zo Slovenska, za Rusínov hlásilo sa len 63.000. (Teraz je ich niečo nad 73.000).⁶³ Spomínam to preto, lebo s ukrajinizáciou a pred rusizáciou sa vychádzalo z hľadiska, že Rusi i Ukrajinci sú pravoslávci⁶⁴ a teda aj občania pod Karpatmi sú pravoslávci, lebo sú Rusi resp. Ukrajinci. A aby tých Rusov a Ukrajincov bolo viac, vychádzali niektorí „národovci“ z teórií, že každý gr. katolík je Rus, resp. neskoršie Ukrajinec. Teda sídla Rusov, resp. Ukrajincov sa potisli⁶⁵ týmto chápaním až po Poprad. Zavádzanie ruských škôl, neskôr ukrajinských, sú svedectvom, že to bolo oficiálnym názorom.

Zrušenie gr. katolíckej cirkvi je ďalším svedectvom toho, čo tvrdím, že totiž isté kruhy vedome chcú prevažne slovenský východ spravoslavizovať, totiž ich terminológiu porušiť,⁶⁶ poukrajinizovať. Je to špinavá vec. Teraz, keď sa ide znovu uznať právo Rusínov z hľadiska národnostného, je to len jedna stránka veci. Musíme im dať na východe aj právo náboženskej slobody, totiž – povoliť gr. katolícku cirkev. Konečne zrušením gr. katolíckej cirkvi neboli poškodení ani tak Rusíni ako práve Slováci. Z hľadiska kultúrno-hudobného gr. katolícka cirkev skýtala prekrásnu rezerváciu východnej tradície – spev, spôsob náboženských obradov a pod. Pravoslávna cirkev nereprezentuje tieto ľudové, povedal by som, tradície, a preto zmieta sa a upadá. Ovšem to neznamená, že úpadkom pravoslavia (ktoré sa štátom veľmi podporuje), je víťazstvom marxizmu v zmysle ateizmu.

Gréckokatolíci prešli na obrad latinský, a tak snahy pôvodné sa zvrtili. A že prešli na latinský obrad (tvrdím, že z náboženskej ľahostajnosti niektorí gr.- k. prešli k činnému katolicizmu latinskému), tým sa snahy o rusizáciu a ukrajinizáciu úplne dostali do bolestnej pozície. Gr.- k. cirkev pestovala vzájomnosť slovan-skú, jej zrušením príslušníci gr.- k. cirkvi zbadali, že ich násilne chcú vtiesniť⁶⁷ do ruskej sféry resp. ukrajinskej, preto táto slov. vzájomnosť, myslím opieranie sa o ruský resp. ukrajinský národ, je na ústupe. A to je veľká škoda pre Slovanstvo. Preto treba rozvinúť cyrilo-metodské tradície. A tieto tradície schopná je rozviesť gr.- k. cirkev (pravoslávie na východe je výsmechom doby). Zavedením gr.- k. cirkvi prestanú národnostné, a predovšetkým náboženské rozbroje a upevní sa idea všeslovanskej vzájomnosti. Teda, uznanie národnosti Rusínov je prvou vecou, avšak nie menej dôležitou je aj uznanie gr.- k. cirkvi, ako reprezentantky slovanského sveta a cyr.- met. tradície.

Podpis nečitateľný.

63 Ako ukázalo sčítanie obyvateľstva v roku 1961 (35 000 Ukrajincov a Rusov), pisateľ listu mal v tomto smere veľmi nepresnú predstavu.

64 Ide o regionálny hovorový, skôr ľudový termín na označenie príslušníka pravoslávnej cirkvi.

65 Správne by bolo „posunuli“.

66 Ide o ťažkopádne, nezrozumiteľné spojenie. Presnejšie by bolo „... ich pomenovanie zmeniť“.

67 Sémanticky nesprávny výraz. Vhodné by bolo „vtiesnať“.

Prameň: SNA, f. ÚV KSS, P ÚV KSS, šk. 950. Príloha č. 9 materiálov zo zasadnutia Byra ÚV KSS 19. mája 1957, s. 1-3. – Cyklostyl, A4, 3 s., j. slovenský.

DOKUMENT Č. 27

19. máj 1957, Bratislava. Správa o plnení uznesení o zvýšení politickovýchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom a návrh na odstránenie niektorých nedostatkov v ukrajinských národnostných školách.

Informatívna správa o plnení uznesenia byra ÚV KSS a KV KSS o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinskými pracujúcimi v ČSR.

Uznesenie byra ÚV KSČ a ÚV KSS dalo základnú orientáciu pre orgány strany a národné výbory, ako je potrebné v najbližšom období riešiť ukrajinskú otázku. Svojím obsahom sledovalo výchovu Ukrajincov k národnému ukrajinskému povedomiu a k československému vlastenectvu. Uznesenie svojim obsahom znamenalo ideologické zjednotenie názorov na túto aktuálnu otázku. V mesiaci januári a februári v roku 1956 uznesenie bolo podrobne prerokované v orgánoch KSS a [v] národných výboroch. Jeho rozpracovanie bolo prevedené podľa jednotlivých úsekov.

Celkové možno povedať, že situácia sa zlepšila a že uznesenie značne pomohlo riešiť súčasnú situáciu v ukrajinskej otázke a pomohlo pri odstraňovaní nedostatkov a pri zvyšovaní národného povedomia ukrajinských pracujúcich.

Ako sa uznesenie plní:

Po línií strany:

Uznesenia boli vcelku splnené. Vo všetkých stranických orgánoch bolo uznesenie prerokované a rozpracované na ďalšie úlohy. Vo väčšine ukrajinských obcí prebehli k tejto otázke tiež verejné schôdze. Otázka bola prerokovaná v útvaroch RSŠ.

Tieto opatrenia mali vplyv, že väčšina našich členov si ujasnila svoje stanovisko k tejto otázke a začala aktívnejšie pracovať medzi ukrajinskými pracujúcimi.

Bolo vyškolených 66 funkcionárov z rôznych úsekov v špeciálnom 4-mesačnom ukrajinskom kurze v KSS.

Po línií národných výborov:

Pre uplatňovanie ukrajinského jazyka v činnosti NV, KNV vyškolilo 98 tajomníkov MNV a 70 administratívnych síl z ONV a MNV.

Dobrou masovo-politickou prácou stranických organizácií, NV a masových organizácií, najmä KSUP-u, vo väčšine obcí, kde sa občania dožadovali zmeny vyučovacieho jazyka, bolo dosiahnuté, že rodičia začali školopovinné detí do školy posielat' (Ruská Voľa, Kobylnice, Banské, Detník, Bokša). Taktiež rodičia začali posielat' svoje detí do školy v Jakovanoch, okres Sabinov, kde okresné orgány otázku nedochádzky do školy⁶⁸ dôkladne prejednali a dali súhlas od 1.II.1957 k zmene vyučovacieho jazyka na slovenský.

⁶⁸ Ide o dobový novotvar na eufemistické vyjadrenie bojkotovania školskej dochádzky zo strany rodičov.

Situácia v tomto čase v dochádzke deti do školy je takáto:

- 1./ Národnú školu v Kolonici z celkového počtu školopovinných deti 95 doposiaľ navštevuje 18 žiakov.
- 2./ Osemročnú strednú školu v Uličí z počtu 190 žiakov navštevuje 130.

V dobe hlavných prázdnin bolo prevedené mesačné školenie ukrajinských učiteľov, ktorého sa zúčastnilo 149 učiteľov. Úroveň školenia bola veľmi dobrá, nakoľko na uvedenom kurze prednášali prednášatelia zo Sovietskeho zväzu.

NV vcelku sa začali lepšie zaoberať otázkou a venovať jej väčšiu starostlivosť. Najmä na úseku štátnej osvety sa zlepšila starostlivosť o kultúrno-osvetovú prácu medzi ukrajinskými pracujúcimi, ktorá bola v minulosti ponechovaná väčšinou ako rezortná vec KSUP-u.

Zlepšila sa starostlivosť o ukrajinské školy. Na školskom odbore rady KNV bolo vybudované ukrajinské oddelenie kvalitnými pedagógmi, ukrajinským školám je venovaná väčšia starostlivosť zo strany školských inšpektorov, najmä krajských. Urobili sa opatrenia na zvýšenie kvality vyučovania kádrovým obsadením ukrajinských škôl, učitelia sú vedení k zvyšovaniu odbornej kvalifikácie. Mimoriadna starostlivosť bola venovaná investičnej výstavbe ukrajinských škôl. Od roku 1945 do konca roku 1956 bolo vystávaných 30 ukrajinských škôl so 67 učebňami a 2.680 žiackymi miestami v celkovej hodnote 22,655.000.- Kčs. Okrem toho bolo daných do prevádzky 8 bytových jednotiek za 680.000.- Kčs a jeden žiacky domov pre 120 žiakov v hodnote 2,190.000.- Kčs. Len v roku 1956 po prejednaní uznesenia o ukrajinskej otázke bolo odovzdaných do používania 8 ukrajinských škôl s 15 učebňami a 600 žiackymi miestami a jeden žiacky domov v hodnote 8,250.000.-Kčs.

Po línií KSUP-u:

Najlepšie a najdôslednejšie zabezpečovali plnenie uznesenia súdruhovia z KSUP-u. Úlohy uložené po línií KSUP-u boli vcelku splnené.

Súdruhovia venovali veľké úsilie organizovaniu krúžkov ukrajinského jazyka, v minulom roku úspešne skončilo vyučovanie 197 krúžkov a v tomto roku je zriadených 216 krúžkov so 3.039 zaradenými. Na úseku ľudovej umeleckej tvorivosti vyvinuli zvlášť veľké úsilie, výsledkom čoho bola úspešná prehliadka ukrajinských piesní a tancov vo Svidníku, ktorej sa zúčastnilo 70 krúžkov za účasti 6.000 ľudí. Vystúpenie krúžkov bolo hodnotené kladne.

Previedla sa úspešne vedecká konferencia o československo-ukrajinských vzťahoch, čitateľské konferencie o knihe „Verchovyno, svitku ty naš“ v Snine. Úspešne sa začali poriadat' literárne večery. Zlepšila sa prednášková činnosť, premietanie filmov a besedy ku knihám. Veľkým prínosom pre pozdvihnutie národného povedomia ukrajinských pracujúcich bolo vystúpenie Zakarpatského štátneho ukrajinského súboru z Užhorodu, ktorý videlo 10.000 občanov, väčšinou ukrajinskej národnosti. Vcelku možno povedať, že po prijatí uznesenia o ukrajinskej otázke urobil sa krok vpred.

Pracovníci – funkcionári ukrajinskej národnosti smelšie vystupovali, zvýšil sa elán a kontakt s ukrajinskými pracujúcimi na dedinách. I zo strany sloven-

ských pracovníkov bola iniciatívna podpora a vysvetľovanie problémov okolo národnostnej otázky.

Hoci sa dosiahlo v tomto smere určitých úspechov, národnostná vlačnosť a v niektorých prípadoch i ľahostajnosť, sa nie v malej miere prejavuje jak u pracujúcich na dedinách, tak aj u zamestnancov hospodárskych orgánov, podnikov, závodov atď., preto bude potrebné i naďalej pokračovať v činnosti pre zvyšovanie národného povedomia medzi širokými masami pracujúcich na dedinách.

Po línií iných masových organizácií:

Zväz mládeže, ZČSP a iné masové organizácie dosiahli pri [plnení] uznesenia byra KV KSS tiež značných úspechov.

ČZM aktívne pomáhal pri organizovaní ľudovej umeleckej tvorivosti, organizoval zrazy mládeže, ZČSP organizoval prednášky a výstavy o sovietskej Ukrajine. Aktívna práca masových organizácií pomohla i pri konsolidovaní situácie v kolísajúcich obciach okolo školskej otázky. Slabšia bola práca ROH, ktoré vcelku zobralo otázku len na vedomie a neboli urobené takmer žiadne kroky na splnenie uložených úloh.

V čom sú nedostatky pri plnení uznesení:

Popri dobrých výsledkoch v plnení uznesení, je celá rada nedostatkov⁶⁹ a chýb, ktoré zapríčinili, že mnoho zásadných úloh vyplývajúcich z uznesení nebolo splnených.

Zásadným nedostatkom je, že uznesenie ÚV KSS a organizačné opatrenia KV KSS na jeho splnenie bolo pochopené u mnohých funkcionárov administratívne a byrokraticky. Pre niektorých súdruhov nebolo návodom k činnosti, návodom k samostatnej iniciatíve pri riešení problémov a riadení masovopolitickej práce medzi ukrajinskými pracujúcimi. V dôsledku toho sa práca na mnohých úsekoch či už NV alebo masových organizácií nedostala na takú úroveň, akú uznesenie ÚV KSS sledovalo. Napríklad, v uznesení byra KV KSS sa ukladá komunistom v KNV vyškolíť spolu 340 funkcionárov NV, a to v 3 – 4 mesačných kurzoch. Súdruhovia na KNV si dôkladne nepremysleli ako politicky zabezpečiť splnenie úlohy, ale administratívne to preniesli na ONV, ktoré si s tým tiež nedali veľa práce, v dôsledku čoho sa doposiaľ vyškolilo len 168 funkcionárov a pracovníkov.

To, že sa nedôsledne plnili mnohé úlohy, je zapríčinené nedostatočnou kontrolou, najmä býr OV KSS a rád ONV. Tieto sa v priebehu celého roku nevracali k uzneseniam, nehodnotili, ako sú plnené a potom mnohé veci unikali.

Ďalším vážnym nedostatkom v plnení uznesení bol rezortizmus pri zabezpečovaní jednotlivých úloh. Chýbala súčinnosť medzi jednotlivými organizáciami, jednotlivé zložky sa medzi sebou neradili, nevymieňali si skúsenosti. Tak si potom napríklad KSUP robil svoje úlohy a ostatné masové zložky neboli zainteresované, čo robí, kde robí, čo malo potom za následok, že na jednu dedinu sa zhrnuli

69 Správne: *celý rad*.

všetky organizácie a [: na] inú nešiel nikto. Najčastejšie sa to stávalo v prednáškovej propagande a práci s filmom. To bolo zapríčinené slabou kontrolou a koordináciou OV KSS.

Najviac neplnených úloh z uznesenia zostalo po linke NV. Vôbec neboli doposiaľ vydané názorné materiály, ako skladačka a nástenka o živote ukrajinských pracujúcich kedysi a dnes a iné, čo mal zabezpečiť odbor kultúry a školstva. Liknavo⁷⁰ je zavádzaná ukrajiničina do administratívy v NV, ORN stále vychádzajú v slovenčine (Bardejov, Svidník, Giraltovce, Snina, Stropkov). Samotní funkcionári nezdokonaľujú si ukrajinský jazyk, nepoužívajú ho v styku s pracujúcimi. Značne škodí tiež to, že mnohí posielajú svoje deti do slovenských škôl (s. Pirník, taj. ONV Svidník, v Bardejove Varzaly, ktorý je inšp. pre školy, ďalej Repčík, náč. OO-MV. V Prešove major Mokriš, i keď on a manželka sú Ukrajinci).

Obdobne i po linke tlače a rozhlasu sú stále nedostatky v tom, že súdruhovia veľmi malo materiálov prinášajú v dialekte.

Ukazuje sa, že je neuspokojivo plnené uznesenie ÚV KSS vyššími orgánmi, najmä Poverenictvom školstva a kultúry. Nebola doposiaľ splnená úloha vydať slovensko-ukrajinský slovník. Nie sú splnené uznesenia ÚV KSS o zlepšení práce kultúrnych inštitúcií, najmä UND. Doposiaľ nebola vyriešená otázka kvalitného režiséra, čím umelecká úroveň divadla veľmi trpí. Uznesením byra KV KSS boli navrhnutí na štúdium do ZSSR na úsek divadelného umenia 5 súdruhovia, avšak vyššími školskými orgánmi nebolo zabezpečené ich vyslanie, i keď túto otázku osobitne zdôrazňuje uznesenie [:Byra] ÚV KSS.

Podobné ťažkosti sa vyskytli v roku 1956 aj pri navrhovaní Poverenictvu školstva do plánu projektov výstavbu OSŠ ukrajinskej v Šarišskom Štiavniku, okres Giraltovce. V spomínanej obci v minulom roku zhorela jedna budova, v ktorej bola umiestnená trieda a kabinet a vyprojektovanie tejto školy za žiadnych okolností nedalo sa zabezpečiť. Poverenictvo školstva a kultúry to zdôvodňovalo tým, že nebola zabezpečená investičná kvóta.

Investície na rok 1957 na úseku škôl sú veľmi obmedzené. Rada KNV zaujala k tomu niekoľkokrát svoje stanovisko a nesúhlasilo s praxou Poverenictva školstva. Podľa informácií pracovníkov Poverenictva školstva a kultúry niektorí súdruhovia vraj úmyselne brzdia plnenie uznesení o Prešovskom kraji. Napríklad, inž. Zemko, vedúci investičného odboru na Poverenictve školstva a kultúry mal prehlásiť, že v Prešovskom kraji to už nie je tak zlé, že sú aj horšie kraje. Bol proti tomu, aby sa stavala škola v Písanej a hovoril, že prečo by sa nemohli deti učiť na fare.

Taktiež na základe uznesenia o ukrajinskej otázke má sa skvalitniť kádrové obsadenie na FF VŠP, na katedre ukrajiničiny. Doterajší expert Poverenictva školstva – s. Alexej Dimitrievič Kardaš prehlásil, že je ochotný ostať aspoň 3 – 5 rokov v Prešove a učiť na katedre ukrajiničiny. Jeho manželka Larisa Michajlovna Kardašová, t. č. redaktorka vydavateľstva „Rad'anska škola“ v Kyjeve prehlásila menom manžela, že je ochotná robiť redaktorku ukrajinských novín, literatúry

70 Ide o bohemizmus. Správne vyjadrenie *váhavo, nepružne, pomaly*.

alebo pedagogického nakladateľstva v Prešove. Boli predložené návrhy na poverníctvo a ministerstvo školstva, avšak doposiaľ výsledky nepoznáme.

Nepovažujeme za správne to, že poverníctvo a ministerstvo krajským orgánom neoznámia, aký je osud návrhov, ktoré sú predkladané.

Je ešte celá rada⁷¹ väčších i menších úloh, ktoré neboli dosiaľ splnené.

Ukazuje sa, že aj oddelenia KV KSS málo kontrolovali uznesenie podľa úsekov. Vážne zaostalo plnenie uznesenia v ČZM, ROH, u Bezpečnosti vôbec a na závodoch.

K diskusným otázkam:

V poslednom čase stále častejšie sa vyskytujú hlasy, že by bolo správne aby sa dovolilo pri stanovení národnosti, najmä pri vydávaní občianskych preukazov, zapisovaní do školy atď. [uvádzať] národnosť nie „ukrajinskú“ ale „rusínsku“, alebo popri ukrajinskej národnosti termín „ukrajinsko-rusínska“. Je celá rada⁷² príkladov zo Sniny, Medzilaboriec, kde odopreli prihlásiť sa na vydanie preukazu, najmä starí ľudia na dedine. Nejaké príklady a zdôvodnenie, mimo zvyku a buržoáznej historiografie, že tu žijú Rusíni, oddelenie nemá žiadne iné argumenty. Podľa posledných informácií táto otázka je diskutovaná aj niektorými vedeckými inštitúciami ZSSR.

K návrhu uznesení:

Uznesenie byra KV KSS je aj naďalej platné.

Úlohou všetkých komunistov je zabezpečiť jeho plnenie a dôslednú kontrolu. Byro KV KSS ukladá všetkým orgánom a organizáciám, aby do 15. marca 1957 zabezpečili kontrolu uznesenia a jeho prerokovanie v orgáne.

Návrh opatrení na odstránenie niektorých nedostatkov na školách s ukrajinským vyučovacím jazykom.

Na základe viacerých sťažností a žiadostí z obcí s obyvateľstvom ukrajinskej národnosti Prešovského kraja o zmenu vyučovacieho jazyka na škole bol prevedený v októbri 1956 prieskum na týchto školách, aby boli zistené príčiny nespokojnosti občanov. Pri prieskume boli navštívené okresy: Giraltovce, Snina, Vranov, Svidník a Stropkov. Tieto okresy boli navštívené preto, že na niektorých školách s ukrajinským vyučovacím jazykom nenastúpili deti do školy alebo, i keď nastúpili deti do školy, rodičia sa dožadujú zmeny vyučovacieho jazyka z ukrajinského na slovenský. V týchto okresoch v čase prieskumu nechodilo do školy vyše 400 detí.

71 Správne: *celý rad*.

72 Pozri poznámku č. 71.

Podstatné príčiny, prečo obyvateľstvo ukrajinskej národnosti odmieta školu s ukrajinským vyučovacím jazykom, korenia v minulosti, ale i v súčasnej dobe v dôsledku nesprávneho uvádzania uznesení o týchto školách do praxe.

Slabé národné povedomie je zapríčinené útlakom obyvateľstva ukrajinskej národnosti, menovite častými zmenami na úseku školskom. Dôsledkom stavu, aký v minulosti bol, je, že hoci obyvateľstvo hovorí ukrajinským nárečím, spisovný jazyk ukrajinský mu je neznámy, rozdiel medzi nárečím a spisovným ukrajinským jazykom je značný, preto ukrajinský jazyk nepovažujú za svoj materinský a odmietajú ho i ako vyučovací jazyk v škole. Ukrajinský jazyk ovláda len malá časť funkcionárov, učiteľov a pedagogických pracovníkov, i to nedostatočne.

Myslenie obyvateľov je ovplyvňované i ekonomickou zaostalosťou týchto okresov: nedostatok pracovných príležitostí, zlé komunikačné spoje, zlé umiestnenie škôl a ich nedostatočné vybavenie atď. Obyvatelia týchto okresov sa domnievajú, že takýto stav je preto, že sú ukrajinskej národnosti, preto teraz, hlavne pri výmene občianskych preukazov, hromadne sa hlásia za Slovákov a dožadujú sa slovenskej školy.

Nedôvera k ukrajinským školám bola spôsobená aj tým, že sa nespĺnili dostatočne uznesenia týkajúce sa školskej otázky a masovopolitickej a kultúrno-osvetovej práce medzi obyvateľstvom.

Otázka vyučovacieho jazyka v obciach s ukrajinským obyvateľstvom bola už riešená niekoľkokrát: v Politickom byre ÚV KSC v roku 1954/55 a v Byre ÚV KSS a niekoľko ráz v Byre KV KSS v Prešove. Uznesenia týkajúce sa tejto otázky neboli v plnom rozsahu príslušnými orgánmi plnené. Pristupovalo sa k nim mechanicky, bez ohľadu na podmienky, v ktorých sa mali uznesenia uplatňovať. Napríklad, nebola dodržaná zásada, že v obciach s ukrajinskou menšinou majú byť zriadené školy so slovenským vyučovacím jazykom s ukrajinskými pobočkami a naopak, ale vo všetkých obciach boli zriadené školy s ukrajinským vyučovacím jazykom (Jakovany, Remeniny a iné). Nedodržala sa zásada dobrovoľnosti na základe presvedčovania rodičov pri zavádzaní ukrajinského jazyka na školy. Rodičia o zmene vyučovacieho jazyka sa dozvedeli, až keď deti doniesli domov nové učebnice. Väčšina z nich neovládala ukrajinský jazyk, preto i po zavedení ukrajinčiny na školu vyučovalo sa po rusky. Učebným plánom, osnovami a kvalitou učebníc nebolo dostatočne zabezpečené dobré zvládnutie slovenského jazyka.

Nedostatočná je v týchto okresoch masovopolitická a kultúrnoosvetová práca, prostredníctvom ktorých by sa upevňovalo národné povedomie u obyvateľov ukrajinskej národnosti. Nedôveru ku školám s ukrajinským vyučovacím jazykom živí i tá skutočnosť, že v praktickom živote, najmä v styku s úradmi, na vojenčine, v závodoch, podnikoch nemôžu ukrajinský jazyk uplatniť. Nemôžu ho uplatniť ani v okresoch, kde žijú, lebo i tam sa vyžaduje znalosť slovenského jazyka.

Ťažkosti sa objavujú pri prechode detí zo školy s ukrajinským jazykom na výberové školy alebo vysoké školy s vyučovacím jazykom slovenským, lebo neovládajú dostatočne slovenský jazyk. Kvalita vyučovania na školách s ukrajinským jazykom je oveľa nižšia ako na slovenských školách. To je zapríčinené jednak nedostatočným vybavením škôl, nevyhovujúcimi učebnými plánmi, osnovami a učebnicami, ale hlavne zlou úrovňou učiteľských kádrov. Na školách

s ukrajinským vyučovacím jazykom je ešte veľký počet nekvalifikovaných učiteľov. Učitelia neovládajú dostatočne ani ukrajinský, ani slovenský jazyk. Starší preto, lebo majú tzv. ruskú školu, mladší preto, lebo i oni na Pedagogickej škole s ukrajinským vyučovacím jazykom v Prešove sa učili prevažne po rusky.

Najväčšie nedostatky sa prejavujú vo vyučovaní ukrajinského a slovenského jazyka. Slovenský jazyk podľa doteraz platných učebných plánov by sa mal začať vyučovať od 3. postupného ročníka, no na niektorých školách začínali podľa starého [plánu] s vyučovaním až od 4. postupného ročníka. Pretože učitelia neovládajú slovenský jazyk, žiakov nenaučia toľko, aby mohli bez ťažkostí prechádzať na výberové a vysoké školy so slovenským vyučovacím jazykom. Nevyhovuje ani doterajší počet hodín slovenského jazyka. Rodičia sa dožadovali zaviesť vyučovanie slovenského jazyka od 2. postupného ročníka. Nedostatky pri vyučovaní ukrajinského jazyka sú zapríčinené už spomínanou neznalosťou spisovného jazyka u učiteľov, ale aj zlými učebnicami, ktoré sú písané ťažkým knižným jazykom. Autori týchto učebníc sa stroho pridržiali predlohy učebníc, ktoré sa užívajú na ukrajinských školách v Sovietskom zväze, a nebrali na zreteľ prostredie, v ktorom sa budú užívať, nesnažili sa nájsť spoločné výrazy a zvraty v spisovnom jazyku a nárečí, ktorým hovorí miestne obyvateľstvo.

Chyby sa dopúšťali pracovníci či už ľudovej správy alebo stranických orgánov. Súdruhovia nesprávne sa stavali k problémom, keď ich chceli odstrániť len administratívnou cestou potrestaním tých, ktorí sa opovážili takúto požiadavku predniesť alebo organizovali takúto akciu. Báli sa kladne vyriešiť i niektoré oprávnené požiadavky o zmenu vyučovacieho jazyka z obavy, že by sa takáto požiadavka rozšírila i na ďalšie obce. V mnohých prípadoch, aby sa vyhli akémukoľvek riešeniu, neodpovedali na žiadosti občanov o zmenu vyučovacieho jazyka, dôsledkom čoho bolo, že rodičia sa rozhodli neposielat' deti do školy dotiaľ, kým nedostanú odpoveď alebo sa nezavedie slovenský vyučovací jazyk. Nedostatočné riešenie týchto otázok neodstránilo nedostatky, ale naopak. V minulých školských rokoch dožadovali sa zmeny len obce s [: národnostne] zmiešaným obyvateľstvom, v tomto školskom roku vyskytla sa táto požiadavka i v čisto ukrajinských obciach.

Je samozrejme, že všetkých týchto nedostatkov využíva triedny nepriateľ, snaží sa ovplyvňovať obyvateľov, vyvolávať nespokojnosť ohováraním, falošnými správami a v niektorých prípadoch i štváním proti republike.

N á v r h n a r i e š e n i e :

Na základe celého doterajšieho vývoja a súčasnej situácie na školách s ukrajinským vyučovacím jazykom je treba túto otázku riešiť odlišne, ako sa riešila na školách u ostatných našich národnostných menšín. Predovšetkým, treba vychádzať zo zásady dobrovoľnosti občanov, pričom použiť všetky formy a spôsoby presvedčovania. U občanov ukrajinskej národnosti je nutné prebúdzat' národné povedomie. Najväčší kus práce tu musí vykonať škola. Aby túto úlohu mohla splniť, musí vychádzať, ako po stránke organizačnej tak i po stránke náplne, z danej situácie. Preto navrhujeme:

1/ Aby v Prešovskom kraji boli zriadené dva druhy škôl, a to:

- a) Škola s vyučovacím jazykom ukrajinským, na ktorej učebné plány a osnovy by boli opravené tak, aby jazyk slovenský sa vyučoval od 3. postupného ročníka v takom počte hodín, aby bolo zaručené, že žiaci po ukončení povinnej školskej dochádzky zvládnu slovenský jazyk slovom i písmom;
- b) Škola s vyučovacím jazykom slovenským, na ktorej by sa vyučoval ukrajinský jazyk od 3. postupného ročníka v takom počte hodín, aby žiaci po ukončení povinnej školskej dochádzky zvládli ukrajinský jazyk slovom i písmom.

V obciach s čisto ukrajinským obyvateľstvom, v ktorých sa občania nedožadovali zmeny vyučovacieho jazyka, ponechať prvý typ školy.

V obciach s ukrajinským obyvateľstvom, kde sa občania dožadovali zmeny vyučovacieho jazyka a v obciach so zmiešaným obyvateľstvom dať možnosť občanom rozhodnúť, ktorý typ školy chcú, pričom je nutné previesť dobre premyslenú vysvetľovaciu a presvedčovaciu kampaň.

- 2/ Prepracovať učebnice ukrajinského jazyka pre ročníky 1. – 8., predovšetkým pre prvý postupný ročník a odstrániť z nich ťažké knižné výrazy, ktoré sú obyvateľstvu neznáme. Pri tvorbe nových učebníc zabezpečiť spoluprácu dobrých učiteľov a školských pracovníkov, ktorí vyučujú na školách s ukrajinským jazykom a ktorí poznajú miestne nárečie.
- 3/ Vypracovať učebnice ukrajinského jazyka pre školy s vyučovacím jazykom slovenským. Pri ich tvorbe prizvať učiteľov a školských pracovníkov ukrajinských škôl a opierať sa v nich o spoločné prvky spisovného jazyka s nárečím.
- 4/ Prepracovať učebnice slovenského jazyka pre školy s ukrajinským vyučovacím jazykom, aby bolo zabezpečené, že žiak po skončení povinnej školskej dochádzky skutočne zvládne slovenský jazyk slovom i písmom.
- 5/ Prepracovať osnovy a učebnice histórie tak, aby sa v nich venovala väčšia pozornosť dejinám ukrajinského národa, menovite dejinám ukrajinskej menšiny žijúcej vo východnej časti Slovenska a Zakarpatskej Ukrajiny.
- 6/ V oboch učebných plánoch ponechať vyučovanie ruského jazyka a s jeho vyučovaním začať od 6. postupného ročníka.
- 7/ S oboma typmi škôl treba obyvateľov v [: národnostne] zmiešaných obciach oboznámiť na schôdzkach ZRPŠ, a to ešte v priebehu tohto školského roku, a tak zabezpečiť včasné riešenie kádrových a organizačných otázok už od roku 1957/58.
- 8/ Pokiaľ ide o žiadosti jednotlivcov zaradiť svoje deti do školy s vyučovacím jazykom slovenským a žiadatelia sú národnosti slovenskej, nerobiť im prekážky v tom, aby si dieťa dali zapísať do najbližšej slovenskej školy. Pokiaľ ide o takého žiadosti občanov ukrajinskej národnosti, ak sa ani po presvedčovaní nedajú odhovoríť od svojho úmyslu, nerobiť im prekážky.
- 9/ Vzhľadom na zlé vybavenie škôl učebnými pomôckami v Prešovskom kraji uložiť Poverenictvu školstva a kultúry, aby zabezpečilo prednostné vybavenie týchto škôl, hlavne ukrajinských, najdôležitejšími učebnými pomôckami.

- 10/ Uložiť KV KSS v Prešove, aby prerokoval plnenie uznesení [Byra] ÚV KSS o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom, a hlavne, aby hľadali spôsob, ako zlepšiť kultúrnoosvetovú a masovopolitickú prácu medzi obyvateľstvom ukrajinskej národnosti.
- 11/ Vzhľadom na veľké nedostatky vo vyučovaní slovenského jazyka zvýšiť ešte v tomto školskom roku počet hodín slovenského jazyka tak, aby v 6. – 8. ročníku sa [ich] počet vyrovnal s jazykom ukrajinským.
- 12/ V obci Jakovany povoliť zmenu vyučovacieho jazyka na slovenský. V obci Remeniny, okres Giraltovce, povoliť zmenu vyučovacieho jazyka na slovenský, ale ponechať im triedy s ukrajinským vyučovacím jazykom, aby žiaci zo škôl s ukrajinským vyučovacím jazykom v obvode tejto školy mohli pokračovať vo vyšších ročníkoch.

V obciach Kolonica a Ulič do konca tohto školského roku ponechať vyučovací jazyk ukrajinský a rozšíriť počet hodín slovenského jazyka podľa nového učebného plánu. V Ruskej Voli, okres Giraltovce, ešte v tomto roku povoliť neúplnú strednú školu i pri menšom počte žiakov, aby deti mohli ukončiť 8-ročnú školskú dochádzku.

Pri riešení školskej otázky v ukrajinských obciach vystríhať sa administratívneho riešenia zo strany nadriadených orgánov. Do presvedčovacej kampane zapojiť organizácie DO KSS.

Prameň: SNA, f. ÚV KSS, P ÚV KSS, šk. 950. Príloha č. 11 materiálov zo zasadnutia Byra ÚV KSS 19. mája 1957, s. 43-55. – Cyklostyl, A4, 13 s., j. slovenský.

DOKUMENT Č. 28

29. august 1957, Praha. Správa o postavení sovietských občanov českej alebo slovenskej národnosti v ZSSR a občanov Československa ukrajinskej národnosti pre príslušný odbor Ministerstva zahraničných vecí.

I. SO ani ZÚ není znám počet sovětských občanů české nebo slovenské národnosti, žijící v SSSR. Pokud v SSSR žijí občané české nebo slovenské národnosti, jak je známo, žijí roztroušeně a tvoří ethnické skupiny. Jedinou větší skupinu tvořili Volynští Česi, kteří však z převážné většiny se po II. světové válce vrátili do ČSR na základě zvláštní dohody mezi vládami ČSR a SSSR. Sovětští občané české a slovenské národnosti žijí roztroušeně po celém rozsáhlém území SSSR buďto jako jednotlivci, nebo málo početné skupiny; nevytvářejí zvláštní ethnické skupiny a tudíž nejsou ani podmínky pro zřizování škol s českým nebo slovenským vyučovacím jazykem ani pro zakládání zvláštních spolků. Pokládáme péči o národní a kulturní rozvoj našich krajanů v SSSR za vnitřní věc Sovětského svazu a z těchto důvodů není věnována péče, nebo nejsou činěny pokusy se strany ZÚ o organisování osob české a slovenské národnosti v SSSR ve zvláštních spolcích nebo organisacích. Naproti tomu občané ČSR žijící v SSSR (zejména stipendisté, posluchači různých kursů atd.) mají vlastní krajanské i stranické organisace.

II. Na území ČSR žije přes 50.000 našich občanů ukrajinské národnosti. Jsou osídlení převážně v Prešovském kraji. V souladu s marx-leninskou národnostní politikou pečují příslušné orgány našeho státu o kulturní a národnostní rozvoj těchto občanů ukrajinské národnosti. Vydávají se pro ně noviny a časopisy, mají vlastní školy a rozhlasové vysílání v ukrajinském jazyce. Naši občané ukrajinské národnosti v Prešovském kraji žijí plným národnostním životem, o čemž svědčí i existence značného počtu jejich souborů lidové umělecké tvořivosti.

Velvyslanectví SSSR nijak nezasahuje do národnostního života této menšiny, nemá s ní žádné bližší spojení. Pokud sovětské úřady poskytly určitou pomoc ve prospěch zmíněné národnostní menšiny, stalo se tak doposud vždy pouze na přímou žádost československých míst. V takových případech, na př. vyslání duchovních ruské pravoslavné církve k působení na farách ve východním Slovensku anebo odborná pomoc sovětských pracovníků při sestavování učebnic v ukrajinském jazyce, vycházejí sovětské orgány vždy ochotně vstříc. V republice žije teď určitý počet sovětských občanů, kteří od r. 1951 mají založen svůj zvláštní spolek, nazvaný „Společnost sovětských občanů v Československu“. Sídlem spolku je Praha a pobočky má v Brně a v Bratislavě. Velvyslanectví SSSR však v současné době zkoumá otázku vhodnosti existence podobného spolku na území ČSR, neboť o jeho účelnosti má zřejmě pochybnosti.

Vypracovali s. Verner a s. Koudelka 29. 8. 1957.⁷³

Originál předán dne 30. 8. 57 zást. ved. ELD s. Večerkovi.⁷⁴

73 Text doplnený rukou.

74 Pozri poznámku č. 73.

Prameň: Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky v Prahe (A MZV ČR), f. Teritoriálne odbory, obyčejné spisy, (TO – O), SSSR, 1945 – 1959, šk. 2. – Strojopis, kópia s rukopisnou poznámkou v závere, A4, 2 s., j. český.

DOKUMENT Č. 29

13. september 1957, Prešov. Prepis stenografického záznamu diskusných vystúpení Viktora Kopčáka, Františka Benka a Ivana Macinského na plenárnom zasadnutí KV KSS v Prešove.

Súdruh K o p č á k .

Súdružky a súdruhovia!

V poslednom čase sme svedkami niektorých nezdravých zjavov v národnostnom živote, jazykovom i kultúrnom osvetovom živote Ukrajincov. Sme svedkami, že niektorí naši poctiví ľudia, zriekajú sa svojej národnosti, že sa zriekajú svojej materinskej reči. Kde sú príčiny? Myslím, že okrem iných, sú príčiny v nedostatočnej kultúrno-osvetovej a masovo-politickej práci. Okrem príčin z minulosti, príčiny sú aj v prítomnosti. O tých príčinách chcel by som hovoriť.

Pravdou je, že najmä tieto zjavy majú v sebe triedne korenie.⁷⁵ Ide napríklad teraz o združstevnenie dediny a náš nepriateľ využíva tejto slabej stránky ukrajinských pracujúcich, aby odvrátil pozornosť ukrajinských pracujúcich od kolektívizácie nášho poľnohospodárstva. Preto vyriešením aj tejto otázky, vyriešením kolektívizácie, vyrieši sa otázka ukrajinského obyvateľstva východného Slovenska. Správne je, že KSUP v poslednej dobe všetku svoju činnosť zameral práve cez túto cestu.

Ďalšou príčinou tejto vážnosti je rafinovaná činnosť nepriateľských živlov. Tak tomu bolo a je v Stakčíne, Uliči a inde. Dva dni tomu, v Bardejove sa konalo plénum OV KSUT. V diskusií vystúpil s. z Hrabského a povedal, že v autobuse vyhlásil tamojší riaditeľ 8-ročnej školy, že nech občania v Hrabkove vytrvajú, počkajú. S podobnými prípadmi možno sa stretnúť v Kolonici, Uliči, Jakovanoch a inde. Sú prípady, že naši učitelia, ktorí učia na slovenských školách a niektorí z nich absolvovali ruský učiteľský ústav, vyhlasujú v niektorých prípadoch, že dnes sú nešťastní, že skončili túto školu. Samozrejme, že tento výrok veci neprispieva. Kto agituje, za slovenskú školu? Predovšetkým bývalý gardista, ľudia, a v niektorých prípadoch horlivý rímskokatolícky farár a tiež i niektorí učitelia. Niektorí janičiari, lepšie povedané odrodilci ľudu východného Slovenska, ktorí sa dostali pod všelijakými zámienkami na slovenské školy. My sme slabí v tom smere bojovať proti týmto úskokom. Je treba vylúčiť veľkú väčšinu ukrajinských pracujúcich, ktorí sú zvedení práve príčinou pôsobenia nepriateľskej propagandy a tým, že nepostupujú ako postupuje naša masovopolitická práca.

Ďalšia príčina je v tom, že triedny nepriateľ zalakuje⁷⁶ našich pracujúcich so Sovietskym zväzom. Hovoria, že vraj, keď si Ukrajinec, budeš vyslaný do Soviet. zväzu.⁷⁷ Iste, takýto človek má nízku úroveň, ale my nemôžeme trpieť, aby niekto dnes verejne alebo šuškanou hovoril také niečo o Sov. zväze. To svedčí o tom,

75 Skomolenie výrazu „korene“.

76 Zložité skomolenie výrazu. Autor chcel povedať *ľaká*, resp. *vyvoláva strach*.

77 V. Kopčák zvolil významovo nevhodné slovo. Chcel totiž povedať *vysídlený do Sovietskeho zväzu*.

že ich propagandu sme ešte nezničili. Či nie je to trestné, keď poctivý človek sa hanbí byť Ukrajincom? Ved' tým ukazuje nedôveru k vláde. Týmto tendenciám podliehajú aj tí, ktorí nechcú svoje deti do ukrajinských škôl posilať. Niektorí sa necítia [byť] ukrajinskej národnosti a hanbia sa túto národnostnú príslušnosť priznať. Proti takýmto zjavom nemôžeme byť nekompromisní.⁷⁸ Ja hovorím, že dobrý vlastenec nemôže byť odrodilcom.

Niektoré nezdravé zjavy škodia i práci medzi ukrajinskými pracujúcimi. Tendencia je jasná, naštrbiť jednotu ľudu a dokázať, že politika našej strany je nesprávna. Pochopiteľne, že proti tomu je jediná možnosť, bojovať, a to na celom fronte a hlavne v propagande a v masovopolitickej práci. Chceme spomenúť nespokojnosť ukrajinských pracovníkov. KSUT vznikol z iniciatívy našej strany práve preto, aby pomáhal v tomto smere. Treba povedať, že KSUT urobil veľa práce, pritom osožnej, ovšem on má byť v tejto veci vysunutý do popredia. Ako vidíme, i keď sa považuje KSUT za vysunuté pracovisko medzi ukrajin. pracujúcimi, v praxi to tak nevyzerá. Že KSUT nesplnil vždy svoje poslanie, je to v dôsledku práve toho. Situácia medzi ukrajinským obyvateľstvom je signálom, že treba pomôcť KSUT-u dobudovať pracovníkmi, ktorí budú čeliť a predchádzať výchovnou prácou týmto nezdravým zjavom.

Ukrajinským pracujúcim, najmä po jazykovej stránke, veľmi pomáha kniha a tlač. Ukrajinská škola je už vyššie než bola, ovšem stále má čo doháňať. Ukrajinský učiteľ nie je na úrovni ani po stránke jazykovej, ideovej, ani odbornej. Potvrďuje to prípad Bokše, okres Stropkov. Obsadením kádrov v škole vyriešila sa aj jazyková otázka. Preto sa treba aj ďalej starať o jazykovú a politickú otázku. Treba dobudovať oddelenia ukrajinských škôl pri školskom odbore.

Druhým takýmto problémom sú učebnice pre ukrajinské školy. Doteraz učebnice spracovávali mnohokrát aj takí ľudia, ktorí s ukrajinskou školou, a vôbec s ukrajinskými pracujúcimi, nemali nič spoločného. Učebnice sú ťažké, majú rad nezrozumiteľných slov. Ďaleko sú od živej ukrajinskej reči. Som toho názoru, že vydané učebnice treba v budúcnosti prehliadnúť a vydávať ich až po ďaleko serióznnejšej recenzii. Veci pomôže i to, keď redakciu ukrajinských novín presídli do Prešova, odkiaľ je bližšie do ukrajinskej školy.⁷⁹ Doterajšia odtrhnutosť redakcie od školy bola príčinou, že niektoré učebnice sa lajdácky spracovávali. Ďalšou vecou je, ako čeliť požiadavkám slovenskej školy. Treba bude riešiť tento problém účinnými opatreniami. Túto otázku treba rozdiskutovať s učiteľmi. Hlavným problémom je i ukrajinská tlač. Vystáva nám problém, ako písať. Písali sme a píšeme ešte dosť knižne, i keď sa to už zlepšilo.

Niektorí snád' pristúpili k tomu, aby sme prešli úplne k dialektu. To je zase nemožné. Dialekt ukrajinského obyvateľstva je tak rôznorodý, že používať ho v lite-

78 Omylom použitý dvojité zápor, čo znamená kladné tvrdenie. Správne má byť: *nemôžeme byť kompromisní*.

79 Diskutujúci, resp. zapisovateľ sa evidentne pomýlil, pretože redakcie ukrajinských novín už sídlili v Prešove. Zrejme išlo o redakciu vydavateľstva ukrajinských učebníc v rámci Slovenského pedagogického nakladateľstva, ktorá bola premiestnená z Bratislavy do Prešova v roku 1958.

ratúre nie je možné. Redaktori a literárni pracovníci používajú ho v poviedkach, bájkach atď., čo je jedine správne a potrebné. Je len potrebné, aby sa to dialo zhora nadol a nie naopak. To je súčasťou ideologickej výchovy ukrajinských pracujúcich. Treba povedať niekoľko kritických slov k vydávaniu ORN. Je zaužívaná prax, že ORN v Medzilaborciach sa vydávajú výlučne v slovenčine. Aj to využíva náš triedny nepriateľ.

Nakoniec treba povedať, že návrh byra KV strany na zrušenie *Nového života* a s ním i *Noveho žyttá* je – správny a vychádza práve z potreby. Ovšem je na nás, aby sme včas informovali ukrajinských pracujúcich, aby to nezneužila reakcia k podryvaniu autority a dôvery k strane, aby to nezneužila jej propaganda, aby nehlásala, že ide o odbúravanie národnostných práv Ukrajincov. To by sa odrazilo v školskej otázke a iných. Treba, aby redakcia časopisu *Družno vpered* sa doplnila dobrými redaktormi a urobili sa ďalšie prípravy. Už teraz máme čo robiť v *Družno vpered*. Tým viac, keď budeme vyplňať medzery za NŽ. Pri výchove ukrajinských pracujúcich v spracovaní jednotlivých období histórie ukrajinského ľudu je nesplnené uznesenie byra KV strany o vydaní rôzneho materiálu. V tom prípade pracuje lepšie reakcia ako my.

Výchove ukrajinských pracujúcich neprispieva fakt, že absolventi vysokých škôl ukrajinského jazyka ostávajú v iných krajoch, pretože im nevieme zabezpečiť byt a podobne. V súvislosti s tým chcem poukázať na to, že zadeľovanie učiteľov a absolventov sa robí formálne, a to jak v kraji, tak i okresoch, bez pozerania na schopnosti a na to, kde by urobil viac. Nedostatočná je národnostná výchova ukrajinských učiteľov v pedagogických školách, Vyššej a Vyskej pedagogickej škole. Učiteľom sa dostáva málo zapálenia pre prácu s ukrajinským ľudom. Že z tých istých škôl vychádzajú veľmi pekní ľudia⁸⁰ pre prácu a život hovorí to o tom, že je potreba húževnatejšej práce od učiteľov so žiakmi.

Záverom chcel by som dať niekoľko pripomienok k ideologickej práci vôbec. III. oddelenie našej strany uskutočnilo ideologickú konferenciu k otázkam triedneho boja. Opakujem požiadavky mnohých, že treba pokračovať v tejto praxi. Máme viac otázok k vysvetleniu. Treba pripraviť aj konferenciu o ideologickej a kultúrno-osvetovej práci pri výchove ukrajinských pracujúcich, ktorá sa mala uskutočniť už pred rokom. To, čo sa dosiahlo na ideologickom fronte v kraji svedčí, že naši pracujúci na ideologickom fronte živo diskutujú o uznesení ÚV z júna t. r. V tomto smere máme čo robiť, zvlášť vo výchove ukrajinských pracujúcich. To sa týka predovšetkým Ukrajincov, ale nielen Ukrajincov. Verím, že slovenskí súdruhovia podajú spoločnú ruku, že dosiahneme či zvýšime národnú povedomosť⁸¹ ukrajinských pracujúcich.

80 Použitý nevhodný prívlastok. Autor ho použil vo význame adjektív *dobří, kvalitní ľudia*.

81 Uvedený je zriedkavý archaizmus, resp. kalk. Správne má byť *národné povedomie* alebo *národné vedomie*.

Súdruh B e n k o, náčelník Krajskej vojenskej správy:

Vážené súdružky a súdruhovia !

V referáte byra KV strany, ktorý predniesol súdruh tajomník Biľak boli vyhodnotené všetky oblasti ideologickej práce. Rozbor základných problémov ideologickej práce ukazuje, že zasadnutie ÚV v plnej šírke vzťahuje sa aj na našu ľudovú armádu. Chceme hovoriť o niektorých otázkach výchovnej práce brancov. K obrane našej vlasti nestačí len [;mat'] dôkladne pripravenú ľudovú armádu. K obrane vlasti je nezbytné nutné vychovávať a pripravovať všetok ľud nášho štátu. Zvláštnu pozornosť je treba venovať našej mládeži a vychovávať ju k osobnej zodpovednosti za obranu našej vlasti. Našej mládeži vyrastajú nielen budúci vojaci, ale kádre pracovníkov a obrancov. Každý rok z nášho Prešovského kraja do armády odchádza niekoľko tisíc brancov. S týmito brancami pred nástupom do armády po celý rok sa prevádza politicko-výchovná práca. V týchto výcvikoch dosahujeme pomerne dobrých výsledkov.

Veľmi slabých výsledkov dosahujeme u brancov v prijímaní za kandidátov strany a neplní sa jedno z uznesení krajskej organizácie o omladení našej krajskej organizácie. To platí najmä pre ZO a dedinské organizácie. Je potrebné prijímať kandidátov z radov povolancov, čo má veľký význam pre omladenie strany a posilnenie závodných a dedinských organizácií, ktoré treba omladiť mladou revolučnou krvou. Bude sa treba zamerať na povolancov z radoch malých a stredných roľníkov, a to zvlášť v dnešnej dobe, keď vedieme ideologický boj za združstevňovanie poľnohospodárstva. Že uznesenie krajskej organizácie sa neplní dostatočne, uvediem niekoľko čísel. Mesto Prešov z počtu všetkých povolancov prijalo za kandidátov 0,8 % – 7 brancov. Prešov – okres 1,2, Kapušany 1,9. Najlepšie okresy sú Humenné 8,2 %, Snina, Vranov, Sobrance.

Súdružky a súdruhovia!

Keď si uvedomujeme dva roky vojenskej služby, je to dva roky politickej školy. V tejto škole dostanú vojaci mnoho skúseností. Sú pod vplyvom mnohých organizácií, mnohých komunistov. Má to veľký význam i pre armádu, kde branca posilní stranícka organizácia, aktívne sa podieľa na plnení úkolov bojovej a politickej prípravy. Tieto možnosti v civile nemajú. Behom jedného roku vojenskej služby kandidát absolvuje 200 hodín stranického školenia. Zúčastní sa mnohých prednášok, besied, vidí mnoho filmov, číta tlač, prevádzajú sa rôzne rozборы článkov [o] vnútornej a zahraničnej situácii. Ďalej, každý mesiac sa zúčastňuje stranických schôdzí, ktoré sú výchovnou školou. Zoznámi sa so stanovami a programom strany a naučí sa mnohým formám stranícko-politickej a politicko-výchovnej práce. Po prvom roku je preverený za člena strany a druhý rok pracuje ako člen strany. Po dvoch rokoch sa vráti ako oddaný člen strany, ktorý na svojom pracovisku môže urobiť veľký kus práce. Keď odchádza zo základnej služby, dávajú si záväzky, že ako komunista bude šíriť myšlienku socializácie dediny, že vstúpi do JRD, prípadne presvedčí svojich rodičov.

Teraz sa zmienim niekoľkými slovami o výchove brancov, ktorí sú prijímaní za kandidátov strany. V terajšom období očakávame od dedinských organizácií

strany, aby prijali za kandidátov strany budúcich brancov, ktorí tohto roku nastúpia základnú vojenskú službu. Tým dosiahneme, že branci budú prichádzať k výkonu svojej základnej vojenskej služby [prichádzať] ako kandidáti našej strany. Treba sa zamerať predovšetkým na ročník 1939, ktorí pôjdu za pár dní vykonávať vojenskú službu. Zostáva iba jeden a pol mesiaca, aby sme ešte ako tak tieto úlohy splnili, a takto aspoň čiastočne ovplyvnili splnenie uznesení OV KSS. Taktiež OV KSS by sa mali viac zamerať na kontrolu útvarov organizácií strany na okresných vojenských správach, ako to ukázalo uznesenie krajskej konferencie našej strany.

Súдруh M a c i n s k ý – riaditeľ UND:

Súdružky a súdruhovia!

Pôvodne som nemal v úmysle o týchto veciach, o ktorých teraz budem hovoriť, na dnešnom pléne hovoriť, a to o ideologickej vyzbroji našich spisovateľov, lebo som predpokladal, že súdruh Zozulák sa vo svojom diskusnom príspevku o tomto zmieni.

Začnem od XX. zjazdu KSSZ. XX. zjazd KSSZ otvoril nové možnosti v práci spisovateľov. XX. zjazd poskytol nové perspektívy spisovateľskej tvorby. XX. zjazd odhalil kult osobnosti, a týmto spôsobom dal aj spisovateľom nové smery v ich tvorbe. O tomto sa niekoľkokrát pri rozhovoroch so spisovateľmi zmieňoval s. Chruščov a tieto články boli uverejnené na stránkach *Pravdy*. Naši spisovatelia vo svojej tvorbe často upadajú do liberalizmu, o čom svedčia maďarské udalosti.

Maďarskí spisovatelia, ako sa zistilo, duchovne pripravili maďarskú kontrarevolúciu, nabádali maďarských pracujúcich, aby vystúpili s kritikou strany a vlády Maďarskej ľudovej republiky. Maďarskí spisovatelia si neuvedomili, že týmto len pomáhajú kontrarevolučným elementom a zahraničným imperialistom rozrušiť základy ľudovodemokratického zriadenia v Maďarsku. Preto, keď maďarské udalosti sa rozšírili, samotní maďarskí spisovatelia chytili sa za hlavu a sami sa vyjadroval, že oni to nemali v úmysle a že si to [tak] nepredstavovali, že táto ich práca povedie k takémuto výsledku. Chybou ich bolo to, že nevideli revolučnú perspektívu Maďarskej ľudovej republiky. A takéto niečo chyba aj niektorým našim spisovateľom, ako to potvrdil aj nedávny zjazd československých spisovateľov. Niektorí naši spisovatelia pohybujú sa v atmosfére života bez pevnej ideovej chrbtovej kosti, a preto ani nemôžu svoju tvorbu zamerať k tomu, aby burcovali náš ľud k čo najrýchlejšej výstavbe socializmu v našej vlasti.

V práci našich spisovateľov sa prejavuje taktiež revizionizmus, a to v rôznych formách a odtieňoch. Istý spisovateľ v *Kultúrnom živote* uverejnil článok, v ktorom hovorí, že spisovateľ je svedomím národa. Ovšem tento spisovateľ bol svedomím národa aj vtedy, keď písal do fašistických novín, bol ním aj vtedy, keď písal za bývalej ČSR, ovšem táto fráza nie je celkom správna. Spisovateľ má byť predovšetkým svedomím strany, lebo samotná strana je svedomím národa.

V našej praxi sa často vyskytuje mýf⁸² o tom, že ideologickým pôvodcom ideológie je inteligencia. Nechcem to popierať, veď inteligent bol aj Marx, bol ním aj Engels a inteligentom bol aj Lenin, ovšem musíme pozerieť na to, akú inteligenciu máme. Vypočítajme si približne, akú inteligenciu máme. Máme starú inteligenciu, ktorá sa dodnes nezmenila. Máme inteligenciu, ktorá si hovorí približne tak: „*Chcel by som vidieť ten režim, ktorému by som nevedel slúžiť*“⁸³. Máme starú inteligenciu, ktorá za buržoázneho zriadenia bola inteligenciou robotníckej triedy, ako napríklad s. Nejedlý. Máme inteligenciu, ktorá bola vyškolená v buržoáznych školách a s marxizmom neprišla do styku. Máme inteligenciu novú, ktorú sme vychovali po roku 1945 a 1948. Môže byť takáto inteligencia tvorcom ideológie?

Nikto inteligentovi nebráni, aby pracoval v záujme robotníckej triedy. Na stránkach *Nového života* bolo povedané, že inteligencia je tvorcom ideológie. To je otvorený revizionizmus. Tak by sme sa dostali na pozície buržoázie. Keby mala byť tvorcom inteligencia, nedostali by sme sa nikde od bývalých zriadení. Ukázalo sa to, že naši spisovatelia do tých čias, pokiaľ neprišiel XX. zjazd, hovorili o komunizme. Bol som svedkom mnohých vecí na stranických skupinách v Bratislave, kde bola popieraná zásada demokratického centralizmu. Stalo sa tak, že na výborovke nás rozbili nestraníci. Straníci sa začali štiepiť a jednota padla. Alebo napríklad Tatarkov článok, to [samé.] Tam tie nedostatky boli. Už vtedy sa videlo, že zväz spisovateľov má veľké ideologické medze.⁸³ Spisovatelia po XX. zjazde pochopili, že je anarchia a že snád' môžu písať, čo chcú. Spisovateľ má slúžiť ľudu. Mnohí spisovatelia sa nám javili tak, že môžu byť hračkou v rukách iných, namiesto aby pomáhali budovať krajší život.

Súdružky a súdruhovia!

My, v krúžku ukrajinských spisovateľov, tiež sme mysleli, že sa líšime od slovenských spisovateľov vyššou ideologickou zrelosťou. Písali sme schematické veci, ktoré sa nikoho nedotkli. Treba obrátiť pozornosť na hodnotu knihy. Je treba napísať takú knihu, aby ju ľudia do rúk zobrali. Neraz [s:sa] nám vytkol aj revizionizmus.

Dvaja spisovatelia sa pohádali po dlhom dobrom pomere.⁸⁴ My sme vedeli, že Karabeš nie je komunistický spisovateľ, ale prišiel [do] nášho krúžku ako spisovateľ, ktorý chcel písať dobré veci. Dali sme mu dôveru. My sme o jeho chybách vedeli. Bolo chybou nás, že nebolo žiadneho ideologického varu, že sme Karabeša nespracovali. Opovažujem sa tvrdiť, že aj u nás tá ideová výzbrojenosť nie je na veľmi vysokej úrovni. To sa nám vyskytlo po XX. zjazde. Karabeš zaútočil celkom liberalistickým prejavom, ale spomedzi spisovateľov nikto nepovedal, že to nie je tak.

Tým, súdruhovia, končím. Neznalosť života, neznalosť ideológie robotníckej triedy môže viesť buď k strachu, aby sme nenapísali niečo špatného a vtedy pí-

82 Ide o rusizmus, v slovenskom jazyku správne má byť *mýtus*.

83 I. Macinský zrejme mal na mysli *medzery, nedostatky, nejasnosti*.

84 Presnejšie a správnejšie by bolo: „*po dlhodobo dobrom vzťahu*.“

šeme schematicky, čo nie je prácou, alebo neznalosť ideológie, vedie k určitému velikášstvu, že píšeme tak, ako sa mi chce. Medzi schematizmom a revizionizmom je veľký rozdiel, ale podkladom je neznalosť samotného života. Skutočné talenty ako Gorkij, London a podobne vedeli písať na pôste. A u nás sa naraz rozložilo toľko spisovateľov a píšú za peniaze. Sedia na byte, nepoznajú život a píšú len preto, aby zobrali honorár. V tejto veci treba urobiť nápravu. Do spisovateľských radov sa nám vtierajú ľudia, ktorí nemajú talent, avšak potrebujú peniaze.

Bolo by treba v tom čosi robiť. U nás jak vo Zväze slovenských spisovateľov, tak aj vo Zväze ukrajinských spisovateľov bude treba viac zásadovosti, rozbiť faľošné kamarátstva, medzi spisovateľmi a vydavateľstvom urobiť odstup aspoň tri kroky. Na takých podkladoch spisovateľská práca nie je možná. Potrebuje viacej organizačného princípu, lepšie vedenie spisovateľskej práce, lepšiu ideologickú pripravenosť a znalosti života.

Prameň: SNA, f. ÚV KSS, KV KSS Prešov, Pléna KV KSS, šk. 6. Stenografický záznam zo zasadnutia pléna KV KSS v Prešove dňa 13. septembra 1957, rozšíreného o vedúcich tajomníkov OV KSS, komunistov z odboru školstva rady KNV, riaditeľov divadiel a niektorých škôl, s. 57-66. – Strojopis, kópia, A4, 10 s., j. slovenský.

DOKUMENT Č. 30

13. november 1957, Bratislava. Záznam z prvej časti diskusie na porade funkcionárov celoslovenských a krajských stranických a štátnych orgánov k problematike ukrajinských národnostných škôl.

Z á z n a m

z porady dňa 13. novembra 1957, ktorá sa konala u súdruha Michaličku, tajomníka ÚV KSS v Bratislave.

s. Vasil B i ľ a k :

Oboznámil prítomných s návrhom Byra KV v Prešove vo veci riešenia školskej otázky v ukrajinských obciach Prešovského okresu.

Taký je stav a školský odbor rady KNV súhlasí s týmto riešením, byro krajského výboru tiež súhlasilo, aby takto sa v školskej otázke podľa požiadaviek postupovalo. Prišli sme k tomu názoru takto: Mnohí píšú i z Bratislavy, mená nemám, niektorí Ukrajinci, ktorí tu žijú, i na Prešovsku povstávajú silné hlasy, že nastáva likvidácia ukrajinských škôl. Niektorí to hovoria skryte, niektorí otvorene. Jední hovoria buržoázny nacionalizmus, druhí hovoria, že je to odpadlivosť. Ukrajinská emigrácia, ktorá prišla z Veľkej Ukrajiny, sama tá nemá taký cit spolupatričnosti so slovenským národom. Títo ľudia, ktorí žijú i v Bratislave, zo svojich pozícií zasahujú do toho a ovplyvňujú to.

Niektorí naši ľudia priamo z Prešovska dávajú sa zastrašovať alebo prehlasovať. Včera na byre sme diskutovali o tom a doporučoval som, že tam, kde dôjde v týchto obciach k slovenskej škole, za predpokladu, že by bol zavedený ukrajinský jazyk ako povinný predmet, aby sa zvolala schôdza strany a po linke národného výboru celoobecná schôdza. Tak si myslím, že by to bolo správne. Miestny národný výbor by oboznámil občanov s tým, aký dosah to má pre budúcu generáciu a potom by sa napísala riadna zápisnica, aby sa nemohlo povedať, že im niekto na Slovensku školy slovenské vnútil. Asi takto:

„*My, občania Kľušova, sme si vedomí následkov toho a toho a zriekame sa materinskej školy a žiadame, aby tam bola zavedená slovenská škola.*“ Mnohí ľudia, ktorí agitujú za slovenskú školu, stoja v pozadí, ale keď by sa tam podpísali, niesli by zodpovednosť za školu pred deťmi. Potom by nemohli povedať, že boli obalamutení. Pretože to ľudia začínajú hovoriť i v súvislosti s náboženskou otázkou a hovoria: teraz sme už skutočne prišli k rozumu, vieme, ako sa to dá robiť. „*Keď by sme to boli vedeli, nepovolili by sme ani prechod gréckokatolíckej cirkvi k pravoslávnej.*“ Z toho nás však hlava nebolí, ale bolí nás, keď deti nechodia do školy. Je to úzko späté s touto otázkou. V prípade, že by mohli prejsť k slovenskej škole, že by prešli aj ku gréckokatolíckej cirkvi. Toľko k posledným hodi-
nám okolo tejto otázky.

s. M i c h a l i č k a :

Boli tu spomínané delegácie. Včera súdruh Urban z ÚV KSCŠ sa dozvedel, že boli tam dve delegácie žien na ministerstve školstva a predsedníctve vlády a do-

máhali sa slovenských škôl. Keď sa ich spýtali, kde majú mužov a prečo sú tu samé ženy, jedna vystúpila a povedala, že zato, že nechcel slovenskú školu, je zatvorený. On zistí, čo to boli za delegácie, a potom vám to dáme. Tým chcem povedať, že v tejto veci chodia i delegácie. Je to živá otázka a musíme túto otázku vyriešiť, prípadne orgánom predložiť návrh. Prosím, súdruhovia, môžeme otvoriť diskusiu. Kto sa hlási?

s. S ý k o r a, pov. školstva:

Myslím, že návrh treba posúdiť tak z politického hľadiska ako najskôr, ako i z pedagogického stanoviska. Rozhodujúce je stanovisko politické. Je otázka, či tie reakčné elementy, ktoré tam šarapatia, prestanú potom, keď by sme utvorili učebný plán, podľa ktorého polovica predmetov by sa vyučovala ukrajinsky a polovica po slovensky. Domnievam sa, že ani potom, a to je pravdepodobné, by nenastalo uspokojenie. Tie isté elementy by hľadali aj okolo škôl zasa ďalšie argumenty, ako konečne všetci nepriatelia.

Je tu rozhodne možnosť útočiť na nás s argumentom likvidovania ukrajinskej školy, pretože to je prvý krok k likvidácii, k poslovenčovaniu ukrajinského obyvateľstva na východnom Slovensku. Mňa na [to] upozornil aj sovietsky generálny konzul, ktorý mi hneď pri svojej návšteve povedal, že prišla na nás sťažnosť, že to robíme, že ideme likvidovať ukrajinské školy. Rozhodne táto možnosť je, už [sú] aj určité náznaky. Treba to veľmi vážne uvážiť. Ďalej, tak ako súdruh Bilak spomínal, máme tiež také správy, že tu je taká súvislosť medzi tými cirkevnými otázkami a školstvom. Aj keď by vznikli slovenské školy, aj tak budú ďalšie nepokoje, že chcú gréckokatolícku cirkev. Znovu sa objavila aktivita katolíckych biskupov okolo Gojdiča. Taká je otázka, či to je naozaj kľúčové riešenie. Obávam sa, že nie. Treba ísť na politické korene vecí, treba vyvinúť vše[tko] úsilie, aby sme odhalili inšpirátorov a organizátorov týchto rôznych politických štvanic v Prešovskom kraji. Domnievam sa, že cesta je politická aktivizácia, ideologická ofenzíva z našej strany. Riešenie by som videl v tom, zvolať konferenciu ukrajinských učiteľov.

Tam sa všeličo dozvieme, izolovať elementy, ktoré toto rozdúchávajú a sú podporovateľmi týchto štvanic a myslím, že by bolo správne organizovať tiež väčšiu pomoc zo strany slovenskej inteligencie, tiež ukrajinskej, týmto obciam, teda spoločne ísť do týchto obcí a vysvetľovať. To by malo svoj význam. Bolo by správne poslať delegáciu učiteľov tiež na Ukrajinu, napr. do Kyjeva, mala by to byť delegácia z ukrajinských učiteľov s niektorými slovenskými. Videl som to, napríklad, na spevokole slovenských učiteľov, že aj kolísavé elementy prišli úplne vymenené. Mám vážne obavy, že nakoniec my, teda povereníctvo školstva, budeme obvinení z pokusu likvidovať ukrajinské školstvo. To treba veľmi vážne uvážiť. A zdá sa mi, že ani po tomto návrhu by zlepšenie nenastalo, a preto by som doporučoval uvažovať zásadnejšie o veci a neobmedzovať otázku len na otázku školskú.

Teraz z pedagogického stanoviska. Skúmali sme, či je vôbec takýto príklad, či už v Sovietskom zväze alebo aj inde, dokonca aj v kapitalistických krajinách. Existuje to snáď len v Maďarsku, ale [aj] tam je to iné. V Maďarsku existujú totiž

tzv. slovenské školy, v ktorých sa vyučujú všetky predmety po maďarsky, len slovenčina ako jazyk sa tam vyučuje. To je jasný pomaďarčovací proces Slovákov. To zaváňa nacionalizmom. Na Ukrajine alebo v Gruzii, alebo kdekoľvek, takýto prípad nie je. Na všetkých sovietskych školách, nech je to akokoľvek národnostne komplikované, učebný plán je tak zostavený, že predmety všeobecne vzdelávacie ostávajú v rovnakom počte hodín všade, na všetkých typoch škôl, medzi ruským a domácim jazykom. Iba tam sú určité zmeny, že niekde je to o jeden rok štúdia viac. Napríklad v Estónsku, tam, kde problém ruštiny je vážnejším problémom.

V čom sú ťažkosti? Jednak nedávame záruku, lebo to skutočne nie je záruka, že žiak skutočne dostane taký určitý stupeň vzdelania a na takej úrovni všeobecné vzdelanie, ako ostatní žiaci v našej republike. Potrebovali by sme potom dvoch učiteľov. Nie je záruka, že ten ukrajinský učiteľ bude vedieť slovenský spisovný jazyk tak dokonale, ako ukrajinský. Pedagogický ústav to mal preskúmať, neviem, či súdruh Bakoš má nejaké fakty. Potrebujeme zabezpečiť vyučovanie slovenského jazyka na úrovni. Nevieme, aké sú výsledky. Bolo by treba ustanoviť niektorých učiteľov, ktorí ovládajú slovenský jazyk, že by ho vyučovali aj prípadne v niekoľkých obciach. A pokiaľ ide o vzdelanosť, nie je záruka, že by to prospelo. Nevedeli by ani po slovensky, ani ukrajinsky.

Takéhoto obdobného prípadu naozaj niet. A keď stavíme na zásade, dať v celej republike v rovnakej úrovni všeobecné vzdelanie našim deťom, zdá sa, že toto riešenie by to nezabezpečilo. To je všeobecné. Z pedagogického stanoviska sa všetci stavajú k tomuto negatívne. Pokiaľ ide o konkrétne jednotlivé prípady, kde len takýmto spôsobom možno zachrániť ukrajinskú školu, tam takúto výnimku možno urobiť na prechodný čas, a keď sa to osvedčí, nechať to i naďalej. Ale neprijímajme to ako všeobecnú zásadu. Som toho názoru, že z pedagogického hľadiska by sme tomu uškodili.

s. K o t o č :

Nazdávam sa, a som presvedčený, že otázka je skutočne ekonomicko-politická. No ale máme sa vyjadriť k učebnému plánu a treba doplniť pripomienky, ktoré tu súdruh Sýkora povedal. Hlavnou otázkou je otázka, či návrh, ktorý súdruhovia pripravili, zabezpečuje základné požiadavky jednotnej školy, či dáva plnohodnotné vzdelanie, ktoré sa dáva na našich slovenských alebo i maďarských školách. No je tu viac momentov, ktoré nezaručujú túto požiadavku. Predovšetkým preto, že dáva viac [: hodín] jazyka slovenského, znižuje [ich dotáciu pre] jazyk ukrajinský, porušuje reláciu počtu hodín medzi jednotlivými predmetmi. Nie je teda rovnaký počet [: hodín] pre jednotlivé predmety. To je taký moment, ktorý narušuje požiadavku, aby mládež dosiahla na týchto školách rovnaké vzdelanie.

Ak by sa tento návrh realizoval, deti ukrajinské by nemali vhodné učebnice, alebo slovenské učebnice by sa dali používať, samozrejme, ale nie dosť efektne⁸⁵, pretože i počet hodín by bol iný ako na slovenských školách a nebola by to učeb-

85 Použitý nevhodný výraz „efektne“ namiesto „efektívne“.

nica metodicky správna. Ďalší moment. Návrh zvyšuje, a dost' podstatne. týždenný počet hodín. Pokiaľ ide o týždenný počet hodín, my sme na tom najhoršie, [; horšie] než, napríklad, v Sovietskom zväze i v kapitalistických štátoch, kde v hodinách majú ďaleko menší počet, ako my. My deti najviac v našej republike preťažujeme. Tento návrh ešte omnoho viac preťažuje žiakov. To je už pomaly neúnosné. Beriem slovenské školy. Naše deti viac pracujú, ako dospelí ľudia. Smernica strany je porušovaná našou školou. Naše deti pracujú 6 – 8 a niekedy i viac hodín. Naše deti v školopovinnom veku pracujú asi 9 hodín denne. Porušujú skutočne smernicu strany i zákon a, súdruhovia, z tohto návrhu sa ešte viac porušuje táto zásada.

Je to veľmi, veľmi nebezpečný zásah do celého procesu výchovy detí. Je to ďalší moment, ktorý nerieši hlavnú požiadavku jednotnej školy, jednotné vzdelanie. Ďalšia otázka, pozícia jazyka vyučovacieho, ktorá má byť zárukou toho, že žiak bude môcť nadobúdať vedomosti a poznatky z iných predmetov. Ak chceme dať plnohodnotné vzdelanie, musíme dať vyučovací jazyk plnohodnotný. No vyučovací jazyk my ochudobňujeme, resp. v tomto návrhu neviem, ktorý je vyučovací jazyk. Nazdávam sa, že tento návrh, kde sa hovorí, že charakter ukrajinskej školy by sa zachoval, že to nie je pravda. A práve v tom momente najviac narušujeme požiadavku jednotnej školy, dať plnohodnotné vzdelanie. Jazyk vyučovací nemá pozíciu, to je najväznejší moment.

No, a ešte jedna otázka. Ja si myslím, že by sme sa dopustili veľmi veľkej chyby, keď by sme začali dávať tri jazyky našim deťom. Veď to je tarcha na filológa a nie na naše 7 ročné deti. Podľa mňa, musí byť jazyk vyučovací veľmi silne zastúpený, potom je druhý jazyk, v tomto prípade povedzme slovenský, ktorý má byť menej zastúpený a tretí jazyk, jazyk ruský mal by byť braný ako jazyk v najvyšších ročníkoch. Najviac hrešíme práve v tom, že preťažujeme tieto deti a vytvárame im predpoklady iné, aby nadobudli vzdelanie také, ako deti na ostatných školách. V Sovietskom zväze, napr. v maďarských školách tam riešia maďarský jazyk ako jazyk vyučovací a ukrajinský jazyk alebo ruský jazyk ako druhý. Ja osobne sa nemôžem prikláňať k tomu návrhu, ktorý súdruhovia predkladajú. Treba riešiť otázku z hľadísk politických a individuálne riešiť každý prípad. U nás bola len jedna delegácia, iná bola v Prahe, v kancelárii prezidenta republiky. Myslím si, že treba robiť ukrajinské školy a, ak ich robíme, musí to byť ukrajinský jazyk ako vyučovací jazyk a slovenský ako druhý. To je moja mienka.

DOKUMENT Č. 31

30. november 1957, Bratislava. Správa o plnení uznesenia Byra ÚV KSS z 3. decembra. 1955 o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom na úseku školstva pre rokovanie kolégia povereníka školstva a kultúry.

Kolégium povereníka školstva a kultúry

Materiál pre rokovanie kolégia dňa 6. decembra 1957.

Bratislava, 30. november 1957

Správu predkladá: s. Pichler

Na správe pracovali: ss. Chudík, Martin a Tóth.

Schválil: s. Kelco, v z. I. nám. povereníka
jeho vlastnoručný podpis⁸⁶

Vec: Správa o plnení uznesenia byra ÚV KSS z 3. 12. 1955 o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom v ČSR na úseku školskom.

Správa sa predkladá na základe príkazu

s. povereníka číslo 377/57 zo dňa

29. augusta 1957.

Po prerokovaní v kolégiu má byť
predložená byru ÚV KSS do konca
decembra t. r.

Návrh uznesení:

Uložiť s. Pichlerovi upraviť
správu podľa pripomienok kolégia
a predložiť ju sekretariátu do
16. decembra 1957.⁸⁷

Navrhujem prizvať s. Chudíka.⁸⁸

Správa

o plnení uznesenia byra ÚV KSS z 3. 12. 1955 o zvýšení politicko-výchovnej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom v ČSR na úseku školskom.

Byro ÚV KSS na svojom zasadnutí dňa 3. decembra 1955 prerokovalo problémy, súvisiace s riešením ukrajinskej národnostnej politiky v ČSR v celej šírke a problémy škôl s vyučovacím jazykom ukrajinským zvlášť. Byro konštatovalo, že v práci i v riadení práce škôl s vyučovacím jazykom ukrajinským sa vyskytujú vážne nedostatky a na ich odstránenie uložilo Povereníctvu školstva a kultúry:

86 Miesto, dátum a nasledujúce údaje vrátane podpisu sú napísané rukou.

87 Titulok napísaný rukou, text uznesenia strojom s rukou opraveným dátumom.

88 Návrh prizvať s. Chudíka je dopísaný rukou.

- I. „Zabezpečiť neustále dvíhanie úrovne učebno-výchovnej práce na školách s ukrajinským vyučovacím jazykom a zosilniť najmä výchovu žiakov v duchu ukrajinského národného povedomia a československého vlastenectva. Za tým účelom:
- a/ preskúmať situáciu na ukrajinských jedenásťročných a pedagogických školách všetkých stupňov a urobiť opatrenia na zlepšenie výchovy ukrajinských učiteľov;
 - b/ pri rozmiestňovaní učiteľov a absolventov pedagogických škôl riadiť sa zásadou, aby do Prešovského kraja boli vysielaní politicky najuvedomejší učitelia;
 - c/ definitívne vyriešiť problém riadenia a kontroly škôl s vyučovacím jazykom ukrajinským. V Prešovskom kraji zriadiť pri KNV oddelenie pre ukrajinské školy a ustanoviť pre ukrajinské školy na KNV a ONV schopných inšpektorov;
 - d/ mimoriadnu starostlivosť venovať plánu investičnej výstavby školských budov v Prešovskom kraji a materiálnemu vybaveniu škôl“.
- II. „V záujme urýchleného zlepšenia stavu vo vydávaní učebníc v ukrajinskom jazyku
- a/ zabezpečiť pre SPN najmenej dvoch kvalifikovaných odborníkov – rektorov⁸⁹, ktorí by dokonale ovládali ukrajinský a ruský jazyk (prostredníctvom ministerstva školstva požiadať o redaktorov z Ukrajinskej SSR.);
 - b/ zriadiť pri Povereníctve školstva a kultúry osobitnú komisiu, ktorá by zostavila edičný plán vydávania ukrajinských učebníc u nás a navrhla, ktoré učebnice by sme mali objednať z Ukrajinskej SSR;
 - c/ doplniť ukrajinskú redakciu SPN kvalifikovanými odborníkmi a pre prípravu redaktorov organizovať kurzy ukrajinského jazyka a techniky redigovania;
 - d/ zabezpečiť recenzovania originálnych ukrajinských učebníc v Sovietskom zväze;
 - e/ obsadiť na Povereníctve školstva a kultúry voľné systemizované miesto metodika pre ukrajinské školy a postarať sa tiež o jedného pracovníka, referenta pre ukrajinské školy vo Výskumnom ústave pedagogickom.“

Uvedené uznesenia plnilo Povereníctvo školstva a kultúry v uplynulých dvoch rokoch takto:

- I. a/ V školskom roku 1955/56 a 1956/57 vykonali osobitné prieskumné skupiny pod vedením pracovníkov Povereníctva školstva a kultúry prieskum situácie na ukrajinských jedenásťročných a pedagogických školách. Na základe výsledkov týchto prieskumov urobil sa rad opatrení na skvalitnenie práce na školách. Predovšetkým sa pristúpilo k skvalitneniu kádrového obsadenia miest riaditeľov a ich zástupcov tam, kde títo nedávali záruku zvyšovania úrovne výchovno-vy-

89 Ide o preklep v slovnom spojení „odborníkov – redaktorov“.

učovacej práce. Tak došlo k zmene riaditeľa Pedagogickej školy v Prešove, Jedenásťročnej strednej školy vo Svidníku (riaditeľ a zástupca), v Medzilaborciach (zástupca), v Snine (riaditeľ) a v Prešove sa vytvorila samostatná Jedenásťročná stredná škola s vyučovacím jazykom ukrajinským a osobitným riaditeľom. Nedorišená je stále ešte otázka riaditeľa Jedenásťročnej strednej školy v Medzilaborciach s. Bunganiča. Aj keď bolo prieskumom niekoľkokrát zistené, že s. Bunganič sa na funkciu riaditeľa nehodí a Povereníctvo školstva a kultúry dalo priamy príkaz na jeho uvoľnenie, odbory školstva a kultúry v Prešove a Medzilaborciach dosiaľ zmenu neurobili odvolávajúc sa na nedostatok vhodných pracovníkov na túto funkciu.

Obdobné prieskumy vykonali odbory školstva a kultúry rád KNV a ONV na osemročných stredných a národných školách, kde v niektorých prípadoch došlo tiež k skvalitneniu riaditeľských kádrov.

Jednou z hlavných príčin nedostatkov na ukrajinských školách je neznalosť spisovného jazyka ukrajinského u väčšiny učiteľov týchto škôl. Preto Povereníctvo školstva a kultúry uložilo všetkým učiteľom, ktorí nemajú kvalifikáciu pre školy s vyučovacím jazykom ukrajinským, podrobiť sa do r. 1960 povinne skúške z jazyka ukrajinského. Toto opatrenie prijali spočiatku niektorí učitelia s určitým odporom, no po dôkladnom objasnení jeho významu na okresných učiteľských aktívoch tento odpor v podstate zmizol. Povinným skúškam z ukrajinského jazyka sa podľa týchto smerníc podrobilo už v prázdninách 1957 120 učiteľov, z ktorých 105 učiteľov zložilo skúšku s úspechom, 5 neprospeklo a 10 od skúšky odstúpili.

Na pomoc učiteľom v individuálnom štúdiu jazyka ukrajinského a v príprave na skúšky organizuje sústava pre ďalšie vzdelávanie učiteľov konzultácie v priebehu školského roku a 2 – 3 týždňové kurzy jazyka ukrajinského v prázdninách. V roku 1956 a 1957 prednášali na týchto kurzoch, na ktorých sa zúčastnilo 280 učiteľov, odborní pracovníci z Ukrajiny. Obdobné kurzy bude odbor školstva a kultúry rady KNV v Prešove organizovať aj v budúcnosti. Tiež ukrajinské štúdio Československého rozhlasu v Prešove vysiela na pomoc učiteľom pri štúdiu ukrajinského jazyka pravidelné jazykové relácie.

Významným pomocníkom učiteľom pri výchove žiakov k ukrajinskému národnému povedomiu a československému socialistickému vlastenectvu mala byť metodická príručka, ktorá tieto otázky teoreticky rozpracováva a ktorú Povereníctvo školstva a kultúry plánovalo vydať do konca roku 1956. Pre nekvalitne pripravený rukopis a vážne pripomienky recenzentov sa príprava pretiahla natoľko, že rukopis príručky pôjde do tlače až začiatkom budúceho roku.

Tento nedostatok aspoň čiastočne nahrádzali metodické rozbory učebnej látky so zameraním na využitie učiva pri výchove k ukrajinskému národnému povedomiu a československému socialistickému vlastenectvu, ktoré organizuje sústava pre ďalšie vzdelávanie učiteľov raz štvrtročne na tzv. metodických dňoch. Skúsenosť však ukazuje, že táto forma nestačí a treba prejsť k systematickejšiemu i dlhodobjšiemu školeniu učiteľov v týchto otázkach.

Na začiatku minulého školského roku vydalo Povereníctvo školstva a kultúry osobitnú úpravu školám o rozvíjaní družby s ostatnými školami v ČSR a so ško-

lami v ZSSR najmä na Ukrajine a o vytváraní pevných tradícií spojených so životom ukrajinského ľudu v Prešovskom kraji. Treba však konštatovať, že v tomto smere sa nedosiahol ani zďaleka očakávaný úspech, a to najmä o vytváraní tradícií na školách. V rozvíjaní družby dosiahli pekné výsledky najmä ukrajinské školy v Prešove, Stropkove a Humennom. Veľa škôl, najmä národných, sa však prestalo starať o družbu po 1. nezdarenom pokuse družbu nadviazať alebo sa o družbu ani nepokúšalo. Tak z 241 ukrajinských škôl v minulom školskom roku len 55 škôl malo nadviazanú družbu so školami v USSR a ČSR.

Pre zvýšenie jazykovej kultúry žiakov na ukrajinských školách organizuje sa v tomto školskom roku v poradí už III. celoslovenská súťaž v umeleckom prednese poézie [a] prózy v slovesnej tvorbe v jazyku ukrajinskom a slovenskom. Táto súťaž našla už svoje pevné miesto v práci škôl a priaznivo sa odráža aj v úrovni ukrajinského a slovenského jazyka u žiakov.

Na pomoc pri vyučovaní a najmä pre osvojenie si správnej výslovnosti vydalo Povereníctvo školstva a kultúry niekoľko gramofonových platní s ukrajinským textom, ktoré dostali všetky ukrajinské školy. Na školách, ktoré majú rádia, bolo do rozvrhu hodín zaradené počúvanie ukrajinského rozhlasu – vysielanie pre mládež. Pre nedostatok prijímačov sa však táto možnosť využíva len asi na tretine ukrajinských škôl. Máme ešte stále 16 osemročných a 123 národných škôl s vyučovacím jazykom ukrajinským, ktoré nemajú rádioprijímače. Na odstránenie tohto nedostatku robí odbor školstva a kultúry Rady KNV v Prešove potrebné opatrenia. V tomto školskom roku pristupuje sa tiež k postupnému vydávaniu metodických tabuliek z ukrajinskej gramatiky a tiež z ukrajinskej literatúry.

Ukrajinskej detskej a mládežníckej literatúry z USSR je v predajniach Sovietskej a Slovenskej knihy dostatok a Povereníctvo školstva a kultúry ju bude aj naďalej objednávať. Do školských knižníc sa však táto literatúra dostáva dosť pomaly a vo výchovnovyučovacej práci sa pomerne slabo využíva. Ani krúžky čítania ukrajinskej detskej a mládežníckej literatúry na školách nevyvíjajú v tomto smere náležitú iniciatívu, ba na niektorých školách nie sú ani organizované, aj keď Povereníctvo školstva a kultúry dalo k tomu osobitný pokyn. Pravda, na mnohých školách existujú pre to aj objektívne príčiny, ako zlé komunikačné spojenie, dvojzmennosť vyučovania apod.

Od 1. februára 1956 zaviedlo Povereníctvo školstva a kultúry na ukrajinských všeobecno-vzdelávacích školách nové učebné plány, podľa ktorých sa vyučuje jazyk slovenský od 3. postupného ročníka v 4 – 5 týždenných vyučovacích hodinách a tiež nové učebné osnovy jazyka ukrajinského, slovenského a ruského, ktoré boli vypracované za pomoci odborných expertov⁹⁰ z USSR. Od 1. septembra 1958 budú sa skúmať na vybraných ukrajinských školách nové pokusné učebné osnovy a učebnice jazyka ukrajinského, slovenského a ruského, podľa ktorých sa začne v plnom rozsahu vyučovať od 1. septembra 1961.

90 Zdvojenie rovnoznačných slov. Správne: „odborníkov“ alebo „expertov“.

b/ Kádrová situácia na ukrajinských školách sa, pokiaľ ide o kvalifikovanosť, v posledných rokoch podstatne zlepšila. V posledných dvoch rokoch skoro všetci absolventi Vyššej školy pedagogickej a Filologickej fakulty Vysokej školy pedagogickej v Prešove boli umiestnení len v Prešovskom kraji. Okrem toho, podarilo sa pohovormi získať aj niekoľko vyspelejších absolventov iných vysokých škôl pre Prešovský kraj. Tak sa stalo, že už v tomto školskom roku Prešovský kraj neprijal absolventov pre niektoré predmetové kombinácie (najmä jazyk ruský) v ročníkoch 9. – 11. pre nedostatok voľných miest. Okrem poslucháčov Vyššej školy pedagogickej a Filologickej fakulty Vysokej školy pedagogickej v Prešove študuje teraz 71 poslucháčov na pedagogických inštitútoch v Kyjeve a Odesa a na Ševčenkovej univerzite v Kyjeve. Plán výberu žiakov pre štúdium na uvedených školách bol zostavený tak, aby sa nekvalifikovanosť učiteľov na ukrajinských školách úplne zlikvidovala do roku 1960. Tento plán sa však nespĺnil pre kombináciu matematika – fyzika a na druhej strane sa prekročil na Vyššej pedagogickej škole v Prešove pre kombináciu dejepis – zemepis a jazyk ukrajinský na Filologickej fakulte, takže sa tu ukazuje určitý nadbytok absolventov v budúcich rokoch. V dôsledku toho sme čiastočne znížili plán pre školský rok 1957/1958, pričom počítame aj s tým, že sa niekoľko miest uvoľní rozviazaním pracovného pomeru s nevyhovujúcimi učiteľmi.

c/ Na základe uznesenia Byra ÚV KSS zriadilo sa od 1. septembra 1956 oddelenie pre ukrajinské školy pri odbore školstva a kultúry Rady KNV v Prešove s troma pracovníkmi. Toto oddelenie však ani dosiaľ nie je plne obsadené. Pracuje tu s. Vataščin, ako vedúci oddelenia a s. Rusnák ako krajský školský inšpektor. Tretie miesto ostalo neobsadené aj po viacerých zárokoch u vedúceho odboru školstva a kultúry a podpredsedu KNV s. Kudzeja. Práve naopak, na KNV sa pomýšľala na zrušenie oddelenia pre ukrajinské školy a začlenenie terajších pracovníkov do pedagogického oddelenia.

Povážlivý stav v riadení ukrajinských škôl je na okresoch. Popri ukrajinských inšpektoroch v Medzilaborciach, Snine, Stropkove a vo Svidníku sa sice ustanovili ukrajinskí školskí inšpektori aj na ONV v Sabinove, Starej Ľubovni a Spišskej Starej Vsi a vymenil sa doterajší pre ukrajinské školy nevyhovujúci inšpektor v Bardejove. No na druhej strane, v dôsledku nevyriešenej platovej otázky školských inšpektorov odišli na vlastnú žiadosť z funkcie inšpektori v Medzilaborciach, vo Svidníku a v Snine, kde miesto inšpektora dodnes nie je obsadené. V dôsledku uvedených zmien, je dnes situácia taká, že v prevažnej väčšine funkcií okresných školských inšpektorov zastávajú učitelia mladí a neskúsení s dvoj-troj ročnou praxou, alebo starší, ale nie najlepší učitelia. Takíto inšpektori sa potom často obávajú robiť inšpekcie najmä u starších učiteľov alebo robia inšpekcie formálne a pritom často aj familiárne. K tomu pribúda ešte aj ten fakt, že neovládajú náležité ukrajinský jazyk. Okrem toho, sú príliš často poverovaní inými prácami, ktoré často z uvedených dôvodov aj radi prijímajú a na ktoré sa potom radi vyhovávajú, keď neplnia plán inšpekcii. Inšpektori v okresoch Giraltovce, Humenné a Stará Ľubovňa našli aspoň čiastočne východisko z tejto situácie v tom, že pre inšpekčnú činnosť využívajú aj najlepších učiteľov ukrajinského jazyka v okrese.

d/ V posledných rokoch došlo v Prešovskom kraji k podstatnému zlepšeniu situácie v plnení plánu investičnej výstavby.

Kým v roku 1955 kraju Prešov bolo pridelené na výstavbu škôl Kčs 29.189.000, t. j. 18,3 % z celoslovenskej kvóty a prestavané bolo v tomto roku 22,985 mil. Kčs, v roku 1956 rozpisali sme kraju Prešov objem na výstavbu škôl a kultúrnych zariadení 41,832 mil. Kčs, t.j. 21,9 % z celoslovenského objemu. V roku 1956 z uvedenej kvóty sa prestavalo 40,408 mil. Kčs, t. j. plán bol splnený už na 96,6 %. V roku 1957 objem stavebných prác krajského globálu školskej a kultúrnej investičnej výstavby činil dokonca 51,445 mil. Kčs, t. j. 22,7 % z celoslovenského objemu. Plnenie plánu stavebných investícií do 31. októbra 1957 činí 38,513 mil. Kčs, t. j. 74,9 %. V porovnaní s ostatnými krajinami, Prešov v plnení plánu je na 2. mieste, hneď za KNV Bratislava. Očakávané plnenie plánu stavebných investícií v kraji Prešov v r. 1957 je cca 46,513 mil. Kčs. Ako z uvedeného prehľadu vidieť, plnenie plánu stavebných investícií v kraji Prešov malo v posledných troch rokoch vzostupnú tendenciu, pričom treba poznamenať, že objemy sa z roka na rok podstatne zvyšovali.

Plnenie týchto zvýšených úloh je výsledkom dobrej spolupráce tunajšieho povereníctva s odborom školstva a kultúry Rady KNV v Prešove na jednej strane, ako aj výsledkom dobrej spolupráce ŠOR KNV v Prešove s odborními pre školstvo a kultúru rád ONV, riaditeľmi budovaných škôl ako aj s podnikmi stavebnej výroby.

Inak, plnenie zvýšených úloh na úseku investičnej výstavby v kraji Prešov je výsledkom najmä dobrej riadiacej práce podpredsedu rady KNV s. Kudzeja a tajomníka KV KSS s. Biľaka. Podpredseda rady KNV s Kudzej mesačne, ba keď si to situácia vyžiadala, aj týždenne zvoláva predsedov rád ONV na porady, kde sa prijímajú konkrétne uznesenia a kontroluje, či prijaté uznesenia na zlepšenie plnenia plánu investičnej výstavby škôl boli v termíne splnené.

V rade KNV pravidelne raz mesačne sa hodnotí plnenie plánu výstavby škôl na tzv. kontrolných dňoch za prítomnosti zástupcov Pozemných stavieb, Krajskej správy MH a zástupcu tunajšieho povereníctva. Školský odbor rady KNV pravidelne štvrťročne poriada aktivity pre zlepšenie plnenia plánu výstavby škôl. Na aktívoch sa zúčastňujú vedúci odborov školstva a kultúry rád ONV, platení technickí dozori (!) investorov⁹¹, zástupcovia dodávateľských podnikov, riaditelia budovaných škôl. Na aktívoch sa riešia nedostatky, ktoré na stavbách sú, prijímajú sa opatrenia na odstránenie jestvujúcich nedostatkov (zabezpečovanie pracovných síl, chýbajúceho stavebného materiálu a pod.). Aj na týchto aktívoch skoro pravidelne sa zúčastňuje zástupca tunajšieho povereníctva.

Na úseku plánu strojov a zariadení venovalo PŠK Prešovskému kraju zvýšenú pozornosť v r. 1955. V tomto roku bola pridelená kraju investičná čiastka v sume 3,172.000, čerpalo sa 3,100.000, t. j. 98 %. V r. 1956 bola rozpísaná Prešovskému kraju investičná čiastka vo výške 3,587.000 Kčs, ktorá sa vyčerpala na 100 %. Na r. 1957 Prešovský kraj dostal pridelenú investičnú čiastku na stroje a zariadenie

91 Nesprávne vyjadrenie. Správne má byť: „pracovníci technického dozoru investorov“.

v sume 4,230.000 Kčs, ktorá sa vyčerpá do konca tohto roku podľa doterajších informácií cca na 90 %.

Pracovníci Povereníctva školstva a kultúry v r. 1955 osobne navštívili skoro všetky okresy Prešovského kraja, inštruovali školských hospodárskych pracovníkov a priamo na mieste preskúmali skutočnú potrebu školských a kultúrnych jednotiek. Značná pomoc bola poskytnutá kraju v r. 1955, keď školy a kultúrne zariadenia dostali mimoriadne prídely premietacích prístrojov, gramofónov, rozhlasových prijímačov, filmových projektorov, rozhlasových ústrední, učebných pomôcok a inštalovaného laboratórneho zariadenia, ako aj zvýšené prídely dreveného a kovového školského nábytku.

II. K čiastočnému zlepšeniu došlo aj na úseku tvorby a vydávania učebníc pre školy s vyučovacím jazykom ukrajinským. Najväčšiu zásluhu na tom majú odborní pracovníci z Kyjeva, ktorí pracujú v ukrajinskej redakcii SPN v Bratislave. V minulom školskom roku to boli s. Al. D. Kardaš a H. Vl. Hončaruková a v tomto školskom roku s. Al. D. Kardaš a jeho manželka L. M. Kardašová, redaktori pedagogického vydavateľstva „Raďanska škola“ v Kyjeve.

b/⁹² Na Povereníctve školstva a kultúry sa vytvorila osobitná komisia, ktorá vo februári 1956 vypracovala edičný plán vydávania ukrajinských učebníc u nás a súčasne navrhla, ktoré učebnice pre ukrajinské školy sa majú objednať v USSR. Navrhnuté učebnice sa objednali, prípadne sa aj ďalej podľa potreby objednávajú.

c/ Ukrajinská redakcia nie je ešte kádrove plne dobudovaná, a to predovšetkým pre bytové ťažkosti v Bratislave. Povereníctvo školstva a kultúry plánuje premiestniť ukrajinskú redakciu do Prešova, aby sa tak zabezpečil jej užší kontakt so školami a učiteľmi. Premiestnenie však naráža na nedostatok priestorov v Prešove. Až po vyriešení premiestnenia redakcie do Prešova sa táto kádrove plne buduje.

V priebehu celého minulého školského roku prebiehal v ukrajinskej redakcii SPN kurz ukrajinského jazyka s pravidelnými týždennými konzultáciami, ktoré viedli ukrajinskí experti ss. Kardaš a Hončaruková. Súčasne s tým, organizovalo SPN aj kurz techniky redigovania pre ukrajinských redaktorov. Stále sa vyskytujúce nedostatky v práci ukrajinskej redakcie však ukazujú nutnosť takéto školenia ešte v širšom rozsahu v priebehu budúceho roku opakovať.

d/ Vzhľadom na to, že v ukrajinskej redakcii SPN v Bratislave pracujú dvaja ukrajinskí experti, nebolo nutné zabezpečovať recenzovanie originálnych ukrajinských učebníc v Sovietskom zväze.

e/ V dôsledku decentralizácie na úseku školskej správy a zriadenia ukrajinského oddelenia na KNV v Prešove ukázalo sa nepotrebným systemizované miesto metodika pre ukraj. školy na Povereníctve školstva a kultúry. Prácu spojenú s riadením ukrajinského školstva vykonáva ústredný školský inšpektor pre ukrajinské školy.

92 Bod II. a/ nie je v dokumente uvedený.

Na Výskumnom ústave pedagogickom pracovali v minulom školskom roku ako referenti pre ukrajinské školy dvaja pracovníci, z ktorých jeden v tomto školskom roku z VÚP odišiel. Uvoľnené miesto sa obsadí začiatkom budúceho roku.

Prameň: SNA, f. PŠK, šk. 166. – Cyklostyl s rukopisnými úpravami, A4, 12 s., j. slovenský.

DOKUMENT Č. 32

16. apríl 1958, Prešov. Úryvok z publikovaného prejavu V. Širokého na krajskej konferencii KSS prezentujúci dobové chápanie národnostnej otázky a jej riešenia na Slovensku, zvlášť v Prešovskom kraji.

Vpred za dovŕšenie výstavby socializmu v našej vlasti
K národnostnej otázke v Prešovskom kraji

Súдруžky a súdruhovia!

Popri základnom význame ekonomických otázok na našej ďalšej ceste k socializmu treba zdôrazniť, že by bolo veľmi nesprávne vidieť problémy izolovane od otázok politicko-výchovnej a ideologickej práce strany, izolovane od základných politických problémov rozvoja socialistickej spoločnosti.

Preto kladie uznesenie Ústredného výboru o zvýšení ekonomickej účinnosti riadenia tak veľký dôraz na nutnosť všestranne zvyšovať aktívnu účasť pracujúcich na správe štátu a na riadení hospodárstva. Toto zvýšenie aktívnej účasti pracujúcich je zároveň jedným z hlavných predpokladov, aby sme ekonomické úlohy úspešne zvládli. Jeho význam je však oveľa širší. Predstavuje významný krok vpred v prehlbovaní socialistickej demokracie a jeho plnenie je jednou zo základných politických úloh na ceste k dovŕšeniu výstavby socializmu.

Domnievam sa, že táto úloha je zvlášť aktuálna v Prešovskom kraji, kde treba prekonať ťažké dedičstvo, ktoré nám zanechal kapitalizmus a kde aj robotnícka trieda je málo početná, mladá a ešte nie dost skúsená. Takýto stav ľahko zväzda nastúpiť pohodlnejšiu cestu, riadenie zhora, cestou dekrétovania. Ved' sa nechceme uspokojiť s formálnou účasťou pracujúcich na riešení otázok, chceme, aby sa v najširšom meradle prejavila činnosť aktivita a iniciatíva, ktorá pramení z vedomia zodpovednosti, lebo práve takáto účasť je nevyčerpatelným zdrojom rozvoja výrobných síl za socializmu a zvýšenia efektívnosti výroby.

Z tohoto hľadiska má veľký význam zlepšenie práce národných výborov všetkých stupňov. Dosiahnuť, aby v každej obci MNV, za aktívnej účasti občanov riešil a rozhodoval otázky poľnohospodárskej výroby, aby prispel k zvýšeniu hmotnej a kultúrnej úrovne, aby sa staral o cesty, o kultúrne domy, o vzhľad obcí, o všetky potreby obyvateľstva, aby sa aktívne zúčastňoval práce ONV a KNV, to je socialistickej demokracie v praxi. Preto prikladáme taký veľký politický význam novému postaveniu národných výborov. Pritom je dôležitou úlohou komunistov, aby národné výbory plnili svoje úlohy v súlade s celoštátnymi potrebami, aby národné výbory boli skutočnými orgánmi jednotnej štátnej moci. Decentralizáciu značnej právomoci sme uskutočnili v duchu leninských zásad demokratického centralizmu. V duchu týchto zásad sa na niektorých úsekoch ponechala dvojaká podriadenosť, aby jednotná línia socialistickej výstavby bola zabezpečená. Ďalšou základnou politickou úlohou je ďalej prehĺbiť morálno-politickú jednotu ľudu v duchu marx-leninského učenia. V tejto súvislosti hrá významnú úlohu riešenie národnostnej otázky, riešenie bratského rovnoprávneho spolunážívania Čechov, Slovákov, Ukrajincov a ostatných národností v našej republike.

Dovoľte mi najprv niekoľko poznámok k vzájomnému pomeru Čechov a Slovákov. Povedal som už, ako socialistická industrializácia Slovenska prispela k upevneniu bratskej jednoty Čechov a Slovákov. Táto jednota je založená na spoločných záujmoch. Medzi záujmom rozvoja celého štátu a českých krajov a záujmom pozdvihnúť úroveň hospodárstva Slovenska na úroveň českých krajov, je úplný súlad. Na jednej strane možno toto vyrovnanie cestou rýchlejšieho rozvoja Slovenska uskutočniť jedine ako nedielnu organickú súčasť úlohy, zabezpečiť rozvoj národného hospodárstva v celej republike. Na druhej strane je rýchlejšie využívanie prírodných zdrojov a ekonomických podmienok Slovenska, dôležitým zdrojom zabezpečenia rýchleho tempa socialistického rozvoja celého štátu.

Akékoľvek snahy stavať záujmy Slovenska do protikladu so záujmami celoštátneho rozvoja, akékoľvek snahy odtrhovať problémy rozvoja Slovenska od problémov socialistického rozvoja republiky ako celku, to všetko je v rozpore so záujmom riešiť a vyriešiť otázky Slovenska. To však vyžaduje, aby Slováci sa pozerali i na celoslovenské problémy z hľadiska celoštátnych potrieb. Ak sme napríklad koncentrovali značnú časť investičnej výstavby na Ostravsko, alebo v Ústeckom kraji, stalo sa tak i v záujme úspešného riešenia tých ekonomických problémov, ktoré máme pred sebou na Slovensku. Je pochopiteľné, že v priebehu riešenia týchto problémov môžu vzniknúť rozpory. To nás nemusí nijako znepokojovať.

Znepokojovať nás však musí ak sa tieto rozpory využívajú, alebo zneužívajú k narušovaniu vzájomnej dôvery a bratskej jednoty Čechov a Slovákov. Výsledky, ktoré sme v hospodárskom rozvoji Slovenska dosiahli, presvedčivo a jednoznačne hovoria o tom, aký historický obrat v živote slovenského národa znamená socialistická výstavba našej republiky a družná spolupráca a vzájomná pomoc oboch národov.

Rovnako presvedčivá je perspektíva ďalšieho hospodárskeho rozvoja Slovenska. A práve pre túto perspektívu je účelné, aby sme spoločne riešili ťažkosti a prekážky, ktoré pre ďalší rozvoj národného hospodárstva v celom štáte musia byť zvládnuté. Taký postoj je tým potrebnejší, lebo pochopiteľne nepriateľské elementy využívajú každú ťažkosť, každý náš neúspech, aby zanášali do vedomia pracujúcich ideológiu buržoázneho nacionalizmu.

Pravda, spoločenské korene vzniku národnostných rozporov sme už dávno odstránili. Nositeľmi pozostatkov ideológie buržoázneho nacionalizmu sú dnes predovšetkým zvyšky vykorisťovateľských tried, zvyšky ľudáckych živlov, ktoré doposiaľ neskoncovali so svojou minulosťou. Ich aktívnym hlásateľom je predovšetkým zahraničná reakcia, ktorá na ideológii buržoázneho nacionalizmu stavia svoju propagandu i podkopnú prácu proti nášmu ľudu. Avšak pozostatky vplyvu buržoázneho nacionalizmu sa uchovali aj v myslení pracujúcich. Preto je nevyhnutné, aby strana viedla neustály, aktívny boj proti všetkým formám buržoázneho nacionalizmu, aby vychovávala v dôslednej nezmieriteľnosti voči nemu.

K akým koncom a akým hrozným dôsledkom môže viesť vypätý nacionalizmus, toho drastickým príkladom je odhalenie priamej účasti gardistických živlov na masových vraždách na Slovensku. Nejde však len o otázku samotných páchatelov týchto hrozných zločinov. Treba si zároveň položiť aj otázku, ako je možné,

že tieto zločiny zostali 13 rokov utajené. Ako je známe, rôzni ľudáci sudcovia a obhajcovia, skrývajúci sa za legitimitáciu bývalej Demokratickej strany, priamo umožňovali páchatelom masových vražd kryť ich zločiny, zachraňovať im kožu. Avšak nielen to. Som presvedčený, že tieto zločiny by skutočne nemohli zostať utajené, keby bezpečnostný aparát po roku 1945 bol predchtnutý rozhodnutím ísť až na korene gardistických zločinov. Tu nepochybne nesú nemalý podiel zodpovednosti aj buržoázni nacionalisti v našej strane, ktorí nezriedka viac úsilia venovali boju proti tzv. „vplyvu Prahy“, než proti slovenskej buržoázii. Odhalenie účasti pohotovostných oddielov HG na príšerných zločinoch ukazuje ešte jedno. Ukazuje, kam logický vo svojich dôsledkoch vedie buržoázny nacionalizmus, ako vytvára živnú pôdu pre fašistickú ideológiu. Dnes, keď sme svedkami obnovenia fašizmu v západnom Nemecku, Taliansku, vo Francúzsku, je dvojnásobne potrebné viesť nekompromisný boj proti buržoáznemu nacionalizmu.

Sústavný boj proti všetkým pozostatkom ideológie buržoázneho nacionalizmu treba urobiť nedielnou súčasťou celej výchovnej práce našej strany. Ved' všetky doterajšie úspechy pri riešení otázky Slovenska boli dosiahnuté, vďaka dôslednej leninskej národnostnej politike strany, vďaka sústavnej a cieľavedomej výchove najširších mas našich národov, v duchu proletárskeho internacionalizmu.

Tým viac to platí pre budúcnosť. V súvislosti s úlohou dovŕšiť výstavbu socializmu stojíme aj pred úlohou dovŕšiť proces formovania socialistických národov v našej vlasti a na tomto základe ďalej všestranne posilňovať a upevňovať bratskú jednotu a spoluprácu v duchu marx-leninského učenia. Nemožno pochybovať o tom, že toto úsilie našej strany bude mocnou silou na ceste vpred, na ceste boja za dovŕšenie socialistickej výstavby.

Národnostná otázka v Prešovskom kraji je obzvlášť zložitá. Jej zložitosť je predovšetkým v tom, že otázka Slovenska všeobecne je tu spojená so zvláštnym problémom ukrajinského obyvateľstva a s nižšou úrovňou hospodárskeho rozvoja východného Slovenska. O hospodárskom aspekte tejto otázky sme už dost' hovorili. Pokiaľ ide o politicko-kultúrny aspekt, treba predovšetkým konštatovať, že aj na tomto úseku boli dosiahnuté významné základné úspechy. V boji proti buržoázno-nacionalistickým tendenciám zvíťazili aj tu leninské princípy riešenia národnostnej otázky. Rozvoj ukrajinských škôl a kultúry dosiahol značne vyššiu intenzitu.

Pri rozvoji ukrajinského kultúrneho života preberajú príslušníci ukrajinskej národnosti veľké kultúrne hodnoty ukrajinského národa, ktoré sa harmonicky zlučujú s výchovou k uvedomelému československému vlastenectvu a obohacujú tak kultúrny život našich ukrajinských spoluobčanov.

Perspektíva ďalšieho mocného rozvoja našej vlasti na ceste k dovŕšeniu socialistickej výstavby nepochybne otvára aj celkom reálnu perspektívu pre vyriešenie zložitých národnostných problémov Prešovska. Na jednej strane povedie rýchly rozvoj výrobných síl v priemysle a poľnohospodárstve k všestrannému vzostupu, materiálnemu i kultúrnemu. Súčasne bude intenzívna výchovná práca strany napomáhať aj rozvoju národného uvedomenia ukrajinského obyvateľstva a povedie k neustálemu posilňovaniu pevnej bratskej jednoty so slovenským oby-

vateľstvom, so slovenským aj českým národom, s príslušníkmi všetkých národností našej republiky.

Súdružky a súdruhovia!

V uplynulom období významne vzrástla a upevnila sa vedúca úloha a autorita našej strany v celom živote našej krajiny. Zvýšila sa vedúca a organizátorská úloha pri riešení hlavných úloh socialistickej výstavby. Historické dielo dovŕšenia socialistickej výstavby kladie nové, vyššie nároky na prácu celej našej strany, každej jej organizácie, každého komunistu, vyžaduje ďalej posilniť vedúcu organizátorskú a kontrolnú úlohu strany vo všetkých oblastiach nášho spoločenského, hospodárskeho a kultúrneho života. V súvislosti s novým spôsobom riadenia národného hospodárstva, s rozsiahlym zvýšením právomocí nižších orgánov a článkov riadenia znižuje sa úloha administratívnych prostriedkov. O to väčšia úloha pripadá politickému vedeniu a práci našej strany, ktorá musí zohrať úlohu pri zjednocovaní úsilia celého toho členitého aparátu našej ľudovej demokracie, pri zjednocovaní úsilia všetkého ľudu, pri ochrane a uskutočňovaní celoštátnych záujmov, záujmov celej spoločnosti. Treba dosiahnuť, aby všetky orgány a organizácie strany vedeli iniciatívne a správne uskutočňovať líniu strany v okruhu svojej pôsobnosti.

Naša strana bude v tomto roku konať svoj XI. zjazd. Nastupuje k nemu pevná a jednotná, v úzkom spojení s masami, vyzbrojená bohatými skúsenosťami z boja a práce. Čakajú nás veľké úlohy. Ich úspešné splnenie bude znamenať významný pokrok v úsilí o víťazné dovŕšenie socialistickej výstavby v našej krajine.

Toľko som chcel pripomenúť k otázkam, ktoré sú predmetom rokovania vašej krajskej konferencie. Som presvedčený, že príprava XI. zjazdu našej strany, ktorý významne prispeje k ďalšiemu rozvoju Prešovského kraja, ešte viac stmelí komunistov pre riešenie úloh, ktoré pred nami stoja a v tomto duchu prajem vášmu rokovaniu a vašej ďalšej práci plný úspech.

Prameň: Východoslovenské noviny, roč. 1(7), 18. apríl 1958, č. 15. Vpred za dovŕšenie výstavby socializmu v našej vlasti (Z vystúpenia Viliama Širokého na krajskej konferencii KSS v Prešove), s. 4. – Text v novinách, A3, 1 s., j. slovenský.

DOKUMENT Č. 33

31. október 1958, Praha. Protokol o odovzdaní niektorých archívnych fondov, ako aj ďalších dokumentov týkajúcich sa dejín podkarpatských žúp bývalého Uhorska a Podkarpatskej Rusi do ZSSR, ich zoznam a sprievodné správy.

Ministerstvo zahraničných věcí Odbor – oddělení: Referent:

Číslo: vl.
126.068/58

Věc: Předání archívnych dokumentů vládě SSSR

Předpisy pro oběh spisu:

- 1) s. Sýkora 30.10.58 nečitateľný podpis
- 2) ADO s. Vlček nečitateľný podpis 30/10
- 3) Dr. Gregor 30. 10. 58 nečitateľný podpis
- 4) s. ministr – ke schválení 30. 10. 58 nečitateľný podpis
- 5) DP – k vynětí kopie nečitateľný podpis 30. X. 58.
- 6) TO –k vynětí kopie a návrhu zprávy pro tisk.⁹³
- 7) PO – k vzetí do evidence. PO vzalo do evidence bez záznamu, protože podle názoru PO tento akt nemá smluvní charakter. 7. XI. 58.⁹⁴
- 8) ADO/2 – k vynětí originálu aktu a k uložení v archivu. 10. 11. nečitateľný podpis
- 9) Zpět 3. XI. 58, ref. Řežábek

Č. 126.068/58-1

Dotatkem k informaci č. 022.540/58-ADO

Záznam pro s. ministra

Po dohodě s velvyslanectvím SSSR v Praze předkládá 1. teritoriální odbor spolu s ADO návrh, aby podepsání Aktu o předání archívnych dokumentů vládě SSSR bylo provedeno v pátek dne 31. října t.r. v 11 hodin dopoledne na MZV (hudební salonek).

Z čs. strany podepíše dokument o předání s. ministr, ze sovětské strany s. velvyslanec Grišin.

Dále se navrhuje, aby se podepsání aktu zúčastnili: I. nám. ministra s. Dr. Gregor, vedoucí DP s. Dr. Ječný, vedoucí 1. terit. odboru s. Sýkora, vedoucí ADO s. Vlček, vedoucí TO s. Pišek a soudruzi Holmer a Řežábek. Z ministerstva vnitra nám. ministra s. Klíma a náčelník archívni správy s. Svoboda, z ministerstva

93 Text je prečiarknutý perom.

94 Body 7, 8, 9 sú dopísané rukou.

školství a kultury příslušný náměstek ministra a vedoucí odboru s. Buřival, ze Slovanské knihovny ředitel s. Dr. Strnadel. Ze sovětské strany se navrhuje pozvat všechny rady a první tajemníky velvyslanectví, dále soudruhy Mělníkova a Babuškina. Celkem by se předávacího aktu zúčastnilo kolem 20 osob.

Po podepsání se navrhuje podat malé pohoštění (sklenka vína, pečivo), které by zajistil diplomatický protokol MZV.

O podepsání předávacího aktu předá TO MZV tisku zprávu, jejíž návrh je přiložen.

30.10.1958

Řežábek

Záznam:⁹⁵

Akt byl podepsán dne 31.X. t.r. Průběh podle návrhu 1. terit. odb.
Podepsaný dokument zasílá se PO k vzetí do seznamu a ADO k uložení.

3. XI. 58. Řežábek

(Viz též 022.166/58.1.)

Zpráva pro ČTK

V minulém roce předala vláda Sovětského svazu vládě Československé republiky dokumentární materiály čs. archivů, které byly v úschově v sovětských archivech a které mají velký význam pro studium čs. historie.

V čs. archivech byly až dosud uloženy dokumenty, týkající se Zakarpatské Ukrajiny. Vláda ČSR rozhodla, aby tyto dokumenty byly předány vládě SSSR.

Dne 31. října t.r. byl na ministerstvu zahraničních věcí v Praze podepsán Akt o předání těchto dokumentů.

Akt podepsal ministr zahraničních věcí ČSR V. David a velvyslanec SSSR v ČSR I.T. Grišin. Podepsání Aktu byl přítomen náměstek ministra vnitra
....., náměstek ministra školství a kultury
..... a další odpovědní pracovníci těchto ministerstev, jakož i odpovědní pracovníci velvyslanectví SSSR v Praze.

Akt o předání a přijetí

Na základě rozhodnutí vlády Československé republiky o předání radě ministrů Svazu sovětských socialistických republik dokumentárních materiálů, týkajících se Zakarpatské Ukrajiny a nacházejících se dosud v úschově v československých archivech, podepsaný ministr zahraničních věcí Československé republiky

95 Poznámka datovaná 3.11.1958 podepsaná Řežábkem a uvedená v dolnej části druhé strany dokumentu je napsaná rukou.

Václav David předal a podepsaný mimořádný a zplnomocněný velvyslanec Svazu sovětských socialistických republik v Československu I.T. Grišin přijal výše uvedené materiály podle připojeného soupisu.

Tento akt byl sepsan v Praze dne 31. října 1958 ve dvou vyhotoveních, každé v českém a ruském jazyce, přičemž oba texty mají stejnou platnost.

Příloha: soupis o 2 listech

Archivní materiály
předal
V. David
(*čitatelný podpis*)

Archivní materiály
převzal
I. T. Grišin
(*čitatelný podpis*)

S e z n a m
archivních fondů předávaných vládě SSSR

Č. Název fondu	Počet	Z roku
1. Sčítání lidu na Zakarpatské Ukrajině	224 kartonů	1921
2. Administrativní materiál ze Zakarpatské Ukrajiny		
a/ Expositura maďarského min. orby Mukačevo	468 kartonů	1898 – 1912
b/ Spisovný materiál župy ugočské	42 fasciklů	17. – 20. stol.
c/ Katalogy Hospodářské pokračovací školy, Sevljuš	3 fascikly	1883 – 1920
d/ Materiál Mimoškolní osvětové komise župy ugočské	1 fascikl	1939 – 1943
e/ Materiál obce Turc, župa Ugoča	1 fascikl	1941 – 1943
f/ Materiál Živnostenské pokračovací školy obce Királyháze	1 fascikl	1930 – 1931
g/ Matriky různých obcí ugočské župy	2 fascikly	19. století
h/ Materiál Živnostenské pokračovací školy Sevljuš	3 fascikly	1920 – 1941
i/ Spisy živnostenských pokračovacích škol na Podkarpatské Rusi	1 fascikl	1922 – 1944
j/ Spisy Živnostenské pokračovací školy Sevljuš	1 fascikl	1933 – 1940
k/ Smíšená národní škola, Sevljuš	1 fascikl	
l/ Materiál Revírního báňského úřadu Berehovo	21 fasciklů 7 úř. knih	
m/ Protokoly užhorodské župy	40 knih	1766 – 1909

n/ Druhopisy živých církevních matrik obcí Surty, Čop, V. Dobroň, V. Gejovce	19 knih	19. a 20. stol.
o/ Arch. materiál patřící institucím a úřadům, které působily do r. 1938 na území Podkarpatské Rusi nalezené ve fondu Krajského škol. ředitelství v Košicích	2 krabice	
p/ Materiál o činnosti ukrajinských emigrantů v ČSR	25 fasciklů 48 knih	
r/ Archivní materiál býv. Reálného gymnasia v Užhorodě	39 knih	1923 – 1937
3. Materiály ukrajinských emigrantských organizací		
a/ Knihy různého obsahu a původu	217 kolekcí	
b/ Noviny	222 kompletů	
c/ Archivní materiál různých ukrajinských organizací v ČSR	503 fasciklů	
d/ Fotografie	1717 kusů	
e/ Negativy	1722 kusů	
f/ Různá razítka ukrajinských organizací	302 kusy	
g/ Kovové odznaky	78 kusů	

Pramen: A MZV ČR, f. TO-O, SSSR, 1945 – 1959, šk. 13, *Předání archivních dokumentů vládě SSSR*, s. 1-6. – Strojopis s rukopisným záznamem, kópia, A4, 5 s., j. český.

DOKUMENT Č. 34

19. december 1958, Košice. Novinový článok z príležitosti 15. výročia podpísania československo-sovietskej zmluvy z 12. decembra 1943 dokumentujúci dobovú prezentáciu ZSSR, Ukrajiny a Zakarpatskej oblasti USSR vo vtedajších masmédiách.

ZA VEČNÚ A NEROZBORNÚ DRUŽBU

I. M. Vaš

Prvý tajomník Zakarpatského obl. výboru Komunistickej strany Ukrajiny

Dvanásteho decembra bolo tomu 15 rokov, keď v Moskve bola podpísaná zmluva o priateľstve, vzájomnej pomoci a povojnovej spolupráci medzi Zväzom sovietskych socialistických republík a Československou republikou.

Táto zmluva vznikla v ťažkých rokoch druhej svetovej vojny, v čase víťazného nástupu Sovietskej armády a širokého rozvinutia národnooslobodzovacieho hnutia československého ľudu pod vedením Komunistickej strany Československa. Touto zmluvou boli položené pevné základy sovietsko-československého priateľstva, za ktoré vždy bojovali komunistické strany Sovietskeho zväzu a Československa.

Ľud Československa, ktorý sa ocitol v ťažkom postavení hitlerovskej okupácie, chápal, že jeho vlasť, stratená následkom zradnej politiky vlastnej buržoázie a jej spojencov – západných imperialistov, môže byť oslobodená jedine za pomoci Sovietskej armády, čiže úplnou porážkou hitlerovského fašizmu. Preto pracujúci Československa všetkými silami pomáhali Sovietskej armáde, viedli boj v partizánskych oddieloch a organizovali povstanie v tyle nepriateľa. Bojovali v radoch Československého armádneho zboru v ZSSR, ktorý spolu so Sovietskou armádou prešiel slávnou cestu v boji za oslobodenie Charkova, Kyjeva, Bielej Cerkvi,⁹⁶ Dukly, Bratislavy, Brna a Prahy.

Nuž preto priateľstvo sovietskeho a československého ľudu, upevnené spoločne preliatou krvou, je večné a nerozborné.

Po rozbití nemeckého fašizmu československý ľud vzal moc do svojich rúk a teraz bok po boku zo Sovietskym zväzom i ostatnými krajinami socialistického tábora s istotou buduje svoj šťastný život.

Z každého úspechu, z každého nového víťazstva československých pracujúcich v boji za uskutočňovanie uznesení XI. zjazdu KSČ sa teší aj sovietsky ľud a želá mu ďalšie nové úspechy pri dovŕšení výstavby socializmu.

Sovietsky národ je hrdý na vykonanú cestu. Nepozerajúc na to, že zo 41 rokov jeho cesty takmer dve desaťročia ukrátili mu vojny a prestavba národného hospodárstva, Sovietsky zväz urobil gigantický skok vo svojom rozvoji, a čo do hrubej priemyselnej výroby zaujal prvé miesto v Európe a druhé miesto vo svete. V kaž-

96 V článku je nesprávne použitý čiastočne poslovenčený názov ukrajinského mesta Bila Cerkva [Біла Церква] z jeho ruského pomenovania Belaja Cerkov' [Белая Церковь].

dom sovietskom človekovi vyvoláva pocit hrdosti fakt, že dnes za 10 dní sa vyrába v krajine toľko produktov, koľko sa v roku 1913 vyrábalo za celý rok a že za tri dni sa vyrába také množstvo elektrickej energie, aké za cárskeho Ruska vyrobili za celý rok všetky elektrárne.

Zázračné úspechy dosiahli pracujúci v poľnohospodárstve. Tohoročný zber obilnín je rekordným za celú históriu našej krajiny. Sovietsky zväz predbehol USA čo do množstva produkcie pšenice a cukru a v tomto roku dosiahne úroveň Spojených štátov vo výrobe mlieka.

Sovietsky zväz je v popredí vo využívaní atómovej energie pre mierové ciele. V našej krajine bola spustená prvá atómová elektráreň vo svete a postupne dávať do prevádzky ďalšie nové takéto elektrárne. Sovietsky zväz vypustením umelej družice Zeme otvoril v histórii ľudstva novú éru – éru využitia kozmického priestoru a robí prípravné práce pre let na nebeské telesá. Už nie je ďaleko čas, keď Sovietsky zväz sa umiestni na prvom mieste vo svete tak v absolútnej výrobe, ako aj vo výrobe produktov na hlavu a zabezpečí ľudu našej krajiny najvyššiu životnú úroveň na svete.

Ústredné cifry⁹⁷ rozvoja národného hospodárstva na roky 1959 – 1965, obsiahnuté v tézach N. S. Chruščova, svedčia o tom, že naša krajina vstupuje do novej, najvýznamnejšej éry svojho rozvoja – do éry rozvoja komunistického výstavby. Bude to znamenať rozhodujúcu etapu v súťažení s kapitalistickým svetom, keď prakticky bude vyriešená historická úloha – dobehnúť a predbehnúť najviac vyvinuté kapitalistické krajiny vo výrobe na obyvateľa.

V kruhu bratských republík rozvíjala a pretvárala sa v mohutnú socialistickú krajinu – v dvojnásobného nositeľa Leninovho radu sovietska Ukrajina. Pretvorila sa v jednu z najsilnejších krajín sveta a predstihla mnoho kapitalistických krajín v najvýznamnejších druhoch výroby. Vo výrobe liatiny na obyvateľa Ukrajina predstihla už Anglicko, Francúzsko, Taliansko a západné Nemecko, vo výrobe ocele Francúzsko, Anglicko a Taliansko, v ťažbe rudy všetky kapitalistické krajiny, vrátane i Spojených štátov amerických a v ťažbe uhlia Francúzsko, Japonsko a Taliansko. Ukrajina je dnes vysoko vyspelou poľnohospodárskou krajinou tak tiež so socialistickou kultúrou.

Je tomu iba 13 rokov, čo sa uskutočnila večná túžba pracujúcich Zakarpátia o spojení s rodnou matkou, sovietskou Ukrajinou. Tento kraj, ako nedávno písal český spisovateľ Bohumil Říha, ktorý býval na Zakarpatí, kraj, za ktorý bojovali a štekli ho zo všetkých strán, vnucovali mu rôzne jazyky a kultúry, nakoniec našiel svoju veľkú vlasť.⁹⁸ Teraz už pracujúci Zakarpátia v bratskom kruhu národov budujú svoj šťastný život. Stáročný neznesiteľný sociálny a národnostný útlak vi-

97 Ide o doslovný preklad. Správnejšie by bolo *súhrnné čísla, kumulatívne údaje*.

98 K deformovaniu textu došlo zrejme nesprávnym prekladom z českého jazyka do slovenčiny prostredníctvom ukrajinského jazyka. B. Říha chcel asi vyjadriť, že Zakarpátsko bolo región, o ktorý bojovali a provokovali ho, podpichovali (česky *škádlili*) zo všetkých strán.

sel ako kameň nad pracujúcimi Zakarpatia⁹⁹, odrezaného a ohradeného hranicami od svojej matky – vlasti. Ohňom a mečom snažili sa cudzí okupanti zničiť ukrajinský jazyk a kultúru, duševne podkopávať pracujúcich a roztrhnúť ich spojenie s ukrajinským a ruským národom. Oni plienili nielen prírodné bohatstvá tohto kraja, ale brali pracujúcim aj posledný majetok. Vtedy bolo, napríklad, medzi ľuďom porekadlo: „Štátu patria cesty, pánu bohu vzduch, grófovi Šenborgovi¹⁰⁰ polia a lesy a ľudu bieda“.

Sovietska moc však naveky rozbila putá kapitalizmu, ktoré brzdili vývoj výrobných síl a tvorivú iniciatívu pracujúcich. Dnes, keď sa pracujúci stali slobodnými, za bratskej pomoci národov Sovietskeho zväzu a pod vedením komunistickej strany pretvorili Zakarpacie v oblasť s vyvinutým socialistickým priemyslom a popredným poľnohospodárstvom¹⁰¹ a sovietskou kultúrou. V tejto oblasti sú vytvorené nové priemyselné odvetvia, ako napríklad hnedouhoľné, papiernické, potravinárske, ľahký priemysel a pod. Sú tu zrekonštruované alebo vybudované desiatky nových priemyselných závodov.

Na rieke Terebľa teší sa svojej kráse priehrada Terebľareckej hydroelektrárne¹⁰², dýmia tu komíny rachovskej kartónky, cez horské priesmyky Karpát prebávajú elektrické vlaky. Po celej krajine sú veľmi dobre známe výrobky iršavskej, mukačevskej a iných fabrík umeleckého nábytku.

Aby sme mali aspoň predstavu o rozvoji priemyslu Zakarpatskej oblasti, stačí uviesť, napríklad takéto údaje: v porovnaní s rokom 1946 počet robotníkov a zamestnancov sa zvýšil zo 74 tisíc na 153 tisíc. Produktivita práce v priemysle vzrástla takmer o trojnásobok, hrubá priemyselná výroba sa zvýšila 8-krát, výroba elektrickej energie 9-krát, ťažba uhlia 19-krát, výroba tehál 7-krát, škridlíce 3-krát, nábytku 9,6-krát, koženej obuvi 29-krát atď. Na nepoznanie sa zmenilo poľnohospodárstvo. Predtým v Zakarpatskej oblasti 77 percent ornej pôdy mali v rukách statkári a kulaci, ktorých bolo iba 8 percent, kým 45 percent drobných roľníckych usadlostí obrábalo iba 4 percentá pôdy. Podiely malých roľníkov boli také malé, že skutočne ich nazývali iba pásikmi. Tieto pásiky obrábali sa úplne primitívnym poľnohospodárskym náradím. Prírodzene, aj úroda sa zbierala mizerná.

Presvedčiac sa o prevahe kolektívneho hospodárenia spojilo sa 99 percent roľníckych hospodárstiev v 258 kolchozov, ktorým štát dal do večného užívania 660 tisíc hektárov pôdy. Teraz sa každý rok kolchozy hospodársky upevňujú a silnejú.

99 Pomýlená metafora zo strany autora alebo prekladateľov. Ak kameň (správnejšie Damoklov meč) visí, to značí len ohrozenie. Adekvátne umelecké prirovnanie by teda znelo „*ťažil ako kameň pracujúcich ...*“

100 Ide o skomolenie mena. Autor mal na mysli grófa Schönborna. Išlo o člena šľachtickej rodiny cirkevných a svetských hodnostárov s rozsiahlymi majetkami v habsburskej monarchii, ktorá od roku 1726 vlastnila tiež mukačevsko-čínadejevské panstvo, najväčšie v severovýchodnom Uhorsku.

101 Presnejší preklad: *pokrokovým poľnohospodárstvom*.

102 Myslí sa tým zrejme Tereble-Ric'ká vodná elektrárň [Теребле-Ріцька гідроелектростанція].

Nedeliteľné fondy kolchozov vzrástli v porovnaní s rokom 1950 6,4-krát. V kolchozoch je vystavaných 7821 výrobných a kultúrno-návštevných miestností.¹⁰³ Stále viac sa zavádza mechanizácia práce, jednak na poli, jednak v živočíšnej výrobe, čo značne uľahčuje prácu kolchozníkom. Väčšina kolchozov je zelektrifikovaná a 148 kolchozov je dnes už miliónárskymi kolchozmi.¹⁰⁴

Zvlášť významný krok v zvyšovaní poľnohospodárskej výroby urobili kolchozy po uzneseniach XX. zjazdu KSSZ. Za úspechy, dosiahnuté vo zvyšovaní poľnohospodárskej výroby, za úspechy v dodávkach obilia, hrozna, ovocia, mlieka, mäsa, vlny a iných poľnohospodárskych produktov v roku 1957 Zakarpatská oblasť, medzi desiatimi poprednými oblasťami Ukrajinskej SSR, bola vyznamenaná najvyšším vyznamenaním vlády – Leninským radom.¹⁰⁵ Ako odpoveď na také vysoké vyznamenanie kolchozy tejto oblasti sa zaviazali viesť ďalší boj za rozvoj všetkých odvetví v poľnohospodárstve.

Veľké zmeny sa odohrali tiež v kultúrnom živote pracujúcich. Kým v roku 1933 bolo v Zakarpatskej oblasti 6 stredných škôl a jeden učiteľský ústav, a to iba v mestách, dnes je tu 12 stredných odborných škôl, 127 stredných všeobecno-vzdelávacích škôl, z ktorých na dedinách je 78. Všetkých škôl v Zakarpatí je 817, v ktorých študuje 150 tisíc detí Ukrajincov, Rusov, Maďarov a Rumunov. Taktiež sa tu po prvý raz v histórii zriadila Užhorodská štátna univerzita.

Teraz v každej zakarpatskej dedine je okrem školy klubovňa a jedna alebo aj dve knižnice. Väčšina dedín, najmä horských, je rádiofikovaná¹⁰⁶, je tu 256 stálych alebo putovných kín a 44 mestských. Odber novín a časopisov oproti roku 1945 sa zvýšil 25-krát. V oblasti sú dve oblastné knižnice, múzeum, galéria, Dom ľudovej tvorivosti, oblastná filharmónia, Ukrajinské a Ruské divadlo, Zakarpatský štátny ľudový súbor, oblastná pobočka Spolku spisovateľov a umelcov Ukrajiny. V kolchozoch a podnikoch pracuje 2381 umeleckých ochotníckych kolektívov, v ktorých účinkuje vyše 36 tisíc účastníkov.

Za vlády kapitalistov a statkárov Zakarpatská oblasť zaujímala prvé miesto v Európe v úmrtnosti, epidémie a nemoci brali desiatkam tisíc ľudí život, pretože na dedinách nebolo ani jednej nemocnice. V roku 1935 bolo iba 5 nemocníc, zriadených v mestách s celkovým počtom 269 lekárov. Teraz v tejto oblasti je 106 nemocníc, z ktorých 70 je na dedinách a pracuje v nich 965 lekárov a okolo 3 a pol tisíc stredných zdravotných pracovníkov. V každej obci je buď nemocnica, am-

103 Chýba nám originál publikovaného príspevku I. Vaša, ale asi mal na mysli *výrobné a kultúrno-spoločenské priestory*.

104 Ide o dobové pomenovanie prosperujúcich a relatívne vysoko ziskových roľníckych družstiev v druhej polovici päťdesiatych rokov minulého storočia.

105 Doslovným prekladom vznikol nesprávny slovosled. Pod „Leninským radom“ sa myslí *Leninov rad* [Орден Ленина] – vysoké sovietske vyznamenanie v rokoch 1930 – 1991. Bolo udeľované jednak fyzickým osobám, ale aj vojenským jednotkám, závodom, mestám, lodiam i regiónom, dokonca i viackrát.

106 Autor, resp. prekladateľ chceli tak vyjadriť skutočnosť, že v uvedených obciach bol zabezpečený príjem celoštátneho alebo oblastného rozhlasového vysielania.

bulancia alebo aspoň zdravotné stredisko. V celej oblasti je zriadených 809 zdravotníckych zariadení.

Zakarpatská mládež dnes nevie, čo je to nezamestnanosť, exekúcia, dražba za bankové a úrokové dlhy, prípadne iné podobné termíny svedčiace o nešťastí a biede pracujúcich v minulosti. Teraz z roka na rok zvyšuje sa blahobyť pracujúcich. Obrat tovarov, v porovnaní s rokom 1946, vzrástol v tomto roku 6,6-krát, mesačný fond zárobkov¹⁰⁷ sa zvýšil 3,5-krát. Peňažná odmena za pracovné jednotky v kolchozoch sa zvýšila oproti roku 1955 na dvojnásobok.

Výdavky na rozvoj osvetu v tomto roku budú činiť 217 miliónov rubľov oproti 86 miliónom rubľov v roku 1946. Náklady na ochranu zdravia budú činiť 130 miliónov rubľov oproti 30 miliónom rubľov v roku 1946. Kým v roku 1946 sa na penziách vyplátilo 23 miliónov rubľov, v tomto roku sa vypláti vyše 100 miliónov rubľov.

O vzrastaní materiálneho blahobytu pracujúcich jasne svedčí nevidaný rozmach bytovej výstavby. Namiesto starých chalúp so slamenými strechami na dedinách a v mestách budujú sa krásne svetlé domy. Len individuálni stavebníci, za pomoci štátu, vystavali 42 tisíc domov, z toho 37 tisíc v dedinách. Vyrástli desiatky nových kolchozných ulíc, vznikli nové dedinky drevorubačov, baníkov a stavbárov.

Všetky tieto úspechy v rozvoji hospodárskej i kultúrnej výstavby pracujúci Zakarpatskej oblasti dosiahli vďaka všestrannej starostlivosti komunistickej strany a sovietskej vlády, družbe a bratskej pomoci všetkého ľudu našej mnohonárodnej socialistickej vlasti.

Pätnáste výročie podpísania sovietsko-československej zmluvy o priateľstve, vzájomnej pomoci a povojnovej spolupráci zapadá práve do obdobia, keď pracujúci Zakarpattia ako aj celý sovietsky ľud vedú boj za také splnené výrobných plánov, aké je hodné významu XXI. zjazdu komunistickej strany – zjazdu budovateľov komunizmu.

Ľud Sovietskeho zväzu je plný síl a energie naďalej upevňovať nerozborné priateľstvo s ľuďmi Československa i celého socialistickeho tábora, viesť rozhodný boj proti súčasnému revizionizmu, za veľké idey proletárskeho internacionálistu a čistotu marxisticko-leninskej teórie, za jednotu svetového komunistickeho hnutia, Družba, spolupráca a jednota národov tábora socializmu je sila, ktorá zabezpečí uskutočnenie grandióznych plánov výstavby nového života, je sila, ktorá je schopná zmarit plány podpaľačov vojny a ubrániť mier na celom svete.

Preložil: Peter Pavluš

107 Presnejším výrazom by bol *mesačný mzdový fond*.

Prameň: Východoslovenské noviny, roč. I (7), 19. december 1958, č. 50, s. 2. – Novinový článok, A2, 1 s., j. slovenský. Z ukrajinského jazyka preložil Peter Pavluš.

DOKUMENT Č. 35

26. apríl 1959, Prešov. Rezolúcia III. konferencie KSUP konanej v dňoch 25. – 26. apríla 1959 v Prešove.

Rezolúcia III. konferencie Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich

III. konferencia Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich sa uskutočňuje v období veľkého budovateľského nadšenia československého ľudu, vrátane ukrajinských pracujúcich, v čase, kedy úspešne uskutočňuje blízky cieľ vytýčený XI. zjazdom KSČ – zavŕšenie výstavby socializmu v našej vlasti.

Radostné úlohy zavŕšenia výstavby socializmu v našej vlasti naplňujú nebývalým budovateľským nadšením aj ukrajinských pracujúcich. Medzi nimi postupne narastajú rady zapálených robotníkov, roľníkov a pracujúcej inteligencie, ktoré v duchu československého socialistického vlastenectva pod vedením rodnej Komunistickej strany Československa oddane pracujú za ďalší ekonomický, politický a kultúrny rozkvet svojej vlasti – Československej republiky.

Úlohy III. konferencie KSUP sú tým zodpovednejšie, že sa odohráva počas 5. výročia existencie Spolku. Kultúrny spolok ukrajinských pracujúcich, vytvorený z iniciatívy Komunistickej strany Československa a potrieb nášho ľudu, si plne uvedomuje svoju úlohu v našej spoločnosti.

Vo svojej činnosti v minulom volebnom období Spolok dosiahol pozitívne výsledky, ktoré sa prejavili v aktívnej účasti ukrajinských pracujúcich pri realizácii národohospodárskych úloh, zvyšovaní ich životnej, politickej a kultúrnej úrovne, a tým i národného povedomia a hrdosti.

Socialistická výstavba v našom kraji vyžaduje v prvom rade ukončenie kolektivizácie poľnohospodárstva a zabezpečenie stáleho rastu poľnohospodárskej výroby. Tieto úlohy sú i naďalej v plnej miere v centre všetkej činnosti KSUP. Úlohou novozvoleného ústredného výboru, okresných výborov a všetkých organizácií KSUP bude – pomáhať strane so všetkou zodpovednosťou mobilizovať a aktivizovať ukrajinských pracujúcich k splneniu a prekročeniu úloh v poľnohospodárstve a v iných odvetviach hospodárskeho a kultúrneho života. Skutočné zmeny vo výrobných vzťahoch na dedine, narastajúca industrializácia kraja vyžadujú také metódy a formy organizačnej, masovopolitickej a kultúrnoosvetovej práce, ktoré by zodpovedali ekonomickým a politickým úlohám. Povinnosťou KSUP bude pochytiť a do kultúrneho života zapojiť čo najširšie masy ukrajinských pracujúcich tak, aby táto práca sa odrazila aj v pracovných úspechoch i v ich účasti na aktívnom pretváraní spoločenského života, aby za pomoci straníckej organizácie a MNV organizačne pochytili iniciatívu našich pracujúcich a nasmerovali ju, medzi iným, na budovanie škôl a kultúrnych domov v akcii „Z“ a podobne.

Predpokladom pre úspešné splnenie úloh naším Spolkom je zlepšenie práce volených orgánov. Správne smerovanie činnosti spolku vyžaduje dôsledné uplatňovanie leninských princípov kolektívneho vedenia, demokratického centralizmu, vnútrospolkovej demokracie, kritiky a sebakritiky. Preto bude potrebné v oveľa väčšej miere pracovať so širokým aktívom, využívať ho pri rozpracovaní problémov, pri pomoci základným organizáciám i príprave zasadnutí volených orgánov. Prácu volených orgánov pri zabezpečovaní úloh, začínajúc ústredným vý-

borom a končiac základnými organizáciami, je potrebné ďalej prehľbovať rozšírením a zvýšením kvality foriem práce orgánov i aparátu KSUP. Okresné výbory sú povinné hlbšie sa zaoberať činnosťou základných organizácií v obciach, hodnotiť ich úsilie pri hospodárskom a kultúrnom rozvoji našej dediny. Pokiaľ ide o závodné organizácie, OV KSUP sú povinné zamerať ich prácu na plnenie výrobných plánov. Najnaliehavejšou úlohou okresných výborov bude podstatne rozšíriť členskú základňu existujúcich organizácií, založiť organizácie vo zvyšku obcí, závodov, podnikov a inštitúcií, kde žijú a pracujú Ukrajinci. Je potrebné dosiahnuť to, aby sa všetky naše orgány, miestne i závodné organizácie stali aktívnymi pomocníkmi našej strany pri obohacovaní a zvyšovaní aktivity všetkých foriem masovopolitickej a kultúrnoosvetovej práce medzi ukrajinskými pracujúcimi.

Neoddeliteľnou súčasťou zavŕšenia výstavby socializmu je kultúrna revolúcia, úlohou ktorej je vychovať nového socialistického človeka. Boli dosiahnuté významné úspechy pri zvyšovaní národnej hrdosti ukrajinských pracujúcich, avšak zodpovednou úlohou KSUP zostáva naďalej pod vedením strany viesť nezmieriteľný boj proti zvyškom buržoáznej ideológie, zvlášť proti buržoáznemu nacionalizmu a náboženským prežitkom, za skutočnú výchovu ukrajinských pracujúcich v duchu československého socialistického vlastenectva, za ďalšie prehlbenie ich národného a politického povedomia. Inšpirujúc sa socialistickou morálkou bude KSUP svojou činnosťou bojovať proti všetkým nezdravým javom v každodennom živote pracujúcich.

Výchova socialistického človeka a budovanie socialistickej spoločnosti vyžaduje tiež i nové chápanie školského vzdelávania. Z toho pre KSUP vyplýva úloha – pomáhať škole i rodičom vo výchove detí, vysvetľovaní významu prestavby našej socialistickej školy, v organizovaní polytechnickej výchovy i bohatej mimoškolskej práce žiakov v záujmových krúžkoch. Naším učiteľom treba pomôcť, aby si osvojovali ukrajinskú socialistickú kultúru spolu so slovenskou a českou kultúrou, aby i naďalej zvýšenú pozornosť venovali výučbe slovenského jazyka v ukrajinských školách. Je potrebné napomáhať školám pri prehľbovaní a posilňovaní družby ukrajinských škôl s českými, slovenskými i sovietskymi, zvlášť školami zo sovietskej Ukrajiny.

S rozvojom našej školy zvyšujú sa požiadavky i na ukrajinskú redakciu Pedagogického vydavateľstva v Prešove, najmä pokiaľ ide o kvalitu, obsah, metodiku, jazyk aj úpravu učebníc. Pri skvalitňovaní práce redakcie je potrebná aktívnejšia pomoc Ústredného výboru KSUP.

Aj naďalej za overené formy masovopolitickej a kultúrnoosvetovej práce je potrebné považovať prednáškovú propagandu, kurzy ukrajinského jazyka, ľudovú umeleckú tvorivosť, výstavy, prácu s knihou i našu tlač.

Veľkú pozornosť je treba venovať zvyšovaniu úrovne i efektívnosti našich prednášok, čo dosiahneme rozšírením a vyššou kvalitou lektorského kolektívu ÚV i OV KSUP v jednotlivých tematických oblastiach. Základné prednášky tematického plánu KSUP je potrebné uskutočniť vo všetkých ukrajinských obciach. Prednáškovú činnosť treba naďalej zamerať na politickovychovnú a historicko-literárnu tematiku; pričom treba dbať na to, aby v prednáškach boj i historický vývoj Ukrajincov východného Slovenska boli prezentované v súvislosti s bo-

jom slovenského a českého národa, ale tiež národov ZSSR, zvlášť ukrajinského. Je potrebné zaviesť nové cykly prednášok, večery otázok a odpovedí, tematické a literárne večery. Celkove v prednáškovej činnosti je potrebné dosiahnuť lepšiu koordináciu a spoluprácu KSUP a okresnými domami kultúry a so Spoločnosťou pre šírenie politických a vedeckých poznatkov.

Vyskúšanou a overenou formou výchovnej práce medzi ukrajinskými pracujúcimi sú kurzy ukrajinského jazyka. Je potrebné doceliť, aby táto forma práce vznikla vo všetkých ukrajinských obciach a aby podchytila omnoho viac ukrajinských pracujúcich. Osobitnú pozornosť je treba obrátiť na organizovanie kurzov ukrajinského jazyka pre našu pracujúcu inteligenciu v závodoch, podnikoch, inštitúciách v ukrajinských a zmiešaných okresoch kraja. Kurzy ukrajinského jazyka je treba považovať za jednu zo základných foriem činnosti KSUP a na ich základe rozvíjať takmer všetky formy spolkovej činnosti. Na pomoc učiteľom kurzov ukrajinského jazyka je potrebné pripraviť a v najbližšom čase vydať učebnicu. V súvislosti s prácou kurzov ukrajinského jazyka je treba i naďalej aktivizovať dramatické krúžky a poskytovať im omnoho väčšiu a systematickejšiu odbornú-metodickú pomoc.

Vychádzajúc zo skúsenosti, i naďalej treba organizovať čitateľské konferencie o knihách miestnych ukrajinských, českých, slovenských a sovietskych spisovateľov, hlavne s tematikou, ktorá by nám napomohla riešiť súčasné budovateľské, politické a kultúrne úlohy.

Ešte lepšie než doteraz je potrebné využívať ľudovú umeleckú tvorivosť a s jej pomocou pestovať u ukrajinských pracujúcich šľachetné vlastnosti nového človeka. Treba dbať, aby ľudová umelecká tvorivosť a záujmová činnosť boli upevnené vysokou ideovosťou, aby odrážala prevažne problémy nášho života, hrdinstvo nášho ľudu pri budovaní socializmu, aby vychádzala z bohatých kultúrnych a revolučných tradícií a odrážala perspektívy komunistickej budúcnosti. Maximálne úsilie je treba vynaložiť do ďalšieho zväčšovania počtu záujmových kolektívov dospelých, zvlášť družstiev a závodov, aby sa skutočne zvýšil počet ľudových orchestrov a zborov, prehĺbiť prácu na úseku umeleckého prednesu i vyhľadávania a prípravy ľudových rozprávačov. Je potrebné dosiahnuť to, aby spisovatelia svoju tvorivú prácu zamerali na potreby ľudovej umeleckej tvorivosti.

Spoločným prostriedkom kultúrnej revolúcie a nástrojom masového vplyvu na ľudí má byť tlač a rozhlasové vysielanie. Aby plne vykonávali svoju úlohu, musia viac než doteraz zaoberať sa všetkými úlohami a problémami súčasného života nielen v kraji, ale v celej našej vlasti. Viac než doteraz sa musia zaoberať aktuálnymi otázkami vnútorného života spolku. Tieto úlohy naša tlač a rozhlasové vysielanie splnia len vtedy, keď budú mať široký aktív dopisovateľov z radov robotníkov, družstevníkov, mládeže i pracujúcej inteligencie, zo všetkých úsekov nášho hospodárskeho, politického i kultúrneho života. Zodpovednou úlohou KSUP bude – podstatne zvýšiť počet predplatiteľov našej tlače.

Význačnú úlohu v kultúrnom rozvoji ukrajinských pracujúcich zohrávajú Ukrajinské národné divadlo a Podduklianský ukrajinský ľudový súbor. Tieto dve kultúrne ustanovizne v svojej činnosti musia venovať zvýšenú pozornosť výberu repertoáru. UND je povinné dávať prednosť hrám so súčasnou tematikou miest-

ných ukrajinských, slovenských, českých a sovietskych autorov. Ukrajinské národné divadlo aj Podduklianský ukrajinský ľudový súbor i naďalej musia mať na zreteli, že ich hlavná činnosť spočíva v obohacovaní kultúrneho života pracujúcich našich obcí a závodov. Úlohou KSUP bude – ešte viac využívať metodickú a odbornú pomoc týchto profesionálnych kolektívov v práci krúžkov ľudovej umeleckej činnosti.

Ďalším aktívnym činiteľom výchovy nového socialistického človeka je naša literárna, umelecká, hudobná a vedecká tvorba. Naši spisovatelia, umelci a vedec-kí pracovníci plnia veľké úlohy pri zobrazovaní veľkolepých premien v našej spoločnosti len vtedy, ak budú úzko späť so životom, ak budú vychádzať z potrieb našich pracujúcich a pevnejšie sa opierať o idey marxizmu-leninizmu. Uskutočnenie týchto úloh na literárnom poli vyžaduje podstatné skvalitnenie činnosti Ukrajinskej sekcie Spolku slovenských spisovateľov a Ukrajinskej redakcie Slovenského vydavateľstva krásnej literatúry. Je potrebné, aby ÚV KSUP nadviazal s týmito inštitúciami užší kontakt a vplýval na zostavenie tematického tvorivého plánu tak, aby ich práca vychádzala z potrieb nášho života a slúžila budovaniu socializmu v našej vlasti. Je potrebné, aby ÚV KSUP urobil potrebné kroky pre založenie Ukrajinskej sekcie Spolku slovenských skladateľov, ktorá by prispievala k rozvoju ukrajinskej hudobnej kultúry na východnom Slovensku.

Úlohou KSUP je tiež spojiť sily vedeckých pracovníkov a zamerať ich prácu na výskum našej minulosti a súčasnosti.

Kultúrny život ukrajinských pracujúcich je tiež spojený s prácou osvetových inštitúcií, najmä kultúrnych domov, osvetových besied, ľudových knižníc, kín múzeí a podobne. Na báze týchto osvetových ustanovizní je potrebné rozvinúť širokú koordinovanú činnosť spolku. Zvlášť je potrebné, aby Ústredný výbor Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich cestou miestnych a závodných organizácií vo väčšej miere než doteraz, vplýval na prácu ľudových knižníc medzi ukrajinským obyvateľstvom, na zväčšovaní ich miestneho ukrajinského knižného fondu.

Viac pozornosti je treba venovať práci ukrajinského oddelenia Krajského múzea, úlohou ktorého je i naďalej prostredníctvom historického a etnografického výskumu sprístupňovať pokrokové dedičstvo i súčasnú tvorbu ukrajinského obyvateľstva a tým napomáhať prehľbovaní jeho národného vedomia a hrdosti.

Pod vedením rodnej Komunistickej strany Československa vynakladáme všetko úsilie k tomu, aby naša masovopolitická a kultúrnoosvetová práca sa rozvíjala výlučne v duchu komunistických ideí, aby rástla jej ideovosť, straníckosť a ľudovosť. Aby aktívnejšie napomáhala posilňovať priateľstvo a morálno-politickú jednotu našich národov a národnostných menšín a nerozbornú družbu s národmi Sovietskeho zväzu a národmi socialistických krajín.

Úprimná vďaka, česť a sláva rodnej strane a ľudovodemokratickej vláde za otcovskú starostlivosť o náš šťastný dnešok a ešte svetlejší zajtrajšok!

Pod vedením rodnej KSČ – vpred, za zavŕšenie výstavby socializmu v našej vlasti!

Prameň: Družno vpered, roč. 9, máj 1959, č. 5, s. 2-4. – Text v časopise, A4, 3 s., j. ukrajinský. Do slovenského jazyka preložili editori.

DOKUMENT Č. 36

22. december 1959, Prešov. Vyhodnotenie činnosti Štátnej bezpečnosti voči predstaviteľom gréckokatolíckej cirkvi na východnom Slovensku, ktorí boli aktívni v hnutí za jej obnovenie.

Krajská správa ministerstva vnútra

Prešov

VYHODNOTENIE

prípadu „DEKAN“, v ktorom boli rozpracovávaní predstavitelia bývalej gr. kat. cirkvi, ktorí páchali protištátnu činnosť na vých. Slovensku.

Gréckokatolícka cirkev jak za predmníchovskej ČSR tak aj za okupácie, ako i po oslobodení mala silné pozície a veľký vplyv na obyvateľstvo žijúce na vých. Slovensku, hlavne v kraji Prešov a Košice. Za I. ČSR táto cirkev mala značný vplyv i na býv. Podkarpatskej Rusi, konkrétne v Užhorode mala táto cirkev i svoje biskupstvo. Ďalšie biskupstvo bolo v Prešove, ktoré tam existovalo až do roku 1950, t. j. do doby zjednotenia tejto cirkvi s pravosláviou¹⁰⁸.

Okrem uvedených biskupstiev táto cirkev mala svoje noviciáty, kde vychovávala svoj kňazský dorast, mala učiteľské [ústavy], celú radu¹⁰⁹ obecných škôl¹¹⁰, kde bola vychovávaná mládež. Súčasne gr. kat. cirkev mala i svoje rehole, a to jak mužské tak aj ženské. Z mužských reholi boli to rády „baziliáni“ a „redemptoristi, zo ženských rádov „baziliánky.“¹¹¹ Tieto rehole mali tiež svoje kláštory rozmiestnené po celom vých. Slovensku. Vatikánske kruhy gréckokatolícku cirkev používajú ako nástroj boja proti komunizmu pod zámienkou náboženského boja proti pravoslávnej cirkvi, že táto je v službách komunistov a je riadená z Moskvy. V skutočnosti gr. kat. cirkev mala poslanie – získavať veriacich pravoslávnej cirkvi na svoju stranu, a tak ich podmaňovala Vatikánu.¹¹²

Gréckokatolícka cirkev a jej predstavitelia, okrem hlásania svojej protisovietkej politiky, sa i aktívne spájala a pracovala s politickými kruhmi, a to hlavne na bývalej Podkarpatskej Rusi, kde gr. kat. cirkev úzko spolupracovala z ukrajinskými nacionalistami, ktorých ideovým vodcom na tomto území bol gr. kat. kňaz VOLOŠIN. Táto Organizácia ukrajinských nacionalistov mala oporu hlavne v gr. kat. inteligencií a cieľom tejto organizácie bolo spojenie sa s nacionalistami žijúcimi na území ZSSR a území Ukrajiny.¹¹³ Táto organizácia stávala si za požia-

108 Dobové skomolenie termínu *pravoslávie*. Správny tvar: *s pravoslávím*.

109 Správne: *celý rad*.

110 Ide o nelogické tvrdenie. Obecné školy vydržovala obec, nie cirkev. Autor mal asi na mysli *ľudové školy*, nazývané aj *národné školy*, ktoré často zakladala, udržiavala a spravovala cirkev.

111 Autor neuviedol *Kongregáciu sestier služobníc Nepoškvrnenej Panny Márie*.

112 Nepresný výraz. Logicky by sa žiadalo „... *ich podriaadiť Vatikánu*.“

113 Ukrajina bola súčasťou ZSSR, jej časť do roku 1939 súčasťou Poľska.

davku vytvorenie samostatného štátu tzv. „SAMOSTATNEJ UKRAJINY“. Za týmto účelom bola táto organizácia v úzkom styku a spolupracovala s nemeckými fašistami a tiež sa podieľala na rozbití I. ČSR, kde žiadali ukrajinskí nacionalisti autonómiu na býv. Podkarpatskej Rusi, obdobne ako [;to] urobili ľudáci na Slovensku.

Ako jeden z takýchto bojovníkov za myšlienku vytvorenia tzv. „SAMOSTATNEJ UKRAJINY“ bol i provinciál rádu baziliánov Štefan Šebastián SABOL, pôvodom z Prešova, ktorý absolvoval štúdium vo Vatikáne, prešiel kláštormi na Ukrajine a za býv. ČSR pôsobil v Mukačeve, odkiaľ v čase okupácie prišiel na východné Slovensko. Na Slovensku biskup gr. kat. cirkvi Pavol GOJDIČ pôsobiaci v Prešove dal menovanému k dispozícii kláštor v Medzilaborciach, v Trebišove a neskoršie i v Prešove, ktoré kláštory riadil provinciál Štefan Šebastián SABOL.

Vedenie gr. kat. cirkvi na čele s biskupom GOJDIČOM v Prešove zohralo hanebnú úlohu v službách fašizmu a to jak nemeckého, tak aj slovenského, hlavne v čase okupácie. Biskupský úrad podľa inštrukcií z Vatikánu bol vedený v tom smere, aby čo najúčinnejšie viedol boj proti komunizmu na území, ktoré obsadili nemecké vojská v ZSSR. Vysielal na obsadené územia svojich kňazov, ktorí mali za úkol presvedčovať miestne obyvateľstvo o nutnosti porážky komunizmu, a tým sa žiadalo, aby gr. kat. veriaci podporovali nemecký fašizmus. Ukrajinskí nacionalisti na území obsadenom Nemcami v ZSSR našli plnú podporu v gr. kat. kňazoch a v ich kostoloch, kde bolo hlásané, že Ukrajina bude štát grécko-katolíkov.

V čase ústupu fašistických vojsk, a s nimi ukrajinských nacionalistov, na územiach ZSSR pred postupujúcou ČA, nachádzali títo utečenci, ukrajinskí nacionalisti, gr. kat. kňazi a iní podporu na Biskupskom úrade v Prešove.

Tu im boli vydávané falošné doklady, boli umiestňovaní ako kňazi, bohoslovci, učitelia a podobne, a to hlavne v oblasti gr. kat. biskupstva na východnom Slovensku. Vydávanie falošných dokladov malo za účel, aby utečenci mohli sa preukázať, že nie sú občanmi ZSSR, aby takto vyhli sa stíhaniu, keďže sa vedelo, že porážka nemeckého fašizmu je neodvratná. Okrem tohto cieľa, vedenie gr. kat. cirkvi na čele s biskupom GOJDIČOM a za priamej pomoci provinciála rádu „BAZILIANOV“ Štefana Šebastiana SABOLA, stal sa kláštor „BAZILIANOV“ v Medzilaborciach a Biskupský úrad v Prešove oporou ukrajinských nacionalistov a príslušníkov bánd UPA, ktoré pod tlakom ČA a poľských vojsk boli z oblasti Ukrajiny a Poľska vytlačené na územie ČSR, odkiaľ sa snažili dostať na Západ, a to jak do Rakúska a[;lebo] Nemecka. V tomto období gr. kat. biskupský úrad vydal tajné smernice pre všetkých kňazov gr. kat. cirkvi, aby napomáhali týmto utečencom UPA s upozornením, že sa jedná o bojovníkov za gr. kat. vec. Mnohí vedúci činitelia bánd UPA sa za pomoci gr. kat. kňazov a falošných dokladov dostali na Západ preoblečení za rehoľníkov, kňazov, pod zámienkou cirkevných kuriérov a podobne.

Táto nepriateľská činnosť gr. kat. cirkvi bola odhalená a realizovaná v prípade „HUČKO a spol.“ v Prahe v roku 1947. V tejto súvislosti mal byť zaistený i bývalý provinciál rádu BAZILIANOV Štefan Šebastian SABOL, ktorý pred svojím zatknutím ilegálne utiekol na Západ v roku 1948, kde sa i toho času zdržuje.

V roku 1949 v čase „KA“ (Katolícka akcia) biskup GOJDIČ v Prešove vydal niekoľko štvavých pastierskych listov pre svojich kňazov, v ktorých vyzýval veriacich, aby nepristupovali na spoluprácu so štátnou správou a nič nepodpisovali. V tomto období na vých. Slovensku došlo následkom takéhoto štvania k niekoľkým zhluknutiam obyvateľstva na dedinách. Biskup GOJDIČ bol v tomto čase viackrát navštevovaný vatikánskymi zástupcami v ČSR, DELIVOM a VEROLINIM.¹¹⁴

Keď prevažná časť gr. kat. veriacich sa presvedčila o protiludových a protištátnych výčinoch vysokej hierarchie gr. kat. cirkvi, zišlo sa v roku 1950 v Prešove zhromaždenie pokrokových gr. kat. veriacich a kňazov z celej ČSR, kde bol vydaný „Manifest“ veriacich a pokrokových kňazov za zrušenie ÚNIE, t. j. gr. kat. cirkvi s Vatikánom a návrat do pôvodnej pravoslávnej cirkvi.

V uvedenej dobe pre nepriateľskú činnosť, ktorú vyvíjal gr. kat. biskup GOJDIČ v Prešove, jak za okupácie, tak i po oslobodení, bol v roku 1950 zatknutý a odsúdený.

Niektorí gr. kat. kňazi nesúhlasili s „MANIFESTOM“, ktorý bol vydaný pokrokovými veriacimi gr. kat. cirkvi v roku 1950, ale ako stúpenci biskupa GOJDIČA sa postavili proti tomuto zlúčeniu gr. kat. cirkvi s pravosláviou, a od tej doby snažia sa rôznymi spôsobmi o povolenie gr. kat. cirkvi prenikat' medzi býv. gr. kat. veriacich.

Biskup GOJDIČ už dávno pred svojím zatknutím vymenoval štyroch tajných generálnych vikárov pre gr. kat. cirkev, ktorí v prípade jeho zatknutia majú naďalej tajne viesť gr. kat. cirkev. Tajnými gen. vikármi boli GOJDIČOM ustanovení: Dr. Vasil' HOPKO, býv. svätiaci biskup gr. kat. v Prešove, Dr. Mikuláš RUSSNÁK, Anton TINK a Ján KOKINČÁK, všetci pracovníci biskupského úradu. Krátko po zatknutí biskupa GOJDIČA bol zatknutý i biskup Vasil' HOPKO, takže právomoc tajného generálneho vikára prešla na Dr. Mikuláša RUSSNÁKA, ktorý túto funkciu zastával až do roku 1954, kedy zomrel. Sám však pred svojou smrťou odovzdal poverenie tajného generálneho vikára ukrývajúcejmu sa bývalému špirituálovi gr. kat. cirkvi¹¹⁵ Jánovi LJAVINCOVI. Tento, spolu s ďalšími bývalými gr. kat. kňazmi, ktorí nesúhlasili s pravosláviou, vydávali tzv. „TAJNÉ FAKULTY“ pre prácu kňazov, ktorí sa ukrývali a kňazov, ktorí boli odsunutí na práce do historických zemí.¹¹⁶ Starali sa hlavne o výchovu dorastu, sprostredkovali vysvätenie za kňazov bývalých gr. kat. bohoslovcov, ako tomu bolo v prípade Eugena KOČIŠA a Jána CHANATA. Viedli štvavú kampaň proti pravoslávnej cirkvi, čím sťažovali konsolidáciu pomerov na vých. Slovensku. Za túto

114 Pisateľ vyhodnotenia mal zrejme na mysli tajomníka Apoštolskej nunciatúry v Prahe Mons. Ottavia de Livu a chargé d'affaires Vatikánu Mons. Gennara Veroliniho.

115 Prirodzene, nešlo o špirituála gréckokatolíckej cirkvi, ale Gréckokatolíckeho bohosloveckého seminára v Prešove, teda kňaza dozerajúceho na výchovu tamojších seminaristov.

116 Ide o predpisy alebo smernice, ktoré nemajú všeobecnú platnosť, ale môžu sa uplatňovať len v jednotlivých prípadoch a za mimoriadnych okolností. Schvaľuje ich len biskup, resp. duchovný vykonávajúci jeho funkciu.

protištátnu činnosť boli viacerí gr. kat. kňazi na čele s LJAVINCOM v roku 1955 zatknutí a odsúdení.

Po likvidácii tohto ilegálneho vedenia v roku 1956 bolo zistené oficiálnou cestou, že na štátne úrady boli zasielané býv. veriacimi gr. kat. cirkvi žiadosti o obnovenie gr. kat. cirkvi a povolenie legálneho účinkovania tým gr. kat. kňazom, ktorí neprestúpili na pravosláviu. Tieto žiadosti boli písané z viacerých farností býv. gr. kat. cirkvi z Prešovského kraja.

Vzhľadom na predpoklad, že bývalí predstavitelia gr. kat. cirkvi a duchovní, ktorí neprestúpili na pravosláviu, sú schopní protištátnej činnosti, bola im prostredníctvom agentúry venovaná pozornosť so zameraním zisťovať a odhaľovať ich nepriateľskú činnosť. Ako závažní¹¹⁷ hodnostári v Prešovskom kraji prichádzali do úvahy Miron PETRAŠOVIČ z Prešova, bývalý kanonik Biskupského úradu v Prešove¹¹⁸, ktorý z poverenia biskupa GOJDIČA mal na starosti poskytovať pomoc členom bánd UPA pri ich prechode cez naše územie do západného Nemecka. Anton TINK býv. gen. vikár Užhorodskej diecézy¹¹⁹, ktorý bol tiež činný pri poskytovaní pomoci bándam UPA.

Riadením agenta „KAPELNIK“ na PETRAŠOVIČA bolo zistené, že pred maďarskými udalosťami v roku 1956 tento očakával zvrat ľudovodemokratickeho zriadenia, ku ktorému malo dôjsť vnútornými silami za aktívnej účasti a pomoci západných imperialistov.

Cestou poštovej korešpondencie bolo zistené, že PETRAŠOVIČ udržiava veľmi priateľské a pritom z hľadiska štátno-bezpečnostného závažné styky¹²⁰ s ROJKOVIČOM Teodorom, býv. gr. kat. kanonikom Biskupského úradu v Prešove¹²¹ v tom čase žijúceho v Charitnom dome v Báci, okres Šamorín. O ROJKOVIČOVI bolo z minulosti známe, že bol nápomocný členom bánd UPA a ideológ rusínskeho smeru.

Vyhodnotením uvedených poznatkov z hľadiska štátno-bezpečnostnej situácie v Prešovskom kraji došli operatívni orgánovia¹²² k tomu uzáveru, že tu ide o organizovanú nepriateľskú činnosť za strany bývalých predstavených gr. kat. cirkvi a že tu existuje nové ilegálne vedenie, ktoré túto nepriateľskú činnosť riadi. Uzáver operatívnych orgánov bol správny, čo bolo potvrdené ďalším rozpracovaním prípadu „DEKAN“.

117 Adjektívum „závažní“ je v tejto súvislosti nevhodné. Správne: *významní, dôležití*.

118 Titul kanonika nie je spojený s biskupským úradom, ale s kapitulou, poradným orgánom sídelného biskupa.

119 A. Tink bol v skutočnosti v rokoch 1939 – 1947 generálnym vikárom Apoštolskej administratúry Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie, teda spravoval jej parochie (farnosti) na území Slovenska.

120 Pozri poznámku 112.

121 Pozri poznámku 113.

122 Je to skomolený tvar výrazu z dobovej terminológie ŠtB „operatívny orgán“ s významom *operatívni pracovníci ŠtB*.

Ako organizátori ilegálneho vedenia na základe vyššie uvedených poznatkov sa javili Miron PETRAŠOVIČ z Prešova a jeho styk¹²³ Teodor ROJKOVIČ, v tom čase žijúci v Charitnom dome v Báči, okres Šamorín, býv. gr. kat. kanonik a ideológ rusínskeho smeru.

Na PETRAŠOVIČA bola napojená agentúra, a to agent „KAPELNIK“ a KOŠŤANSKÝ. Táto agentúra donášala od PETRAŠOVIČA správy, že v dohľadnej dobe príde k obnoveniu gr. kat. cirkvi, nakoľko otázka obnovenia gr. kat. cirkvi je prejednávaná vo vláde ČSR a že následkom v tom čase odohrávajúcich sa maďarských udalostí [a] pod tlakom býv. gr. kat. veriacich bude vláda nútená pristúpiť k vyjednávaniu s predstaviteľmi gr. kat. cirkvi, a tak pristúpiť na kompromis gr. kat. cirkvi. Táto agentúra prinášala aj ďalšie správy, že PETRAŠOVIČ prejavoval radosť nad tým, že na uniatskom kongrese v roku 1957 v USA bola zastúpená aj gr. kat. cirkev z ČSR, ktorú tam zastupoval úprchlík Štefan Šebestian SABOL, bývalý provinciál rádu baziliánov v ČSR. Kongres zaujal stanovisko, aby sa pracovalo na oslobodení biskupa GOJDIČA a HOPKU z väzenia a zároveň za obnovenie gr. kat. cirkvi v ČSR. Začiatkom roku 1957 priniesol agent „KAPELNIK“ správu, že PETRAŠOVIČ obdržal od býv. gen. vikára Antona Tinka z Humenného „TAJNÉ FAKULTY“, smernice pre prácu býv. gr. kat. duchovných, ktorí sa nezjednotili s pravosláviou. Tieto smernice boli vydané Vatikánom a obsahovali, ako si majú počínať býv. gr. kat. kňazi v ilegalite alebo v izolácii, tiež kňazi na slobode, ktorí pracovali vo výrobe. PETRAŠOVIČ sa veľmi pochvalne vyjadroval o týchto „TAJNÝCH FAKULTÁCH“, že Vatikán robí veľmi múdru politiku, keď takýmto spôsobom usmerňuje prenasledovaných kňazov.

Prevedením technického úkonu bola táto správa agenta „KAPELNIK“ prevedená a pri domovej prehliadke boli „TAJNÉ FAKULTY“ zabavené.

Tieto „TAJNÉ FAKULTY“ obsahovali:

„Právomoc pre kňazov obidvoch rítov, latinského a východného obradu, ktorí sú deportovaní a uväznení po dobu, kým prenasledovanie trvá“.

1. Svätú omšu slúžiť i bez kňazských šiat, bez skleneného kalicha, s chlebom nekvaseným, keď je a keď nie je aj s kvaseným, len aby bol z pšeničnej múky, bez vína pri umývaní kalicha, bez sviečky a svetla, bez pozostatkov svätých, ale na plachte, keď jestvuje, bez pôstu v akejkoľvek hodine, bez posluhuvača a bez akéhokoľvek svedka, na ktoromkoľvek slušnom mieste, aj vonku v prírode, hoci nie je oltárny kameň, alebo bez knihy, len tak z pamäti, podľa obradov latinských, a to i na väčšiu svät' prvého a druhého radu.¹²⁴
2. Je dovolené kňazom od biskupského ordinariátu vo vážnych a súrnych záležitostiach viackrát slúžiť svätú omšu zachovávajúc potrebné predpisy.
3. Je dovolené kňazom od biskupského úradu, keď je to potrebné, v dňoch nedeľňajších a povinných sviatkov tri sväté omše odsľužiť, a to v kostoloch a v kaplnkách, verejných a poloverejných, ba i v súkromných domoch, keď ho k tomu výzvu veriaci, ale musia byť odstránené hocjaké pohoršujúce veci.

123 Styk je žargónový termín v ŠtB používaný na označenie kontaktnej osoby.

124 Skomolenie viacerých výrazov. Myslia sa tým väčšie, cirkevne prikázané sviatky.

4. Nech sú dišpenzovaní (sprostení)¹²⁵ odslúženia svätej omše za ľud veriaci tí kňazi, ktorí ďaleko od svojich veriacich sú prinútení žiť a žiadne príjmy zo svojej fary nedostávajú, môžu slúžiť sväte omše i za druhého a prijať patričnú obnos za každú svätú omšu.
5. Dovoľené je kňazom, ktorí nemajú tieto vyššie uvedené podmienky, cez rok v ktorejkoľvek hodine bez pôstu, aby veriacim mohli žiadosť urobiť, povinnosti slúžiť, aby aspoň štyri hodiny pred svätou omšou [;sa] postili.
6. Dovoľené je kňazom, ktorí sú v inom kraji, alebo sú deportovaní v cudzine, alebo v ktorom mieste sa nachádzajú, alebo sú na úteku a sa ukrývajú, bez pôstu v ktorejkoľvek hodine cez deň slúžiť svätú omšu.
7. Dovoľené je kňazom i na takých miestach, ktoré nie sú určené pre sväté sviatosti [; tie] vysluhovať, v hociktovej hodine, bez pôstu slúžiť svätú omšu a veriacim podávať sväté prijímanie.
8. Dovoľené je kňazom, ktorí majú ďaleko ist' slúžiť svätú omšu, alebo len ráz denne slúžiť, prijať a používať jedlo pred svätou omšou v podobe tekutiny (ale nie alkoholické veci) v spôsobe medicíny na udržiavanie zdravotnej sily.¹²⁶
9. Je dovoľené, aby veriaci v hociktovej hodine vo dne i v noci mohli prijať sväté prijímanie i bez pôstu, aspoň po jedeniu jednu hodinu zapostiť, a v prípade potreby i sami si vziať do svojej ruky hostie, a tak prijímať a ešte i potajomky vziať a ukrývať, keď by bol kňaz deportovaný, ale treba zamedziť a vylúčiť každé zneuctenie svätej svätosti oltárnej.
Ba môže i pre nemocných doniesť sviatosť, bez svetlá večnej lampy oltárnu a na slušnom mieste u seba držať, aby nebolo od odpadlíkov zneuctené.¹²⁷
10. Hore menovaní kňazi, kým nie sú od svojho biskupa suspendovaní (zastavení) od služby, spovedania, majú právomoc spovedať v celej republike Československej i mimo hraníc svojho terenu biskupstva. Môžu rozhrešovať od akýchkoľvek cenzúr zadržaných prípadov biskupmi vyjmúc prezradenia spovedného tajomstva. Kňaz ak sa pokúsi o ženenie a nahováranie na spovedi k hriechu smilstvo a o rozhrešenie danej svo[jej] spoluhriechnici v smilstve a nemôže požiadať vrchného predstaveného, môžu mu dať rozhrešenie spolukňazi, platné kým sa znovu nedá možnosť odriekať sa najvyššiemu predstavenstvu.¹²⁸

125 Použitý bohemizmus „sprostení“ namiesto výrazu *oslobodení*, zbavení povinnosti.

126 Pravdepodobne ide o doslovný preklad textu. Správne znenie: ... *ako lieku na udržanie fyzických síl*.

127 Znovu ide o doslovný a nepresný preklad so zlým slovosledom, ktorý by mal znieť: „*Ba môže i pre nemocných doniesť sviatosť oltárnu a na slušnom mieste i bez svetla večnej lampy u seba držať, aby nebola odpadlíkmi zneuctená.*“

128 Zlý preklad, slovosled a nesprávna interpunkcia viedli k skomoleniu textu, ktorý mal znieť: „*Hore menovaní kňazi, kým nie sú od svojho biskupa suspendovaní (odstavení) od služby spovedania, majú právomoc spovedať v celej republike Československej i mimo hraníc územia svojho biskupstva. Môžu rozhrešovať od akýchkoľvek cenzúr a prípadov zadržaných biskupmi vyjmúc prezradenia spovedného tajomstva. Kňaz, ak sa pokúsi o ženenie a nahováranie na spovedi k hriechu smilstva a o roz-*

11. Môžu udeliť 100 (sto) dňové odpustky tým, ktorí odpadli od viery a znovu sa prinavrátili.
12. Uľaviť, dišpenzovať môžu od súkromných sľubov, keď sa to netýka jednotlivcov, ale druhej a tretej osoby.
Nemôžu rozhrešiť kňaza latinského obradu, ktorý sa oženil, ani ho oslobodiť od kňazskej hodnosti.
13. Sviatosť birmovania môžu udeľovať, a to podľa predpisov stanovených biskupským úradom, ale s jeho biskupským súhlasom.
14. Keď je kontakt s biskupom prerušený, môžu:
 - a) Sobášiť bez ohlášok s jedným svedkom i bez svedkov, keď sú obidvaja katolíci a nie je iné východisko a je nebezpečné pre kňaza pred patričným duchovným uzavrieť sobáš, keď nejestvuje žiadna prekážka uzavrieť sobáš.
 - b) Môžu napraviť navonok neplatné manželstvá, keď chýbal dostatočný súhlas, i bez svedkov, alebo keď by svedkovia nechceli podpísať.
 - c) Napraviť stav manželský, keď by z jednej alebo z druhej strany obnovenie súhlasu nemohol oddržať, kým trvá súhlas [:k] sobášu, aby neboli hatení bez dišpenzácií uzavrieť katolícky sobáš.
 - d) Môžu dišpenzovať od prekážok sobášu, a to od zakazujúcich vyjmúc od tých, ktoré sú už podľa svojej povahy nedišpenzované, aj od ostatných, a to:
 - I. Od kňazského rádu.¹²⁹
 - II. Od prvej línie príbuzenstva, keď je už stav manželský užívaný.
 - III. Od sľubov večných a jednoduchých u rehoľníkov, ak chcú uzavrieť stav manželský – penzisti.
 - IV. Treba zadovážiť a hľadať dostatočné podmienky a dôvody, keď sa majú dišpenzovať od miešaného manželstva alebo v rozdielnosti náboženstva.

Agent „KAPELNIK“ a „KOŠŤANSKÝ“ hlbšie do prípadu nemohli preniknúť vzhľadom na to, že obidvaja boli rím. kat. kňazi a PETRAŠOVIČ im úplne nedôveroval. Nastala tu pre operatívnych orgánov otázka zaviesť do prípadu vhodnú agentúru, ktorá by bola mala možnosť odhaliť formy protištátnej činnosti ilegálneho vedenia gr. kat. cirkvi, nakoľko bolo zrejmé, že k tejto nepriateľskej činnosti využívajú nábožensky zaťažených svojich bývalých veriacich. Ako vhodný agent bol vybraný „REALISTA“, ktorý bol tiež býv. gr. kat. farárom, avšak do styku s PETRAŠOVIČOM neprichádzal. Podstavením agenta

„REALISTU“ k PETRAŠOVIČOVI bolo zistené, že PETRAŠOVIČ dáva bývalým gr. kat. duchovným, ktorí neprestúpili na pravosláviu, inštrukcie v zmysle uvedených „TAJNÝCH FAKÚLT“, ako majú pracovať.

hrešenie danej svojej spoluhriechnice v smilstve a nemôže požiadať vrchného predstaveného, môžu mu dať spolukňazi rozhrešenie platné, kým sa znovu vytvorí možnosť zodpovedať sa najvyššiemu predstavenstvu.“

¹²⁹ Správne ma byť „Od kňazského stavu.“

Podľa týchto inštrukcií, samotný agent „REALISTA“ mal byť sústavne v styku so svojimi bývalými veriacimi cestou kurátorov a vysluhovať im všetky náboženské úkony (krsty, sobáše, omše a spovede) i napriek tomu, že nemal štátny súhlas. Ďalej, PETRAŠOVIČ usmerňoval agenta „REALISTU“, aby viedol svojich bývalých veriacich k tomu, aby pred voľbami v roku 1957 písali na kanceláriu prezidenta republiky žiadosti o obnovenie gr. katolíckej cirkvi a povolenie legálneho účinkovania gr. kat. duchovných, ktorí neprestúpili na pravosláviu s vyhrážkou, že keď ich žiadosti nebude vyhovené, nezúčastnia sa volieb. PETRAŠOVIČ písanie žiadosti odôvodňoval tým, že vláda ČSR bude mať záujem, aby voľby dobré dopadli a bude nútená jednať o povolení gr. katolíckej cirkvi. Taktiež inštruoval agenta „REALISTU“, aby svojich bývalých veriacich usmernil tak, že keď ich budú získavať do JRD, aby kládli podmienku, že vtedy vstúpia do JRD, ak bude obnovená gr. katolícka cirkev. PETRAŠOVIČ zdelil agentovi „REALISTOVI“, že uvádzané smernice rozobral s Teodorom ROJKOVIČOM, ktorý s takýmto počínaním súhlasí a schvaľuje [ho].

Preverením týchto poznatkov bolo zistené, že takéto usmernenia PETRAŠOVIČ dával aj ďalším býv. gr. katolíckym kňazom, ktorí neprestúpili na pravosláviu, a to Jánovi ZUBEROVI, ktorý pôsobil v Novosedliciach, okres Teplice – Lázně a tento viedol podľa týchto smerníc svojich bývalých veriacich v obci Zubné, Hostovice a Vyšná Jablonka, okres Humenné, Štefanovi SIMKOVI, bytom v Beniakovciach, okres Košice, ktorý viedol v zmysle týchto smerníc svojich bývalých veriacich v obci Matysová, okres Stará Ľubovňa a ďalší. Táto podvratná činnosť bola potvrdená v tom, že býv. gr. kat. veriaci z viacerých obcí Prešovského kraja v roku 1957 písali žiadosti za obnovenie gr. kat. cirkvi a odopreli voliť kandidátku NF, a to v obci Matysová, okres Stará Ľubovňa, Ruské Peklany, okres Prešov, Trhovište, okres Michalovce, Čičarovce, okres Veľké Kapušany, Banské a Davidov, okres Vranov a Veľký Bukovec¹³⁰, okres Stropkov.

Cestou poštovej korešpondencie bolo zistené, že PETRAŠOVIČ udržuje s Teodorom ROJKOVIČOM v Báci, okres Šamorín, písomný styk. Touto cestou bolo zistené, že obaja, t.j. ROJKOVIČ a PETRAŠOVIČ sa snažili informovať o situácii gr. kat. cirkvi v ČSR nepriateľské zahraničie, čo nasvedčoval tento obsah listu, ktorý písal Teodor ROJKOVIČ v mesiaci septembri 1956 PETRAŠOVIČOVI do Prešova:

„Ohľadom pražského procesu som zabudol poznamenať, že súd, i keď bol mierny, predsa je ťažko znášať tú myšlienku, že bezzákonne narodené dieťa (Pravoslávna cirkev v ČSR) na základe rozsudku uznali ako zákonné. Škoda je benzínu v tomto štáte, ktorý len terorizuje náboženské vyznanie, avšak do sveta farizejsky vytrubuje, ako zachováva náboženskú slobodu vyznania podľa ústavného zákona. Túto charakteristickú okolnosť je potrebné nám oznamovať v zahraničí, nakoľko, ako to vypadá, oni tam v zahraničí o tomto nemajú vedomosť.“

130 Ide o chybné označenie, pretože sa zrejme jedná o obec Veľké Bukovce.

ROJKOVIČ ďalej v dopise píše, že sa stretol s býv. gr. katolíckym farárom Jánom KRAVČIKOM, ktorý mu medzi iným rozprával, že jeho dcéra šťastlivo pricestovala do USA za svojím manželom, ktorý je tiež býv. gr. kat. farárom. Podľa obsahu dopisu bolo zrejme, že ROJKOVIČ po dcére KRAVČIKA, ktorá odcestovala do USA, poslal správy týkajúce sa situácie gr. kat. cirkvi v ČSR.

V záujme zistiť ďalšie styky PETRAŠOVIČA a odhaliť osoby prostredníctvom ktorých podáva správy do nepriateľského zahraničia bola na PETRAŠOVIČA nasadená sledovačka. V decembri 1956 sledovačka zistila, že PETRAŠOVIČ odišiel na návštevu k svojej dcére do Piešťan, kde sa stretol s jezuitom Michalom POTOCKÝM pôsobiacim ako svetský rím. kat. kňaz v Kostolnej, okres Senec. PETRAŠOVIČ s POTOCKÝM viedli viac ako hodinový rozhovor v kaplnke na námestí v Piešťanoch.

Krátko po tomto stretnutí cestou poštovej korešpondencie bol zachytený dopis, ktorý písal PETRAŠOVIČ z Prešova ROJKOVIČOVI do Báci, v ktorom mu zdeľuje:

„Bol som v Bratislave a tam som sa dopyčul, že v ČSR budú znovu povolené mužské rehole, okrem rehole jezuitov, a že kňazi, ktorí sú teraz vo výrobe, majú sa vrátiť do duchovnej správy. Počul som aj to, že do konca júla 1957 má byť aj naša gr. kat. otázka daná do poriadku, že prešovská diecéza bude znovu utvorená, len neviem, že kedy a akým spôsobom bude táto otázka usporiadaná.

Poľský kardinál, eminencia VYŠINSKÝ odchádza teraz do Ríma a bude tam referovať aj o položení cirkvi u nás (v ČSR) a zvlášť o gr. kat. cirkvi, ktorú do podrobnosti dobre pozná. Dúfam, že dobre a neúnavne pracujete“.

Na základe uvedených poznatkov vyvstal pred operatívnymi orgánmi ďalší závažný úkol: prostredníctvom agentúry preveriť či v danom prípade jezuita POTOCKÝ je tou osobou, čo kardinála VIŠINSKÉHO informuje o situácii gr. kat. cirkvi v ČSR.¹³¹ Vzhľadom na to, že POTOCKÝ pochádza z okresu Veľké Kapušany, bolo rozhodnuté zaviesť do prípadu agenta KLIMENT, ktorý pôsobil v rodnej obci POTOCKÉHO ako rím. kat. duchovný a s POTOCKÝM sa dobré pozná. K napojeniu agenta KLIMENT na POTOCKÉHO došlo za tých okolností, že agent z príležitosti cirkevného sviatku pozval POTOCKÉHO do rodnej obce za kazateľa. Zároveň boli vytvorené k tomu také podmienky, aby POTOCKÝ dostal od KNV súhlas. Takto pripravené podmienky umožnili stretnutie sa POTOCKÉHO s našim agentom KLIMENTOM, ktorý POTOCKÉHO pozval na faru a podľa danej mu legendy zistil, že POTOCKÝ koncom roku 1956 navštívil legálne Poľsko, kde prišiel do styku s predstaveným kláštora rádu jezuitov LEŠNIAKOM v Zakopanom. LEŠNIAK sprostredkoval POTOCKÉMU styk s jezuitami OLEŠČAKOM a CHOMOROVSKÝM v Krakove. POTOCKÝ menovaným jezuitom

131 Ide o kardinála S. Wyszyńského (1901 – 1981), od roku 1948 arcibiskupa varšavského a poľského primasa, ktorý bol pápežom Františkom v roku 2017 vyhlásený za blahoslaveného.

podal skreslené správy o situácii rím. kat., ako aj gr. kat. cirkvi v ČSR s tým úmyslom, aby tieto správy boli odoslané do Vatikánu prostredníctvom jezuitov generálovi JANSENOVI. Ďalej sa POTOCKÝ zveril agentovi KLIMENT v tom, že prednášal v kláštore jezuitov v Krakove novicom o cirkevných pomeroch v ČSR.

Ďalším riadením agenta KLIMENT na POTOCKÉHO bolo zistené, že pred odchodom kardinála VYŠINSKÉHO do Ríma začiatkom roku 1957 jezuita POTOCKÝ so súhlasom tajného provinciála rádu jezuitov na Slovensku JUROVSKÉHO ilegálne prešiel do Poľska, kde jezuita LEŠNIAK a OLEŠČAK sprostredkovali mu styk s kardinálom VYŠINSKÝM vo Varšave. POTOCKÝ predal¹³² VYŠINSKÉMU správy o cirkevnej situácii v ČSR, aby tieto odovzdal vo Vatikáne. POTOCKÝ hovoril agentovi mimo iného, že jezuita LEŠNIAK z Poľska mu posielal katolícke časopisy. LEŠNIAK za pomoci turistov tieto časopisy posielal do Vysokých Tatier, duchovnému správcovi charity TOMAŠOVIČOVI (bývalý rehoľník rádu františkánov) a tento ich zasielal na kryciu adresu do Piešťan, odkiaľ si ich osobne POTOCKÝ preberal.

Za účelom overenia správ o činnosti jezuitu POTOCKÉHO bol vyťaženy agent „KAPELNIK“, ktorý bol tiež rehoľník rádu františkánov, či pozná TOMAŠOVIČA v Tatrách. Keďže „KAPELNIK“ sa z minulosti poznal s TOMAŠOVIČOM, bol na neho napojený a po niekoľkých osobných návštevách dal agentovi „KAPELNIKOVI“ doporučený list pre jezuitu LEŠNIAKA v Zakopanom. Na základe toho doporučujúceho listu bol agent „KAPELNIK“, spoločne s agentom KOŠŤANSKÝM, vyslaný do Poľska na turistický zájazd. Pri návšteve jezuitu LEŠNIAKA v Zakopanom, keď mu agent „KAPELNIK“ odovzdal doporučujúci list od TOMAŠOVIČA, zistil, že jezuita POTOCKÝ dochádza do Poľska jak legálne, tak aj ilegálne, a informuje jezuitov v Poľsku o celkových pomeroch v ČSR. Zároveň LEŠNIAK zdelil agentovi „KAPELNIKOVI“ a KOŠŤANSKÉMU, že POTOCKÉMU sprostredkoval styk s kardinálom VYŠINSKÝM pred jeho odchodom do Vatikánu. LEŠNIAK žiadal agenta „KAPELNIKA“ a KOŠŤANSKÉHO, že jestli majú v ČSR záujemcov o štúdium na bohosloveckej fakulte, aby týchto poslali buď legálne alebo ilegálne do Zakopaného v Poľsku, kde jezuita LEŠNIAK zariadi ďalšie, aby mohli v niektorom kláštore študovať.

V snahe zapojiť do ilegálnej činnosti čo najviac bývalých gr. kat. farárov, vypracoval Teodor ROJKOVIČ začiatkom roku 1957 smernice, podľa ktorých sa mali riadiť a viesť svojich veriacich s cieľom, aby jednotne hovorili z vládnu komisiou, nakoľko počítali, že pod tlakom žiadostí zasielaných býv. gr. kat. veriacimi na kanceláriu prezidenta republiky vláda vyšle komisiu, ktorá bude nútená skúmať otázku povolenia gr. kat. cirkvi v ČSR. Toto usmernenie ROJKOVIČ zaslal PETRAŠOVIČOVI do Prešova, Michalovi SZÉKELYIMU do Košíc, ktorý predtým pôsobil ako gr. kat. farár v obci Ruská Nová Ves, okres Prešov, a Andrejovi ZIMOVI, býv. gr. kat. farárovi do Košíc. Všetci menovaní boli požiadaní, aby tieto smernice tiež každý trikrát rozmnožil a zaslal ďalším trom býv. gr. kat. farárom, aby takýmto spôsobom, t. j. trojbunkovým, tieto smernice rozmnožili

132 Bohemizmus indikujúci nesprávny význam. Správne: *odovzdal*.

a zároveň touto cestou malo sa docieľiť utajenie, aby nebolo možné odhaliť túto činnosť. Tieto smernice obsahovali tieto body:

- a) Obnoviť v ČSR gr. kat. cirkev.
- b) Prepustiť na slobodu biskupa GOJDIČA a HOPKU, ako aj všetkých gr. kat. farárov nachádzajúcich sa vo väzení a umožniť im spolu s farármí, ktorí sú vo výrobe, aby zaujali svoje predošlé farnosti.

Pri styku ROJKOVIČA s rehoľným kňazom, baziliánom Jánom POTAŠOM, ktorého ROJKOVIČ oboznámil s obsahom jeho smerníc, POTAŠ tieto doplnil s tým, že do smerníc je potrebné ešte zahrnúť toto:

- a) Obnovenie gr. kat. kláštorov,
- b) Aby bola povolená výchova gr. kat. duchovenstva,
- c) Aby bolo povolené vyučovanie náboženstva gr. kat. cirkvi na školách.

Keďže PETRAŠOVIČ a spol. nemohli docieľiť obnovenie gr. kat. cirkvi v ČSR vnútornými silami, po vzájomnej dohode s ROJKOVIČOM, odišiel ROJKOVIČ v roku 1957 legálnou cestou do Maďarska s úmyslom navštíviť tam žijúceho gr. kat. biskupa DUDAŠA v Nyiregyháze a požiadať ho, aby prostredníctvom italského vyslanectva v Maďarsku predal informácie do Vatikánu o situácii gr. kat. cirkvi v ČSR.¹³³ Taktiež mal v úmysle od DUDAŠA žiadať usmernenie, že ako si majú počínať gr. kat. kňazi v ČSR. Nakoľko biskup DUDAŠ sa nachádzal na liečení mimo Maďarska, ROJKOVIČ predal¹³⁴ informácie svojmu príbuznému Štefanovi ROJKOVIČOVI, ktorý je v Maďarsku vo funkcii gen. vikára gr. kat. cirkvi, a požiadal ho, aby on zariadil, aby bol informovaný Vatikán o situácii gr. kat. cirkvi v ČSR.

Na základe týchto získaných poznatkov v snahe zabrániť ďalšej nepriateľskej činnosti ilegálnemu vedeniu gr. kat. cirkvi v kraji Prešov, ktorá činnosť bola rozpracovaná ako akcia „DEKAN“, bolo rozhodnuté prikróčiť k realizácii vedúcich osôb a pri tejto realizácii boli vzaté do väzby tieto osoby:

PETRAŠOVIČ Miron, narodený 28.9.1890 v Medvedzí, okres Svidník, bytom v Prešove, syn býv. gr. kat. farára, za býv. ČSR bol funkcionárom čl. strany ľudovej¹³⁵, za tzv. Slovenského štátu kanonik gr. kat. cirkvi na biskupskom úrade v Prešove.

ROJKOVIČ Teodor, narodený 27.6.1877 v Drienici, okres Sabinov, posledne bytom Báč, okres Šamorín, pochádza z úradníckej rodiny, za tzv. Slovenského štátu až do zrušenia gr. kat. cirkvi bol kanonikom tejto cirkvi na biskupskom úrade Prešov.

133 Ďalšie bohemizmy meniace význam výroku. Správne: „...prostredníctvom talianskeho vyslanectva v Maďarsku odovzdal informácie ...“.

134 Pozri poznámku 127.

135 Ide o Československú stranu lidovú.

POTAŠ Ján, narodený 2. marca 1918 v Prešove, posledne bytom Novosedlice, okres Teplice-Lázně, rehoľník rádu baziliánov, ktorý bol už za protištátnu činnosť stíhaný, pochádza zo živnostenskej rodiny.

ZUBER Ján, narodený 14. januára 1920 v Stanči, okres Trebišov, posledne bytom Novosedlice, okr. Teplice – Lázně, pochádza z roľníckej rodiny, býv. gr. kat. kňaz, ktorý pôsobil v obci Hostovice, okres Snina do roku 1950.

SZÉKELY Michal, narodený 27.8.1888 v Ruskej Novej Vsi, okres Prešov, posledne bytom Košice, pochádza z roľníckej rodiny, býv. gr. katolícky farár.

SIMKO Štefan, narodený 16.7.1915 vo Valaškovciach, okres Humenné, posledne bytom Beniakovce, okres Košice, pochádza z rodiny býv. gr. kat. farára. Sám tiež ako býv. gr. kat. farár.

POTOCKÝ Michal, narodený 6.4.1912 vo Vysokej nad Uhom, okres Veľké Kapušany, posledne bytom v Kráľovej pri Senci, rehoľník rádu jezuitov, pochádza z bohatej roľ. rodiny.

Všetci menovaní sa v priebehu vyšetrovania k zistenej trestnej činnosti v podstate doznali. Okrem zistenej trestnej činnosti objasnili bližšie jednotlivé spôsoby prevádzania ich nepriateľskej činnosti a vyšetrovaním bola zistená i ďalšia ich nepriateľská činnosť so zameraním škodiť nášmu štátnemu zriadeniu.

PETRAŠOVIČ Miron a ROJKOVIČ Teodor sa v priebehu vyšetrovania ukázali ako verní prívrženci biskupa GOJDIČA a svoj nepriateľský postoj k ľud. dem. zriadeniu v ČSR uplatňovali stále až do ich zatknutia. Svoju činnosť zakativizovali hlavne po roku 1950, kedy bola gr. kat. cirkev zlúčená s pravoslávnuou a od tej doby začali pracovať, aby táto cirkev bola znovu povolená v ČSR. PETRAŠOVIČ a ROJKOVIČ boli prví z iniciátorov písania tzv. „Memoranda“ vláde ČSR už v roku 1950 počas zdržovania sa v sústreďovacom kláštore v Hlohovci. Toto tzv. „Memorandum“ písali v mene gr. kat. veriacich, o čom vôbec gr. kat. veriaci nemali vedomosť a ani sa vôbec nedožadovali v tomto čase povolenia gr. katolíckej cirkvi v ČSR.

PETRAŠOVIČ, ROJKOVIČ a Anton TINK, býv. gen. vikár gr. kat. cirkvi, ktorý nebol v akcii „DEKAN“ zatknutý pre jeho stálu nemoc, po vzájomnej dohode všetci traja nabádali sústavne býv. gr. kat. kňazov k prevádzaniu protištátnej činnosti od roku 1950 a za týmto účelom dávali jednotlivým býv. gr. kat. kňazom takéto inštrukcie:

- a) Neprestupovať na pravosláviu a viesť aj veriacich, aby neprestupovali, nechodili do pravoslávnych kostolov a neuznávali pravoslávnych farárov.
- b) Viesť veriacich k býv. gr. kat. cirkvi v jednotlivých farnostiach, aby pri presvedčovaní ich do JRD kládli podmienky, že vtedy vstúpia do JRD, keď vláda povolí gr. kat. cirkev.
- c) Využívať celoštátnych akcií poriadanych KSC a vládou, hlavne v predvolebnom období, k tomu, aby veriaci písali hromadné žiadosti vláde za znovupovolenie gr. kat. cirkvi.
- d) Gr. kat. veriacim vykonávať všetky náboženské úkony, ako krsty, spovede, sobáše, omše a podobne s tým cieľom, aby títo nemuseli chodiť do pravosláv-

neho kostola. Tieto náboženské úkony vykonávať tajne, keď nemajú k tomu štátny súhlas.

V priebehu vyšetrovania Teodora ROJKOVIČA a Mirona PETRAŠOVIČA títo priznali, že inštruovali býv. gr. kat. kňazov aby títo svojich veriacich viedli k tomu, aby títo pri zakladaní JRD dávali požiadavku štátnym orgánom, aby bola znovu povolená gr. kat. cirkev. O tomto vypovedá zaistený ROJKOVIČ toto:

„V priebehu návštev gr. kat. farárov na ich pôsobiskách, ich býv. veriach a opačne, keď navštevovali samotní býv. gr. kat. kňazi svojich veriacich na dedinách, dávali pokyny týmto veriach v tom smere, aby pri presvedčovaní ich do JRD kládli podmienky povolenia gr. kat. cirkvi. Okrem toho, aby žiadali prepustenie z väzenia gr. kat. biskupov a býv. gr. kat. farárov. Takéto podmienky mali znamenať, že len vtedy vstúpia do JRD, keď bude znovu povolená gr. kat. cirkev v ČSR¹³⁶ Pokyny k takémuto usmerňovaniu gr. kat. veriach dal ešte Dr. Mikuláš RUSSNÁK, ktorý bol poverený funkciou zástupcu biskupa býv. gr. kat. cirkvi v ČSR.“

ROJKOVIČ ďalej potvrdzuje, že i zatknutý Miron PETRAŠOVIČ v rokoch 1956 – 1957 pri styku s veriachmi týchto inštruoval, aby do JRD nevstupovali, len iba za podmienok, že bude znovu povolená gr. kat. cirkev.

Zaistený Štefan SIMKO, ktorý pôsobil ako býv. gr. kat. farár v obci Matysová, okres Stará Ľubovňa a od roku 1950 pracuje vo výrobe, o svojej činnosti vypovedá toto:

„Pred voľbami v roku 1957 prišiel som do styku s bývalou rehoľnicou¹³⁷ Annou GERJAKOVOU žijúcou v obci Matysová, okres Stará Ľubovňa. Túto som usmernil, aby sa spojila s bývalými kurátormi gr. kat. cirkvi v obci a aby spoločne napísali žiadosť na kanceláriu prezidenta republiky s tým, aby bola znovu povolená gr. kat. cirkev, lebo že iná ak nebude povolená, tak voľby dopadnú špatne.“¹³⁸

O tom, že ako sa snažili informovať nepriateľské zahraničie o cirkevnej situácii v ČSR a akých foriem používali zaistený ROJKOVIČ vypovedá toto:

„Spomínam si teraz, že Miron PETRAŠOVIČ zaslal prostredníctvom jezuitu Michala POTOCKÉHO kardinálovi VYŠINSKÉMU do Varšavy správy o celkovej situácii gr. kat. cirkvi v ČSR s tým, aby kardinál VYŠINSKÝ s týmito správami oboznámil pápeža PIA XII. Viem to z toho dôvodu, lebo Miron PETRAŠOVIČ po príchode kardinála VYŠINSKÉHO z Vatikánu mi o tomto spomínal.“

136 Takto je uvedené v originálnom texte.

137 Správne: *rehoľníčkou*.

138 Ide o skomolenie zápisu výpovede alebo jeho prepisu. Táto časť výpovede pravdepodobne znela: „...lebo že inak, ak nebude povolená, tak voľby dopadnú špatne.“

Okrem toho, zatknutý ROJKOVIČ a PETRAŠOVIČ boli v styku s ďalšími gr. kat. kňazmi v Maďarsku, konkrétne so SZANTAYIOM Semanom Štefanom a ďalšími, ktorí tiež informoval o situácii gr. kat. cirkvi v ČSR.¹³⁹ O tomto zaistený ROJKOVIČ vypovedá:

„Ja a tiež Miron PETRAŠOVIČ sme prostredníctvom Semana SZANTAYIOHO v Maďarsku chceli informovať o situácii gr. kat. cirkvi v ČSR aj biskupa DUDAŠA s tým, že buď nech nám poradí sám ako máme postupovať, aby sme dosiahli svojho cieľa.....¹⁴⁰ resp. keď biskup nám v tomto smere nebude vedieť poradiť, aby o situácii gr. kat. cirkvi v ČSR informoval nejakým spôsobom Vatikán.“¹⁴¹

Všetky uvedené správy zaslané buď priamo do Vatikánu alebo cestou jednotlivých bývalých gr. kat. farárov, ktorí mali styk do USA, boli zasielané s tým cieľom, aby Vatikán urobil patričné opatrenia na medzinárodnom fóre za obnovenie gr. kat. cirkvi v ČSR. Zatknutý PETRAŠOVIČ o tomto vypovedá:

„O tom, že som napísal Teodorovi ROJKOVIČOVI, že kardinál VYŠINSKÝ ide do Vatikánu, kde má možnosť informovať pápeža PIA XII. o pomeroch gr. kat. cirkvi v ČSR a že o týchto pomeroch je VYŠINSKÝ informovaný som písal preto, lebo som predpokladal, že na základe opatrení, ktoré robí Vatikán na medzinárodnom fóre, bude povolená gr. kat. cirkev v ČSR. Pod slovom medzinárodný for¹⁴² som myslel, že táto otázka gr. kat. cirkvi v ČSR sa bude prejednávať pred medzinárodným súdom v Hágu“.

Aktívnym pomocníkom ROJKOVIČA a PETRAŠOVIČA pri prevádzaní podvratnej činnosti bol rehoľník rádu „baziliánov“ Ján POTÁŠ, ktorý pôsobil v historických zemiach a tam riadil a usmerňoval býv. gr. kat. farárov, ako títo majú vplývať na svojich veriacich žijúcich na vých. Slovensku. POTÁŠ v roku 1956 osobne navštívil ROJKOVIČA v Báči v jeho miestnosti, kde sa spoločne dohodli na postupe, ako pracovať ilegálne za povolenie gr. kat. cirkvi v ČSR. Ján POTÁŠ po príchode do Teplic – Lázní zorganizoval tam žijúcich gr. kat. farárov, ktorí tam odišli na práce, a to Mikuláša ČISÁRIKA, Jána ČISÁRIKA, Jána ZUBERA a Štefana UJHELYIHO k prevádzaniu protištátnej činnosti.¹⁴³ Na jeho

139 Presnejšie to bol Dr. I. Szémán-Szántay (1880 – 1960), gréckokatolícky kňaz, historik, teológ, publicista a redaktor. Študoval a pôsobil v Prešove, od roku 1924 v Miškoveckom apoštolskom exarcháte.

140 Pozri odkaz 131.

141 Miklós Dudás (1902 – 1972) bol od roku 1939 hajdúdorožským biskupom a od roku 1946 aj administrátorom Miškoveckého apoštolského exarchátu gréckokatolíckej cirkvi, ktorá bola v Maďarsku legálnou.

142 Správne: *medzinárodné fórum*.

143 Ide o bratov Mikuláša Čisárika (1913 – 1978) a Jána Čisárika (1909 – 1969) i Štefana Ujhelyiho (1912 – 1994), gréckokatolíckych kňazov angažovaných v hnutí za obnovenie gréckokatolíckej cirkvi.

podnet usporiadal viacej ilegálnych schôdzok, a to jak v byte POTAŠA, tak aj v byte ZUBERA a UJHELYIHO.

POTAŠ na týchto schôdzkach nabádal menovaných, aby okrem podpísania tzv. „Memoranda“ títo viedli svojich synov, aby tajne študovali teológiu a takto ich pripravovali za kňazov. Nábožensky založené dievčatá aby pripravovali pre vstup do rehole. Pri týchto schôdzkach POTAŠ zdôrazňoval, že toto je nutné prevádzať a pripravovať z tohto dôvodu, aby v prípade povolenia gr. kat. cirkvi táto mala ihneď svoj dorast. POTAŠ sa pri svojej činnosti riadil pokynmi PETRAŠOVIČA a ROJKOVIČA v snahe udržať v náboženskom presvedčení gr. kat. veriacich. Sám rozmnožoval a rozširoval protištátne letáky s obsahom o tzv. zázraku na Ukrajine a v Poľsku.

Ján ZUBER ako býv. gr. kat. farár na základe POTAŠOVHO usmernenia zasielal svojim býv. veriacim do obce Hostovice, okres Snina, Zubné a Osadné, okres Humenné anonymné dopisy protištátneho obsahu, ktorými hrubo hanobil naše ľud. demokratické zriadenie, poburoval občanov jak proti nášmu zriadeniu, tak aj proti pravoslávnej cirkvi a jej kňazom, ktorých hrubo hanobil a urážal.

Jezuita Michal POTOCKÝ pri vyšetrovaní doznal, že koncom roku 1956 bol legálne v Poľsku, kde vyjednával s predstaveným jezuitov v Poľsku LEŠNIAKOM, OLEŠŇAKOM a CHOMOROVSKÝM o možnostiach tajného štúdia býv. bohoslovcov z ČSR v Poľsku, aby títo po skončení štúdia mohli ilegálne pracovať v ČSR. Po príchode z Poľska navštívil tajného provinciála Jozefa JUROVSKÉHO v obci Uľanka pri Banskej Bystrici, ktorého podrobne informoval o svojej ceste v Poľsku. JUROVSKÝ počínanie POTOCKÉHO schvaľoval a usmernil ho, aby sa snažil nadviazať spojenie s kardinálom VYŠINSKÝM. Začiatkom roku 1957 POTOCKÝ skutočne ilegálne odišiel do Poľska, kde za pomoci poľského jezuitu LEŠNIAKA sa dostal na doklady prof. OLEŠNIAKA do Varšavy, kde navštívil kardinála VYŠINSKÉHO, ktoré podrobne informoval o postavení gr. kat. cirkvi v ČSR podľa správ od PETRAŠOVIČA, že táto bola zrušená v ČSR, farári boli daní do výroby a niektorí s biskupom GOJDIČOM a HOPKOM boli zaistení, že rehole boli zrušené a rehoľní kňazi tiež daní do výroby, že v ČSR je nedostatočná výchova kňazského dorastu na školách, že sa náboženstvo nevyučuje, nie je povolená katolícka tlač, ako aj to, ako v ilegalite pracujú rehoľní kňazi. Zároveň sa pýtal kardinála VYŠINSKÉHO, či on ako rehoľný kňaz môže nastúpiť do pastoraácie, kde mal lepšie možnosti sa starať o výchovu mládeže v ČSR v duchu idealistickom a protimarxistickom. Kardinál VYŠINSKÝ povzbudil POTOCKÉHO v jeho snahách dostať sa do pastoraácie a kázal mu pracovať v ČSR v duchu náboženskom v prospech cirkvi, aby sa hlavne zameral na mládež a túto podchytil pod svoj vplyv, lebo mládež je zlatým stĺpom cirkvi. VYŠINSKÝ mu kázal, aby takto usmernil aj ďalších rehoľníkov a kňazov, ktorí sú buď v pastoraácii alebo vo výrobe.

Ako to z celého prípadu v priebehu agentúrno-operatívneho rozpracovania sa ukázalo a vyšetrovaním bolo potvrdené, záverom je možné konštatovať toto:

- a) Väčšina bývalých predstavených gr. kat. cirkvi, ktorí neprešli na pravosláviu sú zarytými nepriateľmi nášho ľud. dem. zriadenia. Stoja na pozíciách Vati-

kánu s cieľom narušovať budovateľské úsilie pri výstavbe socializmu, hlavne na ideologickom fronte. Pod rúškom boja proti pravoslávnej cirkvi [; sa snažia] pestovať nenávisť proti ZSSR medzi občanmi gr. kat. vyznania a proti pokroku vôbec.

- b) Narušovať celkovú konsolidáciu pomerov v kraji, zneužívať náboženské cítenie niektorých zaostalých občanov-roľníkov, a týmto spôsobom odvracať pozornosť, hlavne roľníkov, od socializácie dediny.

Táto nepriateľská činnosť uvedených gr. kat. farárov na čele s Mironom PETRAŠOVIČOM a spol. bola im v priebehu súdneho pojednávania dokázaná, za ktorú činnosť boli vynesené tieto rozsudky:

PETRAŠOVIČ Miron – bol odsúdený na trest odňatia slobody v trvaní dvoch rokov bezpodmienečne.

ROJKOVIČ Teodor – bol odsúdený na trest odňatia slobody na dobu troch rokov.

POTAŠ Ján – bol odsúdený na trest odňatia slobody na dobu dvoch rokov bezpodmienečne.

SZÉKELY Michal – bol odsúdený na trest odňatia slobody na jeden rok bezpodmienečne.

ZUBER Ján – bol odsúdený na trest odňatia slobody na dobu dva a pol roka bezpodmienečne.

SIMKO Štefan – bol odsúdený trestom odňatia slobody na dobu dvoch rokov bezpodmienečne.

POTOCKÝ Michal – bol odsúdený na štyri roky odňatia slobody ako trest hlavný a prepadnutie majetku ako trest vedľajší.

V Prešove dňa 22. decembra 1959

Vypracoval:

Zástupca náčelníka 3. odboru:

npor. K á č e r Ladislav:¹⁴⁴

144 V dokumente nasleduje vlastnoručný podpis npor. L. Káčera.

Prameň: Archív Ústavu pamäti národa v Bratislave (A ÚPN), f. Krajská správa Ministerstva vnútra Prešov (B 10-7), inv. j. 31, šk. 2. – Strojopis, prvopis, A4, 22 s., j. slovenský.

DOKUMENT Č. 37

29. január 1960, Bratislava. Výber z dokumentu, v ktorom sa rozhoduje o riešení dôsledkov pripravovanej reformy územného členenia Československa v orgánoch strán a spoločenských organizácií NF, najmä KSUP.

U z n e s e n i e

z 5. schôdze Sekretariátu ÚV KSS, konanej dňa 29. januára 1960.

K bodu: Návrh na prevedenie územných zmien v orgánoch niektorých spoločenských organizácií.
(s. K r e t o v á)

Príloha III.

Sekretariát ÚV KSČ 9. decembra 1959 prerokoval návrh na uskutočnenie územných zmien niektorých spoločenských organizácií a návrh schválil ako rámcové opatrenia pre orientáciu všetkých spoločenských organizácií.

V zmysle uvedeného uznesenia sekretariát ÚV KSČ v II. polovici roku 1960 prerokuje návrhy na novú systemizáciu aparátu spoločenských organizácií.

V opatreniach ÚV KSČ nie sú pojaté organizácie, ktoré majú výlučne celoslovenskú pôsobnosť a preto návrh na prevedenie územných zmien týchto organizácií spolu so zásadami ÚV KSČ predkladáme sekretariátu ÚV KSS. (Ide o Stranu slobody, Stranu slovenskej obrody, Csemadok a Kultúrny spolok ukrajinských pracujúcich).

X X X

Územné zmeny v orgánoch spoločenských organizácií budú časove uskutočnené po okresných a krajských konferenciách strany a skončia pred 12.VI.1960, s výnimkou Československého zväzu telesnej výchovy a Zväzarmu, kde sa uskutočnia zmeny po II. celoštátnej spartakiáde.

Počet členov volených orgánov (predsedníctiev a plén) v nových okresných a krajských výboroch sa oproti doterajšiemu stavu rozšíri zhruba o 1/3. Týmto opatrením sa vytvoria predpoklady pre zvýšenie úlohy týchto orgánov a k úspešnému plneniu úloh v nových územných celkoch.

Počet pracovníkov v orgánoch spoločenských organizácií je stanovený tak, aby v jednotlivých nových okresných a krajských výboroch bol približne ten istý počet platených pracovníkov ako v doterajších okresných a krajských výboroch. U niektorých organizácií spoločensky dôležitých a s väčšou členskou základňou je počet plateného aparátu, predovšetkým v okresných výboroch, zvýšený oproti doterajšiemu stavu. Vyplyva to z nutnosti zvýšiť úlohu a právomoc nových okresných výborov, podstatne zlepšiť ich politicko-organizátorskú činnosť a pomoc základným organizáciám, predovšetkým na dedine.

Navrhovaný počet platených pracovníkov je predbežný a týka sa jedine krajských, okresných orgánov.

V sídlach nových okresov a krajov budú ustanovené prípravné výbory zložené z predstaviteľov doterajších krajských a okresných výborov spoločenských orga-

nizácií, ktoré pod vedením stranických orgánov a za pomoci svojich vyšších orgánov pripravujú nové okresné a krajské konferencie.

Územné zmeny budú v orgánoch jednotlivých spoločenských organizácií prevedené takto:¹⁴⁵

... ..

Kultúrny spolok ukrajinských pracujúcich (KSUP):

Ústredný výbor KSUP-u so sídlom v Prešove má 31 členov a 7 náhradníkov. V aparáte pracuje celkovo 64 pracovníkov (43 politických a 21 administratívno-technických).

Z toho: Na ÚV KSUP-u	10 politických a 11 administratívno-technických
spolu:	21
V 3 redakciách	15 redaktorov 2 admin. sily
spolu:	17
a na 10 okresoch	18 politických 8 technických
spolu:	26 pracovníkov

Doteraz mal KSUP 10 okresných výborov. Podľa novej organizácie bude mať 4 okresné výbory so sídlom v Bardejove, Humennom, Poprade a v Prešove. Okresné výbory majú 17 – 23 členov a 5 – 6 náhradníkov. Navrhujeme zvýšiť počet členov na 25 – 31 a 7 náhradníkov. V aparáte OV pracuje priemerne 2.6 pracovníkov. Počet pracovníkov OV KSUP-u bude stanovený úmerne k ostatným spoločenským organizáciám.

Okresné konferencie sa budú konať v období od 3. do 10. apríla.

V. oddelenie ÚV KSS

145 V predchádzajúcich častiach dokumentu sa popisujú plánované zmeny v Strane slovenskej obrody a v Strane slobody, v ROH, v ČZM a v ostatných spoločenských organizáciách NF.

Prameň: SNA, f. ÚV KSS, S ÚV KSS, šk. 20. Zasadnutie Sekretariátu ÚV KSS 29. januára 1960. Návrh na prevedenie územných zmien v orgánoch niektorých spoločenských organizácií, s. 1-2, s. 9-10 – Cyklostyl, A4, 5 s., j. slovenský.

DOKUMENT Č. 38

1960. Časť podkladovej správy ŠtB pre ÚV KSS o cirkevno-politickej a národnostnej situácii na východnom Slovensku.

Z hľadiska štátnobezpečnostnej práce zostáva aktuálnym problémom i otázka býv. gr. kat. cirkvi, ktorá zahrňovala najviac členov tejto cirkvi v severovýchodných okresoch Východoslovenského kraja. Po tzv. prešovskom Sobore v roku 1950 časť býv. gr. kat. farárov prestúpila na pravoslávie, časť odišla do civilného zamestnania a jednotlivci utiekli do ilegality s cieľom pracovať proti pravoslávnej cirkvi. Zrovna tak i zo strany vedenia biskupského úradu na čele s GOJDIČOM v dobe, keď sa im stalo známe, že gr. kat. cirkev sa zlúči s pravoslávnu, vysvätil biskup GOJDIČ 5 tajných biskupov, ktorí mali v ilegalite riadiť gr. kat. cirkev. Na čele ilegálneho vedenia gr. kat. cirkvi stal býv. tajomník biskupa GOJDIČA Ján LJAVINEC. Menovaný v roku 1950 bol poverený biskupom HOPKOM, pozdejšie Vatikánom funkciou tajného generálneho vikára gr. kat. cirkvi. Hlavným úkolom ilegálneho vedenia bolo vychovávať za pomoci reakčného kléru prívržencov býv. gr. kat. cirkvi, k nenávisti voči ľudovodemokratickému zriadeniu. Pre ilegálne vedenie mali získať všetkých gr. kat. kňazov, ktorí so zrušením Únie súhlasili, vychovávať kňazský dorast a všemožne mariť výstavbu socializmu v našej vlasti.

V apríli 1954 bol z ich popudu napísaný list vo forme rezolúcie na Štátny úrad pre veci cirkevné, kde žiadali povoliť činnosť gr. kat. cirkvi. V rezolúcii zdôrazňovali, že keď gr. kat. cirkev nebude povolená, tak vraj pre vládu vzniknú nepríjemnosti, najmä pri voľbách do NV, SNR a NZ. Ďalej členovia ilegálneho vedenia gr. kat. cirkvi zneužívali náboženské cítenie členov býv. gr. kat. cirkvi na podnecovanie proti socializácii dediny. Následkom toho boli sťažené i podmienky pri zakladaní JRD, najmä v humenskom, býv. svidníckom a bardejovskom okrese. Dávali úkoly svojim prívržencom písať výhražné dopisy s tým, aby boli zasielané funkcionárom národných výborov a do KSS, ktorých takýmto spôsobom mali zastrašovať.

Boli tiež v styku s agentmi nepriateľskej rozviedky, a to VICENOM, ŠUMICHRASTOM a ďalšími, cestou ktorých podávali správy do zahraničia o situácii a sprostredkovali ilegálne úteky do zahraničia.

Po zatknutí ilegálneho vedenia začalo podobnú nepriateľskú činnosť vyvíjať ďalšie ilegálne vedenie, vedúcim ktorého bol dr. Miron PETRAŠOVIČ. Toto ilegálne vedenie v nepriateľskej činnosti pokračovalo až do roku 1958, kedy bolo zatknuté.

Tí gr. kat. farári, ktorí nesúhlasili so zjednotením Únie, boli odsunutí do Čiech na manuálne práce. V súčasnej dobe však väčšina týchto farárov sa vrátila späť do Východoslovenského kraja a pracuje na rôznych úsekoch národného hospodárstva. Takto sa ich doposiaľ vrátilo celkom 97. Je zistené, že títo býv. gr. kat. farári sú v stálom styku so svojimi býv. veriacimi v jednotlivých obciach. Uvedený styk je udržiavaný za účelom vedenia občanov k odporu voči pravoslávnej cirkvi. O pravoslávnej cirkvi rozširujú správy, že táto je komunistická, a preto vraj nemajú ju rešpektovať. Prevádzajú ilegálne náboženské obrady či už vo svojich bytoch alebo pri návštevách býv. svojich veriacich. Utvrdzujú býv. gr. kat.

veriacich v tom, že gr. kat. cirkev bude znovu povolená a že všetci býv. gr. kat. farári sa vrátia do svojich farností. Boli zistené i také prejavy, že odhovárali občanov od vstupu do JRD a k tomu, aby vraj zaujali vyčkávacie stanovisko. Vplyv gr. kat. farárov k situácii na dedine sa prejavuje zvlášť tam, kde sú býv. gr. kat. farári ako i pravoslávni. Prejavuje sa to najmä v špatnej pracovnej morálke, čo sa odráža z rozporoch vedených medzi týmito občanmi, ktorí sú za i proti pravoslávnej cirkvi. Takéto prejavy boli zaznamenané najmä v obci Vyšná Olšava a Breznica, okres Bardejov, Závadka a Vyšné Repaše, okres Spišská Nová Ves. V tých prípadoch, kde bola preukázaná uvedená trestná činnosť niektorým býv. gr. kat. farárom, boli realizovaní. Mimo toho, je zistené, že niektorí býv. gr. kat. farári prejavujú názor, t. j. že je lepšie, keď v súčasnej dobe pracujú manuálne vo väčších kolektívoch, lebo vraj majú lepšiu možnosť pôsobiť na myslenie širšieho okruhu občanov.

Gr. kat. klérus mimo tejto nepriateľskej činnosti v spolupráci s ukrajinskými nacionalistami zohrával veľmi dôležitú úlohu i v nepriateľskom postoji proti ZSSR. Aktívne pokračoval vo svojej nepriateľskej protisovietskej, kontrarevolučnej činnosti aj po víťazstve ZSSR nad nemeckým fašizmom. Na východnom Slovensku ukrajinskí nacionalisti s gr. kat. biskupom GOJDIČOM, provincionálom¹⁴⁶ SABOLOM, baziliánom HUČKOM zorganizovali pomerne širokú sieť, ktorá všestranne podporovala benderovské¹⁴⁷ hnutie, ich prechod cez územie ČSSR na Západ, poskytovala falošné doklady a finančnú pomoc. Zásluhou GOJDIČA uprchlíci z Ukrajiny t. j. gr. kat. farári, boli umiestnení na gr. kat. fary a učiteľia na ukrajinské školy, v ktorých vyučujú ešte i v súčasnej dobe. Väčšej časti ukrajinskej emigrácie z radov ukrajinských nacionalistov sa podarilo ujsť na Západ cez územie ČSSR tiež za pomoci gr. kat. kléru. Z týchto uprchlíkov býv. funkcionári OUN¹⁴⁸ a NTS¹⁴⁹ pochádzajúci z Východoslovenského kraja, t. č. pracujú aktívne v emigrantských centrách najmä USA a NDR proti ČSSR a ZSSR. Tí ukrajinskí emigranti, ktorí žijú na území tunajšieho kraja, písomne udržuujú styk s ukrajinskou emigráciou v zahraničí. V ojedinelých prípadoch dochádza i k osobnému styku, a to cestou vízových cudzincov dochádzajúcich z kapitalistických štátov do Východoslovenského kraja. Vízových cudzincov informujú o situácii v radoch osôb ukrajinskej národnosti. V ojedinelých prípadoch sú zistené i také poznatky, že prostredníctvom nich zasielajú ukrajinským emigrantským centráм správy o situácii v Východoslovenského kraja. Ďalej je zistené, že niektoré osoby z radov ukrajinskej emigrácie žijúcej v tunajšom kraji vzájomne sa utvrďujú, že dôjde k zvratu štátneho zriadenia v ZSSR, a tým vraj budú mať

146 Správne má byť „provinciálom“.

147 Správne má byť „benderovské“.

148 Organizácia ukrajinských nacionalistov. Bola to nacionalistická organizácia ukrajinskej emigrácie založená v roku 1929 vo Viedni, po 2. svetovej vojne s centrom v Mníchove.

149 Nacionalno-trudovoj sojuz, t.j. nacionalistická organizácia ruskej emigrácie založená roku 1930 v Belehrade, po 2. svetovej vojne s centrom v Paríži, s vlastnou rozhlasovou stanicou a vydavateľstvom.

možnosť k návratu na Ukrajinu. Hovoria, že na vedúcich miestach na Ukrajine sú osoby národnosti ruskej a nie ukrajinskej. Konkrétne o tom svedčí prípad Teodozija PANASJUKA, ktorý zároveň je podozrivý zo spolupráce s centrálou OUN v Mníchove, Šebastiána SABOLA a ďalších ukrajinských nacionalistov.

Pri riešení otázky vyuky¹⁵⁰ ukrajinského jazyka na školách sú poznatky, že časť osôb ukrajinskej národnosti, zvlášť z radov inteligencie, k tomuto problému zaujíma zdržanlivý postoj a v niektorých prípadoch i záporný. Ide najmä o tie osoby, ktoré v minulosti boli vychovávané v karpatoruskom alebo veľkoruskom smere. Celkove medzi ukrajinskou menšinou vo Východoslovenskom kraji sa ešte stále prejavuje nacionálna vlačnosť. Odopierajú hlásiť sa k ukrajinskej národnosti, zamedzujú deťom účasť v školách s vyučovacím jazykom ukrajinským a žiadajú zavedenie vyučovacieho jazyka slovenského. Na tomto má značný podiel i býv. gr. kat. klérus. Osoby, ktoré boli činné v ukrajinsko-nacionalistickom hnutí, prejavujú obavy, že na východnom Slovensku dôjde k odnárodnovaniu ukrajinskej menšiny, najmä pri budúcom sčítaní obyvateľstva vraj sa bude veľmi málo občanov hlásiť k ukrajinskej národnosti.

I keď báza ukrajinských nacionalistov nemá živnú pôdu pre svoju kontrarevolučnú činnosť, medzi ukrajinskou menšinou zostáva však i naďalej nebezpečnou vzhľadom na to, že Východoslovenský kraj hraničí so Sovietskym zväzom a nachádza sa tu značná časť emigrácie zo ZSSR a Poľska a osôb činných z minulosti v nacionalistickom hnutí, ktoré tvoria bázu pre nepriateľskú rozvedku a môžu byť využité pre špionáž, diverziu a prenikanie do ZSSR. Zostáva i naďalej nebezpečnou i preto, že z Východoslovenského kraja emigrácia v nepriateľskom zahraničí pracuje priamo v nacionalistických a špionážnych centrálach.

150 Správne má byť: *výučby*.

Prameň: A ÚPN, f. Sekretariát Federálneho ministerstva vnútra v Prahe (A2/1), inv. j. 187. Rozbor štátno-bezpečnostnej, hospodárskej a poľnohospodárskej situácie na Slovensku roku 1960, s. 9-12. – Strojopis, kópia, A4, 4 s., j. slovenský.

PRAMENE A LITERATÚRA

Archívne fondy

Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Praha (A MZV ČR):

- f. Teritoriálne odbory, obyčajné spisy, (TO – O)

Archív Ústavu pamäti národa v Bratislave (A ÚPN):

- f. Krajská správa Ministerstva vnútra v Prešove (B 10-7)
- f. Sekretariát federálneho ministra vnútra v Prahe (A 2/1)

Národní archiv Praha (NA):

- f. Ministerstvo kultury (MK)
- f. Politický sekretariát Ústředního výboru Komunistické strany Československa (PS ÚV KSČ)
- f. Sekretariat ÚV KSČ
- f. Úřad Předsednictví vlády, tajná spisovna (ÚPV – T)

Slovenský národný archív Bratislava (SNA):

- f. Krajský výbor Komunistickej strany Slovenska v Prešove (KV KSS Prešov)
- f. Povereníctvo školstva (PŠk)
- f. Povereníctvo školstva a kultúry (PŠK)
- f. Predsedníctvo Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska (P ÚV KSS)
- f. Sekretariát Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska (S ÚV KSS)

Tlač:

Дружно вперед, roč. 1954, roč. 1959.

Východoslovenské noviny, roč. 1958.

Literatúra:

KONEČNÝ, Stanislav. Dokumenty a práca s nimi v etnohistórii. *Človek a spoločnosť*. Dostupné: http://www.saske.sk/cas/archiv/3-2005/diskusie_konecny.html

ŽATKULIAK, Jozef. *Realizácia a normalizačná revízia česko-slovenskej federácie (september 1968 – december 1970). Dokumenty*. Ústav pro soudobné dějiny AV ČR, v. v. i. Praha 2011, 279 s. Dostupné: <https://docplayer.fr/108177153-Realizacia-a-normalizacna-revizia-cesko-slovenskej-federacie-september-1968-december-1970.html> Videné 16. 7. 2019

SKRATKY

a pod.	– a podobne
ADO	– Archivně-dokumentační odbor
atd.	– a tak ďalej
atď.	– a tak ďalej
Č. j.	– číslo jednacie (správnejšie: <i>rokovacie, poradové</i>)
ČA	– Červená armáda
ČSAD	– Československá automobilová doprava
ČSR	– Československá republika
ČSSR	– Československá socialistická republika
ČZM	– Československý zväz mládeže, vtedy ČSM (Československý zväz mládeže)
DK	– Drevokombinát
DO KSS	– Dedinská organizácia Komunistickej strany Slovenska
DP	– Diplomatický protokol
DS	– Demokratická strana
ELD	– Evropské ľudové demokracie
FO	– Fučíkov odznak
gr. kat.	– gréckokatolíci, gréckokatolícka, gréckokatolícke, gréckokatolícki, gréckokatolícky
HG	– Hlinkova garda
HSVZ	– Hlavná správa vydavateľských zariadení
inšp.	– inšpektor
JNV	– Jednotný národný výbor
JRD	– Jednotné roľnícke družstvo
kat.	– katedra
Kčs	– Koruna československá
KDO	– Krajský dom odborov
KIS	– Kontrolno-inšpekčná skupina
KLK	– Krajská ľudová knižnica
KOR	– Krajská odborová rada
KNV	– Krajský národný výbor
KS MV	– Krajská správa Ministerstva vnútra
KSČ	– Komunistická strana Československa
KSS	– Komunistická strana Slovenska
KSŠ	– Krajská stranícka škola
KSUP	– Kultúrny spolok ukrajinských pracujúcich
KSUT	– Kulturna spilka ukrajinských trudjaščých
KV	– Krajský výbor
KVZ	– Krajský výrobný zväz, vtedy <i>KVS (Krajský výrobný zväz)</i>
ĽUT	– Ľudová umelecká tvorivosť
MH	– miestne hospodárstvo

MNV	– Miestny národný výbor
MO DS	– Miestna organizácia Demokratickej strany
MŠ	– Ministerstvo školstva
MV	– Ministerstvo vnútra
MZV	– Ministerstvo zahraničných vecí
MVO	– Ministerstvo vnútorného obchodu
náč.	– náčelník
NDR	– Nemecká demokratická republika
NF	– Národný front
NV	– národný výbor, národné výbory
NTS	– Nacionalno-trudovoj sojuz
NZ	– Národné zhromaždenie
NŽ	– Nove žytt'a
O – VB	– oddelenie Verejnej bezpečnosti
odd.	– oddelenie
OO-MV	– Okresné oddelenie Ministerstva vnútra
OO VB	– Okresné oddelenie Verejnej bezpečnosti
ONV	– Okresný národný výbor
OP	– občiansky preukaz, občianske preukazy
ORN	– Okresné roľnícke noviny
OSŠ	– Osemročná stredná škola
OUN	– Organizácia ukrajinských nacionalistov
OV	– Okresný výbor
PF	– Pedagogická fakulta
PO	– Pionierska organizácia, resp. právny odbor
prav. cirkev	– pravoslávna cirkev
PŠ	– Pedagogická škola
ref.	– referát, referent
rím. kat.	– rímskokatolícka, rímskokatolícki, rímskokatolícky
ROH	– Revolučné odborové hnutie
RSŠ	– Rok stranického školenia
s.	– súdruh
Sb.	– Sbíрка
SNR	– Slovenská národná rada
SPN	– Slovenské pedagogické nakladateľstvo
ss.	– súdruhovia
STS	– Strojno-traktorová stanica
ŠM	– Štátne majetky
ŠOR KNV	– Školský odbor Rady KNV
ŠPÚ	– Štátny pedagogický ústav
SÚV	– Slovenský ústredný výbor
SV	– Slovenský výbor
t. j.	– to jest
t. m.	– tohto mesiaca
TO	– Teritoriálny odbor

t. r.	–	tohto roku
UND	–	Ukrajinské národné divadlo
UPA	–	Ukrajinská povstalecká armáda
USA	–	Spojené štáty americké
USSR	–	Ukrajinská sovietska socialistická republika
ÚV	–	Ústredný výbor
VB	–	Verejná bezpečnosť
ved.	–	vedúci
VÚP	–	Výskumný ústav pedagogický
v z.	–	v zastúpení
ZČSP	–	Zväz československo – sovietskeho priateľstva, vtedy <i>SČSP</i> (<i>Sväz československo – sovietskeho priateľstva</i>)
ZNB	–	Zbor národnej bezpečnosti, vtedy <i>SNB</i> (<i>Sbor národnej bezpečnosti</i>)
ZO	–	Základná organizácia, tiež závodná organizácia
ZRPŠ	–	Združenie rodičov a priateľov školy
ZÚ	–	zastupiteľský úrad

Marian Gajdoš – Stanislav Konečný

**Ukrajinská menšina na Slovensku ako objekt a subjekt politiky IV.
(1954 – 1960). Dokumenty**

Recenzenti: Prof. PhDr. Peter Švorc, CSc.
Prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc.

Pre Spoločenskovedný ústav CSPV SAV v Košiciach
vydalo vydavateľstvo UNIVERSUM-EU, s. r. o.,
Javorinská 26, 080 01 Prešov
(www.uniwersum-eu.sk)

ISBN 978-80-89946-14-3

ISBN 978-80-89946-14-3

9 788089 946143